

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษปฐมวัย
ตุลาคม 2554

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

ตุลาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุษฐ์บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
ตุลาคม 2554

ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ. (2554). การวิเคราะห์ห้องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์, ดร. มณฑิรา จารุเพ็ง.

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ห้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยและเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยโดยรวมและรายด้านก่อนการทดลองและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตย จำนวน 502 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 2 ห้องเรียน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 24 คน ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และกลุ่มควบคุมจำนวน 28 คน ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปกติตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้: 1) การวิเคราะห์ห้องค์ประกอบเชิงยืนยันลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย พบว่า โมเดลการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบเชิงยืนยันลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งโมเดลลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละด้านมีค่าเป็นบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน และสามารถวัดองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้ 2) รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 5 หลักการ ได้แก่ หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการประเมินค่า และหลักการปฏิบัติ ขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ ขั้นคิดคัดสรร และขั้นสร้างนิสัย 3) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมและรายด้านภายในกลุ่มทดลอง พบว่า หลังการทดลองมีค่าสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

A FACTOR ANALYSIS AND DEVELOPMENT OF DEMOCRATIC
CHARACTERISTICS OF YOUNG CHILDREN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education Degree in Early Childhood Education
at Srinakharinwirot University

October 2011

Sasitorn Amarinsangpen. (2011). *A Factor Analysis and Development of Democratic Characteristics of Young Children*. Dissertation, Ed.D. (Early Childhood Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr. Sirima Pinyoanuntapong, Assoc. Prof. Dr. Boonchird Pinyoanuntapong, Dr. Monthira Charupheng.

The purposes of this study were to carry out a factor analysis of democratic characteristics of young children and to compare the democratic characteristics of experimental and control groups, both in general and in individual factors, before and after the experiment. The sample used in the study was 502 second year kindergarten students, with 5-6 years of age, of schools under Udonthani Education Service Area Office 1. Two classes were selected by purposive sampling as the sample used with the development of democratic characteristics of young children by RASB learning-teaching model. There were 24 students in experimental group with the use of RASB learning-teaching model and 28 students in control group with the use of normal learning-teaching according to Early Childhood Education Curriculum B.E. 2546. The instruments used in the research were RASB learning-teaching model and an evaluation form for democratic characteristics of young children.

The research results were as followed. 1) Regarding the factor analysis of democratic characteristics of young children, it was found that the confirmatory factor analysis model of democratic characteristics of young children consisted of 3 factors: respect for individuals, cooperation and faith in the method of intelligence. The model of democratic characteristics of young children was fit with the empirical data. The weights of all individual factors were positive with statistical significance at the level of .05 and the factors of democratic characteristics of young children could be measured. The RASB learning-teaching model for the development of democratic characteristics of young children comprised 5 principles: learning from model observation, concept adjustment, interaction, evaluation, and practice. The 4 stages of learning-teaching model were receiving experience, analyzing together, selecting alternative and building characters. 3) According to the mean comparison of democratic characteristics, both in general and in individual factors, within the experimental group, it was found that the mean after the experiment was higher than that of before the experiment with statistical significance at the level of .05 and was higher than that of the control group with statistical significance at the level of .01.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย

ของ

ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์)

(ศาสตราจารย์ ดร.อารี สัตหจวี)

.....กรรมการ

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์)

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์)

.....กรรมการ

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.มณฑิรา จารุเพ็ง)

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.มณฑิรา จารุเพ็ง)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เยาวพา เดชะคุปต์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์ และอาจารย์ ดร.มณฑิรา จารุเพ็ง กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ ข้อคิดเห็นในการทำปริญญานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดีมาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.อารี สัตถ์หนวี และรองศาสตราจารย์ ดร.เยาวพา เตชะคุปต์ กรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติมในการสอบปากเปล่าที่กรุณาให้คำปรึกษา

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาในการตรวจสอบเครื่องมือ และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของคณาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และประสบการณ์ต่างๆ ที่มีคุณค่ายิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณผู้บริหาร ครูผู้สอนโรงเรียนอนุบาลอุตรธานี โรงเรียนบ้านหมากแข้ง โรงเรียนชุมชนโนนสูง โรงเรียนบ้านหนองตุ โรงเรียนหนองบุนาหล้า โรงเรียนอนุบาลหนองหิน โรงเรียนบ้านหนองบัว โรงเรียนบ้านม่วงสว่างสามัคคี โรงเรียนบ้านหนองเหล็ก โรงเรียนบ้านแมด โรงเรียนบ้านแกน้อย และโรงเรียนชุมชนสามพร้าว ขอขอบคุณนักเรียนทุกท่านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการต่างๆ ด้วยความเต็มใจ

ขอกราบขอบพระคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี ที่ให้การสนับสนุนผู้วิจัยในด้านต่างๆ เสมอมา

ขอขอบคุณนิสิตรุ่นพี่ รุ่นน้อง และเพื่อนร่วมรุ่น ระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยทุกท่านที่ห่วงใย เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนผู้วิจัยในด้านต่างๆ เสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา ตลอดจนญาติพี่น้องทุกท่านที่ห่วงใยและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา

คุณค่าและประโยชน์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชา พระคุณบิดามารดา บุรพคณาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ปลูกฝังคุณความดี ตลอดจนประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาความรู้ให้กับผู้วิจัยมาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน

ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย.....	7
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	7
ความสำคัญของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	8
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	8
ระยะเวลาในการวิจัย.....	9
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
สมมติฐานในการวิจัย.....	18
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย ของเด็กปฐมวัย.....	20
ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย ของเด็กปฐมวัย.....	22
ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์	22
ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอตสกี.....	26
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก.....	27
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา.....	30
ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์.....	33
แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์.....	36

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย.....	38
ความเป็นมาของคำว่าประชาธิปไตย.....	38
ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย.....	39
หลักการของวิถีชีวิตประชาธิปไตย.....	43
ความหมายลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	45
ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	49
องค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	54
ความเคารพซึ่งกันและกัน.....	63
ความร่วมมือร่วมใจ.....	67
ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา.....	73
ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดลักษณะประชาธิปไตย.....	82
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	93
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับ	
พัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	100
พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	100
พัฒนาการของเด็กปฐมวัย.....	100
การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	104
ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับ	
พัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	110
ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์.....	110
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก.....	115
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา.....	118
แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ.....	124
แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ.....	129
แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม.....	133
เทคนิคในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	135
การเล่านิทาน.....	135
การใช้คำถาม.....	140

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
สถานการณ์จำลอง.....	147
บทบาทสมมติ.....	149
กรณีตัวอย่าง.....	151
กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	153
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	158
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	159
การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการดำเนินการวิจัย.....	160
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	160
ระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียน การสอนแบบ RASB.....	170
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	183
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	184
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	187
สัญลักษณ์ในการวิเคราะห์และแปลผล.....	187
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	188
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	189
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย.....	189
ระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียน การสอนแบบ RASB.....	196
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	209
สรุปผลการวิจัย.....	212
การอภิปรายผล.....	217
ข้อเสนอแนะ.....	230

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	232
ภาคผนวก.....	256
ภาคผนวก ก.....	257
ภาคผนวก ข.....	261
ภาคผนวก ค.....	270
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	300

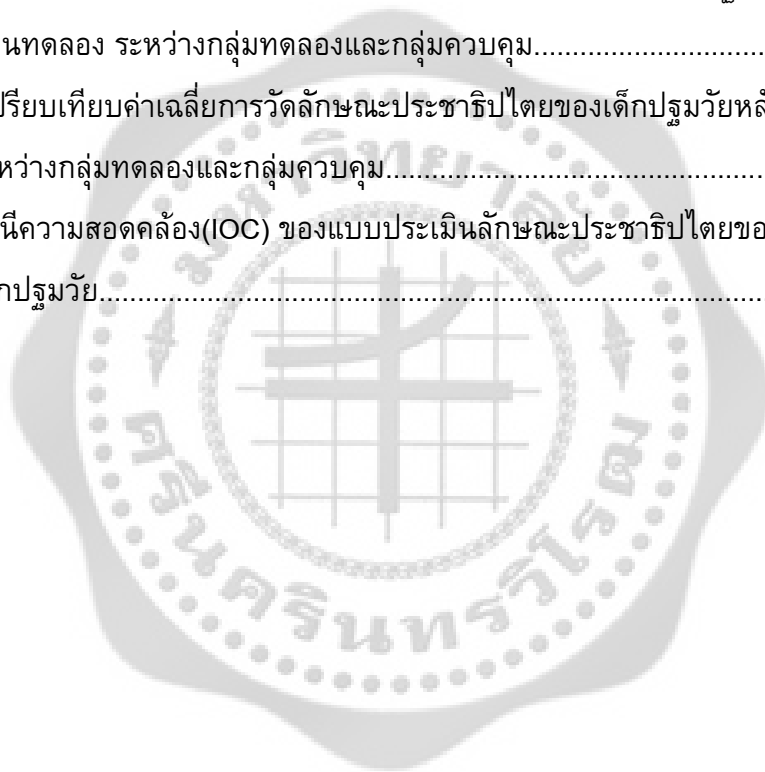

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ลำดับชั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์.....	23
2 การเปรียบเทียบแนวคิดลักษณะประชานิปไตยของนักวิชาการไทยและ ต่างประเทศ.....	62
3 การเปรียบเทียบวิธีการของอริยสัจ 4 กับวิธีการแห่งปัญญา.....	75
4 พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ของโคลเบอร์ก.....	115
5 แบบแผนการทดลอง Pretest-Posttest Control Group Design.....	180
6 จำนวน ร้อยละของข้อมูลทั่วไปจำแนกตามเพศและโรงเรียน (n = 502 คน).....	189
7 ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผล ของคะแนน แบบประเมินคุณลักษณะประชานิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้น เป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (n = 502 คน).....	190
8 ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (Factor Loading) เชิงยืนยันอันดับที่ 1 โดยใช้โปรแกรมลิสเรล (n = 502 คน).....	192
9 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแบบประเมินลักษณะ ประชานิปไตยของเด็กปฐมวัย รายองค์ประกอบย่อย และรายองค์ประกอบ.....	195
10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินรูปแบบการเรียน การสอนแบบ RASB และเอกสารประกอบการใช้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ.....	198
11 การเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชานิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัย จากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	200
12 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของลักษณะประชานิปไตยโดยรวม ของเด็กปฐมวัยจากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและ กลุ่มควบคุม.....	201

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
13 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยรายด้านของเด็กปฐมวัย จากการวัด ก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	202
14 การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้าน จากการวัดก่อนและหลังการทดลอง.....	204
15 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	207
16 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยหลังทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	208
17 ค่าดัชนีความสอดคล้อง(IOC) ของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของ เด็กปฐมวัย.....	266

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดองค์ประกอบลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย.....	14
2 กรอบแนวคิดการสร้างรูปแบบการเรียนการสอน สำหรับพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย.....	16
3 กรอบแนวคิดการพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB.....	17
4 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม.....	30
5 ภาพแสดงลักษณะความต้องการชั้นต่างๆของมาสโลว์.....	33
6 ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมแสดงออกของมนุษย์.....	84
7 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม.....	92
8 ภาพแสดงปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ของกระบวนการเกิดความรู้ ในโครงสร้างความคิดและความเข้าใจ (Equilibration) ระหว่างการซึมซับ ประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา.....	111
9 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม.....	119
10 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ.....	120
11 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้.....	120
12 ความเชื่อมโยงของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หลักการของ รูปแบบการเรียนการสอน และรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย.....	157
13 ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย.....	169
14 ขั้นตอนการพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB.....	182
15 โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 ขององค์ประกอบลักษณะ ประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย.....	194
16 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของลักษณะประชากรปีโตยโดยรวมของ เด็กปฐมวัยจากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	201

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
17 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ด้านความเคารพซึ่งกันและกันจากการวัดก่อน-หลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม.....	205
18 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ด้านความความร่วมมือร่วมใจจากการวัดก่อน-หลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม	205
19 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้านความเชื่อมั่น ในวิธีการแห่งปัญญาจากการวัดก่อน-หลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม.....	206
20 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	207
21 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตย ของเด็กปฐมวัยหลังทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	208

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยโดยรวมประกอบไปด้วยพัฒนาการที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ พัฒนาการด้านสังคม และพัฒนาการด้านสติปัญญา โดยพัฒนาการด้านสังคมสำหรับเด็กปฐมวัย หมายถึง พัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กจากความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดภายในครอบครัวที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การพึ่งพาตนเอง และการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ซึ่งเด็กปฐมวัยมีความสามารถตามวัยที่จะช่วยเหลือตนเองได้ดี เด็กเริ่มพัฒนาความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง ชอบอิสระ มีความมั่นใจในตนเอง สนใจเรียนรู้สิ่งรอบตัวเพิ่มมากขึ้น และเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2550: 33-34) โดยพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัยจะสามารถพัฒนาขึ้นจากการที่เด็กปฐมวัยมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งเพื่อนวัยเดียวกัน และผู้ใหญ่ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเด็ก ตลอดจนการได้รับการปลูกฝังลักษณะนิสัยต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นจากการอบรมสั่งสอน การเลี้ยงดูจากครอบครัว และการเรียนรู้ผ่านการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมในชั้นเรียน

การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Human Relationship) โดยซาโรช บัวศรี (2544: 85-87) แบ่งสัมพันธภาพระหว่างบุคคลออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่ สัมพันธภาพแบบอัตตาธิปไตย หมายถึง สัมพันธภาพที่บุคคลคนเดียวเป็นผู้คิดและสั่งการไปยังผู้อื่น โดยบุคคลอื่นไม่มีส่วนร่วมในการคิดเลยแม้แต่น้อย สัมพันธภาพแบบตัวใครตัวมัน หมายถึง สัมพันธภาพแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการรับผิดชอบหรือความร่วมมือต่อกัน ไม่มีการช่วยเหลือคำจุนซึ่งกันและกัน และสัมพันธภาพแบบประชาธิปไตย หมายถึง สัมพันธภาพที่ทุกคนร่วมมือกันรับผิดชอบ มีความนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน และใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและดำเนินการในเรื่องต่างๆ และเนื่องจากสภาพสังคมที่มีขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมก็มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นด้วย สัมพันธภาพแบบอื่นไม่สามารถนำมาใช้ดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากสัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยนับเป็นสัมพันธภาพที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินการต่างๆ ภายใต้เงื่อนไขของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนี้ (Scott. 1993: Online)

สเลเตอร์ (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) ได้ขยายแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยภายใต้บริบทที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลง โดยสเลเตอร์มีความเห็นว่าประชาธิปไตยมิได้เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการปกครองหรือแม้แต่วาระทางเศรษฐกิจ

แต่ประชาธิปไตยเป็นเจตคติ การฝึกหัด และความเชื่อในการแบ่งปัน และได้กล่าวถึงลักษณะประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นลักษณะของบุคคลที่สอดคล้องกับลักษณะของบุคคลตามอุดมคติของสังคม โดยประการที่สำคัญคือการมีความเคารพต่อชีวิตอื่น ๆ การไม่บีบบังคับหรือความพยายามที่จะไม่เข้าไปก้าวก่ายในความตั้งใจของบุคคลอื่น ซึ่งลักษณะเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยปราศจากอคติและความขัดแย้งกัน เด็กจะเริ่มเรียนรู้ที่จะพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยจากครอบครัว โดยครอบครัวจะเป็นสังคมขนาดเล็กให้เด็กได้เรียนรู้ การเลี้ยงดูของครอบครัวจะส่งผลให้เด็กสร้างสัมพันธภาพแบบอัตตาธิปไตยหรือแบบประชาธิปไตยในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม ดังนั้นเด็กปฐมวัยจึงควรได้รับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับพัฒนาการด้านสังคมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาในช่วงวัยต่อไป

สาโรช บัวศรี (2544: 85-87) กล่าวถึง สัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยว่ามีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การมีความเคารพซึ่งกันและกัน (คารวะธรรม) คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา และความคิด เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นที่ไม่ล่วงละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่มีอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายระเบียบของสังคม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น รวมถึงการเคารพในสถาบันหลักที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) มีการแบ่งปัน ร่วมงาน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) คือ การทำงานร่วมกันตามความถนัดของตนเองด้วยความสมัครใจ มีการร่วมมือและประสานประโยชน์กันตามแผนที่กำหนดไว้เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี 3) มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม) คือ การมีเหตุผลในการทำงาน ทั้งเหตุผลของตนเองและของผู้อื่น และค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวคิดของดิวอี้ (Dewey. 1967: 81-99) และเคสเซล (Kessel. 1970: 3-4) ที่ได้กล่าวถึง ลักษณะของประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3 ประการ คือ 1) การเคารพซึ่งกันและกัน ได้แก่ การเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน การเคารพในความคิดและการกระทำของบุคคลอื่น การกล้าแสดงความคิดเห็นและแสดงออกมาโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น 2) การแบ่งปัน ร่วมมือ และการประสานงาน ได้แก่ การอาสา รับทำงานตามความสามารถ การให้ความร่วมมือตามอัตภาพ การประสานงานและทำงานตามแผนที่ได้มีมติร่วมกันไว้ 3) การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งสเลเตอร์ (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) กล่าวว่า ความเป็นประชาธิปไตยต้องมีการแสดงออกในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเด็ก ๆ สามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของตนเองได้จากการทำงานและการเล่นร่วมกับเพื่อน โดยการได้ปฏิบัติก็เป็นอีกวิธีทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของเด็กปฐมวัย 3-6 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กวัยนี้จึงชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว ต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

(สิริมา ภิญาญอนันทพงษ์. 2545: 26) ดังนั้น องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้

โดยการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย ดังนั้นจึงควรสอนประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียน เพื่อให้ทราบและตระหนักว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นอย่างไร (สาโรช บัวศรี. 2544: 84) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีบทบัญญัติและแนวนโยบายที่สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะมาตรา 7 ที่ระบุว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 5, 12) นอกจากนี้ การมีความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขยังเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งได้มีการกำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544: 4) บทบัญญัติต่างๆเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน แต่จากลักษณะการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในระบบของประเทศไทยที่ผ่านมาผู้สอนส่วนใหญ่มุ่งเน้นการให้ความรู้แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมิได้ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ผู้สอนนิยมใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย ให้ความสนใจเฉพาะผู้เรียนที่มีผลการเรียนดี ส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนบรรลุจุดมุ่งหมายเฉพาะตน ก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างบุคคลสูง ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมน้อย ขาดความร่วมมือหรือช่วยเหลือกัน ขาดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ คำหนึ่งถึงประโยชน์ส่วนตัว ขาดการเสียสละ ไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543: 4) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของไทย เริ่มเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นเมื่อสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ได้ริเริ่มทดลองจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2516 โดยหน่วยศึกษานิเทศก์ จังหวัดเพชรบุรีร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรีด้วยการใช้กระบวนการกลุ่มและการเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการสอนและฝึกวินัยด้วยตนเอง (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 4) หลังจากนั้น มีการพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ประถมศึกษาอีกหลายครั้ง แต่ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย อาทิเช่น ความไม่ชัดเจนของ เนื้อหาและกิจกรรมการเรียน การสอน รูปแบบในการวัดประเมินผลการเรียนรู้ การขาดความรู้และ ทักษะในการจัดกิจกรรมของผู้สอน ความไม่พร้อมและไม่เห็นคุณค่าในการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน

เป็นต้น ส่งผลให้การดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ปัจจุบันโรงเรียนหลายแห่งได้ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังหล่อหลอมลักษณะประชาธิปไตยที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนมากขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคม และการมีบทบาททางการเมืองที่เหมาะสมในอนาคต (Ava.1995: 348) การเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยควรได้มีการปลูกฝังตั้งแต่ช่วงแรกของชีวิต บรรพต วีระสัย (2519: 53) เชื่อว่าวัยเยาว์เป็นวัยที่หล่อหลอมได้ง่าย และเมื่อเรียนรู้แล้วการลบล้างทำลายเป็นไปได้โดยยาก การเรียนรู้ของเด็กแม้จะเป็นไปอย่างไม่ลึกซึ้ง เลียนแบบผู้อื่น แต่เป็นการเรียนรู้ด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งผู้ใหญ่ในสังคมต้องทำหน้าที่เลี้ยงดู ดูแล และอบรมสั่งสอน สอดคล้องกับที่ ชวน หลีกภัย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2540: 7; อ้างอิงจาก ชวน หลีกภัย. 2540: 13) ได้กล่าวไว้ว่าประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่เกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติ การเริ่มต้นของการเรียนและการฝึกฝนต้องเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นวัยที่มีความคิดบริสุทธิ์สามารถซึมซับสิ่งที่ได้จากการสั่งสอนและอบรมได้โดยง่าย โดย “ปฐมวัย” เป็นช่วงวัยที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย ซึ่งรตจณา เก้าวพันธ์ (2550: 4-5) มีความเห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สามารถสอนได้ตั้งแต่วัยทารก (0-3 ปี) โดยผู้เลี้ยงดูต้องปลูกฝังนิสัยและเข้าใจวินัยเบื้องต้น ให้เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองได้ สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้บิดามารดาและสังคมใกล้เคียงยอมรับ รวมทั้งการอบรมด้านศีลธรรม จรรยาบรรณเบื้องต้น เช่น การเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น ความมีเมตตาต่อสัตว์ไม่ทารุณสัตว์ และไม่ใช้กำลังรังแกกัน และสำหรับเด็กวัยอนุบาล (4-6 ปี) เป็นวัยที่เด็กมีสังคมเพิ่มมากขึ้น ควรมีการสอนและให้ปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยที่มีระเบียบวินัย เช่น การไม่รังแกกัน การทำงานหรือเล่นเป็นทีม การรู้จักกติกา (เคารพ เชื่อถือ ปฏิบัติตาม) การแบ่งปันสิ่งของ การระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้ช่วยกันตัดสินใจ ฝึกการเล่นเป็นทีม และสอนแนวศาสนาผ่านกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตและการประพฤติปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตย สอดคล้องกับสิริมา ภิญญอนันตพงษ์ (2550: 33-34) ที่กล่าวว่า คุณลักษณะของเด็กปฐมวัย 3-6 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กวัยนี้จึงชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว ต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังนั้นลักษณะประชาธิปไตยจึงสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในเด็กปฐมวัย

การจะพัฒนาให้ลักษณะประชาธิปไตยเกิดขึ้นในเด็กปฐมวัยได้นั้น เด็กจำเป็นต้องได้รับการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอย่างพอเพียงเสียก่อน เมื่อได้รับการตอบสนองแล้วจึงจะมีความต้องการขั้นสูง เพื่อพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพสู่การเป็นคนที่สมบูรณ์ ซึ่งบุคคลจะมีความสมบูรณ์ของงามตามความต้องการขั้นพื้นฐานที่เพิ่มขึ้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 158-162; สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2553: 3132) และมาสโลว์อธิบายว่าลักษณะประชาธิปไตยเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของบุคคลที่มีความสมบูรณ์ โดยสถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการ และพัฒนาเด็กให้เป็นคนที่สมบูรณ์ โดยไวทนต์ก็เห็นว่า ตั้งแต่

แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” ซึ่งวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็กว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรและควรมีความสามารถในทางใดบ้าง เป็นลักษณะของแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 61, 63) โดยแบบแผนทางสังคมประชาธิปไตยจะเป็นแบบแผนในการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ ความมีปัญญาและเหตุผล ผู้ใหญ่จะเป็นผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดแบบแผนทางสังคมดังกล่าวให้กับเด็กผ่านประสบการณ์ทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับสเลเตอร์ (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) ที่กล่าวว่า ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องมีการสะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนคนรุ่นก่อนถ่ายทอดไว้ให้ผ่านวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน การที่เด็กได้มีประสบการณ์ทางสังคมที่ได้สะท้อนมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพชนจึงเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาลักษณะประชาธิปไตยขึ้น โดยประสบการณ์นับเป็นเครื่องกำหนดพัฒนาการที่สำคัญยิ่งมีสิ่งเร้ามากการพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงยิ่งมีมากขึ้น ในการจัดการเรียนรู้ให้เด็กจึงต้องได้รับการส่งเสริมโดยการยกสถานการณ์ตัวอย่างและมีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (อาร์บัทโนต์; และเฟาสท์. 2541: 67-69) สอดคล้องกับแบนดูรา (D.F. Miller. 2000: 39; citing Bandura. 1977) ที่ว่าเด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมจากการสังเกตและเลียนแบบจากตัวแบบ ซึ่งตัวแบบที่เด็กเลือกนั้นเป็นตัวแบบที่เด็กชื่นชอบ การกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็กจึงต้องใช้ตัวแบบที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและมีอิทธิพลต่อเด็ก การส่งเสริมให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเกี่ยวกับตัวแบบและผลที่ตัวแบบได้รับจะส่งผลให้เด็กมีเหตุผลทางจริยธรรมที่สูงขึ้น เนื่องจากเด็กจะต้องใช้กระบวนการคิดเพื่อหาเหตุผลตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก (Kolhberg) ด้วยการรู้จักเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นจากการคิดวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ได้รับ แยกแยะสิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำ (อาร์บัทโนต์; และเฟาสท์. 2541: 80-81) ในขณะที่เด็กปฐมวัยอายุ 4-6 ปีนั้น มีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) การจะให้เด็กมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นจะต้องอาศัยความสามารถทางด้านสติปัญญา ซึ่งเพียเจท์ (Piaget) เน้นว่าเด็กจะเรียนรู้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่ในการเข้าสังคม นอกจากนั้นการพัฒนาความสามารถในการคิดเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการคิดปัจจุบันของเด็กกับสิ่งเร้าที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม ซึ่งเรสต์ (Rest) ทำการศึกษาพบว่า วุฒิภาวะทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสามารถขยายได้ด้วยประสบการณ์ที่จัดเพิ่มขึ้นให้กับเด็ก (อาร์บัทโนต์; และเฟาสท์. 2541: 47) นอกจากนั้น การฝึกให้เด็กได้คิดเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ ทั้งในด้านดีและด้านเสีย ตลอดจนคิดแสวงหาทางออกจากข้อเสียของสิ่งเหล่านั้น (พระพรหมคุณาภรณ์. 2551: 66-67) ตามแนวทางการคิดแบบโยนิสมนสิการก็จะช่วยให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กพัฒนาขึ้นได้ การฝึกให้เด็กได้คิดร่วมกันจะช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน เด็กได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง

และในขณะเดียวกันเด็กจะเรียนรู้ความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่น ส่งผลให้เด็กยอมรับในความสามารถและความคิดเห็นของผู้อื่น เด็กมีความมั่นใจในตนเองและไว้วางใจเพื่อน ทำให้เด็กมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นซึ่งต้องใช้ทักษะทางสังคมเพิ่มมากขึ้น มีการแก้ปัญหาาร่วมกันทำงานร่วมกัน เข้าใจกัน ยอมรับข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนและได้รับผลการลงมือปฏิบัติการทำงานร่วมกันกับกลุ่มซึ่งเป็นผลมาจากการที่เด็กได้เรียนรู้แบบร่วมมือกัน (Slavin. 1983: 117-120) และสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยก็คือการให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งสเลเตอร์ (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) เห็นว่า ลักษณะประชาธิปไตยสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ผ่านการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเด็กทุกคนล้วนมีความสามารถที่แฝงเร้นอยู่ เด็กมีความสามารถในการคิด แก้ไขปัญหา การพยายามทำสิ่งต่างๆด้วยการลองถูกลองผิด และสรุปข้อตกลงภายหลังการอภิปรายร่วมกัน สอดคล้องกับเพียเจท์ที่ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accomdation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดเกิดความสมดุล (Equilibration) (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 48-50; สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2553: 43-45) และเมื่อสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้นั้นมีความหมายส่งผลให้เด็กสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม สิ่งทีกล่าวมานั้นเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม (ทิตนา แชมมณี. 2546: 44-45; citing Bloom. 1956) ที่ว่าการที่บุคคลจะเกิดลักษณะนิสัยใดๆนั้น บุคคลต้องมีโอกาสรับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆมีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ เห็นคุณค่าของสิ่งนั้นแล้วนำไปปฏิบัติจนพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ต้องอาศัยการนำเสนอตัวแบบที่มีคุณลักษณะประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ให้กับเด็ก การฝึกให้เด็กได้คิดและทำงานร่วมกัน ตลอดจนให้ได้ลงมือปฏิบัติและเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ไปสู่การดำเนินชีวิตประจำวัน

จากปัญหาและความสำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจมุ่งศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันว่าลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยประกอบด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา และเมื่อได้ทราบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยชัดเจนแล้ว จะนำองค์ประกอบดังกล่าวไปพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงนำหลักการที่พบมาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และศึกษาผลการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้จากรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยคืออะไร มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ใช้หรือไม่ ในแต่ละองค์ประกอบมีลักษณะอะไรบ้าง และมีอยู่ในระดับใด
2. รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้ดีเพียงใด

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีความมุ่งหมายเฉพาะ ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
2. เพื่อเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยโดยรวมและรายด้าน

ก่อนการทดลองและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการมุ่งศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งการดำเนินการศึกษาที่ผ่านมามุ่งเน้นศึกษากับกลุ่มตัวอย่างในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา ผู้วิจัยไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะเป็นการเตรียมความพร้อมเด็กปฐมวัยสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้ ตลอดจนเป็นการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในการยึดถือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นวิถีทางในการปกครองประเทศ ตอบสนองต่อนโยบายด้านการศึกษาของประเทศตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในการปลูกฝังความรู้ และจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อความสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เกี่ยวกับความรักชาติ การมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คุณค่าที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้กับเด็กปฐมวัยในภาคส่วนอื่นๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
2. การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอน

แบบ RASB

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 5,082 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการหาคุณภาพของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 จำนวน 100 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากร จำนวน 502 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ประกอบด้วย

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ประกอบด้วย

2.1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองนำร่องครั้งที่ 1 เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 43 คน

2.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองนำร่องครั้งที่ 2 เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 41 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมาจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน ประกอบด้วย

2.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง ได้รับการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน

2.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มควบคุม ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปกติ เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน

ระยะเวลาในการวิจัย

1. ระยะเวลาในการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ใช้ระยะเวลาระหว่างปีการศึกษา 2551 ถึง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2553

2. ระยะเวลาในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ประกอบด้วย

2.1 ระยะเวลาในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ใช้ระยะเวลาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2553

2.2 ระยะเวลาในการศึกษาผลการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ใช้ระยะเวลาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553

ระยะเวลาในการทดลอง 9 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย มีดังนี้

1.1 ตัวแปรโครงสร้าง ประกอบด้วย

1.1.1 ความเคารพซึ่งกันและกัน

1.1.2 ความร่วมมือร่วมใจ

1.1.3 ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

1.2 ตัวแปรชีวิต ประกอบด้วย

1.2.1 ตัวชีวิตโครงสร้างด้านความเคารพซึ่งกันและกัน

1.2.1.1 รู้จักการรอคอย

1.2.1.2 เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น

1.2.1.3 ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

1.2.2 ตัวชีวิตโครงสร้างด้านความร่วมมือร่วมใจ

1.2.2.1 รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง

1.2.2.2 ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ

1.2.2.3 รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ

1.2.3 ตัวชีวิตโครงสร้างด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

1.2.3.1 คิดแก้ไขปัญหาได้

1.2.3.2 คิดวางแผนได้

1.2.3.3 ความมีเหตุผล

2. ตัวแปรที่ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2.1 ตัวแปรจัดกระทำ ได้แก่ การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วย

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย หมายถึง ลักษณะของเด็กปฐมวัย ที่แสดงออกอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา โดยสังเกตจาก

1.1 ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจในสิทธิของตนเอง และผู้อื่น ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเป็นมิตร ให้การยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น และไม่ล่วงเกินผู้อื่นทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ มีดัชนีชีวิต ได้แก่ เด็กปฐมวัยแสดงพฤติกรรม รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

1.2 ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ มีดัชนีชีวิต ได้แก่ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ

1.3 ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยสามารถใช้สติปัญญาในการทำงาน การแก้ไขปัญหาและความขัดแย้ง หรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีดัชนีชีวิต ได้แก่ คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผล

2. การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยได้เรียนรู้จากการสังเกต ตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตย แล้วเปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกี่ยวกับสถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น ตลอดจนคิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง แล้วนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดสำหรับขั้นตอนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) หมายถึง ขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ

ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) หมายถึง ขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกัน

ขั้นคิดตัดสินใจ (Selecting Alternative: S) หมายถึง ขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง

ขั้นสร้างนิสัย (Building characters: B) หมายถึง ขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดตัดสินใจมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลองและบทบาทสมมติ

3. เด็กปฐมวัย หมายถึง นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

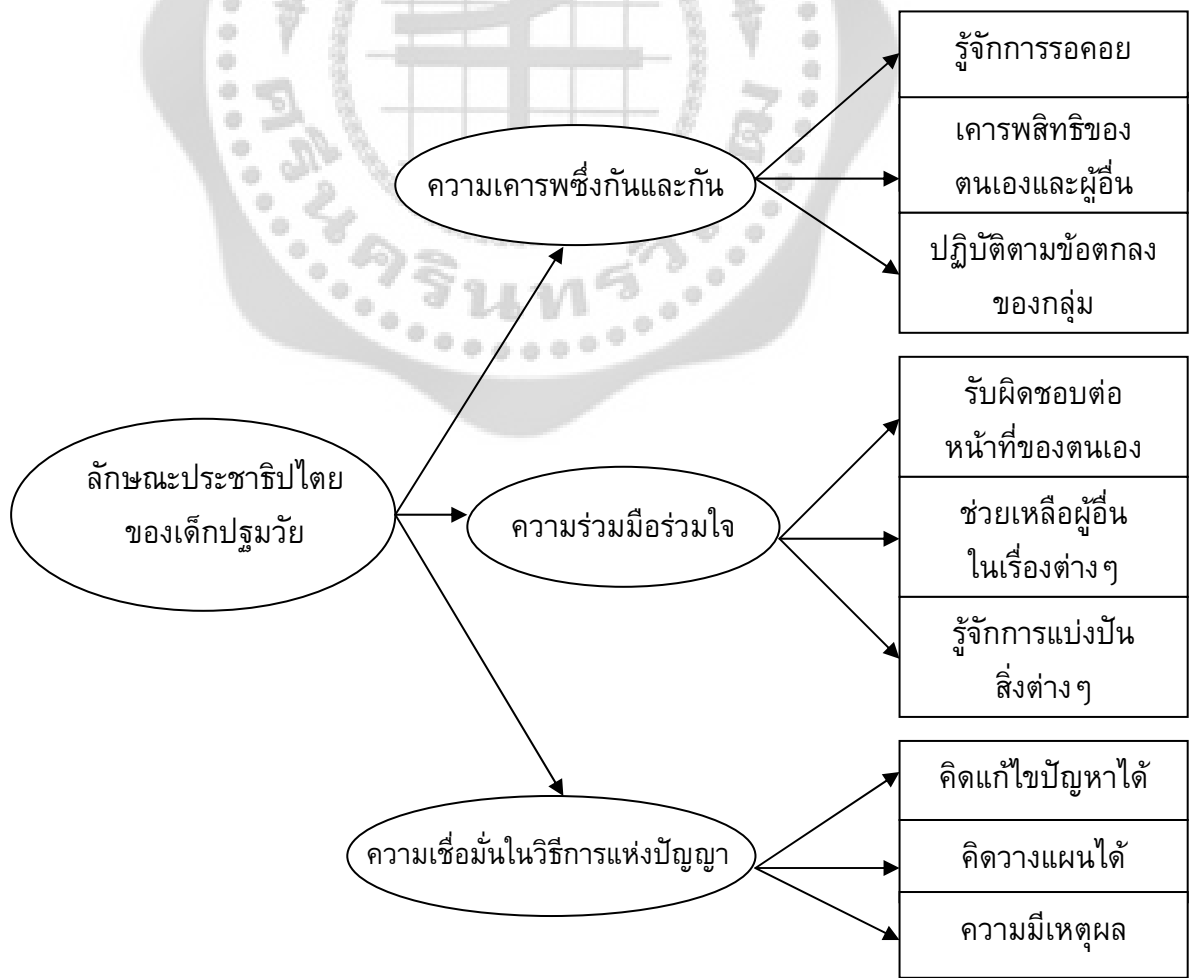
ระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา และจริยธรรมของเพียเจท์ ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา และทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ โดยสรุปว่า ลักษณะของเด็กปฐมวัย 3-6 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กวัยนี้จึงชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว ต้องการตัวแบบด้านสังคม และจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2545: 26) แต่เด็กมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาให้เด็กปฐมวัยมีลักษณะประชาธิปไตยจะต้องส่งเสริมให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบตัวเด็ก โดยที่มีผู้ใหญ่คอยให้ความช่วยเหลือเด็ก ก็จะสามารถคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลงได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 81; อ้างอิงจาก Piaget; & Inholder. 1967) ซึ่งพัฒนาการทางสติปัญญาที่สูงขึ้นจะส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการใช้เหตุผลส่งผลให้พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กสูงขึ้นด้วย โดยเพียเจท์และโคลเบอร์ก (อาร์บัทโนต์; และ เฟาส์. 2541: 39-43) อธิบายถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ว่า มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจ สามารถแบ่งเป็นระดับต่างๆ โดยแต่ละระดับนั้นมีขั้นตอนของการพัฒนาที่เป็นสากล เมื่อพัฒนาถึงขั้นใดแล้วก็ยากที่จะลดต่ำลงมา เมื่อเด็กมีพัฒนาการด้านใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่สูงขึ้นเด็กจะสามารถพิจารณาว่า การกระทำใดที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งไวโกตสกี เห็นว่าวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 61, 63) และการกระทำที่เด็กสมควรกระทำเพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นจะถูกถ่ายทอดจากผู้ใหญ่สู่เด็กรุ่นต่อไปและต้องมีการสะท้อนออกมาในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) ซึ่งแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขคือลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลนั่นเอง และการพัฒนาให้บุคคลมีลักษณะประชาธิปไตยได้นั้นต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยเฉพาะการมีตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่พึงประสงค์เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เด็กให้สามารถเรียนรู้ได้ โดยแบนดูรามีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 235-248) หากเด็กมีแบบอย่างลักษณะประชาธิปไตยที่ดีเด็กก็จะสามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของตนเองขึ้นมาได้

ลักษณะประชาธิปไตย คือ ประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต ซึ่งเป็นประชาธิปไตย ในด้านที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลโดยเฉพาะ โดยลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลทางด้านจิตใจ หรือจิตประชาธิปไตยนั้น เป็นลักษณะของบุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง จัดเป็นพฤติกรรม เสริมสร้างสังคม (Prosocial Behavior) ประเภทหนึ่ง จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะ ประชาธิปไตย พบว่า ลักษณะประชาธิปไตยคือ ลักษณะการแสดงออกอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต ประชาธิปไตย โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นใน วิธีการแห่งปัญญา (สันติ สุขทรัพย์. 2528: 39-44; พรชัย หนูแก้ว. 2541: 30; ชูชีพ ประทุมเวียง. 2547: 11; วิไลลักษณ์ มีประชา. 2552: 67) ซึ่งสามารถแสดงออกมาในรูปแบบ ของการกระทำหลายๆด้าน ต้องเคารพในความเสมอภาค เคารพในสิทธิและเสรีภาพ เคารพใน ความคิดและการกระทำของตนเองและผู้อื่น (สันติ สุขทรัพย์. 2528: 39-44) เข้าแถวรับสิ่งของ หรือรับบริการตามลำดับก่อนหลัง ปฏิบัติตามข้อตกลง ไม่ละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นและของส่วนรวม (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 30) มีการให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ แบ่งปัน และประสานงานกัน การรับอาสาทำงานตามความสามารถ การทำตามมติของส่วนรวม (สันติ สุขทรัพย์. 2528: 39-44) ร่วมกันทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจนเสร็จ ร่วมรับผิดชอบในผลงานและร่วมปรับปรุงแก้ไขงาน ของกลุ่ม (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 30) การเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม การรับผิดชอบต่อหน้าที่ (วิไลลักษณ์ มีประชา. 2552: 67) อธิบายเหตุผลได้เมื่อต้องการตัดสินใจหรือซักถามตอบโต้ ยอมรับฟังข้อบกพร่องของตนเอง กลุ่มและปรับปรุงแก้ไข แก้ปัญหาด้วยการใช้เหตุผล (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 30) การไม่ถือตนเป็นใหญ่ เน้นการใช้ปัญญา อภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ (วิไลลักษณ์ มีประชา. 2552: 67) และจากการศึกษาตำราที่เกี่ยวข้องระบุว่า ลักษณะประชาธิปไตย เป็นความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม (สาโรช บัวศรี. 2517: 5-6; บรรจง ชูสกุลชาติ. 2534: 11; ทิศนา แคมมณี. 2536. 12-15; พระธรรมปิฎก. 2541ก: 61; อมร รักษาสัตย์. 2543: 352; ดวงเดือน ศาสตราภรณ์; และคนอื่นๆ. 2547: 20-22; วีรยุทธ วิเชียรโชติ. 2547: 238-239) ได้แก่ ความเคารพซึ่งกันและกัน การแบ่งปันร่วมงานกันและประสานงานกัน ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่ง ปัญญา ความมีวินัย ความยุติธรรม ความมีขันติ การเป็นคนดี การยึดมั่นในสันติ การมีเมตตากรุณา ความสามารถในการอยู่ร่วมกัน ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา ปฐมวัย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถในด้านประชาธิปไตย และ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตย สรุปได้ว่า องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกัน และกัน การมีสัมมาคารวะ เคารพต่อผู้พูดและผู้ฟัง รู้จักอดทนรอคอย ไม่รังแกเพื่อนหรือสัตว์เลี้ยง เคารพกฎระเบียบต่างๆ ปฏิบัติตามข้อตกลงของชั้นเรียนและของกลุ่ม ความร่วมมือร่วมใจ รู้จัก รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันต่างๆด้วยตนเองได้ ทำงานและการบ้าน ครบถ้วนเรียบร้อย ทำงานร่วมกับเพื่อนได้ ช่วยเหลือเพื่อนและครูในเรื่องต่างๆ รู้จักแบ่งปันสิ่งต่างๆ การให้กำลังใจ ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ความมีเหตุผล รู้จักแก้ไขปัญหากับการเล่นหรือการทำ

กิจกรรมด้วยตนเองให้เหตุผลในการทำกิจกรรมต่างๆได้ มีการวางแผนในการทำกิจกรรมต่างๆ พยายามแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ รู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ทำกิจกรรมต่างๆอย่างมีขั้นตอน รู้จักปรับปรุงแก้ไขผลงานตามคำแนะนำของผู้อื่น จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ศึกษามาประมวลเป็น องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยที่มีความเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ได้แก่ ความเคารพซึ่งกัน และกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา และทำการสนทนากลุ่มย่อยครู ปฐมวัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยเพื่อกำหนดตัวชี้วัดลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยสรุปว่า ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยมี 9 ตัวชี้วัด จากนั้นผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 (First Order: Confirmatory Factor Analysis) ได้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (Respect for Individuals) มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ รู้จัก การรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม องค์ประกอบด้าน ความร่วมมือร่วมใจ (Cooperation) มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ รับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือ ผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ และองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intelligence) มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ คิดแก้ปัญหาได้ คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล ดังแสดงในภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

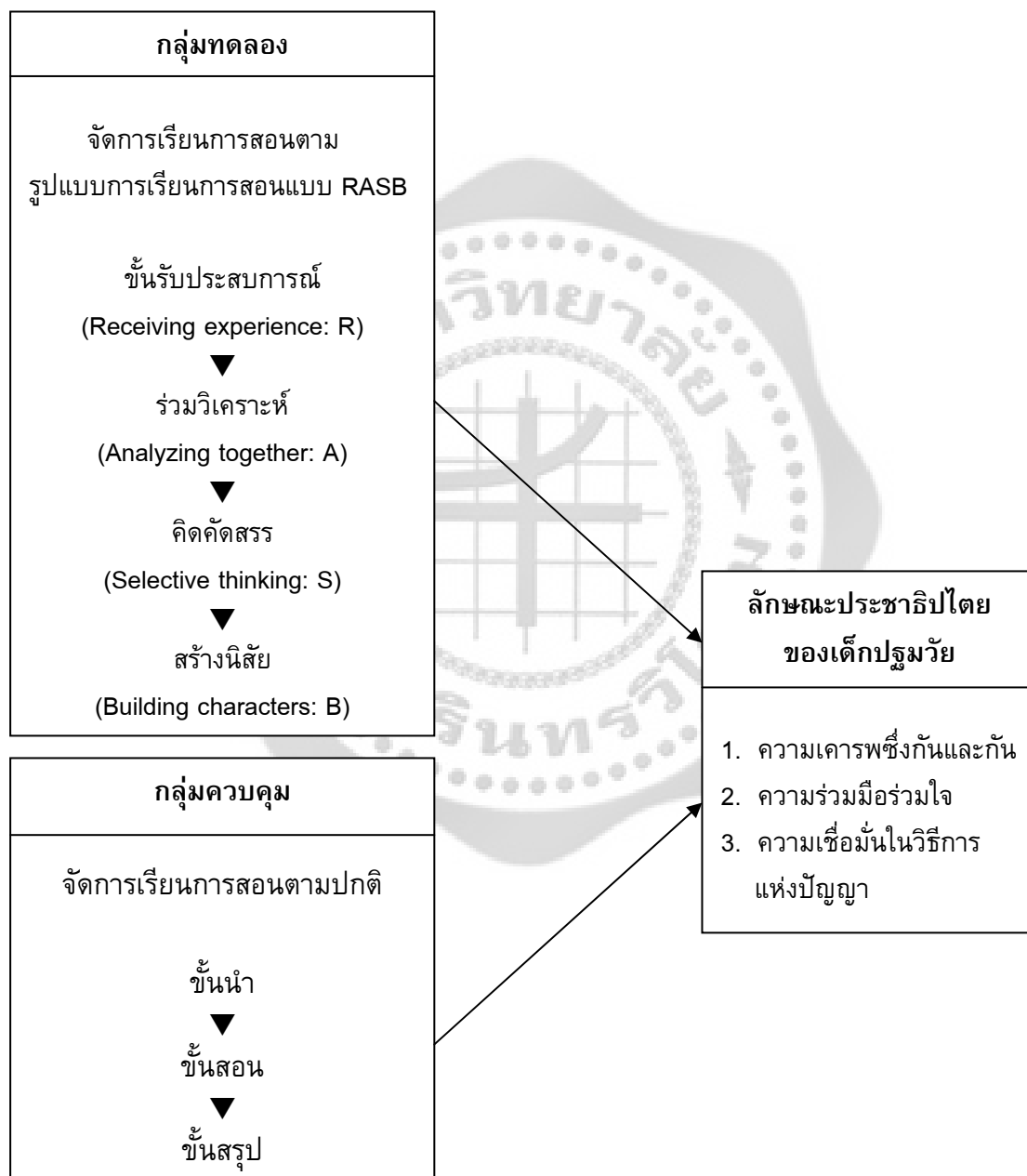
จากผลการศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยในระยะที่ 1 ทำให้เกิดเป้าหมายในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยดังกล่าว ผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูราที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่ให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางสติปัญญาว่า สติปัญญาเป็นผลจากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความสามารถในการปรับตัวของเด็ก เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของสติปัญญาเด็กจะใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่มาปรับให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้ โดยเด็กพยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมด้วยการซึมซาบประสบการณ์ และการปรับโครงสร้างสติปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการควบคุมกันนำไปสู่การเกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ การได้ลงมือปฏิบัติ ได้มีโอกาสในการสัมผัส สำรวจและทดลองด้วยตนเองโดยตรงจะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ให้กับเด็ก ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ที่ให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กที่ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของคนและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการคิดซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา โดยจะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสียหรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ และให้มองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไปจากด้านที่เป็นโทษ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการมีโอกาสรับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างๆแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ ก็จะเห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทฤษฎีและแนวคิด ทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนสำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ประกอบด้วย 5 หลักการ คือ หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการประเมินค่า และหลักการปฏิบัติ และเป็นขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ ขั้นคิดตัดสินใจ และขั้นสร้างนิสัย จากนั้นนำไปทดลองนำร่องกับกลุ่มตัวอย่างและปรับปรุงรูปแบบ ดังแสดงในภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 กรอบแนวคิดการสร้างรูปแบบการเรียนการสอน สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

เมื่อได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยได้วางแผนการทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design กลุ่มทดลองได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และกลุ่มควบคุมได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปกติ ดังแสดงในภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กรอบแนวคิดการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

สมมติฐานการวิจัย

1. ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา
2. เด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองภายหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีคะแนนเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมและรายด้านสูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอผลการศึกษาตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์

1.1.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี

1.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

1.1.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา

1.1.5 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์

1.1.6 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์

1.2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย

1.2.1 ความเป็นมาของคำว่าประชาธิปไตย

1.2.2 ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย

1.2.3 หลักการของวิถีชีวิตประชาธิปไตย

1.3 ความหมายลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.4 ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.5 องค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.5.1 ความเคารพซึ่งกันและกัน

1.5.2 ความร่วมมือร่วมใจ

1.5.3 ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

1.6 ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดลักษณะประชาธิปไตย

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2.1 พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

2.1.1 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

2.1.2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

- 2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์
- 2.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก
- 2.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา
- 2.2.4 แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ
- 2.2.5 แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
- 2.2.6 แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม

2.3 เทคนิคในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

- 2.3.1 การเล่านิทาน
- 2.3.2 การใช้คำถาม
- 2.3.3 สถานการณ์จำลอง
- 2.3.4 บทบาทสมมติ
- 2.3.5 กรณีตัวอย่าง

3. กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ด้วยข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางจิตสังคมเป็นเหตุให้มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง ซึ่งการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Human Relationship) ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น สัมพันธภาพแบบอัตตาธิปไตย หรือสัมพันธภาพแบบประชาธิปไตย แต่จากสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วส่งผลให้สังคมมีขนาดใหญ่และมีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น สัมพันธภาพแบบอื่นไม่สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นสัมพันธภาพที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้เงื่อนไขของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนี้ (Scott. 1993: Online) โดยแนวคิดเชิงขยายเกี่ยวกับประชาธิปไตยภายใต้บริบทที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงแสดงให้เห็นว่าประชาธิปไตยมิได้เป็นเพียงรูปแบบของการปกครองหรือระบบทางเศรษฐกิจ แต่ประชาธิปไตยเป็นเจตคติ การฝึกหัด และความเชื่อในการแบ่งปัน (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) โดยบุคคลจะแสดงออกด้วยการมีความเคารพต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ของสังคม มีการแบ่งปันและการประสานความร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนสามารถใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ซึ่งลักษณะที่กล่าวมาเป็นลักษณะทาง

จริยธรรมของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมนั้นเป็นลักษณะของบุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง โดยเพียเจท์และโคลเบอร์ก (อาร์บัทโนต์; และ เฟาส์. 2541: 39-43) อธิบายถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ว่า มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจ สามารถแบ่งเป็นระดับต่างๆ โดยแต่ละระดับนั้นมีขั้นตอนของการพัฒนาที่เป็นสากล เมื่อพัฒนาถึงขั้นใดแล้วก็ยากที่จะลดต่ำลงมา

การพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมจริยธรรมนั้นต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้แบบแผนหรือบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ค่านิยม คุณธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญและเป็นสิ่งดีที่ทำให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีความสุข ส่งผลให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในสังคม และเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นลมหายใจ (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. 2545: 45) และโดยธรรมชาติแล้วนั้นเด็กมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว เด็กจะใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 จัดและรวบรวมกระบวนการต่างๆ ภายในอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่องมีระเบียบแบบแผน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 48; อ้างอิงจาก Piaget. 1976) เด็กจึงเรียนรู้โดยจัดระบบประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตัวของเด็กเอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 35-36; อ้างอิงจาก Fisher. 2002: 12-18) และในขณะที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น เด็กจะใช้กระบวนการเรียนรู้ด้วยการสังเกตตัวแบบ (Model) ซึ่งอาจเป็นบิดามารดา บุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็ก หรือแม้แต่สื่อประเภทต่างๆ ที่เด็กสังเกตอย่างใส่ใจและจดจำไว้ ตลอดจนแสดงพฤติกรรมเลียนแบบตัวแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงหรือตัวแบบที่เด็กสังเกตได้รับการเสริมแรงก็จะยิ่งทำให้เด็กมีแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบสูงขึ้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 286) กระบวนการดังกล่าวเรียกว่า การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) ซึ่งแบนดูราเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงความคิดหรือการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่เกิดจากการสังเกตตัวแบบ (ประทีป จินนี. 2541: 96) และหากต้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กปฐมวัย ตัวแบบที่นำเสนอให้กับเด็กควรแสดงพฤติกรรมในทางที่พึงประสงค์ เนื่องจากช่วงเวลาตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึง 6 ปี เป็นช่วงการก่อตัวของแกนบุคลิกภาพ เด็กจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับการเล่นดูในช่วงนี้ (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. 2545: 47) สอดคล้องกับมาสโลว์ที่เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมจะช่วยตอบสนองความต้องการในด้านต่างๆ ให้กับเด็ก โดยเฉพาะความต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2553: 33) และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างสงบสุข

ลักษณะประชาธิปไตยเป็นลักษณะของบุคคลที่สอดคล้องกับลักษณะของบุคคลตามอุดมคติของสังคมโดยประการที่สำคัญคือการมีความเคารพต่อชีวิตอื่นๆ การไม่บีบบังคับหรือความพยายามที่จะไม่เข้าไปก้าวก่ายในความตั้งใจของบุคคลอื่น ซึ่งลักษณะเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยปราศจากอคติและความขัดแย้งกัน ประกอบกับประเทศไทย

มีการปกครองประเทศด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หากเด็กได้รับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยอย่างเหมาะสมกับช่วงอายุ เด็กจะสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติส่งผลให้เกิดความมั่นคงในทางการเมืองการปกครองสืบไป ดังนั้นการพัฒนาให้บุคคลมีลักษณะประชาธิปไตยซึ่งเป็นลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญ ต้องอาศัยทฤษฎีพื้นฐานที่มีความเกี่ยวข้องดังนี้

1.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักคุณลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget's Theory of Intellectual Development) เป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเนื่องจากการระบุขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างชัดเจน โดยเพียเจท์วางรากฐานทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาบนพื้นฐานทางชีววิทยาที่ว่าสิ่งมีชีวิตมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นพัฒนาการทางสติปัญญา จึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ (Interact) ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสามารถในการปรับตัวจะปรากฏอยู่ในตัวเด็กตั้งแต่แรกเกิด โดยการปรับตัว (Adaptation) เป็นกระบวนการที่เด็กสร้างโครงสร้างตามความคิด (Scheme) โดยการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อม 2 ลักษณะ คือ เด็กพยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เด็กดูดซึมสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์เดิมของตนเอง โดยขอบเขตของการดูดซึมจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของเด็กคนนั้น และการปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) เป็นกระบวนการควบคู่ไปกับการซึมซาบประสบการณ์ เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของสติปัญญาในเด็กจึงต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์.

2553: 43-45)

โดยความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่มาปรับให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่ เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้ หน่วยความคิดรวบยอดใหม่ที่ได้รับจากการปรับแต่งแล้วเรียกว่า สกีมา (Scheme) หรือ สกีมา (Schemas) โดยสกีมาแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ สกีมาเกิดจากความรู้สึกของอวัยวะเคลื่อนไหว (Sensori-motor Schema) เป็นสกีมาเบื้องต้นเกี่ยวกับประสาทสัมผัส และสกีมาเกิดจากระบวนการคิดการเข้าใจ (Cognitive Schema) เป็นสกีมาในขั้นแรกที่ผ่านมา กระบวนการ ในสมอง (Internalization) เพื่อตีความโดยนำประสบการณ์เก่ามาประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ใหม่ และจากที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดระบบโครงสร้างสกีมาที่มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องของความคิดรวบยอด เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดที่มีลักษณะเป็นระบบเครือข่าย ยังมีโครงสร้างซับซ้อนยิ่งส่งผลให้มีระดับสติปัญญาเพิ่มสูงขึ้น (Skemp. 1979: 114-126; Wadsworth. 1996: 14-17)

จากกระบวนการปรับสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจดังกล่าวส่งผลให้สติปัญญาของเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันไป โดยเพียเจท์ได้กล่าวถึงลำดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ 4 ขั้น (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2553: 43-45) ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ลำดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์

อายุ (ปี)	ขั้น	พัฒนาการ
0-2	ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor)	เด็กเรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัส เช่น ปาก หู ตา สิ่งแวดล้อมรอบตัว
2-6	ความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Intuitive or Preoperational)	เรียนรู้ภาษาพูด สัญลักษณ์ เครื่องหมาย ทำท่างในการสื่อความหมาย รู้จักสิ่งที่เป็นตัวแทน (Representation) โครงสร้างสติปัญญาแบบง่ายสามารถหาเหตุผลเชิงอ้างอิงได้ มีความเชื่อในความคิดของตนเองอย่างมาก ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) เลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่
7-11	ปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operations)	รับรู้รูปธรรมได้ดี ใช้เหตุผล สร้างกฎเกณฑ์ เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เป็นนามธรรม
11-16	ปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operations)	รู้จักคิดหาเหตุผล มีระบบ คาดคะเน ตั้งสมมติฐาน แก้ปัญหา พัฒนาสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ มีความคิดเท่าผู้ใหญ่

ที่มา: สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. (2553). *การวัดและประเมินแนวใหม่: เด็กปฐมวัย*. หน้า 46.

นอกจากนี้เพียเจท์ยังเห็นว่า องค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญามี 4 องค์ประกอบ โดยองค์ประกอบแรก คือ วุฒิภาวะ (Maturation) ซึ่งเป็นสภาพร่างกายที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาทางสติปัญญา ดังนั้นครูผู้สอนควรจัดประสบการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน องค์ประกอบที่สอง คือ ประสบการณ์ (Experience) มี 2 ชนิด ได้แก่ ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Physical Environment) และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลและทางคณิตศาสตร์ (Logico-mathematical Experience) องค์ประกอบที่สาม คือ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) คือ การที่บุคคลรอบข้างถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก โดยผ่านกระบวนการซึมซาบ

ประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา และองค์ประกอบสุดท้าย คือ กระบวนการพัฒนาความสมดุล (Equilibration) หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Self-regulation) ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเพื่อจะปรับความสมดุลของพัฒนาการเขาวัวปัญญา ขึ้นต่อไปอีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า (สราญค์ ไคว้ตระกูล. 2553: 49-50)

นอกเหนือไปจากพัฒนาการทางสติปัญญาแล้ว เพียเจท์ยังเป็นผู้บุกเบิกความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมจากการรู้การเข้าใจสังคม (Sociocognitive Moral Development) โดยเพียเจท์เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมมีความสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญา (Malim; & Birch. 1998: 506) ดังนั้นเมื่อสติปัญญาสูงขึ้นจริยธรรมย่อมสูงขึ้นด้วย ลำดับขั้นทางจริยธรรมของเพียเจท์ถูกพิจารณาจากการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยเพียเจท์กล่าวว่าพัฒนาการทางจริยธรรมประกอบด้วยขั้นก่อนจริยธรรม และขั้นจริยธรรมอีก 2 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Premoral Period) ในช่วงตั้งแต่แรกเกิด-2 ปี ในขั้นนี้พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กยังไม่ดีพอ ความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดลอมอยู่ในวงจำกัด เด็กมีความต้องการทางร่างกายซึ่งปรารถนาที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ไม่คำนึงถึงกาลเทศะหรือข้อจำกัดใดๆเมื่อสามารถพูดได้เด็กจะใช้ภาษาเป็นเครื่องมือเพื่อให้ความต้องการของตนได้รับการตอบสนอง เด็กวัยนี้จะสนใจเรื่องกฎกติกาต่างๆเพียงเล็กน้อยและไม่สนใจที่จะเล่นหรือปฏิบัติตามกฎกติกา ในช่วงปลายของขั้นนี้เด็กจะมีความสนใจในกฎกติกาเพิ่มมากขึ้น โดยเฝ้าสังเกตจากเด็กที่โตกว่าและเลียนแบบ แต่ยังไม่มีความเข้าใจว่ากฎกติกาเป็นการตกลงร่วมกันเพราะเด็กวัยนี้ยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Shaffer. 1988: 318)

2. ขั้นจริยธรรมเชิงปรนัย หรือขั้นการมีจริยธรรมโดยการบังคับ (Moral Realism or Heteronomous Morality) ในช่วงอายุ 3-10 ปี เด็กเริ่มรับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น พ่อแม่ ครู เด็กที่โตกว่า หรือพระเจ้า โดยเด็กจะยึดถือว่ากฎเกณฑ์ต่างๆเป็นสิ่งตายตัว (Moral Absolutes) และจะต้องปฏิบัติตามโดยเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งเพียเจท์อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้ของเด็กเป็นผลจากการรู้คิด (Cognitive Deficits) 2 ลักษณะ ได้แก่ การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentrism) คือ การไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น และการยึดถือความจริงหรือสัจจะนิยม (Realism) คือ แนวโน้มที่จะปฏิเสธความคิดเห็นของตนเองกับความจริงภายนอก เด็กเชื่อว่ากฎเกณฑ์ที่ถูกวางไว้เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามขัดขืนไม่ได้ กฎต่างๆจึงเป็นสิ่งที่ตายตัวและใช้ได้กับทุกคน ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎต้องถูกลงโทษหรือถูกลงโทษตามสนอง (Immanent Justice) เด็กมองว่าระดับของการลงโทษจะขึ้นอยู่กับผลของการกระทำมากกว่าเจตนาในการกระทำ (นีออน พินประดิษฐ์. 2545: 19, 20-21)

3. ขั้นจริยธรรมเชิงอัตนัย หรือขั้นการมีจริยธรรมด้วยตนเอง (Moral Relativism or Autonomous Morality) เมื่อเด็กอายุ 10-12 ปี เด็กจะสามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของเหตุและผล เด็กเริ่มเข้าใจว่ากฎเกณฑ์ต่างๆทางสังคมเป็นเพียงข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันระหว่างบุคคลในสังคม และกฎเกณฑ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เด็กจะมีความรู้สึกรู้ว่ากฎเกณฑ์ต่างๆควรเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของคนในกลุ่ม การตัดสินใจว่าสิ่งใดถูกหรือผิดจะต้องพิจารณา

ที่เจตนามากกว่าผลของการกระทำ ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎควรได้รับการลงโทษแบบที่ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ (Reciprocal Punishment) หรือการลงโทษทางสังคมซึ่งเป็นไปตามผลของการกระทำนั้นๆ แต่เด็กจะไม่เชื่อในเรื่องของกรรมตามสนอง (นีออน พินประดิษฐ์. 2545: 19-20)

เพียเจท์ เห็นว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา โดยพัฒนาการในขั้นแรกจะมีความเรียบง่ายและจะมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นในขั้นหลังๆ แต่อย่างไรก็ตามพัฒนาการในขั้นหลังๆ จะสร้างจากพัฒนาการขั้นต้นซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าเชิงคุณภาพไปตามขั้นต่างๆ และส่งผลต่อวิธีการคิดแบบใหม่ๆ ซึ่งบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ ส่งผลต่อพัฒนาการด้วย และพัฒนาการทางสติปัญญาจะไม่ย้อนกลับไปยังขั้นที่ต่ำกว่า จึงส่งผลให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่สามารถย้อนกลับไปสู่ขั้นที่ต่ำกว่าด้วยเช่นกัน แต่การฝึกฝนหรือการมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมจะส่งผลให้สามารถพัฒนาสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ (อาร์บัทโนต์; และ เฟาส์. 2541: 39-43)

กล่าวโดยสรุป เพียเจท์เชื่อว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลเป็นผลเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ (Interact) ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยกระบวนการปรับตัว ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) เพื่อให้เกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) โดยเพียเจท์แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น คือ ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว ความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ ปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม ปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม และเพียเจท์ยังเป็นผู้บุกเบิกความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรม โดยเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมมีความสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญา เมื่อสติปัญญาสูงขึ้นจริยธรรมย่อมสูงขึ้นด้วย โดยลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ ประกอบด้วยขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นจริยธรรมเชิงปรนัย หรือขั้นการมีจริยธรรมโดยการบังคับ และขั้นจริยธรรมเชิงอัตนัยหรือขั้นการมีจริยธรรมด้วยตนเอง โดยที่พัฒนาการทางสติปัญญาจะไม่ย้อนกลับไปยังขั้นที่ต่ำกว่าจึงส่งผลให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่สามารถย้อนกลับไปสู่ขั้นที่ต่ำกว่าด้วยเช่นกัน การฝึกฝนหรือการมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมจะส่งผลให้สามารถพัฒนาสู่ระดับที่สูงขึ้นได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์สามารถนำมาใช้อธิบายการเกิดลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้โดยพัฒนาการทางสติปัญญาจะส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการรู้คิดและมีเหตุผลที่จะพิจารณาถึงสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ไม่ควรทำในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่อยู่ในขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการตามทฤษฎีของเพียเจท์ ซึ่งเด็กมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เด็กยังไม่เข้าใจความต้องการของผู้อื่น การกระทำของเด็กเป็นผลจากบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือกว่า และเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ดังนั้นผู้ใหญ่จึงควรเป็นตัวอย่างในการแสดงลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เรียนรู้ลักษณะประชาธิปไตยซึ่งเป็นจริยธรรมของบุคคลในการอยู่ร่วมกัน

1.1.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี

ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี (Vygotsky's Sociocultural Theory) เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม (Sociocultural Context) และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการทางสติปัญญา โดยตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็กว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง โดยสถาบันทางสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีบริเวณของความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal) แตกต่างกัน โดยเด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเอง ในขณะที่เด็กบางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเอง แต่ถ้าได้รับการช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ โดยกระบวนการที่เด็กได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่าหรือจากผู้ใหญ่นี้ไวโกตสกีเรียกว่า Scaffolding ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือเด็กในการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหา หรือการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง ให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 61, 63)

จากแนวคิดเกี่ยวกับบริเวณของความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal) และกระบวนการให้ความช่วยเหลือเด็กในการเรียนรู้ (Scaffolding) ไวโกตสกีได้แบ่งระดับสติปัญญาออกเป็น 2 ชั้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 62) คือ

1. ระดับสติปัญญาขั้นเบื้องต้น (Elementary mental processes) หมายถึง สติปัญญามูลฐานตามธรรมชาติโดยไม่ต้องเรียนรู้ เช่น เด็กสามารถดูดนตรี สามารถช่วยตนเองตามธรรมชาติ
2. ระดับสติปัญญาขั้นสูง (Higher mental processes) หมายถึง สติปัญญาที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่ให้การอบรมเลี้ยงดู ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้โดยใช้ภาษา เด็กจะเรียนรู้ภาษาทำให้เด็กเรียนรู้ความคิดรวบยอด สัญลักษณ์ต่างๆ ช่วยให้เกิดเข้าใจสิ่งแวดล้อม ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิด และประสานความคิดกับพฤติกรรมหรือการแสดงออก ภาษาจึงมีบทบาทที่สำคัญในพัฒนาการทางสติปัญญา

กล่าวโดยสรุป ไวโกตสกีให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสังคมที่มีต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญา โดยไวโกตสกีเห็นว่าการเรียนรู้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ควรมีการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงสิ่งที่คิดผ่านการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือครู เพราะในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูด เพื่อนๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อมๆ กัน ซึ่งไวโกตสกีเชื่อว่า การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากครูหรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ โดยอาศัยกระบวนการ

ทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจากัน อย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับบุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก

ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวทสท์สามารถนำมาใช้อธิบายการเกิด ลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้ว่า ในวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะมีแบบแผนทางสังคม เป็นเครื่องบ่งชี้พัฒนาการของเด็กว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรและควรจะมีความสามารถทางใด โดยแบบแผนทางสังคมประชาธิปไตยจะเป็นแบบในการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ ความมีปัญญาและเหตุผล ผู้ใหญ่จะเป็นผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดแบบแผนทางสังคมที่เป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันให้กับเด็กผ่านประสบการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมและการใช้ภาษา เมื่อเด็กได้รับรู้แบบแผนทางสังคมแบบประชาธิปไตยแล้ว เด็กก็จะพยายามปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับแบบแผนทางสังคม นอกจากนั้นการให้ความช่วยเหลือของผู้ใหญ่จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความรู้คิดหรือสติปัญญา ทำให้เด็กสามารถใช้เหตุผลในการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลอื่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งความรู้คิดหรือสติปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรากฐานการพัฒนามาจากทฤษฎีของเพียเจท์ โดยโคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้น รวมทั้งหมด 6 ชั้น (ดวงเดือน พันธุนานิน. 2524: 29-30; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2547: 166-167; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 68-75; สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2553: 61-62) ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre-conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลยึดตนเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจกระทำ พฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ผู้มีอำนาจกำหนดให้หรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น โดยแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

1.1 ชั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ (Punishment and Obedience Orientation) (อายุ 2-7 ปี) เป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎ และหลีกเลี่ยงการกระทำ ซึ่งจะส่งผลให้ถูกลงโทษ เด็กพิจารณาการกระทำจากผลที่เห็นได้ภายนอก โดยไม่สนใจเจตนาหรือความเห็นของบุคคลอื่น เด็กเข้าใจว่าความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ เด็กจึงพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะก่อให้เกิดการสูญเสียหรือความเจ็บปวดทางร่างกายและทรัพย์สิน

1.2 ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Instrumental Relativist Orientation) (อายุ 7-10 ปี) เป็นระดับขั้นที่เด็กตัดสินใจกระทำตามกฎข้อบังคับ ความสนใจ

ความพึงพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้รางวัลตอบแทน โดยไม่ได้คำนึงถึงความยุติธรรม และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เด็กตระหนักว่าผู้อื่นก็มีสิทธิทำในสิ่งที่เขาสนใจ เด็กเรียนรู้ว่าการกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่สนองความต้องการของตนและทำให้ตนเกิดความพึงพอใจ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลเรียนรู้ที่จะกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยหรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิก พฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับความคาดหวังของสังคม ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องแสดงบทบาทของตนอย่างเหมาะสมเมื่ออยู่ในสังคม กล่าวคือ บุคคลต้องสนับสนุนและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

2.1 ชั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Interpersonal Concordance of “good boy nice girl” Orientation) (อายุ 10-13 ปี) เป็นระดับชั้นที่เด็กตัดสินใจกระทำตามความคาดหวังของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ ดังนั้นพฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น โดยพฤติกรรมที่ถูกต้องคือ การกระทำตนให้ดูดีในสายตาของผู้อื่น เพื่อรักษาความสัมพันธ์ เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ซึ่งเด็กจะยึดถือและปฏิบัติตามข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม โดยไม่ได้พิจารณาจากมุมมองที่เป็นหลักการหรือหลักเกณฑ์โดยทั่วไป ทำให้เด็กยังไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง และมองว่าการทำดีคือการทำให้ผู้อื่นชื่นชอบและยอมรับ

2.2 ชั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับทางสังคม (Law and Order Orientation) (อายุ 13-16 ปี) เป็นระดับชั้นที่เด็กตัดสินใจกระทำบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เด็กพยายามปฏิบัติหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ที่เห็นด้วยอย่างเต็มที่มีความถูกต้องจะพิจารณาที่ผลประโยชน์ของสังคม หรือกลุ่ม หรือสถาบันที่ตนอาศัยอยู่จะได้รับ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย และความเป็นระเบียบของสังคม

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post-conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลพยายามที่จะตีความหมายของหลักการ และมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ โดยจริยธรรมที่บุคคลยึดถือจะมีความถูกต้องเป็นแบบสากล กล่าวคือ บุคคลที่มีการใช้เหตุผลทางจริยธรรมในระดับนี้จะตัดสินสิ่งต่างๆ ด้วยหลักการที่ถูกต้องยุติธรรมมากกว่าการใช้ระเบียบแบบแผน หรือความคาดหวังของบุคคลในสังคม บุคคลจะแยกตนเองออกจากกฎเกณฑ์และการคาดหวังของผู้อื่น หรืออาจกล่าวได้ว่ากฎเกณฑ์ต่างๆ และความคาดหวังของบุคคลในสังคมไม่มีอิทธิพลต่อวิจารณญาณของบุคคล บุคคลจะดำเนินการด้วยวิจารณญาณของตนเอง โดยคำนึงถึงความถูกต้องยุติธรรมว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

3.1 ชั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) (อายุ 16 ปีขึ้นไป) ในระดับนี้บุคคลสามารถควบคุมจิตใจของตนเองได้ บุคคลมีความภาคภูมิใจเมื่อทำดี และละอายใจตนเองเมื่อทำชั่ว บุคคลมีความตระหนักในข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ หรือความชอบธรรมภายใต้เหตุผลอันควรเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล

และจะไม่กระทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงได้ของผู้อื่น ตลอดจนไม่ขัดต่อความเห็นชอบของสังคมส่วนรวม มองเห็นว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่สำคัญแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเปลี่ยนแปลงต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคมและไม่ขัดต่อความชอบธรรมของบุคคลด้วยเช่นกัน

3.2 ชั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Universal Ethical Principle Orientation) (วัยผู้ใหญ่) ในระดับนี้บุคคลจะแสดงถึงการมีความรู้อย่างกว้างขวางเป็นสากล นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตนเอง ตลอดจนมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมาย ในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติอันเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และเพื่อการสงวนไว้ซึ่งการให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีของบุคคล บุคคลจะเห็นด้วยกับกฎเกณฑ์ในสังคมถ้าหากกฎเกณฑ์นั้นอยู่บนความถูกต้องอันเป็นอุดมคติ เช่น การปฏิบัติตามหลักศาสนาต่างๆ โดยความถูกต้องเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับมโนธรรมของแต่ละบุคคลซึ่งได้พัฒนาแล้ว

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีรากฐานการพัฒนา มาจากเพียเจท์ โดยโคลเบอร์กเห็นว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลที่จะกระทำหรือไม่กระทำ สิ่งใด และโคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่ง ออกเป็น 2 ชั้น รวมทั้งหมด 6 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล ชั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น ชั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎระเบียบ และข้อบังคับทางสังคม ชั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา ชั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติ สากล โดยโคลเบอร์กเห็นว่าบุคคลต้องผ่านการพัฒนาทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งจะเป็นรากฐาน สำหรับการพัฒนาจริยธรรมในขั้นต่อไปและยากที่จะกลับไปขั้นเดิม

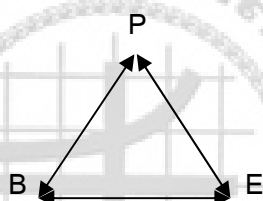
เมื่อพิจารณาขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยตามทฤษฎีของ โคลเบอร์ก พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ เด็กจะทำตามที่สังคมกำหนด ว่าดีหรือไม่ดี เด็กมองผลของการกระทำว่า จะได้รับความเจ็บปวดหรือความพึงพอใจ และจะทำตาม กฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนคือผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดไว้ โดยเด็กจะทำตามที่ถูกสั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ ถูกต้อง เพราะไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำ และเลือกทำแต่สิ่งที่นำความพอใจมาให้ (การแสวงหารางวัล) เท่านั้น โดยที่พัฒนาการทางจริยธรรม ของเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่กับพฤติตนของผู้ใหญ่ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา และครูผู้สอน ดังนั้นหาก ต้องการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย ผู้ใหญ่จึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปราย ปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ซึ่งจะส่งผลให้พัฒนาการทางการใช้เหตุผลของเด็กพัฒนา สูงขึ้นได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กสามารถนำมาใช้อธิบาย การเกิดลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้ โดยลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลเป็นการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมในการเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติพฤติกรรมใดๆในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น หากต้องการให้เด็กปฐมวัยปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเคารพ มีความร่วมมือร่วมใจ และรู้จัก ใช้เหตุผล ผู้ใหญ่ต้องสร้างข้อตกลงให้กับเด็กเพราะเด็กจะมองว่ากฎหรือข้อตกลงเป็นสิ่งที่ต้อง

ปฏิบัติตาม การไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงจะไม่ได้รับการยอมรับ และผู้ใหญ่ต้องแสดงการยอมรับหากเด็กสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การปฏิบัติตนของผู้ใหญ่ก็จะมีอิทธิพลต่อเด็ก การที่ผู้ใหญ่เปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายการกระทำของตนเอง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ซึ่งมีลักษณะของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่สูงกว่าจะช่วยพัฒนาให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กสูงขึ้น

1.1.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา

แบนดูรา (Bandura) ผู้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Theory of Social Cognitive) มีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมอ การเรียนรู้ของมนุษย์จึงเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน (ดวงเดือน ศาสตราภกร. 2547: 114-115; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2549: 48-60; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 235-248) ดังแสดงในภาพประกอบ 4

B = พฤติกรรม

P = บุคคล

E = สิ่งแวดล้อม

ภาพประกอบ 4 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม

ที่มา: สุรางค์ โค้วตระกูล. (2553). จิตวิทยาการศึกษา. หน้า 238.

แบนดูรา กล่าวว่า ขั้นตอนในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบมี 2 ขั้นตอน (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 239-240) คือ

1. ขั้นการได้รับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญเป็นลำดับ 3 ลำดับ ได้แก่ สิ่งเร้าหรือการรับเข้า บุคคล และพฤติกรรมสนองตอบ หรือการส่งออก ส่วนประกอบทั้ง 3 อย่างของการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) ความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบ

2. **ขั้นการกระทำ (Performance)** ซึ่งอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่างๆรวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ

การแบ่งขั้นของการเรียนรู้แบบนี้ ทำให้ทฤษฎีการเรียนรู้ของเบนดูราแตกต่างจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยมชนิดอื่นๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้จากตัวแบบนี้ต้องอาศัยกระบวนการ 4 ประเภท (สรวงศ์ ไคว์ตระกูล. 2553: 240-242)ดังนี้

1. **กระบวนการความใส่ใจ (Attentional Process)** ซึ่งความใส่ใจของผู้เรียนมีความสำคัญอย่างมาก ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจหรือสนใจในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น เนื่องจากผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นตัวแบบ ในขณะที่คุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการความใส่ใจด้วยเช่นเดียวกัน

2. **กระบวนการจดจำ (Retention Process)** การที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว โดยผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ (Visual Image) และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ (Verbal coding) จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบจากตัวแบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนาน ๆ และนอกจากนี้ ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดียิ่งขึ้น

3. **กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process)** เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนแปรสภาพ (Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ (Verbal coding) ในที่สุดก็แสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ปัจจัยที่สำคัญของกระบวนการนี้ คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียน

4. **กระบวนการจูงใจ (Motivation Process)** แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำไปประโยชน์มาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาหรือควบคุมสถานการณ์ได้ กล่าวคือ ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมทุกอย่างที่ตนเรียนรู้เสมอไป ดังนั้นการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการเลียนแบบจากการสังเกต (ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์. 2547: 114-115)

เบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่พฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วยกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นในขั้นการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไป

ฟิชเชอร์ และคนอื่น ๆ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2549: 51 อ้างอิงจาก Fischer & Gochros: 1975; Ross: 1981) ได้สรุปหน้าที่ของตัวแบบออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบนั้น ยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อน
2. ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบเคยเรียนรู้พฤติกรรมมาบ้างแล้วในอดีต ตัวแบบจะตั้งใจให้พยายามพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวให้ดียิ่งขึ้น
3. ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรม ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

โดยตัวแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Model) และตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model)

กล่าวโดยสรุป แบนดูรา เชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของบุคคลเป็นการเรียนรู้ โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ โดยผู้เรียนจะสังเกตในเรื่องการตอบสนองและปฏิกิริยาของตัวแบบ สภาพแวดล้อมของตัวแบบ ผลการกระทำที่ตัวแบบได้รับ และเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ของเด็กปฐมวัย (สิริมา ภิญาญอนันตพงษ์. 2547: 50) โดยการเรียนรู้จากตัวแบบนี้มีกระบวนการความใส่ใจที่ตัวแบบนั้นดึงดูดให้เด็กเกิดความสนใจและตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบที่มีความเด่นชัด ตัวแบบที่มีการแสดงออกที่ไม่ซับซ้อนทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจ เห็นพฤติกรรมของตัวแบบนั้นมีคุณค่าและมีประโยชน์ จากนั้นเด็กจะจดจำลักษณะของตัวแบบจัดเก็บในกระบวนการเก็บจำ เก็บข้อมูลจากตัวแบบให้ง่ายต่อการจำในรูปสัญลักษณ์ จัดระบบโครงสร้างทางปัญญา มีการชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดของตนและชักซ้อมด้วยการกระทำ ในกระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบนั้น เด็กจะแสดงพฤติกรรมได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สังเกตได้ ข้อมูลย้อนกลับจากการแสดงพฤติกรรมและเทียบเคียงกับภาพที่จำได้ประกอบกับทักษะของเด็กในการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมา การที่เด็กเกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมอีกหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการตั้งใจต้องมีสิ่งล่อใจจากภายนอกกระตุ้นการรับรู้ ทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ทำให้สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อใจของเด็กเอง อาจเป็นวัตถุสิ่งของ และการประเมินตนเองที่ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ

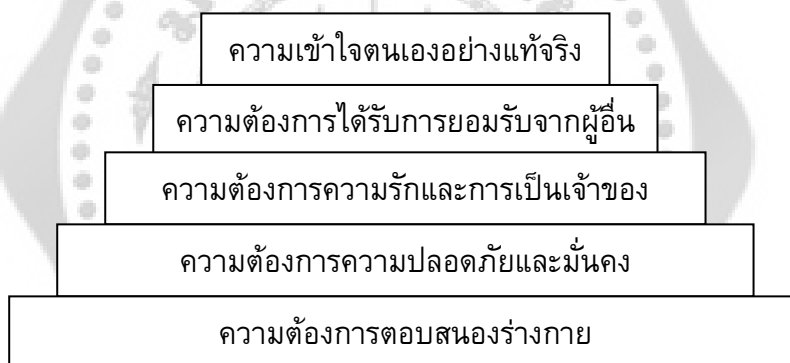
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูราสามารถนำมาใช้อธิบายการเกิดลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้ว่า การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยนั้น ผู้ใหญ่ต้องทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่เด็ก ต้องให้ความเคารพในความเป็นมนุษย์ของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการทำกิจกรรมต่างๆ อบรมสั่งสอนเด็กด้วยเหตุผลและไม่ใช้อารมณ์ สิ่งที่เด็กสามารถทำได้คือควรให้การสนับสนุน และชี้แนะตักเตือนเมื่อเด็กประพฤติตนไม่เหมาะสม การใช้ตัวแบบอื่นในการเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็ก ควรพิจารณาคัดเลือกเฉพาะตัวแบบที่มีคุณลักษณะที่ดีเพื่อให้เด็กได้

ประพดปฏิบัติตาม หากมีความจำเป็นต้องใช้ตัวแบบที่มีคุณลักษณะไม่ดี ผู้ใหญ่ควรให้การชี้แนะแก่เด็กและแสดงผลเสียที่ตัวแบบนั้นจะได้รับเพื่อไม่ให้เด็กจดจำนำไปปฏิบัติ

1.1.5 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Theory of Need Hierarchy) เป็นทฤษฎีที่เน้นการมองความเป็นมนุษย์หรือมนุษย์มีศักยภาพ (Human Potential Theories) โดยมองว่า มนุษย์นั้นมีคุณภาพเนื่องจากมีความคิด ความรู้สึก ความรู้ตระหนักรู้ การแสวงหาสิ่งดีงาม ค้นหาเป้าหมายของชีวิตเพื่อให้ได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความสามารถในการเรียนรู้ที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้และมนุษย์ทุกคนมีความต้องการแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ที่สนองความต้องการให้แก่ตนเองทั้งสิ้น ลักษณะที่มีคุณภาพของมนุษย์ลักษณะนี้จัดเป็นความต้องการของมนุษย์เรียงเป็นลำดับขั้นจากต่ำไปสูงแบ่งเป็น 5 ชั้น (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2553: 31-32) ถ้าความต้องการในขั้นต้นๆได้รับการตอบสนองแล้วจะมีความต้องการในขั้นสูงต่อไป ลักษณะความต้องการในแต่ละชั้น ดังแสดงในภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ภาพแสดงลักษณะความต้องการขั้นต่างๆของมาสโลว์

ที่มา: สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. (2553). *การวัดและประเมินแนวใหม่: เด็กปฐมวัย*. หน้า 31.

ขั้นที่ 1 ความต้องการตอบสนองร่างกาย (Physiological Needs) ได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ อุณหภูมิ การนอนหลับ การขับถ่าย เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (Safety Needs) ได้แก่ ความรู้สึกมั่นคง การได้รับการปกป้อง ความมั่นคงจากครอบครัว ปลอดภัยจากความวิตกกังวล การหลีกเลี่ยงอันตราย ความเจ็บป่วยต่างๆ

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ (Love Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก อยากให้ตนเป็นที่รัก มีการยอมรับตนเองตั้งแต่กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มสังคม กลุ่มทำงาน เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น (Esteem Needs) ได้แก่ ความต้องการให้ผู้อื่นยกย่อง การได้รับการยอมรับจากเพื่อน กลุ่มคน และความภาคภูมิใจ

ขั้นที่ 5 ความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization Needs) ได้แก่ ความต้องการสูงสุดของบุคคลที่จะกระทำสิ่งต่างๆได้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และตามความสามารถพิเศษของตน

นอกจากนี้มาสโลว์ยังแบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 2 อย่าง (สิริมาภิญาญอนันตพงษ์. 2553: 32) คือ

1. ความต้องการขั้นต่ำที่ต้องได้รับการตอบสนองและขาดไม่ได้ ต้องการตอบสนองจากปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ และความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น สำหรับเด็กปฐมวัยต้องการได้รับการดูแล เอาใจใส่ ต้องการให้พ่อแม่ดูแล ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งเด็กปฐมวัยต้องการขั้นนี้มาก

2. ความต้องการขั้นสูงเพื่อพัฒนาตน คือ ความต้องการที่จะเจริญเติบโตหรือพัฒนาเต็มตามศักยภาพของตน เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนั้น มนุษย์เราจะมีความต้องการขั้นสูงได้ก็ต้องมีความต้องการขั้นต่ำครบเสียก่อน

เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการแล้ว บุคคลจะบรรลุต่อความพึงพอใจจากการตอบสนองความต้องการในระดับนั้นๆ และบุคคลย่อมมีแนวโน้มที่จะแสวงหาความพึงพอใจจากการตอบสนองความต้องการในระดับที่สูงขึ้นไป ดังนั้น บุคคลจะมีความสมบูรณ์ด้วยความมั่งคั่งตามความต้องการขั้นพื้นฐานที่เพิ่มขึ้น และด้วยแรงจูงใจเพื่อความมั่งคั่งตามกระบวนการที่จะนำบุคคลไปสู่การบรรลุต่อความเป็นตนเองที่แท้จริงในระดับสูงสุด โดยบุคคลที่มีความสมบูรณ์จะมีคุณลักษณะ 13 ประการ (Maslow, 1955. Online) ดังนี้

1. มีความสามารถที่จะรับรู้ความเป็นจริงอย่างถูกต้อง (Efficient Perception of Reality)
2. ยอมรับตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติมากขึ้น (Increased Acceptance of Self, of Others and of Nature)
3. มีความเป็นธรรมชาติมากขึ้น (Increased Spontaneity)
4. มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหามากขึ้น (Increased in Problem-centering)
5. แยกตัวและปรารถนาความเป็นส่วนตัวมากขึ้น (Increased Detachment and Desire for Privacy)
6. มีอิสระแห่งตนและการตอบปฏิเสธธรรมเนียมปฏิบัติทางวัฒนธรรมมากขึ้น (Increased Autonomy, and Resistance to Enculturation)

7. มีความเบิกบานใจและความสมบูรณ์ในด้านการตอบสนองทางอารมณ์มากขึ้น (Greater Freshness of Appreciation, and Richness of Emotional Reaction)
8. มีประสบการณ์ที่เยี่ยมยอดบ่อยมากขึ้น (Higher Frequency of Peak Experiences)
9. สร้างเอกลักษณ์ของความเป็นมนุษยชาติมากขึ้น (Increased Identification with the Human Species)
10. มีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปหรือดีขึ้น (Changed or Improved Interpersonal Relations)
11. มีโครงสร้างลักษณะนิสัยที่เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น (More Democratic Character Structure)
12. มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มมากยิ่งขึ้น (Greatly Increased Creativeness)
13. มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในระบบค่านิยม (Certain Changes in the Value System)

กล่าวได้ว่า ลักษณะประชาธิปไตยเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของบุคคลที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งในทัศนะของมาสโลว์นั้น บุคคลที่มีความสมบูรณ์จะมีความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง มีค่านิยมของความเป็นประชาธิปไตย ไม่มีอคติ มีความเคารพต่อผู้อื่น มีความเต็มใจที่จะเรียนรู้จากบุคคลที่มีความสามารถจะสั่งสอนเขาได้ จะไม่มีการแบ่งแยกว่ามนุษย์นั้นไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ บุคคลที่มีความสมบูรณ์ยังสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น (Interpersonal Relationship) ด้วยการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น (Identification) เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลที่ทั้งดีและเลว บุคคลที่มีความสมบูรณ์สามารถที่จะมองเห็นความจริง (Truth) ได้อย่างชัดเจนมากกว่าผู้อื่น บุคคลที่มีความสมบูรณ์อาจมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลเพียงไม่กี่คน แต่ก็เป็นไปได้ด้วยความใกล้ชิดและลึกซึ้ง ด้วยการแบ่งปันความรัก มิตรภาพ และเมตตาการุณา กับบุคคลทุกคน มีความสามารถเข้าใจตนเอง และนำไปสู่ความเข้าใจในตนเองและโลกอย่างแท้จริง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นพัฒนาการของบุคลิกภาพขั้นสูงสุด

กล่าวโดยสรุป มาสโลว์กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์เรียงเป็นลำดับขั้นจากต่ำไปสูงแบ่งเป็น 5 ขั้น ได้แก่ ความต้องการตอบสนองร่างกาย ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ ความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ความต้องการในขั้นต้นๆได้รับการตอบสนองแล้วจะมีความต้องการในขั้นสูงต่อไป เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นต้นๆแล้ว บุคคลย่อมมีแนวโน้มที่จะแสวงหาความพึงพอใจจากการตอบสนองความต้องการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ดังนั้น บุคคลจะมีความสมบูรณ์ด้วยความมองงามตามความต้องการขั้นพื้นฐานที่เพิ่มขึ้น ลักษณะประชาธิปไตยเป็นลักษณะประการหนึ่งของบุคคลที่มีความสมบูรณ์ ในทัศนะของมาสโลว์นั้นบุคคลที่มีความสมบูรณ์จะ

มีค่านิยมของความเป็นประชาธิปไตย ไม่มีอคติ มีความเคารพต่อผู้อื่น มีความเต็มใจที่จะเรียนรู้จากบุคคลที่มีความสามารถจะสั่งสอนเขาได้ จะไม่มีการแบ่งแยกว่ามนุษย์นั้นไม่เท่าเทียมกัน สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลที่ทั้งดีและเลว สามารถที่จะมองเห็นความจริงได้อย่างชัดเจน แบ่งปันความรัก มิตรภาพและเมตตากรุณาให้กับทุกคน เข้าใจในตนเองและโลกอย่างแท้จริง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ซึ่งเป็นพัฒนาการของบุคลิกภาพขั้นสูงสุด

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์สามารถนำมาใช้อธิบายการเกิดลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้ว่า การสร้างพื้นฐานลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยตามทัศนะของมาสโลว์นั้น ผู้เกี่ยวข้องกับเด็ก อาทิ บิดามารดา ครูผู้สอน ต้องเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรัก สร้างความรู้สึกปลอดภัยและการยอมรับในตัวเด็ก ซึ่งจะเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำให้กับเด็กและเด็กจะก้าวผ่านไปสู่ความต้องการขั้นสูง นอกจากนั้นเด็กยังมีความต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เมื่อเด็กได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างครบถ้วนแล้ว เด็กจะพัฒนาคุณลักษณะที่พึงปรารถนาต่างๆรวมถึงลักษณะประชาธิปไตยเพื่อการเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์

1.1.6 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์

สเลเตอร์ (Stein, 2009: Online; citing Slater, 1992. *A Dream Deferred.*) นักสังคมวิทยา นักปรัชญาและนักปลุกระดมมวลชน ผู้เขียนเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบตะวันตก ได้เสนอมุมมองทางจิตวิทยาซึ่งได้รับการพัฒนาผ่านช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันจากการสัมมนาและเอกสารตำราทางธุรกิจ สเลเตอร์ (1992) กล่าวว่า คนส่วนมากมองว่าประชาธิปไตยเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครอง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการเมืองการปกครองเป็นเพียงแค่จุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยเท่านั้น สเลเตอร์มีความเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นการเคลื่อนไหวของสังคมในทุกมิติ ตั้งแต่ชีวิตครอบครัวไปจนถึงศาสนาและความอยู่รอดในทางธุรกิจซึ่งสมควรได้รับความสนใจอย่างจริงจัง การจะเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงจะต้องมีการสะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนคนรุ่นก่อนถ่ายทอดไว้ให้ผ่านวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเด็กจะได้รับการถ่ายทอดแบบแผนทางวัฒนธรรมตั้งแต่วัยทารกจากครอบครัว จากวิถีที่สามีภรรยาปฏิบัติต่อกัน จากวิถีที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อเด็ก ซึ่งบุคคลจะต้องได้ตระหนักเกี่ยวกับการแสดงความเป็นประชาธิปไตยตลอดเวลาที่กำลังทำสิ่งใดอยู่เปรียบเสมือนลมหายใจเข้าออก สเลเตอร์มองว่าประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งที่ยวบย่นหรือคองงาซ้าง แบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมจะได้รับการกระตุ้นตั้งแต่วัยทารกซึ่งถูกเปิดเผยโดยครอบครัวที่มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมย่อย เป็นที่ซึ่งเด็กจะได้รับรู้หรือไม่รู้เกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย เพราะครอบครัวเป็นสถานที่ที่เหมาะสม ปลอดภัย มีความเป็นปกติและความเป็นธรรมชาติ หรือเด็กอาจรับรู้ได้ถึงความประทับใจแบบอื่นๆ อย่างไรก็ตามแต่โลกก็ยังคงเป็นสถานที่ที่มีอันตราย เป็นสถานที่แห่งอำนาจ ความมีอภิสิทธิ์และคาดการณ์ไม่ได้ ซึ่งเด็กจะต้องเริ่มเรียนรู้จากครอบครัวซึ่งเป็นสังคมขนาดเล็ก เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวที่มีลักษณะเผด็จการ

จะถูกสั่งให้เชื่อฟัง ถูกฝึกวินัยอย่างเข้มงวด ไม่ให้แสดงความคิดเห็น ได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้จงเกลียดจงชังคนที่มีความแตกต่างไป ซึ่งเด็กจะเติบโตขึ้นมาด้วยความเชื่อถือศรัทธาว่าความเป็นเผด็จการเป็นสิ่งที่ถูกต้องและแสดงลักษณะความเป็นทาสทางจิตใจซึ่งพบได้ในครอบครัวจำนวนมากอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ สเลเตอร์ยังมีความเห็นว่า เป้าหมายพื้นฐานของการศึกษาในแนวคิดของประชาธิปไตยคือ การพัฒนาบุคคลและสังคมโดยรวม แต่สำหรับเผด็จการเป้าหมายทางการศึกษาคือการพัฒนาความเชื่อฟัง ความรู้สึกซึมเศร้า และการปฏิเสธคนส่วนใหญ่เพื่อการเชื่อฟังคนเพียงคนเดียว

สเลเตอร์ (1992) กล่าวว่า เด็กมีการฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตยให้กับตนเอง ซึ่งจากการที่ได้สังเกตการเล่นของเด็กและสังเกตในกิจกรรมที่เด็ก ๆ ทำร่วมกัน สเลเตอร์พบว่าผู้ใหญ่เป็นผู้ที่สร้างและบังคับใช้กฎต่าง ๆ ในขณะที่เด็กจะปรับแต่งกฎและปฏิเสธกฎกติกาที่ถูกต้อง เด็กจะโต้แย้งกันแต่ในที่สุดก็จะสามารถตกลงกันได้ ในขณะที่ผู้ใหญ่จะพูดว่านี่เป็นกติกาของเกม และต้องไม่เล่นนอกเหนือไปจากกติกา ซึ่งสำหรับผู้ใหญ่การเล่นเกมไม่ได้เป็นไปเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่เป็นไปเพื่อชัยชนะ ในที่สุดเด็กก็จะเรียนรู้แต่การแข่งขันและการปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งสำหรับจุดยืนในทางประชาธิปไตยผู้ใหญ่คือผู้สร้างความเสียหาย และสำหรับการทำงานเป็นกลุ่มผู้ที่พยายามมีอิทธิพลเหนือกลุ่มหรือผู้ที่ไม่มีสิ่งใดจะให้กับกลุ่มจะไม่ได้มีการพิจารณาว่าเป็นประชาธิปไตย มีเพียงเฉพาะผู้ที่มีส่วนร่วมในกลุ่มเท่านั้นจึงจะเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งปัญหาต่างๆไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการประนีประนอม แต่ต้องแก้ไขด้วยการเข้าไปทำการกำหนดนิยามปัญหาให้ไปในหนทางที่ทุกคนได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างทั่วถึง

นอกจากนี้ สเลเตอร์ (1992) ยังเห็นว่า การศึกษาไม่สามารถสอนให้เกิดประชาธิปไตยขึ้นได้เปรียบเสมือนการเรียนว่ายน้ำจากการอ่านหนังสือ ซึ่งประชาธิปไตยต้องเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลทั้งในครอบครัวหรือแม้แต่ที่สนามเด็กเล่นของโรงเรียน ประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าคนธรรมดาที่มีความสามารถที่ไม่ธรรมดาได้ และด้วยแนวคิดเช่นนี้เด็กก็จะมีศักยภาพในการคิดผ่านมุมมองของปัญหาและแสวงหาหนทางในการแก้ไขจากการลองผิดลองถูกและมีการอภิปรายถึงผลที่ได้รับ ซึ่งสังคมที่เป็นประชาธิปไตยก็ย่อมต้องการสมาชิกที่มีความเป็นประชาธิปไตย และเพื่อที่จะขยายแนวคิดนี้สเลเตอร์ได้อธิบายถึงสิ่งที่เรียกว่า บุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย โดยระบุถึงลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยและความเหมาะสมของลักษณะดังกล่าวตามอุดมคติทางสังคมโดยเฉพาะ ความเคารพในสังคมเผด็จการมีความหมายที่แตกต่างจากความเคารพในสังคมประชาธิปไตย และเมื่อสเลเตอร์เขียนถึงบุคลิกภาพที่ไม่เป็นประชาธิปไตยซึ่งบุคคลเหล่านั้นจะเอาแต่ย่ำคิดไปที่จุดมุ่งหมายอย่างไม่สามารถกำจัดออกไปได้ และถ้าหากไม่สามารถบรรลุถึงจุดมุ่งหมายบุคคลเหล่านั้นก็จะโทษตนเองและคิดวนเวียนแต่ว่าจะต้องทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของความวิตกกังวล ความรู้สึกด้อย และอาการซึมเศร้า สเลเตอร์ยังเห็นว่า ไม่มีบุคคลใดสามารถทำให้ผู้อื่นเป็นประชาธิปไตยได้ สิ่งที่ทำได้คือการแสวงหาหนทางปลดปล่อยบุคคลจากความเป็นเผด็จการจากโครงสร้างส่วนตน ซึ่งรวมไปถึงการแสดงเจตจำนงที่ว่า “ฉันอาจถูกหรือผิด แต่นี่คือสิ่งที่ฉันเสนอ และก็อาจยังมีอย่างอื่นได้อีก” ซึ่งไม่ใช่การปกป้องตนเองหรือการบังคับ

จิตใจผู้อื่น หรือการเข้าไปก้าวก่ายในเจตนาของผู้อื่นแต่เป็นการแสดงความเชื่อมั่นและสร้างความมั่นคงในทางบุคลิกภาพซึ่งผลสืบเนื่องมาจากการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์สามารถนำมาใช้อธิบายการเกิดลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้ว่า การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยต้องเริ่มตั้งแต่ช่วงปฐมวัย การเลี้ยงดูมีอิทธิพลต่อการสร้างลักษณะประชาธิปไตยของเด็ก การจัดการเรียนการสอนให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติ เล่น หรือทำงานร่วมกันจะส่งผลให้เด็กเรียนรู้ลักษณะประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ครูต้องสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตยในการอบรมดูแลเด็ก และทำหน้าที่ในการถ่ายทอดแบบแผนทางสังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขให้แก่เด็ก

1.2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย

1.2.1 ความเป็นมาของคำว่าประชาธิปไตย

อุปสรรคประการแรกในการศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตย (Democracy) ก็คือ การให้นิยามแก่สิ่งที่ต้องการศึกษา เนื่องจากคำว่าประชาธิปไตยเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะระบุคำนิยามที่ชัดเจนให้กับประชาธิปไตยได้ ส่งผลให้ประชาชนเป็นจำนวนมากขาดความรู้ความเข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของคำนี้

โดยประชาธิปไตยถือกำเนิดขึ้นในนครเอเธนส์ซึ่งเป็นนครรัฐ (Polis or City State) แห่งหนึ่งของชนชาติกรีกโบราณ ในระยะเริ่มแรกนั้นพลเมืองในนครเอเธนส์ยังมีจำนวนไม่มากนัก การปกครองจึงเป็นการปกครองอย่างที่เรียกว่าประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) โดยพลเมืองมีบทบาทในการปกครอง มีความเสมอภาคทางการเมืองและทางกฎหมาย มีเสรีภาพและบทบาททางการเมืองอย่างกว้างขวาง ตลอดจนมีการลงมติโดยถือเสียงข้างมาก เป็นเกณฑ์ (บรรพต วีระชัย. 2527: 13) การปกครองดังกล่าวจึงเป็นที่มาของคำว่า Demokratia ในภาษากรีกโบราณ โดยมีรากศัพท์มาจากคำว่า Demos ที่แปลว่า ประชาชน และคำว่า Kratos ซึ่งแปลว่า กฎระเบียบ หรือ การปกครอง เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจึงมีความหมายโดยรวมถึงรูปแบบการปกครองชนิดหนึ่งซึ่งแตกต่างจากการปกครองด้วยพระราชาหรือบุคคลชั้นสูง แต่เป็นการปกครองด้วยประชาชน (Held. 1996: 1) ซึ่งกลายมาเป็น Democracy หรือประชาธิปไตยในปัจจุบัน ส่วนรูปแบบการปกครองโดยประชาธิปไตยทางตรงแบบในอดีตก็ไม่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวกเนื่องจากพลเมืองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงมีการปรับเปลี่ยนมาเป็นประชาธิปไตยโดยอ้อมหรือประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (Representative Democracy) ในที่สุด

ต่อมาภายหลังเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง องค์การด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Culture Organization: UNESCO) ได้ให้ทุนแก่นักวิชาการจำนวนมากทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคำว่า ประชาธิปไตยและผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนั้นทำให้ได้ข้อสรุปว่า ประชาธิปไตยถูกบุคคลนำไปใช้เป็นคำอธิบายให้กับทุกระบบการเมืองและสังคมที่บุคคลนั้นให้การสนับสนุนอยู่

(วิสุทธ์ โภธิแท่น. 2524: 13) อาทิเช่น ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (Liberal Democracy) ประชาธิปไตยแบบเบ็ดเสร็จ (People's democracy Dictatorship) ประชาธิปไตยแบบมีผู้นำ (Guided Democracy) สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2523: 1)

และสำหรับคำว่า ประชาธิปไตยในภาษาไทยเป็นศัพท์ที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้น โดยนำคำว่า ประชา ซึ่งหมายถึง หมู่คน มาสนธิกับคำว่า ธิปไตย อันหมายถึง ความเป็นใหญ่ยิ่ง (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. 2550: Online) ดังนั้นประชาธิปไตย จึงหมายถึงระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ หรือการถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542: Online)

สรุปว่า คำว่าประชาธิปไตยมีความเป็นมาจากระบบการปกครองของนครรัฐกรีกโบราณที่พลเมืองมีบทบาทในทางการเมืองการปกครองด้วยตนเองโดยตรง ต่อมาภายหลังการยุติของสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาธิปไตยถูกนำไปใช้เป็นคำอธิบายให้กับระบบการเมืองและสังคมในลักษณะต่างๆกัน สำหรับประเทศไทยคำว่าประชาธิปไตยเป็นศัพท์ที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้นมีความหมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ หรือการถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

1.2.2 ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย

ถึงแม้จุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยจะถือกำเนิดขึ้นมาจากระบบการปกครองของนครรัฐกรีกในสมัยโบราณ แต่นักวิชาการได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยในลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

นักรัฐศาสตร์และนักนิติศาสตร์มิได้พิจารณาความหมายของประชาธิปไตย ในฐานะการเมืองการปกครองแต่เพียงประการเดียว ดังเช่นที่พาโดเวอร์ (รัชนี ชัยบุตร. 2526: 11; อ้างอิงจาก Padover. 1963: 4-5) เห็นว่า ประชาธิปไตยอาจจำแนกได้เป็น 2 ระบบ คือ ประชาธิปไตยในระบบการเมืองการปกครอง และประชาธิปไตยในระบบการดำเนินชีวิต หรือระบบบุคลิกภาพของคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ เคสเซล (Kessel. 1970: 3-4) ที่กล่าวว่า ตามโครงสร้างและเนื้อหาของประชาธิปไตยแล้ว อาจพิจารณาประชาธิปไตยได้ 2 ระดับ คือ ประชาธิปไตยระดับมหภาค (Macro-democracy) เป็นประชาธิปไตยในระดับการเมืองการปกครอง รูปแบบของรัฐบาล รัฐสภา การจัดตั้งองค์กรและกฎหมายสำหรับใช้ในการปกครองประเทศ และ ประชาธิปไตยระดับจุลภาค (Micro-democracy) เป็นประชาธิปไตยในระบบพฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม การสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ในกลุ่มชนต่างๆ ซึ่ง ประชาธิปไตยทั้งสองระดับมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในขณะที่กมล สมวิเชียร (2518: 14) ได้อธิบายความหมายของประชาธิปไตยไว้ใน 2 ลักษณะ คือ ประชาธิปไตยในความหมายที่แคบ หมายถึง ระบบการเมือง หรือรูปแบบการปกครองที่ผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้ปกครอง ผู้ใต้ปกครองมีสิทธิที่จะเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้ ส่วนประชาธิปไตยในความหมายที่กว้าง

หมายถึง กิจกรรมสัมพันธ์ภาพความเกี่ยวข้องระหว่างประชาชนด้วยกันในระดับต่างๆ กล่าวคืออาจพูดได้ว่าอะไรเป็นเรื่องของประชาธิปไตยในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับหมู่บ้าน ระดับที่ทำงาน ระดับชาติจนถึงระดับโลก

ส่วนอมร รักษาสัตย์ (2543: 12) เห็นว่าประชาธิปไตย คือ การมีรัฐบาลที่เป็นของประชาชน หรือสังคมที่มีเสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ ในขณะที่ชุมปีเตอร์ (Schumpeter. 1950: 259) มุ่งให้ความสำคัญกับการตัดสินใจทางการเมือง โดยกล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นการจัดแจงเชิงสถาบันที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจทางการเมือง อันเป็นการตัดสินใจที่ให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลที่จะตัดสินใจโดยผ่านการต่อสู้แข่งขัน เพื่อช่วงชิงคะแนนเสียงของประชาชน

นอกจากนี้ ประชาธิปไตยก็ยังถูกอธิบายในบริบทของเศรษฐกิจและวิถีชีวิต ดังเช่นที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์จากโรงเรียนเศรษฐศาสตร์แห่งลอนดอน (London School of Economics) ผู้ซึ่งภายหลังได้รับตำแหน่งกรรมการบริหารแห่งพรรคแรงงาน (Executive Committee of Labour Party) ลาสกี (Laski. 1967: 84) ได้อธิบายความหมายของประชาธิปไตยไว้ 3 ระบบ ได้แก่

1. ประชาธิปไตยในระบบการเมืองการปกครอง (Political Democracy) เป็นประชาธิปไตยที่เน้นถึงรูปแบบของรัฐบาล ระบบการปกครอง การกำหนดให้มีรัฐธรรมนูญ รัฐสภา ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรต่างๆตามปรัชญาประชาธิปไตย
2. ประชาธิปไตยในระบบเศรษฐกิจ (Economic Democracy) เป็นเรื่องของการจัดระบบเศรษฐกิจในสังคมแบบเสรีนิยม คุ่มครองสิทธิและแรงงาน เคารพสิทธิสัญญาของบุคคล ประกันประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพ การสร้างพลังต่อรอง (Bargaining Power) ในทางเศรษฐกิจและแรงงาน การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมในสังคม ลดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในทางเศรษฐกิจ
3. ประชาธิปไตยในระบบบุคลิกภาพ หรือวิถีชีวิตของบุคคล (Democratic Personality) เน้นถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ เพราะถือว่าประชาธิปไตยเป็นวิถีทางการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม เช่น การเคารพสิทธิของผู้อื่น

ศีลธรรมก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อธิบายความหมายของประชาธิปไตย โดยเฉพาะในประเทศไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อดีตนายกรัฐมนตรีนายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวปราศรัย ในวันปิดประชุมสภา เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2552: Online) ความตอนหนึ่งว่า “...ระบอบประชาธิปไตยนั้น เราหมายถึงประชาธิปไตยอันมีระเบียบตามกฎหมายและศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่ประชาธิปไตยอันไม่มีระเบียบหรือประชาธิปไตยที่ไร้ศีลธรรม...” (ปรีดี พนมยงค์. 2552: Online) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของธานินทร์ กรีวิเชียร (2518: 1) ที่มองว่านอกจากประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครอง

เพื่อประชาชนแล้ว ในแง่ของศีลธรรมประชาธิปไตยยังเป็นระบอบการปกครองที่มีหลักการรากฐาน สืบเนื่องมาจากศีลธรรมอย่างแท้จริง กล่าวคือ ระบอบประชาธิปไตยเคารพในความเป็นธรรม (Justice) เหตุผล (Reason) เมตตาธรรม (Compassion) ความศรัทธาในมนุษยชาติ (Faith of Man) ความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน (Human Dignity) ศีลธรรมจึงมีความเกี่ยวพันกับ ประชาธิปไตยอย่างมีอาจแบ่งแยกได้

นอกเหนือไปจากนักรัฐศาสตร์และนักนิติศาสตร์แล้ว นักการศึกษาก็เป็น นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำให้ความสนใจในเรื่องของประชาธิปไตย โดยดิวอี้ (Dewey) นักการศึกษา คนสำคัญของการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education) ได้ให้ความสำคัญกับ ประชาธิปไตยเป็นอันมาก และได้แบ่งประชาธิปไตยออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการปกครอง และรูปแบบที่เป็นวิถีชีวิต โดยประชาธิปไตยในรูปแบบการปกครองจะเน้นที่รูปแบบของรัฐบาล รัฐสภา ในขณะที่ประชาธิปไตยในรูปแบบที่เป็นวิถีชีวิตนั้นจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ 3 ประการ โดยประการแรก คือ การเคารพซึ่งกันและกัน ได้แก่ การเคารพในสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน การเคารพในความคิดและการกระทำของผู้อื่น ประการที่สอง คือ การแบ่งปัน การร่วมมือและการประสานงานกัน ได้แก่ การอาสารับทำงานตามความสามารถ การร่วมมือตามอัธยาศัย การประสานงานกัน การทำตามมติของส่วนรวมที่ได้วางแผนไว้ และประการที่สาม คือ การมีความเชื่อมั่นในวิถีแห่งปัญญา ได้แก่ การทำงานหรือกิจการใดๆด้วยความรอบคอบ และ การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Dewey. 1967: 81-99)

สาโรช บัวศรี (2544: 84-89) ให้ความหมายของประชาธิปไตยในหลายทาง สรุปลงได้ดังนี้

ในแง่ของการปกครอง ประชาธิปไตยมักจะหมายถึงการปฏิบัติตาม เสียงของคนส่วนมาก ดังนั้นคนส่วนมากจำเป็นจะต้องได้รับการศึกษาให้ดีและให้เหมาะสมมิฉะนั้น เสียงที่เรียกร้องออกมานั้นจะกลายเป็นเสียงที่ไม่รอบคอบพอ และดังนั้นเสียงที่เรียกร้องออกมานั้น จะกลายเป็นการปฏิบัติที่ผิดพลาดไปหมด เหตุนี้เองคนส่วนมากจะต้องเป็นคนที่ได้รับการศึกษา พอเพียงและเหมาะสมจึงจะปกครองประชาธิปไตยได้ผลดี

ในแง่เศรษฐกิจ ประชาธิปไตยมักจะหมายถึงการผลิตและจำหน่าย อย่างเสรีไม่มีใครผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว ถ้าจะมีการควบคุมหรือบังคับประการใดก็เป็น การควบคุม หรือบังคับตัวของตัวเองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งนี้โดยวิธีประชุมปรึกษาหารือกันเองเพื่อบังคับ และควบคุมกันเองสมกับคำที่กล่าวว่า เป็นการกระทำของประชาชนเอง เพื่อประชาชนเอง และ โดยประชาชนเอง

ในแง่ปรัชญา ประชาธิปไตยหมายถึงสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ชนิดหนึ่ง ซึ่งบุคคลจะต้องติดต่อกันหรือสัมพันธ์กันตามแนวทาง ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. มีการเคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (Respect for Individuals) หรือเคารพธรรมชาติ คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา และความคิด เคารพใน ความคิดเห็นของผู้อื่น แสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น

2. มีการแบ่งปันร่วมงานกันและประสานงานกัน (Sharing, Participation, and Co-operating) หรือสามัคคีธรรม คือ ผู้ใดสามารถในทางใดก็อาสาแบ่งงานไปทำไม่ป่วยเบี่ยงและหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำตามวัตถุประสงค์และประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนซึ่งร่วมกันวางไว้แล้ว ไม่มีใครต่อต้านกันแก่งแย่งเนื่องจากเห็นแก่ตัวเอง

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intelligence) หรือปัญญาธรรม คือ การที่คนเรานับถือกันและร่วมมือสามัคคีกันนั้น บางทีอาจนับถือและร่วมมือไปในทางที่ผิด ดังนั้นจำเป็นต้องมี “ปัญญา” เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและชี้ทางมิให้เขวไปได้ ดังนั้นในสังคมประชาธิปไตยจึงมีการนับถือปัญญาธรรมอย่างยิ่ง และคนในสังคมประชาธิปไตยต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาดีพอควรเพื่อที่จะได้มีปัญญาธรรม โดยบุคคลควรจะนำความคิดในแง่ปรัชญาประชาธิปไตยไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่เสมอจนเป็นนิสัยในชีวิตหรือเป็นแนวทางแห่งชีวิต (A Way of Life) ของแต่ละคน

ซึ่งความหมายของประชาธิปไตยในแง่ปรัชญาของซาโรช บัวศรี นั้น มีความสอดคล้องกับเอกริทธิ์ ณ ถลาง (2541: 61-62) ที่ได้กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันของคนในประชาคมใดประชาคมหนึ่ง หรือหลายๆประชาคมที่ถือหลักการใช้สิทธิใช้เสียงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมกันอย่างเสมอภาค แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน

จากทัศนะของบุคคลต่างๆ สามารถสรุปความหมายของประชาธิปไตยได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. อุดมการณ์ประชาธิปไตย (Democracy as an ideology) หมายถึง ความคิด ความเชื่อว่าบุคคลย่อมมีความเสมอภาคกันในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคล การมีอิสระเสรีภาพในการดำเนินชีวิต และมีศรัทธาในความมีเหตุผลและสติปัญญา

2. การปกครองระบอบประชาธิปไตย (Democracy as a form of government) หมายถึง รูปแบบของรัฐบาล ระบอบการปกครอง หรือการจัดระบบการปกครองที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและสถาบันต่างๆทางการเมือง โดยประชาชนมีบทบาทในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ตลอดจนมอบอำนาจการบริหารและการตัดสินใจทางการเมืองให้กับรัฐบาล โดยรัฐบาลต้องดำเนินการบริหารและการปกครองเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน

3. วิถีชีวิตประชาธิปไตย (Democracy as a way of life) หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิต การประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นด้วยความเคารพ ไม่ก้าวก่ายล่วงเกินซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง รู้จักแบ่งปันและมีน้ำใจ ตัดสินปัญหาหรือยุติความขัดแย้งด้วยเหตุผลและสติปัญญา

โดยประชาธิปไตยทั้ง 3 ลักษณะจะต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกัน เพราะว่าการปกครองด้วยรูปแบบประชาธิปไตยไม่อาจประสบความสำเร็จได้ หากประชาชนในชาติขาดอุดมการณ์และไม่สามารถปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต คือประชาธิปไตยในด้านที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ดังนั้น ความหมายของประชาธิปไตยจึงหมายถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตเท่านั้น

1.2.3 หลักการของวิถีชีวิตประชาธิปไตย

หลักการของประชาธิปไตยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากความเชื่อในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดมาพร้อมกับความมีเหตุผล มีเสรีภาพ และมีความเท่าเทียมเสมอภาคกัน ด้วยแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว นักวิชาการได้กล่าวถึงหลักการของประชาธิปไตยไว้แตกต่างกัน โดยยึดตามความหมายของประชาธิปไตยเป็นหลัก (สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. 2531: 5-8; ประหยัด หงส์ทองคำ. 2531: 12-15; ลิขิต วีระเวคิน. 2533: 157-159; นาวิ รังสิวารักษ์. 2534: 11-13) ซึ่งสามารถสรุปเป็นหลักการของประชาธิปไตย 3 ลักษณะ คือ หลักการของอุดมการณ์ประชาธิปไตย หลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และหลักการของวิถีชีวิตประชาธิปไตย ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่ได้ผลแสดงว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตเป็นไปตามครรลองของประชาธิปไตย เป็นผลมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตประจำวันตามหลักการแห่งประชาธิปไตย (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 19-20) โดยหลักการของวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. หลักปัจเจกชนนิยม ได้แก่ การยอมรับในคุณค่าของมนุษย์แต่ละคนให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าองค์กร (ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์; และคนอื่นๆ. 2547: 20-22; อ้างอิงจาก Plano. 1973. *The American Political Dictionary*) โดยเชื่อว่าบุคคลมีความสามารถ มีศักยภาพ มีศักดิ์ศรีมีคุณค่าและมีความปรารถนาที่จะพัฒนาตนเอง การปฏิบัติใดๆต่อบุคคลจึงต้องเป็นไปด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้นๆ

2. หลักเสรีภาพ ได้แก่ การยอมรับหลักการที่ว่าบุคคลควรมีเสรีภาพในด้านต่างๆ ทั้งความร่วมมือ ความคิด การประพฤติปฏิบัติต่างๆ โดยจะต้องอยู่ภายในขอบเขตแห่งระเบียบ หรือความเรียบร้อยของสังคม (ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์; และคนอื่นๆ. 2547: 20-22; อ้างอิงจาก Plano. 1973. *The American Political Dictionary*) โดยบุคคลควรมีโอกาสในการคิดพิจารณา การตัดสินใจ การประพฤติปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนการเลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเองได้ แต่การใช้โอกาสของบุคคลนั้นต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล อยู่ภายใต้ขอบเขตแห่งกฎระเบียบ ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ไม่ละเมิดสิทธิประโยชน์ และความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น

3. หลักความเสมอภาค ได้แก่ การยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ถึงแม้มนุษย์จะมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ และโดยสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ในด้านที่เกี่ยวกับสิทธิต่างๆแล้วมนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกัน (ดวงเดือน ศาสตราจารย์; และคนอื่น ๆ. 2547: 20-22; อ้างอิงจาก Plano. 1973. *The American Political Dictionary*.) ถึงแม้ว่าบุคคลอาจมีความแตกต่างกันในด้านเพศ ผิวพรรณ เชื้อชาติ ศาสนา ความสามารถ ความเชื่อและอุดมการณ์ต่างๆแต่บุคคลย่อมมีความเท่าเทียมกันในทางสังคม กฎหมายและโอกาสในการพัฒนาตนเอง

4. หลักภราดรภาพ ได้แก่ การที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นมิตร ปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันโดยไม่แบ่งเขาแบ่งเรา (ดวงเดือน ศาสตราจารย์; และคนอื่น ๆ. 2547: 20-22; อ้างอิงจาก Plano. 1973. *The American Political Dictionary*) บุคคลในสังคมประชาธิปไตยควรอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ มีความสามัคคี รักใคร่ปรองดอง มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกหรือกีดกันบุคคลหนึ่งบุคคลใดด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อและอุดมการณ์

5. หลักการใช้เหตุผล ประชาธิปไตยต้องการให้บุคคลใช้เหตุผลในการแสดงออกและการดำเนินงาน รวมตลอดถึงความสัมพันธ์ต่อกัน การแก้ปัญหา การพัฒนา การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุง เชื่อกันว่าถ้าใช้หลักเหตุผลอย่างเต็มที่ก็จะช่วยให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความเจริญก้าวหน้าและควมมีเสรีภาพยั่งยืน ซึ่งการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างหรือขัดแย้งกันนับเป็นเรื่องปกติสำหรับสังคมประชาธิปไตย และเมื่อสังคมต้องการบทสรุปหรือข้อยุติ ก็จะมีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายแสวงหาคำตอบร่วมกันโดยไม่มีการผูกขาดความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยลำพัง (จรรยา สุภาพ. 2534: 29-35; วิสุทธิ โพธิ์แท่น. 2538: 23-26) กระบวนการในการแสวงหาคำตอบควรเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีความเป็นเหตุผล สร้างสรรค์และถูกต้องตามความเป็นจริง

6. หลักศีลธรรม ศีลธรรมเป็นหลักการที่ควบคุมมิให้บุคคลกระทำการที่เป็น การเบียดเบียนกันโดยมิชอบ แต่มุ่งสนับสนุนให้มนุษย์ได้เอื้อเฟื้อช่วยเหลือต่อกัน และมีจิตใจกอบปร ด้วยคุณธรรมเพื่อให้บังเกิดประโยชน์แก่ตนเองและบุคคลอื่น (จรรยา สุภาพ. 2534: 29-35)

7. มีจิตใจสนับสนุนและต้องการการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอื่น ตลอดจนเคารพกติกาของประชาธิปไตย และมีความผูกพันที่จะปฏิบัติตามกติกาที่กำหนดไว้ (ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2517: 8-21)

8. มีความสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดีและดำเนินชีวิตอย่างอิสระ ภายใต้ออบเขตของกฎระเบียบ หรือข้อกำหนดของสังคม (ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2517: 8-21)

ดังนั้น หลักการของวิถีชีวิตประชาธิปไตยนับเป็นสาระสำคัญที่บุคคลยึดถือว่าเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน บุคคลที่สามารถยึดหลักการดังกล่าวนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่เสมอจนเป็นนิสัยในชีวิต หรือเป็นแนวทางแห่งชีวิต (A Way of Life) ของแต่ละคน ก็จะส่งผลให้บุคคลอาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

1.3 ความหมายลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

คำว่าประชาธิปไตยถือกำเนิดขึ้นมาจากระบบการปกครองของนครรัฐกรีกในสมัยโบราณมีความหมายตามรากศัพท์ว่า การปกครองที่เป็นของประชาชน แต่ในปัจจุบันความหมายของคำว่าประชาธิปไตยมีขอบเขตกว้างขึ้น ดังที่สาโรช บัวศรี (2520: 66-68) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้เป็น 3 สถานะ หรือที่เรียกว่าองค์สามของประชาธิปไตย คือ 1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ หมายถึง การมีศรัทธาและเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ เกิดทุนนิสรภาพและเสรีภาพของมนุษย์ 2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบทางการเมืองและวิธีจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจทางการเมืองเป็นของประชาชนหรือมาจากประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น ประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้จากการเลือกตั้งที่กำหนดขึ้นในแต่ละวาระ และ 3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกร่วมกัน ตลอดจนใช้สติปัญญา เหตุผลและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล

จากความหมายของประชาธิปไตยดังกล่าวข้างต้น แสดงว่าประชาธิปไตยมีทั้งในระดับมหภาค (Macro-democracy) คือ ประชาธิปไตยในระดับการเมืองการปกครอง รูปแบบของรัฐบาล รัฐสภา การจัดตั้งองค์กรและกฎหมายสำหรับใช้ในการปกครองประเทศ และในระดับจุลภาค (Micro-democracy) คือ ประชาธิปไตยในระบบพฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม การสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ในกลุ่มชนต่างๆ (Kessel. 1970: 3-4) โดยการวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาประชาธิปไตยในระดับจุลภาค คือ ประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในด้านที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล กล่าวคือ การพัฒนาให้เด็กปฐมวัยมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยฝังรากลึกในจิตใจเพื่อวางพื้นฐานให้เห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ เชื่อในเรื่องของความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม สามารถใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลในสังคมที่เรียกว่า จิตประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาความหมายลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้

ความหมายของจิตประชาธิปไตย

จากความหมายของประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในระบบพฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติของบุคคล และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (Kessel. 1970: 3-4) ที่ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกร่วมกัน ตลอดจนใช้สติปัญญา เหตุผลและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล (สาโรช บัวศรี. 2520: 68)

ซึ่งคุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลที่เรียกว่า จิตประชาธิปไตย (ทิววัฒน์ บุญชิต. 2546: 5) หรือจิตสำนึกประชาธิปไตย ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาความหมายของคำว่า จิต หรือจิตสำนึก ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2525: 231) ให้ความหมายของคำว่า จิต ว่าหมายถึง สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิด และนึก ส่วนคำว่า จิตสำนึก หมายถึง ภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย

The New Oxford Encyclopedic Dictionary (1993: 1363) จิตสำนึก หมายถึง ภาวะโดยทั่วไปของบุคคลในสภาพที่ตื่นอยู่และเผชิญกับสิ่งเร้าหรือสถานการณ์แวดล้อม

ฟรอยด์ (Freud) จิตสำนึก คือ สภาวะรู้ตัว มีสติที่ผู้แสดงพฤติกรรมทราบ และรู้ตัวว่าตัวเองกำลังทำอะไร ต้องการสิ่งใด รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใด (Schultz; & Schultz. 1998: 47)

จรรยา สุวรรณทัต (2525: 11) ได้ใช้คำว่า ความสำนึก แทนคำว่า จิตสำนึก โดยให้ความหมายคำว่า ความสำนึก หมายถึง การรับรู้หรือการที่บุคคลมีความรู้ในสิ่งต่าง ๆ การรับรู้หรือความสำนึกของบุคคลนี้จัดเป็นขั้นต้นของกระบวนการทางจิตหลายประเภท เป็นต้นว่ากระบวนการของการรับนวัตกรรมและกระบวนการเกิดทัศนคติ

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2531: 60) ให้ความหมายว่า จิตสำนึก หมายถึง จิตสำนึกเป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็นและความสนใจของบุคคล

นฤมล มณีงาม (2547: 11-12) ได้ให้ความหมายว่า จิตสำนึก หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วมีพฤติกรรมหรือการปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ โดยรู้ตนเองว่า กำลังทำอะไรอยู่และทำไปเพื่ออะไรและสามารถให้เหตุผลเชื่อมโยงการปฏิบัติกับผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมได้

ชาย โพธิสิตา; และคนอื่นๆ (2543: 11) ได้ศึกษาความหมายของจิตสำนึก ว่าหมายถึง ความตระหนักในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง เป็นความตระหนักว่าสิ่งนั้นหรือปรากฏการณ์นั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร และที่สำคัญตนควรมีท่าทีหรือพฤติกรรมอย่างไรต่อสิ่งนั้นหรือปรากฏการณ์นั้น และอธิบายขยายความว่าจิตสำนึกนั้นเป็นความตระหนักที่เป็นผลมาจากความรู้ที่ได้มาไม่ว่าในรูปแบบใดก็ตามมาผนวกกับความรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งเอื้อต่อการเกิดหรือไม่เกิดความตระหนัก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วการมีจิตสำนึกคือการมีความตระหนักในทางบวกต่อสิ่งนั้น เมื่อใดที่บุคคลมีจิตสำนึกต่อสิ่งใดแสดงว่าเขามีความตระหนักต่อสิ่งนั้นในด้านบวกในระดับขั้นที่สูงสุดของการมีจิตสำนึก หมายความว่าบุคคลนั้นมีความตระหนักว่าตนควรทำอย่างไรเพื่อให้มีผลบวกต่อสิ่งนั้น ซึ่งหมายถึงความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสิ่งนั้น เช่น จิตสำนึกต่อหน้าที่ คือ ความตระหนักในทางที่จะทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดเพื่อแสดงพฤติกรรมในการรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนได้รับ เป็นต้น ดังนั้น การพิจารณาว่าบุคคลใดมีจิตสำนึกหรือไม่ จึงต้องดูที่พฤติกรรมในการแสดงออกมามีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความหมายที่สามารถวัดได้เชิงประจักษ์

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า จิตสำนึก หมายถึง การตระหนักรู้ของบุคคลในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างรู้ตัว และบุคคลประเมินค่าของสิ่งเร้าในเชิงบวก ซึ่งการตระหนักรู้นี้เป็นผลจากการเรียนรู้

ส่วนคำว่าประชาธิปไตยตามความหมายของการวิจัยในครั้งนี้ เป็นความหมายของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการอยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกร่วมกัน ตลอดจนใช้สติปัญญา เหตุผลและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งหมด ใช้สิทธิของตนเองอย่างสมบูรณ์ภายในขอบเขตของกฎหมายและกติกาสังคม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล (สาโรช บัวศรี. 2520: 68)

เมื่อรวมความหมายของคำสองคำดังกล่าวแล้ว จิตประชาธิปไตย หรือ จิตสำนึกประชาธิปไตยจึงหมายถึง การตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ มีความร่วมมือ รับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม ตลอดจนใช้สติปัญญา เหตุผลและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งต่างๆ

ดังนั้นการศึกษาความหมายของคำว่า จิตหรือจิตสำนึก และคำว่า ประชาธิปไตยดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นคำว่าจิตประชาธิปไตย (Democratic Mind) หรือจิตสำนึกประชาธิปไตย (Democratic Consciousness) ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2539: 93) กล่าวว่า จิตประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง ได้แก่ การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและบุคคลอื่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวหรือเห็นแก่พวกพ้อง มีวินัยในตนเอง สามารถควบคุมตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งการควบคุมจากภายนอก มุ่งอนาคตมากกว่ามุ่งปัจจุบัน รู้จักการอดใจได้รอได้อย่างถูกกาลเทศะ รักความยุติธรรมและความเสมอภาค

ทวีวัฒน์ บุญชิต (2546: 5) กล่าวว่า จิตประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกในจิตใจ เห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของตนเองและผู้อื่น เชื่อในเรื่องของความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เชื่อในเรื่องการมีสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ ปฏิบัติตนตามระเบียบกฎหมายเกณฑ์ของสังคม สามารถใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

ดวงเดือน ศาสตราจารย์; และคนอื่นๆ (2547: 9-10) กล่าวว่า จิตสำนึกประชาธิปไตย หมายถึง ความตระหนักที่จะทำพฤติกรรมประชาธิปไตยอันประกอบตามองค์สามของประชาธิปไตย คือ

1. ประพฤติโดยใช้การระงับธรรม ได้แก่ การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และเคารพในกฎเกณฑ์ของสถาบัน

2. ประพฤติโดยใช้สามัคคีธรรม ได้แก่ การแสดงความมุ่งมั่นในการทำงานและร่วมใจทำงานเป็นกลุ่ม มีการเสียสละและแบ่งปันเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เห็นแก่ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่

3. ประพฤติโดยใช้ปัญญาธรรม ได้แก่ การใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา ประกอบกับการใช้การประนีประนอมร่วมในการแก้ปัญหา และยึดมติของเสียงส่วนใหญ่เป็นหลัก

จากการศึกษาความหมายของจิตประชาชิปไตย หรือจิตสำนักประชาชิปไตย ที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า จิตประชาชิปไตยหรือจิตสำนักประชาชิปไตย หมายถึง ลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มุ่งปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเคารพ มีความร่วมมือร่วมใจ ตลอดจนใช้สติปัญญาและเหตุผลในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

จิตประชาชิปไตย หรือจิตสำนักประชาชิปไตยเป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง (ทวิวัฒน์ บุญชิต. 2546: 5) กล่าวคือ ลักษณะประชาชิปไตย บางลักษณะ เช่น การรู้จักแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ เป็นพฤติกรรมที่เป็นการเสียสละของผู้กระทำ โดยผลของพฤติกรรมนั้นจะให้ประโยชน์แก่คนอื่นหรือส่วนรวมมากกว่าที่จะให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเอง ดังนั้น บุคคลที่จะมีจริยธรรมสูงได้ต้องเป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว จึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะประชาชิปไตยของบุคคลมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลคนนั้น และ การที่บุคคลจะมีคุณธรรมจริยธรรมเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการเรียนรู้และฝึกฝน โดยการปฏิบัติบ่อย ๆ ปฏิบัติซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัยหรือทำงานเป็นวิถีชีวิต ซึ่งการนำจริยธรรมมาปฏิบัติจะเอื้อต่อความเป็นประชาชิปไตย (พระเมธีธรรมภรณ์. 2541: 7, 9, 15) ของบุคคลผู้ปฏิบัติเอง

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้ศึกษาความหมายเฉพาะของคำว่าลักษณะประชาชิปไตย ดังนี้ คำว่า ลักษณะประชาชิปไตย มาจากคำว่า ลักษณะ กับคำว่า ประชาชิปไตย โดยความหมายของ คำว่า ลักษณะ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เครื่องแสดงให้เห็นว่าสิ่งหนึ่งต่าง กับอีกสิ่งหนึ่ง หรือคุณภาพ หรือประเภท (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525: 726) ส่วนคำว่าประชาชิปไตย ตามความหมายของการวิจัยในครั้งนี้เป็นความหมายของประชาชิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หรือวิถีชีวิตประชาชิปไตยซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกร่วมกัน ตลอดจนใช้สติปัญญา เหตุผลและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล ใช้สิทธิของตนเองอย่างสมบูรณ์ภายในขอบเขตของกฎหมายและกติกาสังคม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล (สาโรช บัวศรี. 2520: 68) ดังนั้นเมื่อรวมความหมายของคำสองคำดังกล่าวแล้วลักษณะประชาชิปไตยจึงหมายถึง สภาพหรือสิ่งที่มีอยู่ประจำในบุคคลที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะในการอยู่ร่วมกัน ลักษณะที่บุคคลปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ร่วมมือ รับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม ตลอดจนใช้สติปัญญา เหตุผล และความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหา และข้อขัดแย้งต่าง ๆ

ส่วนสเตเตอร์ (Stein. 2011: Online; citing Slater. 1992. *A Dream Deferred.*) ได้กล่าวถึงลักษณะประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นลักษณะของบุคคลที่สอดคล้องกับลักษณะตามอุดมคติของสังคม โดยประการที่สำคัญคือการมีความเคารพต่อชีวิตอื่นๆ การไม่บีบบังคับหรือความพยายามที่จะไม่เข้าไปก้าวท้าวในความตั้งใจของบุคคลอื่น ซึ่งลักษณะเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขโดยปราศจากอคติและความขัดแย้งกัน

ในขณะที่ เยวาลักษณ์ อักษร (2544: 34) กล่าวว่า คุณลักษณะประชาธิปไตย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของบุคคลทั้งในด้านจิตใจ สติปัญญา และพฤติกรรมการแสดงออกทั้งหมดที่มีต่อตนเองและผู้อื่น หรือบุคลิกภาพ (ทั้งภายในและภายนอก) ของบุคคลที่แสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตย

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ลักษณะประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่นำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

จุดเน้นที่สำคัญของลักษณะประชาธิปไตย คือ การปฏิบัติตนของบุคคลในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข โดยความสามารถในการอยู่ร่วมกันนี้เป็นผลจากพัฒนาการทางสังคมของบุคคล ซึ่งบุคคลในแต่ละช่วงวัยมีงานตามพัฒนาการที่แตกต่างกัน สำหรับเด็กปฐมวัย พัฒนาการทางสังคม หมายถึง ความสามารถของเด็กในการช่วยเหลือตนเองและสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อน ปรับตัวในการเล่นหรืออยู่กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทำหน้าที่ตามเวลา มีความรับผิดชอบ รู้จักกาลเทศะ การช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2550: 91)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความหมายลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลกับความหมายของพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย จึงอาจสรุปได้ว่า ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย หมายถึง ลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

1.4 ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตย ไว้ดังต่อไปนี้

ไบลซ์ และบามการ์ทเนอร์ (Blanch; & Baumgartner. 1965: 57-60) กล่าวว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะนิสัยของบุคคลที่จะสามารถอาศัยอยู่ในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม อันได้แก่ การมีใจกว้าง ยุติธรรมปราศจากอคติ ปราศจากลักษณะอนุรักษนิยม มีความร่วมมือ รู้จักกาลเทศะ และมีความเห็นใจผู้อื่น

ดาห์ล (Dahl. 1977: 120) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยไว้โดยสรุป ดังนี้

1. พิจารณาถึงตนเอง บุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยจะมีความเชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของตนเอง

2. พิจารณาถึงผู้อื่น บุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยจะมีความเชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของผู้อื่น

3. พิจารณาถึงผู้มีอำนาจ บุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยจะมีความเชื่อในความเป็นตัวของตัวเองและกันตนเองออกจากผู้มีอำนาจ ไม่เชื่อถือในการมีอำนาจโดยสมบูรณ์ ไม่มุ่งครอบงำผู้อื่นและไม่ยินยอมให้ผู้อื่นครอบงำ

4. พิจารณาถึงชุมชน บุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยจะเป็นผู้มีความเปิดเผย ไม่มีเลศนัย มีความพร้อมที่จะยอมรับความแตกต่างในชุมชน เต็มใจต่อการประนีประนอมและพร้อมรับต่อความเปลี่ยนแปลง

5. พิจารณาถึงค่านิยม บุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยเป็นผู้ใฝ่หาค่านิยมที่หลากหลาย ไม่ยึดติดกับความเชื่อเพียงประการเดียว ดังนั้นบุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตยจึงมีแนวโน้มที่จะร่วมแบ่งปัน (Share) ความทุกข์ความสุขมากกว่าที่จะผูกขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

เพนออก (Pennock. 1979: 236-255) กล่าวถึง บุคลิกภาพของบุคคลที่มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยสรุปได้ดังนี้

1. ความมีเหตุผล
2. การเคารพซึ่งกันและกัน
  - 2.1 การเคารพความเป็นมนุษย์
  - 2.2 การเคารพความสามารถ
3. การตกลงกันอย่างสันติวิธีด้วยการถกเถียง ประนีประนอม และอดกลั้นในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน
4. การดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพใต้กฎหมาย และไม่ถูกแทรกแซงโดยรัฐโดยไม่จำเป็น

ชยอนันต์ สมุทวณิช (2523: 63-64) ได้กล่าวถึงลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่เอื้ออำนวยต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย สรุปได้ดังนี้

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเองไม่นิยมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นเสียแต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตามได้ว่าความเห็นนั้นมีเหตุผลควรที่จะเชื่อถือ
2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ๆ ได้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ พร้อมที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป
4. ไม่มีอคติต่อศาสนาอื่น หรือดูถูกเหยียดหยามชนชาติอื่น
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่เขาเป็นตัวของเขาเอง ไม่จัดประเภทให้เขา เช่น “ไม่ไปเรียกเขาว่า “หัวรุนแรง” หรือ “พวกฝ่ายซ้าย”
6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังดีต่อชีวิต
7. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจแต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผลหรือมีความชอบธรรม

ทองคุณ หงส์พันธ์ (2528: 80) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตยไว้ดังต่อไปนี้

1. มีความคิดเป็นของตนเอง
2. มีคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม
3. ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่าย
4. รู้หน้าที่ของตนเอง
5. สามารถทำงานเป็นหมู่คณะได้ดี

ทศนา แคมมณี (2536: 7) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตยไว้โดยสรุปดังนี้

1. การเคารพในความเป็นบุคคล และการตัดสินใจของผู้อื่น
2. การให้สิทธิเสรีภาพ และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ความคิดของเขา

ในการตัดสินใจ

3. มีใจกว้าง รู้จักรับฟังผู้อื่น พิจารณาความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างเป็นธรรม
4. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อส่วนรวม มีขันติธรรม
5. ยึดหลักเหตุผลในการตัดสินใจ
6. รู้จักการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี

เคลลี (Kelly. 1995: 28-49) กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยโดยสรุปดังนี้

1. เคารพในสิทธิมนุษยชน
2. คำนึงถึงความเสมอภาค
3. คำนึงถึงความอิสระในการแสดงความคิดเห็น
4. คำนึงถึงส่วนรวม

ทวี มณีสาย (2543: 19-20) ได้กล่าวสรุปพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ดังต่อไปนี้

1. การรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้
  - 1.1 การเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนของสังคม
  - 1.2 การปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจและเกิดผลดีต่อส่วนรวม
  - 1.3 การปฏิบัติหน้าที่การงานสำเร็จตามกำหนดเวลาที่ได้รับมอบหมาย
  - 1.4 การเอาใจใส่ติดตามการปฏิบัติงานโดยไม่ทอดทิ้ง
  - 1.5 การยอมรับบทบาทหน้าที่ของกันและกัน
2. การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้
  - 2.1 การให้โอกาสผู้อื่นแสดงความคิดเห็น
  - 2.2 การไม่ดูถูกเหยียดหยามความคิดเห็นของผู้อื่น
  - 2.3 การสนใจฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจ
  - 2.4 การซักถามโดยใช้เหตุผลเมื่อไม่เข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น
  - 2.5 การไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเองว่าถูกต้องเสมอไป

3. การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้
- 3.1 การรู้จักเสียสละโดยพิจารณาตามเหตุผลและความเหมาะสม
  - 3.2 มีความเต็มใจที่จะทำงานร่วมกับหมู่คณะ
  - 3.3 การไม่ละเลยและเพิกเฉยต่อการกระทำใดๆที่จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมตามความสามารถและโอกาส
  - 3.4 การรู้จักอดทน อดกลั้น เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม
  - 3.5 การรู้จักละเอียดใจต่อความประพฤติของตนที่จะรักษาผลประโยชน์ส่วนตนโดยมิชอบ
4. การยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ประกอบด้วย พฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้
- 4.1 การปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดโดยไม่ก้าวก่าย หรือรบกวนหน้าที่ของผู้อื่น
  - 4.2 การรู้จักให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น ไม่สนใจและให้ความสำคัญแต่เฉพาะตนเอง
  - 4.3 การรักความยุติธรรม
  - 4.4 การรู้จักเห็นอกเห็นใจและห่วงใยผู้อื่น
5. การใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการตัดสินใจ ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้
- 5.1 การรู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาดังปัญหาเมื่อเกิดข้อขัดแย้ง
  - 5.2 การตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูลประกอบ
  - 5.3 การไม่นำความเชื่อหรือโซกลางมาเป็นเครื่องตัดสินใจ
  - 5.4 การรู้จักวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่างๆโดยใช้สติปัญญาและเหตุผลตลอดเวลา
  - 5.5 การแยกเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่การงานออกจากกันในการทำงาน หรือการตัดสินใจใดๆ
- เฮอร์ส; และ รอสส์ (Hursh; & Ross. 2000: 5-6) กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยของบุคคล โดยสรุปได้ดังนี้
1. คิดอย่างมีเหตุผล
  2. มีค่านิยมประชาธิปไตย
  3. ให้ความร่วมมือ
  4. มีความรับผิดชอบ
  5. มีความเสมอภาค
  6. เคารพในเรื่องสิทธิ

7. รู้จักบทบาทหน้าที่

8. ปรับตัวได้ แก้ปัญหาได้

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่า ลักษณะประชาธิปไตย นั้นประกอบไปด้วยพฤติกรรมที่หลากหลาย โดยจำแนกพฤติกรรมเหล่านั้นจากความแตกต่าง ในการตีค่า ผลประโยชน์ ความพึงพอใจ การให้ความหมายของพฤติกรรมที่มีในเด็กปฐมวัย และ ความสามารถในการรู้จักของเด็กปฐมวัย ซึ่งลักษณะดังกล่าวเหล่านั้นเป็นลักษณะของพฤติกรรม ทางสังคมซึ่งต้องเป็นไปตามแบบแผนที่สังคมยอมรับ และควรได้มีการปลูกฝังมาตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านสังคม เนื่องจากคุณลักษณะต่างๆ สามารถหล่อหลอมได้ดีที่สุดในช่วง 0-6 ปีแรกของชีวิต โดยเฉพาะลักษณะทางด้านคุณธรรม จริยธรรมหากพ้นช่วงวัยนี้ไปแล้วการปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆจะมีประสิทธิภาพน้อยลง ดังนั้น เด็กปฐมวัยจึงควรได้รับการปลูกฝังจริยธรรมอันเป็นพื้นฐานของลักษณะประชาธิปไตย และเรียนรู้ แบบแผนลักษณะที่สังคมคาดหวัง เพื่อที่เด็กจะสามารถปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุข เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยของตนเอง

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2550: 91-92) ได้กล่าวถึงลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

ลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี เด็กเริ่มมีการช่วยเหลือตนเองได้ แต่งตัวได้ รับประทานอาหารได้ด้วยตนเองโดยไม่หกเลอะเทอะ รู้จักทำความสะอาดหลังจาก เข้าห้องน้ำห้องส้วม เริ่มมีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการมีคุณธรรมจริยธรรม เล่นร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักการให้อภัยและการขอโทษ เริ่มช่วยเหลือผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน เริ่มมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รู้จักแสดงความเคารพ ทั้งขณะถูกที่ รักษาสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน

ลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี เด็กเริ่มมีการช่วยเหลือตนเอง เลือก เครื่องแต่งกายและแต่งตัวเองได้ ใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารได้ ทำความสะอาด ร่างกายได้ เริ่มมีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการมีคุณธรรมจริยธรรม เลือกเพื่อนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่นได้ รู้จักการให้และการรับ ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ เป็นผู้นำ-ผู้ตามที่ดี มีมารยาทในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เล่นและทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยได้ เริ่มมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม แสดงความเคารพได้เหมาะสมกับโอกาส ทั้งขณะถูกที่ ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัว

เมื่อพิจารณาลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กปฐมวัยมีลักษณะทางสังคม หลายลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะประชาธิปไตย ดังนี้

1. การที่เด็กปฐมวัยรู้จักการให้อภัยและการขอโทษ ปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน รู้จักปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน เป็นผู้นำ-ผู้ตามที่ดี มีมารยาทในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น แสดงความเคารพได้เหมาะสมกับโอกาส เป็นลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะประชาธิปไตยด้าน ความเคารพซึ่งกันและกัน

2. การที่เด็กปฐมวัยเริ่มมีการช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักทำความสะอาดหลังจากเข้าห้องน้ำห้องส้วม เริ่มมีการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เล่นร่วมกับผู้อื่นได้ ช่วยเหลือผู้อื่นได้ เริ่มมีการอนุรักษวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งขณะถูกที่ รักษาสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน รู้จักการให้และการรับ ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ มีมารยาทในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เล่นและทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยได้ ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะประชาธิปไตยด้านความร่วมมือร่วมใจ

3. การที่เด็กปฐมวัยเลือกเครื่องแต่งกายและแต่งตัวเองได้ การมีคุณธรรมจริยธรรม เลือกเพื่อนเองได้ เป็นลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะประชาธิปไตยด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา

ดังนั้น ลักษณะประชาธิปไตยจึงสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในเด็กปฐมวัย โดยผู้ที่เกี่ยวข้องต้องจัดกิจกรรมการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยให้สอดคล้องเหมาะสมกับวัยและลักษณะทางสังคมของเด็ก ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยได้อย่างปลอดภัยปราศจากความคับข้องใจและเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยสำหรับช่วงวัยต่อไป

1.5 องค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยไว้หลายลักษณะ ดังนี้

ดิวอี้ (Dewey. 1967: 8199) กล่าวว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3 ประการ คือ

1. การเคารพซึ่งกันและกัน ได้แก่ การเคารพในสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน การเคารพในความคิดการกระทำของบุคคลอื่น การกล้าแสดงความคิดเห็นและแสดงออกมาโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น

2. การแบ่งปัน ร่วมมือ และการประสานงาน ได้แก่ การอาสารับทำงานตามความสามารถ การให้ความร่วมมือตามอัธยาศัย การประสานงานและทำงานตามแผนที่ได้มีมติร่วมกันไว้

3. การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา ได้แก่ การทำงานหรือกิจกรรมใดๆ ด้วยความรอบคอบและใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

ลาสกี (Laski. 1967: 84) และเพนน็อก (Pennock. 1979: 236-255) กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม ซึ่งประกอบด้วยลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุมีผล เคารพซึ่งกันและกันทั้งด้านความเป็นมนุษย์และความสามารถ และการตกลงกันอย่างสันติด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประนีประนอมและอดกลั้นเมื่อมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน

สำหรับนักวิชาการไทยก็กล่าวถึงลักษณะประชาธิปไตยไว้สอดคล้องกันว่า ลักษณะประชาธิปไตยเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม 3 ประการ (สาโรช บัวศรี. 2517: 5-6; บรรจง ชูสกุลชาติ. 2534: 11; ทิศนา แชมมณี. 2536. 12-15; พระธรรมปิฎก. 2541ก: 61; อมร รักษาสัตย์. 2543: 352; ดวงเดือน ศาสตราภักดิ์; และคนอื่นๆ. 2547: 20-22) ได้แก่

1. มีการเคารพซึ่งกันและกัน หรือคารวะธรรม คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา และความคิด เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น แสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น
2. มีการแบ่งปันร่วมงานกันและประสานงานกัน หรือสามัคคีธรรม คือ ผู้ใดสามารถในทางใดก็อาสารับแบ่งงานไปทำไม่ป้ายเบี่ยงและหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำตามมาตรฐานและประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนซึ่งร่วมกันวางไว้แล้ว ไม่มีใครตั้งดิ่งกลับแก่งเนื่องจากเห็นแก่ตัวเอง

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หรือปัญญาธรรม คือ การมีเหตุผลในการทำงานทั้งเหตุผลของตนเองและผู้อื่น และค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 63-67) ได้กล่าวถึงความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนในชั้นประถมศึกษา และคุณลักษณะที่ใช้เป็นเกณฑ์วัดพฤติกรรมประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ไว้ดังนี้

1. คารวะธรรม ได้แก่

- 1.1 เคารพในร่างกาย คือ แสดงความเคารพครูทุกครั้งที่พบ เคารพเพื่อน เคารพบิดามารดาก่อนและหลังกลับจากโรงเรียน เคารพผู้ใหญ่ทุกครั้งที่พบ เชื่อฟังในคำกล่าวตักเตือนไม่แสดงกิริยาท่าทางหยาบคาย มีความเคารพอ่อนน้อมต่อทุกคน

- 1.2 เคารพทางวาจา คือ การพูดกับเพื่อน ครู พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และคนอื่นด้วยถ้อยคำไพเราะ มีหางเสียงทุกครั้ง ใช้คำแทนชื่อตนเองที่เหมาะสม ไม่กล่าวถึงบุคคลอื่นในแง่ร้ายสรรเสริญผู้อื่นด้วยความจริงใจ พูดแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เป็นจริง ไม่กล่าวอ้างโดยไม่ตรงกับความเป็นจริง

- 1.3 เคารพในความคิดเห็น คือ การตั้งใจฟังครู เพื่อน อภิปราย และทุกครั้งต้องติดตามด้วยว่าถูกต้องหรือไม่ เชื่อถือได้หรือไม่ ไม่พูดแซงโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่แสดงกิริยามารยาทไม่เหมาะสมในขณะที่มีการแสดงความคิดเห็น เช่น ทำเสียงดัง พูดขึ้นลอยๆ และต้องฟังผู้อื่นและคิดตามไปด้วยจนจบ จนพิจารณาว่าควรคัดค้านหรือสนับสนุน ถ้าผู้อื่นหรืออภิปรายไม่ตรงกับความคิดเห็นของตนเองต้องฟังให้จบ และไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนแสดงความคิดเห็นโต้แย้ง

1.4 เคารพในกฎเกณฑ์ คือ การปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามกฎของห้องเรียน กฎของโรงเรียน ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย กฎจราจร ไม่ลักขโมย เชิญธงชาติในวันสำคัญ ถวายความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมวงศานุวงศ์ ทำตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เว้นการปะทะทำร้ายต่อชีวิตผู้อื่นในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน

1.5 เคารพในสิทธิของผู้อื่น คือ ไม่ทำความรำคาญให้ผู้อื่น ไม่หยิบของผู้อื่น และไม่ล่วงล้ำสถานที่ของบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้สมบัติผู้อื่นเสียหาย เข้าแถวรับการบริการทุกครั้ง ไม่ทำให้ผู้อื่นเจ็บกายและอับอาย ไม่ถือประโยชน์จากสาธารณะสมบัติแต่ฝ่ายเดียวและไม่ทำลายสาธารณะสมบัติให้เสียหาย

2. สามัคคีธรรม ได้แก่

2.1 ร่วมกันทำงานทั้งกายและใจ

2.2 มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คณะ

2.3 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2.4 รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อ

สังคม

2.5 การรู้จักประสานประโยชน์โดยถือประโยชน์ของส่วนรวม หรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักการประนีประนอม มีการเสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

2.6 ร่วมมือในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการร่วมกันทำงานนี้จะต้องมีการวางแผนในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกันและทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็ช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริง ไม่หลีกเลียงหรือทำแบบเอาเปรียบผู้อื่น

3. ปัญญาธรรม ได้แก่

3.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมากในที่ประชุมหรือในการทำงานต่าง ๆ และการรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

3.2 เน้นการใช้ปัญญา คือ ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการตัดสินใจ ปัญหาทั้งปวง ไม่ใช่เสียงข้างมากในการตัดสินใจปัญหาเสมอไป

3.3 เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจทุกคนต้องร่วมกันคิด และช่วยกันตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

3.4 ในกรณีที่มีปัญหาโต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอภิปราย จนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตามเมื่อเกิดกรณีที่ต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกัน

ส่วนวีรยุทธ วิเชียรโชติ (2547: 238-239) กล่าวถึง อารยะประชาธิปไตยว่า คือ การอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตยโดยมีธรรมะเป็นหลัก และประกอบด้วยทักษะ 10 ประการ ดังนี้

1. ทักษะแห่งการวาระธรรม เน้นทักษะพฤติกรรม การเคารพในธรรม และ การเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นทั้งทางโลกและทางธรรม
2. ทักษะแห่งสามัคคีธรรม เน้นทักษะพฤติกรรม การประสานใจ ประสานความคิด ประสานแผน ประสานการกระทำ และประสานการประเมินผล
3. ทักษะแห่งยุดิธรรม เน้นทักษะพฤติกรรม การไม่เอารอดเอาเปรียบ มีความเที่ยงธรรม ความเสมอภาค
4. ทักษะแห่งวินัยธรรม ความรับผิดชอบ เน้นทักษะพฤติกรรม การรักษาเบญจศีล-เบญจธรรม การมีวินัยในการดำเนินชีวิต และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ทั้งทางโลกและทางธรรม
5. ทักษะแห่งธรรม 7 ประการของคนดี เน้นทักษะพฤติกรรม การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาล การรู้จักชุมชน และการรู้จักบุคคล
6. ทักษะแห่งสันติธรรม เน้นทักษะพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยปัญญาธรรมและเมตตาธรรม
7. ทักษะแห่งปัญญาธรรม เน้นทักษะพฤติกรรม การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลกและทางธรรม
8. ทักษะแห่งเมตตา-กรุณาธรรม เน้นทักษะพฤติกรรม ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นเป็นสุข ปราศจากทุกข์ และช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์ยาก
9. ทักษะแห่งธรรมเพื่อความเจริญของหมู่คณะ เน้นทักษะพฤติกรรม การหมั่นประชุมร่วมกันเนื่องนิത്യ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่ประพฤตินอกระเบียบวินัย เคารพประธานในที่ประชุม
10. ทักษะแห่งธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร ผูกมิตร มีไมตรีจิต เน้นทักษะพฤติกรรม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ การมีปียวาจา การช่วยเหลือผู้อื่น การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เย่อหยิ่ง

จากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตย ได้มีผู้นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยและแบ่งองค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ คารวะธรรมหรือความเคารพซึ่งกันและกัน สามัคคีธรรมหรือความร่วมมือร่วมใจ และปัญญาธรรมหรือความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ดังนี้

ธงชัย ลักคนสุวรรณ (2517: 98-99) ได้ศึกษาโครงสร้างของบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักศึกษาครูระดับประกาศนียบัตรวิชาการชั้นสูง โดยใช้แนวคิดในการจัดระบบบุคลิกภาพของไอแซงค์ (Eysench) จากการศึกษาพบว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตยประกอบด้วยพฤติกรรมระดับลักษณะที่เป็นนิสัยและการตอบสนองที่เป็นนิสัย ดังนี้

1. ความรับผิดชอบ
  - 1.1 การฝึกฝนความสำเร็จ
  - 1.2 การทำตามอุดมคติ

2. ความใจกว้าง
  - 2.1 การยอมรับฟังผู้อื่น
  - 2.2 ความมีเหตุผล
3. การคำนึงถึงผู้อื่น
  - 3.1 การมีน้ำใจต่อผู้อื่น
  - 3.2 การเชื่อมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย
4. ความสามัคคี
  - 4.1 การเข้ามามีส่วนร่วม
  - 4.2 ความร่วมมือซึ่งกันและกัน
5. ความมีเอกลักษณ์ของตัวเอง
  - 5.1 ความสมบูรณ์มั่งคั่งแห่งตน
  - 5.2 การเคารพตนเอง
6. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
  - 6.1 การปรารถนาความก้าวหน้า
  - 6.2 การมุ่งกระทำสิ่งใหม่ๆ
7. การเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย
  - 7.1 การมีวินัยในตนเอง
  - 7.2 ความซื่อซึ้งในอุดมการณ์ประชาธิปไตย
8. มีความคิดที่เป็นประชาธิปไตย
  - 8.1 ความเป็นนักประชาธิปไตย
  - 8.2 ความมีเสรีนิยม

สันติ สุขทรัพย์ (2528: 39-44) ได้นำแนวคิดในการจัดระบบบุคลิกภาพของ ไอแซงค์ (Eysench) มาศึกษาและกำหนดแบบจำลองเชิงทฤษฎีพฤติกรรมประชาธิปไตยของ นักเรียนระดับมัธยมจากการศึกษาพบว่า ได้แบบจำลองเชิงทฤษฎีบุคลิกภาพประชาธิปไตยซึ่ง กำหนดลักษณะนิสัยของผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยออกเป็น 3 ด้าน ประกอบด้วย

1. การเคารพซึ่งกันและกัน แบ่งเป็น
  - 1.1 การเคารพในความเสมอภาค
  - 1.2 การเคารพในสิทธิและเสรีภาพ
  - 1.3 การเคารพในความคิด การกระทำของตนเองและผู้อื่น
2. การแบ่งปัน ร่วมมือ และการประสานงานกัน
  - 2.1 การให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ แบ่งปัน และประสานงานกัน
  - 2.2 การรับอาสาทำงานตามความสามารถ

- 2.3 การทำตามมติของส่วนรวม
3. การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา
  - 3.1 การมีความละเอียดรอบคอบ
  - 3.2 การมีเหตุผล
  - 3.3 การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

พรชัย หนูแก้ว (2541: 30) ได้ทำการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ นักการศึกษาไทย และนักการศึกษาต่างประเทศ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับผลการศึกษาของสันติ สุขทรัพย์ (2528: 39-44) จากนั้นนำผลที่ได้มาสร้างแบบจำลองเชิงทฤษฎีพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา โดยกำหนดพฤติกรรมระดับลักษณะนิสัยของนักเรียนออกเป็น 3 ด้าน และแต่ละด้านมีพฤติกรรมระดับการตอบสนองที่เป็นนิสัย ดังนี้

1. ด้านการวัชรธรรม
  - 1.1 เข้าแถวรับสิ่งของหรือรับบริการตามลำดับก่อนหลัง
  - 1.2 เคารพผู้ฟังและผู้พูด
  - 1.3 พูดแสดงความคิดเห็นโดยใช้เหตุผล
  - 1.4 ปฏิบัติตามข้อตกลง
  - 1.5 ไม่ละเมิดสถานที่ส่วนตัวของบุคคลอื่น
  - 1.6 ไม่ละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นและของส่วนรวม
2. ด้านสามัคคีธรรม
  - 2.1 ร่วมกันทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจนเสร็จ
  - 2.2 ร่วมรับผิดชอบในผลงานและร่วมปรับปรุงแก้ไขงานของกลุ่ม
3. ด้านปัญญาธรรม
  - 3.1 อธิบายเหตุผลได้เมื่อต้องการตัดสินใจหรือซักถามตอบโต้
  - 3.2 ยอมรับฟังข้อบกพร่องของตนเอง กลุ่ม และปรับปรุงแก้ไข
  - 3.3 แก้ปัญหาด้วยการใช้เหตุผล

ชูชีพ ประทุมเวียง (2547: 11) ได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนและศึกษาประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตย สำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ ได้จำแนกพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ใช้ในการศึกษาว่าประกอบด้วย

1. ด้านการวัชรธรรม คือ ความรับผิดชอบ การเคารพตนเองและผู้อื่น เป็นบทบาทที่บุคคลรู้จักตนเองและรู้ว่าควรจะทำหน้าที่ของตนเอง ได้แก่ การเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบ การปฏิบัติตามเวลาที่ได้รับมอบหมายอย่างตั้งใจและเต็มความสามารถ การเอาใจใส่ติดตามการปฏิบัติงานโดยไม่ทอดทิ้ง การยอมรับบทบาทหน้าที่ของกันและกัน รวมถึงบทบาทที่บุคคลแสดงออกอย่างยอมรับและเคารพในสิทธิ หน้าที่ ตลอดจนความคิดเห็นของตนเอง

และบุคคลอื่น ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด โดยไม่ก้าวท้าวหรือรบกวนหน้าที่ของบุคคลอื่น การรู้จักให้ความสำคัญแก่บุคคลอื่นโดยไม่สนใจและให้ความสำคัญแต่เฉพาะตนเอง การรักความยุติธรรม การรู้จักเห็นอกเห็นใจและห่วงใยผู้อื่น การให้โอกาสผู้อื่นแสดงความคิดเห็น การไม่แสดงออกในลักษณะดูถูกเหยียดหยามความคิดผู้อื่น การสนใจฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างตั้งใจการซักถามโดยใช้เหตุผลเมื่อไม่เข้าใจความคิดเห็นผู้อื่น การไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนว่าถูกต้องเสมอไป

2. ด้านสามัคคีธรรม คือ มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือ เป็นบทบาทที่บุคคลแสดงออกเพื่อส่วนรวม ได้แก่ การรู้จักเสียสละโดยพิจารณาตามเหตุผลและความเหมาะสม ความเต็มใจที่จะทำงานร่วมกับบุคคลอื่น การไม่ละเลยและเพิกเฉยต่อการกระทำใดๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมตามความสามารถและโอกาส การรู้จักอดทน อดกลั้น เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม การรู้จักละเอียดใจต่อความประพฤติของตนที่จะรักษาผลประโยชน์ส่วนตนโดยมิชอบ

3. ด้านปัญญาธรรม คือ การใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหาโดยสันติวิธีหรือระทำการใดๆก็ตาม เป็นบทบาทที่บุคคลแสดงออกถึงวิธีการหรือแนวทางในการตัดสินใจปัญหาอย่างมีเหตุผลและใช้ปัญญา ได้แก่ การรู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจปัญหาเมื่อเกิดข้อขัดแย้ง การตัดสินใจปัญหาโดยอาศัยข้อมูลประกอบ การไม่นำความเชื่อหรือโซกลางมาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ การรู้จักวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่างๆโดยใช้สติปัญญาและเหตุผล การแยกเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่การงานออกจากกันในการทำงานหรือการตัดสินใจใดๆ

วิไลลักษณ์ มีประชา (2552: 67) ได้พัฒนาดัชนีชีวิตคุณลักษณะในการอยู่ร่วมกันตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 2 โดยยึดหลักวิถีประชาธิปไตย 3 ด้าน คือ

1. ด้านการเคารพ ประกอบด้วย

1.1 การเคารพซึ่งกันและกันทางกาย

1.2 การเคารพซึ่งกันและกันทางวาจา

1.3 การเคารพในสิทธิของผู้อื่น

1.4 การเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น

1.5 การเคารพในกฎระเบียบของสังคม

1.6 การเคารพและปฏิบัติต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. ความสามัคคี ประกอบด้วย

2.1 การรู้จักประสานประโยชน์ โดยยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมหรือของ

ชาติเป็นที่ตั้ง

2.2 การร่วมมือกันในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด

ร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

2.3 การเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม

2.4 การรับผิดชอบต่อหน้าที่

2.5 การมีความเป็นน้ำหนึ่งเดียวกัน

3. ความมีปัญญา ประกอบด้วย

3.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่

3.2 เน้นการใช้ปัญญา

3.3 อภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตย สรุปว่า ลักษณะประชาธิปไตย เป็นลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลที่นำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา โดยสามารถเปรียบเทียบแนวคิดลักษณะประชาธิปไตยของนักวิชาการไทยและต่างประเทศ ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 การเปรียบเทียบแนวคิดลักษณะประชาธิปไตยของนักวิชาการไทยและต่างประเทศ

รายชื่อ นักวิชาการ /นักวิจัย	องค์ประกอบ										
	คารวะธรรม	สามัคคีธรรม	ปัญญาธรรม	วิหัยธรรม	ยุติธรรม	ขันติธรรม	ธรรม 7 ประการของคณฺหิต	สันติธรรม	เมตตา-กรุณาธรรม	ธรรมเพื่อความเจริญของ หมู่คณะ	ธรรมเพื่อ การอยู่ร่วมกัน
1. ดิไว (1967)	✓	✓	✓								
2. ลาสกี (1967)	✓		✓			✓		✓			
3. เพนนอร์ค (1979)	✓		✓			✓		✓			
4. สาโรช บัวศรี (2517)	✓	✓	✓								
5. บรรจง ชูสกุลชาติ (2534)	✓	✓	✓								
6. ทิศนา แชมมณี (2536)	✓	✓	✓								
7. สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษา (2540)	✓	✓	✓								
8. พระธรรมปิฎก (2541)	✓	✓	✓								
9. อมร รักษาสัตย์ (2543)	✓	✓	✓								
10. ดวงเดือน ศาสศรภัทร และคนอื่นๆ (2547)	✓	✓	✓								
11. วีรยุทธ วิเชียรโชติ (2547)	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
12. ธงชัย ลักคนสุวรรณ (2517)	✓	✓	✓	✓					✓		
13. สันติ สุขทรัพย์ (2528)	✓	✓	✓								
14. พรชัย หนูแก้ว (2541)	✓	✓	✓								
15. ชูชีพ ประทุมเวียง (2547)	✓	✓	✓								
16. วิไลลักษณ์ มีประชา (2552)	✓	✓	✓								

จากการเปรียบเทียบแนวคิดลักษณะประชาธิปไตยของนักวิชาการไทยและต่างประเทศตามตาราง 2 ผู้วิจัยนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัย และบูรณาการเข้ากับแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยของ สาโรช บัวศรี (2520: 85 – 87) สรุปลักษณะองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเพื่อใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

1. ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะที่เด็กปฐมวัยเข้าใจสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเป็นมิตร ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และไม่ล่วงเกินผู้อื่นทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ สังเกตได้จาก การที่เด็กปฐมวัยรู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

2. ความร่วมมือร่วมใจ เป็นลักษณะที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ สังเกตได้จากการที่เด็กปฐมวัยรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ

3. ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา เป็นลักษณะที่เด็กปฐมวัยสามารถใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง หรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ สังเกตได้จากการที่เด็กปฐมวัยคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และมีความมีเหตุผล

เมื่อเด็กปฐมวัยมีลักษณะของความเคารพซึ่งกันและกัน มีความร่วมมือร่วมใจ และมีความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา เด็กจะเข้าใจและยอมรับต่อทั้งบุคคลและสังคม ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยมุ่งประโยชน์และความสำเร็จของกลุ่ม ตลอดจนแก้ไขปัญหาและความขัดแย้งด้วยเหตุผล ปราศจากการใช้ความรุนแรง ซึ่งจะส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยลักษณะประชาธิปไตยที่ปรากฏในเด็กปฐมวัยมีรายละเอียด ดังนี้

1.5.1 ความเคารพซึ่งกันและกัน

ความหมายของความเคารพซึ่งกันและกัน

ความเคารพซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานสำหรับการทำงานหรืออยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะหากปราศจากความเคารพซึ่งกันและกันแล้ว บุคคลก็จะไม่รู้จักรับฟัง มีจิตใจคับแคบ ยึดมั่นในความคิดของตนเองเป็นใหญ่ ไม่ยินยอมให้ความร่วมมือในเรื่องต่างๆ โดยความเคารพซึ่งกันและกันมีคำที่ใช้ในความหมายที่ใกล้เคียงและสอดคล้องกันหลายคำ เช่น การระงับ ความเคารพ ความเคารพนับถือ ผู้วิจัยจึงศึกษาความหมายของคำเหล่านั้น ดังนี้

ธีระพร อุวรรณโน (2526: 120) ได้กล่าวถึง การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นว่าประกอบไปด้วยพฤติกรรมที่จำเพาะ ได้แก่ การเข้าคิวตามลำดับก่อนหลังในการทำสิ่งต่างๆ เช่น เข้าคิวรับอาหารไปรับประทาน เข้าคิวส่งงานครู เข้าคิวรอเล่นไม้เลื้อน การไม่หยอกล้อกันในแถว การเชื่อฟังเด็กที่เป็นหัวหน้าชั้น เป็นต้น

ครุฑิต เมืองซอง (2536: 7) กล่าวว่า การระงับ หมายถึง การรู้จักเคารพสถาบันที่สำคัญของประเทศคือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งทางด้านกาย วาจา และความคิด การเคารพในสิทธิเสรีภาพ

พระธรรมปิฎก (2541: 61) ได้อธิบายว่า การให้ความเคารพซึ่งกันและกัน คือ การระจรรวม หมายถึง ทุกคนต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งทางกาย วาจาและความคิด ทุกคนย่อมเคารพในความคิดของคน ย่อมมีการให้โอกาสและเคารพต่อความคิดของทุกคน ถ้าถือเป็นหลักการอย่างเคร่งครัดจริงๆแล้ว การล่วงเกินผู้อื่น การทำร้ายผู้อื่น การโกรธผู้อื่น ย่อมเป็นการไม่เคารพซึ่งกันและกัน และผิดหลักประชาธิปไตยทั้งสิ้น

ศรีผกา รุ่งแจ้ง (2541: 19) กล่าวว่า การระจรรวม หมายถึง การเคารพซึ่งกันและกัน ถือว่าทุกคนมีส่วนดีและมีคุณประโยชน์ต่อหมู่คณะ การรวมกลุ่มกันจึงต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นโดยเคารพ ไม่ดูถูกเหยียดหยามสติปัญญา และการกระทำที่เหมาะสมของผู้อื่น

ลิลิโคนา (2545: 45, 71) กล่าวว่า ความเคารพนับถือ หมายถึง การแสดงความนับถือในค่าของคนหรือสิ่งของซึ่งมีรูปแบบที่สำคัญ 3 อย่างได้แก่ ความเคารพนับถือตนเอง ความเคารพนับถือคนอื่น และความเคารพนับถือชีวิตทุกรูปแบบและสิ่งแวดล้อมที่เกื้อหนุนชีวิตอยู่ ความเคารพนับถือเป็นศีลธรรมด้านการยับยั้ง ป้องกันมิให้เราทำอันตรายต่อสิ่งที่เราควรจะให้คุณค่า

การ์ตเนอร์ (Gardner. 2006: 203) ให้ความหมายของจิตแห่งความเคารพว่า คือ การตอบสนองต่อคนหรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างที่หลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจ และเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เป็นความพยายามที่จะเข้าใจ และทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกัน เป็นการขยายขอบเขตแห่งความอดกลั้นและความถูกต้องเหมาะสมของสังคมและการเมือง

อีปองส์ (2551: 17) กล่าวว่า ความเคารพ คือ การเอาใจใส่สิ่งต่างๆ รอบตัวไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์หรือสิ่งของ

กล่าวโดยสรุป ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง การให้การยอมรับในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลและพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ ตลอดจนแสดงพฤติกรรมที่จำเพาะเพื่อแสดงการยอมรับต่อผู้ที่ได้รับการเคารพ สังเกตได้จาก การรู้จักการรอคอยเพื่อทำกิจกรรมตามลำดับก่อนหลัง การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม การรับฟังเหตุผลของผู้อื่น การไม่ก้าวท้าวล่วงเกินในความตั้งใจและสิ่งของของผู้อื่น การไม่ทำร้ายรังแกกัน

ลักษณะของความเคารพซึ่งกันและกัน

ความเคารพซึ่งกันและกันสามารถแสดงออกได้หลายลักษณะ ซึ่งนักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของความเคารพซึ่งกันและกัน ดังนี้

กรมวิชาการ (2523: 119) ได้เสนอลักษณะนิสัยด้านการเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นว่าควรจะมีให้ได้รู้จักพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะนิสัยด้านระเบียบวินัย
2. ลักษณะนิสัยด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
3. ลักษณะนิสัยด้านความอดทนและการรอคอย
4. ลักษณะนิสัยด้านรู้จักการเสียสละ

ธีราพร กุลนันทน์ (2544: 350) กล่าวถึง ลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยด้านการเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่นว่าควรจะฝึกให้เด็กรู้จักพฤติกรรมดังต่อไปนี้

1. ไม่แย่งของเล่น ของใช้ของเพื่อนมาทำลายให้เสียหาย หรือนำมาเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง
2. ไม่ลักขโมยสิ่งของเครื่องใช้ของผู้อื่น
3. ไม่หยิบของใช้ของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต
4. ไม่ว่ากล่าวให้ผู้อื่นเสียหายหรือเดือดร้อน
5. ไม่แฉงคิวหรือตัดสิทธิของผู้อื่นมาก่อน

ป.มหาพันธ์ (2544: 97) กล่าวว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยด้าน การระดมที่โรงเรียนจะต้องปลูกฝังให้นักเรียน ได้แก่

1. การเคารพในสถาบันที่สำคัญของประเทศ เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น
2. การเคารพซึ่งกันและกันทางกาย
3. การเคารพซึ่งกันและกันทางวาจา
4. การเคารพในสิทธิของผู้อื่น
5. การเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น
6. การเคารพในกฎระเบียบของสังคม และกฎหมายของประเทศ
7. การใช้สิทธิและเสรีภาพในขอบเขต

สาโรช บัวศรี (2544: 87) กล่าวถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกันว่า ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งทางกาย วาจา และความคิด ทุกคนย่อมจะเคารพในความคิดของผู้อื่น ทุกคนย่อมแสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ย่อมมีการให้โอกาสและเคารพแก่ความคิดของคนทุกคน

อ็องส์ (2551: 17) กล่าวถึงลักษณะของการเคารพว่า เป็นการใส่ใจต่อคนรอบข้าง ไม่ละเมิดหรือล่วงเกินคนอื่น

กล่าวโดยสรุป เด็กปฐมวัยควรได้รับการปลูกฝังให้รู้จักพฤติกรรมในการใส่ใจต่อคนรอบข้าง ไม่ล่วงเกินผู้อื่น ไม่แย่งของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ไม่หยิบของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ว่ากล่าวผู้อื่น ไม่แฉงคิวของผู้อื่นมาก่อน ซึ่งการปลูกฝังพฤติกรรมดังกล่าวจะช่วยพัฒนา ลักษณะของความเคารพซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้นในตัวเด็กได้

การส่งเสริมความเคารพซึ่งกันและกัน

ท่านปัญญา นันทะภิกขุ (แพ่ง ชินพงศ์. 2539: 2540; อ้างอิงจาก ปัญญา นันทะภิกขุ. 2528. รักรุก) กล่าวโดยสรุปได้ว่า เด็กเล็กทั่วไปยังไม่มีความคิดเชิงเหตุผล และมักจะมีความอยากมากกว่าเหตุผล ไม่ว่าของนั้นเป็นของใครก็อยากจะเป็นของตนเองทั้งนั้น การแก้ไข

นิสัยเช่นนี้ของเด็กเล็ก คือ อย่าสงสารเด็กในทางที่ไม่ควรและสอนให้เด็กทราบว่า ผู้ที่ทำงานก็ควรได้รับผลของงาน ผู้ไม่ทำก็ไม่ควรมีสิทธิจะได้ของนั้น และผู้ปกครองก็ต้องให้ความเคารพในสิทธิของเด็กๆ ด้วย เช่น ของที่ให้แก่เด็กแล้วต้องถือเป็นกรรมสิทธิ์ของเด็ก ผู้ปกครองต้องไม่ไปล่วงล้ำเป็นอันขาด ถ้าจะนำมาใช้ต้องขออนุญาตจากเด็กก่อน เด็กจะเกิดความภูมิใจว่าผู้ปกครองของตนทำถูกโดยประพฤติดชอบในสิ่งที่สอนให้เด็กกระทำ

ธีราพร กุลนานันท์ (2544: 349) กล่าวว่า การสอนให้เด็กปฐมวัยรู้จักสิทธิของตนเองและผู้อื่นเป็นการสอนให้รู้จักแยกอะไรถูกอะไรผิด และตนเองมีสิทธิในการทำอะไรได้เพียงไหน และขอความช่วยเหลือของสิทธินั้นในแต่ละสถานการณ์ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะไม่ก้าวท้าวสิทธิของผู้อื่น การที่เด็กปฐมวัยมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตนเองและผู้อื่นจะช่วยให้เด็กรู้จักการเรียนรู้การเคารพกติกา ระเบียบ แบบแผนของสังคม ตลอดจนไม่ล่วงเกินในเรื่องราวของผู้อื่นด้วย

อปีองส์ (2551: 19) กล่าวว่า การสอนให้เด็กรู้จักความเคารพควรเริ่มสอนตั้งแต่ยังเล็ก และไม่ควรรอคาดหวังว่าเด็กจะเข้าใจความเคารพในทันที แต่สิ่งสำคัญคือการให้เด็กได้รับรู้ ได้ยินและซึมซับทัศนคติ รวมทั้งการปฏิบัติที่ถูกต้องจนเป็นนิสัย และต้องสอนให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยจิตใจที่ตรงงาม แก้ไขนิสัยที่ไม่ถูกต้อง ในขณะที่ผู้ปกครองก็ต้องเคารพความคิด ใจดีของเด็กและสอนให้เด็กเคารพผู้ปกครองเช่นกัน

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความเคารพซึ่งกันและกันนั้น ต้องเริ่มสอนตั้งแต่ยังเล็ก โดยให้เด็กได้เข้าใจในเรื่องสิทธิของตนเองและผู้อื่น สอนให้เด็กรู้จักแยกแยะถูกผิด และแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อไม่ให้เป็นการล่วงเกินผู้อื่น โดยผู้ใหญ่ต้องเป็นตัวอย่าง และสอนเด็กด้วยความเคารพในตัวเด็กเช่นกัน เด็กจึงจะเรียนรู้ที่เคารพต่อผู้อื่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเคารพซึ่งกันและกัน

ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเคารพซึ่งกันและกัน หรือ คารวะธรรม ดังนี้

วิมลพรรณ กลางมณี (2536: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านการระชมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระชมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 25 ลงมา จำนวน 20 คน โดยเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 10 คน ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ และกลุ่มควบคุมจำนวน 10 คน ได้รับการสอนแบบปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระชมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระชมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศศิยา บุตรเนียน (2541: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระชมที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร และการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีพฤติกรรม

ประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 25 จำนวน 16 คน โดยเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 8 คน ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบียร์รถกร และกลุ่มที่ 2 จำนวน 8 คน ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมหลังการทดลองเพิ่มขึ้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศุภมาศ เพชรสมบัติ (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 50 ลงมา จำนวน 16 คน โดยเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 8 คน ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบียร์รถกร และกลุ่มที่ 2 จำนวน 8 คน ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมดีขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมหลังการทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วรายุทธ ทวีลาภ (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมที่ได้รับการฝึกพฤติกรรมการแสดงออกและการควบคุมตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 50 ลงมา จำนวน 16 คน โดยเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 8 คน ได้รับการฝึกพฤติกรรมการแสดงออก และกลุ่มที่ 2 จำนวน 8 คน ได้รับการใช้การควบคุมตนเอง ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมดีขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมหลังการทดลองเพิ่มขึ้นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเคารพซึ่งกันละกัน สรุปได้ว่า ตัวแบบ การเสริมแรง การฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกและการฝึกควบคุมมีบทบาทต่อการนำมาส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมซึ่งกันละกัน โดยในเด็กปฐมวัยตัวแบบและการเสริมแรงจะเป็นเทคนิคที่ครูสามารถนำมาใช้กับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5.2 ความร่วมมือร่วมใจ

ความหมายของความร่วมมือร่วมใจ

เด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยแห่งการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการเข้าสู่สังคมภายนอกบ้าน ความร่วมมือร่วมใจ หรือความร่วมมือเป็นพฤติกรรมทางสังคมด้านหนึ่งที่ต้องปลูกฝังในเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นการสร้างรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคมให้กับเด็ก ซึ่งความร่วมมือร่วมใจมีคำที่ใช้ในความหมายที่ใกล้เคียงและสอดคล้องกันหลายคำ

เช่น สามัคคีธรรม ความร่วมมือ พฤติกรรมความร่วมมือ ผู้วิจัยจึงศึกษาความหมายของคำเหล่านี้ ดังนี้

เฮอร์ล็อก (Hurlock. 1978: 239) เชื่อว่า การที่เด็กได้มีโอกาสเล่น หรือทำงานร่วมกันกับผู้อื่น จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมความร่วมมือ เด็กที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นมากจะเรียนรู้ที่จะให้ความร่วมมือกับผู้อื่นมากด้วย

สตาบ (Staub. 1984: 381-382) อธิบายว่า ความร่วมมือ หมายถึง การที่บุคคล 2 คนขึ้นไปทำกิจกรรมร่วมกัน

สลาวิน (Slavin. 1983: 3) เชื่อว่า ความร่วมมือจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคล 2 คนขึ้นไปทำงานร่วมกันยอมรับซึ่งกันและกันและได้รับผลตอบแทนจากการทำร่วมกันและมีความรับผิดชอบร่วมกัน

มิลเลอร์ (Miller D.F. 2000: 26) เชื่อว่า ความร่วมมือจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลทำงานร่วมกันโดยไม่เห็นแก่ตัว และมีเป้าหมายร่วมกัน

พัชรี ผลโยธิน (2540: 59) อธิบายถึง พฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคมในทางบวกที่สร้างการรับรู้ ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้อื่น เด็กได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันในการทำงานที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

ศรีผกา รุ่งแจ้ง (2541: 18) กล่าวว่า ในสังคมประชาธิปไตยจะมีการประสานความร่วมมือกันอยู่ตลอดเวลาในการกระทำภารกิจต่างๆ ดังนั้นบุคลิกที่ทุกคนพึงต้องมีคือ ความเต็มใจที่จะทำงานร่วมกันเพื่อส่วนรวม ไม่เลียงงานที่ได้รับมอบหมาย ยอมรับมติของคนส่วนมากที่ถูกทำนองคลองธรรม

เบญจา แสงมลิ (2545: 99) กล่าวว่า ความร่วมมือเป็นพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่แสดงถึงพัฒนาการทางด้านสังคมของเด็ก เด็กควรมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับผู้อื่น เช่น ครู และเพื่อน ความร่วมมือนี้สังเกตได้จากการทำงานร่วมกัน การเล่นร่วมกัน การปฏิบัติตามกฎระเบียบ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่

สุภักดิ์ แฝงเพชร (2551: 10) กล่าวว่า พฤติกรรมความร่วมมือ หมายถึง การแสดงออกของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการช่วยกันปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ หรือทำงานร่วมกัน โดยคำนึงถึงเป้าหมายของกลุ่มเป็นสำคัญ และมีประสิทธิภาพของการทำงาน

อ็องส์ (2551: 125) กล่าวว่า ความร่วมมือหมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีเป้าหมายเดียวกัน ร่วมกันพัฒนาไปในทางเดียวกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยสิ่งสำคัญของการร่วมมืออยู่ที่การช่วยเหลือกัน

กล่าวโดยสรุป ความร่วมมือร่วมใจหรือความร่วมมือ หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ทำงานร่วมกันและมีเป้าหมายและความรับผิดชอบร่วมกัน หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ลักษณะของความร่วมมือร่วมใจ

ความร่วมมือร่วมใจนั้นเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของการมีลักษณะประชาธิปไตย ซึ่งนักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของพฤติกรรมความร่วมมือร่วมใจ ไว้ดังนี้

สตัป (บุครินทร์ สิริปัญญาธร. 2541: 17; อ้างอิงจาก Staub.

1978: 381) พฤติกรรมความร่วมมือเกิดจากการทำงานร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการเป็นผู้นำ การช่วยเหลือบุคคลอื่นให้ได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น การขอความร่วมมือในการคิด มีการพูดคุยกันในการทำงาน

สลาวิน (Slavin. 1983: 4) ได้อธิบายลักษณะพฤติกรรมความร่วมมือว่าเป็นการกระทำของบุคคลที่แสดงถึงความร่วมมือระหว่างกัน การยอมรับกันและกัน การมีเป้าหมายร่วมกัน การปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน

เบิร์ค (Berk. 1994: 3011) กล่าวถึง ความร่วมมือของเด็กวัย 3-6 ปีว่าเป็นการร่วมมือในการเล่น เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมากยิ่งขึ้นในการเล่นที่มีจุดประสงค์อย่างเดียวกันหรือในการทำงานใดให้ได้ผลร่วมกัน เช่น การร่วมกันก่อปราสาททราย การวาดภาพ

มุสเซน และคณะ (Mussen; & others. 1996: 376) กล่าวว่าความร่วมมือร่วมใจเป็นพฤติกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันอย่างเสมอภาคระหว่างกันของเด็ก ทำให้เกิดพัฒนาการทางภาษา ความพยายามในการทำกิจกรรมร่วมกันจะมีมากขึ้นเมื่อเด็กอายุมากขึ้น เกิดความร่วมมือในการแก้ปัญหา การเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น การโต้แย้งและความขัดแย้งลดลง

แมคไอนเนอร์เน (สุนันทา ศิริวัฒนานนท์. 2544: 11; อ้างอิงจาก McInerney. 1998: 228) กล่าวถึง ลักษณะพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กแต่ละคนว่ามีลักษณะดังนี้ คือ ช่วยเหลือเพื่อน ร่วมกลุ่ม ใต้ถามให้ความช่วยเหลือผู้อื่น มีความพยายามในการทำงาน มีความสุภาพ มีน้ำใจและยกย่องผู้อื่น ส่วนลักษณะพฤติกรรมความร่วมมือของกลุ่ม คือ ไม่ส่งเสียงดังขณะทำงานกลุ่ม ร่วมกันไตร่ตรองปัญหาที่เกิดขึ้น รู้จักตั้งคำถามกันเองก่อนที่ครูจะถาม และให้ความช่วยเหลือกลุ่มอื่นได้

พัชรี ผลโยธิน (2540: 59) อธิบายลักษณะพฤติกรรมความร่วมมือว่า พฤติกรรมความร่วมมือ คือ การที่บุคคลมากกว่า 1 คนขึ้นไป ทำกิจกรรมร่วมกันมีข้อตกลงร่วมกัน และปฏิบัติตามข้อตกลงนั้นเพื่อให้การทำกิจกรรมบรรลุเป้าหมาย

บุครินทร์ สิริปัญญาธร (2541: 5) กล่าวว่า พฤติกรรมร่วมมือของเด็กปฐมวัยนั้น คือ การที่เด็กปฐมวัยทำกิจกรรมร่วมกันแล้วแสดงออกในด้านการกระทำหรือคำพูดที่แสดงถึงความรับผิดชอบ โดยการปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มและการเก็บวัสดุ อุปกรณ์เมื่อทำกิจกรรมแล้ว

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2543: 82) อธิบาย ทักษะความร่วมมือของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ความสามารถกระทำตามข้อตกลงของกลุ่มด้วยความเต็มใจ การเสนอความคิดเห็นแก่กลุ่มอย่างชัดเจน การร่วมคิดวิธีแก้ปัญหาในกลุ่มและร่วมทำผลงานกลุ่มให้เกิดผลจริง เป็นทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ของเด็ก

ซาโรช บัวศรี (2544: 87) กล่าวว่า ผู้ใดสามารถในทางใดก็อาสารับแบ่งงานไปทำไม่บ่ายเบี่ยงและหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำตามข้อตกลงและประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนซึ่งร่วมกันวางไว้ แล้วไม่มีใครตั้งดิ่งกลับแก่งเนื่องจากเห็นแก่ตัวเอง

เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ (2547: 65) ได้กล่าวถึง ลักษณะพฤติกรรมความร่วมมือในเด็กปฐมวัยว่า ความร่วมมือของเด็ก คือ การทำงานร่วมกันกับผู้อื่น หากเด็กได้มีโอกาสได้ทำงานกับผู้อื่นเป็นระยะเวลาานาน จะทำให้เด็กเกิดความร่วมมือกับผู้อื่นมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ความร่วมมือร่วมใจเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นรากฐานของการเป็นผู้ที่มีลักษณะประชาธิปไตย พฤติกรรมความร่วมมือร่วมใจในเด็กปฐมวัย ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎกติกาของกลุ่ม รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับ เคารพในสิทธิของผู้อื่น และร่วมมือในการเล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

การส่งเสริมความร่วมมือร่วมใจ

ความร่วมมือร่วมใจ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการวางรากฐานของการมีลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัย จากการศึกษาพบว่า มีผู้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมพฤติกรรมร่วมมือร่วมใจไว้ดังนี้

หรรษา นิลวิเชียร (2535: 162) ครูสามารถส่งเสริมและแนะนำเด็กให้รู้จักการให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในกลุ่มโดยการให้กำลังใจ ลดการแข่งขัน และให้เด็กวางแผนการทำกิจกรรมร่วมกัน

พัชรี ผลโยธิน (2540: 60-61) กล่าวว่า การให้เวลา ให้โอกาส และให้เด็กเล่นวัสดุอุปกรณ์ หรือทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยอย่างค่อยเป็นค่อยไปและสม่ำเสมอ รวมทั้งให้กำลังใจ หรือแสดงความชื่นชม และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการร่วมมือกันจะช่วยพัฒนาเด็กให้เกิดพฤติกรรมความร่วมมือได้ ถ้าเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นหรือผู้ใหญ่ เด็กจะยังมีโอกาสเรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักแก้ปัญหา และเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กทั้งทางด้านสังคมและสติปัญญาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเด็กแตกต่างจากผู้ใหญ่ตรงที่เด็กจะแสดงออกกับเพื่อนแต่ละคนอย่างเสมอภาค พฤติกรรมความร่วมมือจึงเกิดขึ้น

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2549: 123-135) ได้อธิบายถึง แนวทางการส่งเสริมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยนั้น ต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน การสื่อสาร การปฏิสัมพันธ์ต่อกันและรักษากฎระเบียบการอยู่ร่วมกันโดยผ่านการเล่นกับผู้อื่น เรียนรู้การมีสิทธิการปฏิบัติตนโดยเริ่มจากตนเองและบุคคลใกล้ชิดและบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

ฮิปโปเครติส (2551: 126-127) กล่าวถึงแนวทางในการส่งเสริมความร่วมมือของเด็กว่า ที่บ้านและที่โรงเรียนควรสอนให้เด็กรู้จักร่วมมือเมื่อต้องทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น อาจเริ่มจากการนั่งใกล้ๆกันและการเล่นร่วมกัน โดยผู้ใหญ่ไม่ควรขอให้เด็กร่วมมือมากเท่ากับผู้ใหญ่ เนื่องจากเด็กยังไม่โตเต็มที่และยังมีลักษณะเอาแต่ใจตนเอง โดยผู้ใหญ่ควรกำหนดขอบเขตของความร่วมมือให้กับเด็ก เมื่อเด็กทำได้ตามขอบเขตผู้ใหญ่ควรให้ความชื่นชมเป็นกำลังใจ และวิธีที่ดีที่สุดในการสอนให้เด็กรู้จักความร่วมมือคือ การสร้างโอกาสในการให้ความร่วมมือให้เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป แนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยนั้น ผู้ปกครองและครูที่ใกล้ชิดเด็ก จะต้องส่งเสริมให้เด็กเกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างกันของเด็กในการเล่นและทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสที่จะเรียนรู้บทบาท สิทธิหน้าที่ของตน เรียนรู้การปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือกติกา รู้จักการช่วยเหลือและให้กำลังใจกัน รู้จักแบ่งปันสิ่งต่างๆให้ผู้อื่นตามความจำเป็นและความเหมาะสม ซึ่งการเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นและทำงานร่วมกันนี้ จะเป็นการฝึกทักษะทางสังคมซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือร่วมใจ

ทศพร มณีศรีขำ (2524: บทคัดย่อ) ศึกษาพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 24 คน เรียนโดยบทเรียนที่ใช้กิจกรรมกลุ่ม และกลุ่มควบคุม จำนวน 24 คน เรียนโดยการบรรยายตามปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยบทเรียนที่ใช้กิจกรรมกลุ่ม มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีสูงขึ้นกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บาร์ตัน; และแอสเซียน (พวงแก้ว เนตรโอภารักษ์. 2533: 32; อ้างอิงจาก Barton; & Ascion. n.d. 417-430) ได้ฝึกการร่วมมือทางกายและร่วมมือทางวาจาแก่เด็กเล็กอายุ 3-3 ปีครึ่ง ในการเล่นร่วมกัน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ฝึกการร่วมมือโดยแสดงพฤติกรรมทางกาย เช่น ส่งของให้เพื่อน กลุ่มที่ 2 ฝึกการร่วมมือโดยแสดงพฤติกรรมทางวาจา เช่น การพูดแสดงความคิดเห็นต่อเพื่อน กลุ่มที่ 3 ฝึกให้มีพฤติกรรมทั้ง 2 อย่างร่วมกัน โดยผู้ทดลองใช้วิธีการหลายอย่างร่วมกัน เช่น ให้คำแนะนำ ให้ดูตัวแบบ บอกให้ทำ และให้การชมเชย ผลการศึกษาพบว่าเด็กมีพฤติกรรมที่ต้องการเพิ่มขึ้น

บริกตัน ศรีเพชรพัฒน์ (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้เทคนิคแม่แบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 25 ลงมา จำนวน 24 คน โดยเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 12 คน ได้รับการใช้สถานการณ์จำลอง และกลุ่มที่ 2 จำนวน 24 คน ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีมากขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่

นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีหลังการทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สุนันทา ศิริวัฒนานนท์ (2544: บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการส่งเสริมพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยโดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบหัวเรื่องตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ ได้กำหนดพฤติกรรมความร่วมมือ ว่าหมายถึง การสนทนาและแสดงออกระหว่างเด็กกับเด็ก หรือเด็กกับครู ในขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกันมีพฤติกรรมช่วยเหลือ การเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบ และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบบันทึกเหตุการณ์ แบบวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์และแบบบันทึกการพัฒนาพฤติกรรมความร่วมมือ การวิเคราะห์ข้อมูลให้ใช้หลักการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและใช้โปรแกรมสำเร็จรูป The Ethnograph ช่วยในขั้นตอนการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ในการทดลองระยะที่ 1 นั้นเน้นบทบาทการนำเสนอกิจกรรมระยะที่ 2-3 โดยเน้นให้เด็กลงมือปฏิบัติและจัดสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะสมจริง และมีการตั้งคำถาม สังเกตและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้กับเด็กตลอดระยะเวลาทดลอง พบว่า เด็กมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความร่วมมือ คือ ในระยะที่ 1 เด็กมีพัฒนาการความร่วมมือทุกด้าน โดยมีการพัฒนาด้านการเป็นผู้นำในการเสนอความคิดเห็นมากที่สุด ระยะที่ 2 เด็กมีพัฒนาการความร่วมมือเพิ่มจากระยะที่ 1 ทุกด้าน โดยมีการพัฒนาด้านความรับผิดชอบในการทำตามข้อตกลงมากที่สุด และในระยะที่ 3 มีการพัฒนาพฤติกรรมความร่วมมือเพิ่มขึ้นจากระยะที่ 2 ทุกด้านโดยมีการพัฒนาในระดับที่ใกล้เคียงกัน

อารีรัตน์ ญาณะศร (2545: 52-61) ศึกษาพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การประกอบอาหารเป็นกลุ่มในเด็กอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 15 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมความร่วมมือสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งในด้านการช่วยเหลือ การยอมรับผู้อื่น การเป็นผู้นำและผู้ตามและด้านการรับผิดชอบ

กรรณิการ์ โยธารินทร์ (2545: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมทางสังคมโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ การร่วมมือ ความเป็นเพื่อน การช่วยเหลือ ความเห็นอกเห็นใจและความไม่เห็นแก่ตัวของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม พบว่า เด็กปฐมวัยมีคะแนนเฉลี่ยของพฤติกรรมทางสังคมเพิ่มขึ้นหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยระหว่างที่เด็กปฐมวัยได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่มมีพฤติกรรมทางสังคมทั้ง 5 ด้านที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างไม่คงที่

ศศิมา พรหมรักษ์ (2546: 73) ศึกษาพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยชายหญิง อายุ 5-6 ปี ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมความร่วมมือสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีพฤติกรรมความร่วมมือเฉลี่ยโดยรวมและจำแนกตามรายด้าน ได้แก่ ด้านช่วยเหลือ ด้านการเป็นผู้นำ ด้านความรับผิดชอบ และด้านการแก้ปัญหาความขัดแย้งสูงกว่าก่อนได้รับการจัดประสบการณ์

ปิยะพร ทองสิงห์. (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมพื้นฐานความสามัคคีในเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยอายุชายหญิง 5-6 ปี ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบเดินเรื่องมีพฤติกรรมพื้นฐานความสามัคคีโดยรวมระหว่างสัปดาห์ที่ 3 ถึงสัปดาห์ที่ 8 เด็กปฐมวัยมีการพัฒนาพฤติกรรมพื้นฐานความสามัคคีสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพฤติกรรมพื้นฐานความสามัคคีด้านความร่วมมือ การยอมรับ และการแบ่งปันระหว่างสัปดาห์ที่ 2 ถึงสัปดาห์ที่ 8 และหลังการจัดประสบการณ์อยู่ในระดับดี ส่วนด้านการรับผิดชอบระหว่างสัปดาห์ที่ 3 ถึงสัปดาห์ที่ 8 และหลังการจัดประสบการณ์อยู่ในระดับดี โดยก่อนการจัดประสบการณ์พฤติกรรมรายด้านที่เด็กปฐมวัยแสดงออกในระดับปานกลาง คือ ความร่วมมือ การยอมรับและการรับผิดชอบ ส่วนด้านการแบ่งปันอยู่ในระดับดี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือร่วมใจ สรุปได้ว่า การจัดให้เด็กปฐมวัยได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอมีบทบาทต่อการนำมาพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยด้านความร่วมมือร่วมใจ เนื่องจากในขณะที่เด็กทำกิจกรรมร่วมกันเด็กจะเกิดการเรียนรู้ การปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือกติกา รู้จักการช่วยเหลือและให้กำลังใจกัน รู้จักแบ่งปันสิ่งต่างๆให้ผู้อื่น ซึ่งจะเป็นการฝึกทักษะทางสังคม อันจะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต่อไป

1.5.3. ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

ปัญญา คือ ความรู้ประเภทความเข้าใจสภาวะ รู้คิด รู้เลือก คิดวินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ เป็นความรู้ประเภทที่มุ่งหมายและเป็นส่วนสำคัญในระบบการศึกษา ปัญญามีไวพจน์มากมาย เช่น ญาณ วิชา ปริญญา ปฏิสัมภีทา วิปัสสนา สัมมาทิฐิ เป็นต้น โดยปัญญาถือเป็นเป้าหมายทางการศึกษา เพราะปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาดในการคิดทำสิ่งต่างๆ ซึ่งปัจจัยสำคัญของปัญญาคือ การคิดเป็น ซึ่งการคิดเป็นนั้นเกิดจากการคิดที่มีระเบียบวิธี มีความสามารถในการพิจารณาวิเคราะห์พิจารณาข้อมูลข่าวสารและจัดระบบทำให้เห็นภาพรวมของปัญหา และปัญญาสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรืออุปสรรคได้อย่างถูกต้องวิธี ซึ่งมีไม่เพียงเท่านั้น แต่ปัญญายังสามารถใช้ในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย (พระเทพเวที. 2537: 57)

วิธีการทางปัญญา หรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการที่ช่วยให้บุคคลมีเหตุผล รู้จักการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญต่อลักษณะประชาธิปไตย เนื่องจากความมีเหตุผลและความมีปัญญาจะช่วยให้บุคคลมองเห็นว่าสิ่งใดที่ควรทำหรือไม่ควรทำในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างสงบสุข และเมื่อเกิดปัญหาจากการอยู่ร่วมกันก็สามารถใช้สติปัญญาในการหาหนทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม

ความหมายของความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

สาโรช บัวศรี (2544: 37-38) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของวิธีการแห่งปัญญาไว้ว่า ในประเทศที่มีความเจริญทางการศึกษาย่อมมีการกำหนดวิธีสอนที่แน่นอนและมีความน่าเชื่อถือเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมและการสอนนักเรียน และเมื่อวิทยาการทาง

การศึกษาที่มีความเจริญก้าวหน้าไป วิธีการสอนก็มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป ต่อมานักวิชาการจำนวนมากมีความเห็นว่า วิธีการคิดของมนุษย์ชนิดที่เรียกว่า การคิดทบทวน (Reflective Thinking) นั้นอาจนำมาเป็นวิธีการสอนได้เป็นอย่างดี วิธีการคิดที่ว่านี้ นักปรัชญาเรียกว่า วิธีแห่งปัญญา ส่วนนักวิทยาศาสตร์เรียกวิธีการเดียวกันนี้ว่า วิธีวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกัน โดยนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ได้นำวิธีการดังกล่าวมาใช้ในการคิดค้น แก้ปัญหา และไต่ตรอง ต่อมานักการศึกษาจึงได้นำมาทดลองใช้เป็นวิธีสอน โดยเฉพาะในการสอนสังคมศึกษาพบว่า ได้ผลดี เพราะวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีสำหรับการแก้ไขปัญหา (Problem Solving) นั้นเอง และเนื่องจากการสอนย่อมมีสถานการณ์อันเป็นปัญหาอยู่ทั้งสิ้น ดังนั้นการทดลองนำวิธีการของการคิดทบทวน (Reflective Thinking) มาใช้ จึงได้ผลในการสอนเป็นอันมาก และยิ่งส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นวิจัย และสร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับจากนักการศึกษา จึงได้มีการนำวิธีการแห่งปัญญานี้มาใช้เป็นวิธีการสอนในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า วิธีการแห่งปัญญาหรือวิธีวิทยาศาสตร์นี้ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ซึ่งนักวิชาการแต่ละคนกำหนดไว้ไม่เท่ากัน และเรียงลำดับไม่เหมือนกัน แต่โดยย่อแล้ววิธีการแห่งปัญญาประกอบไปด้วยวิธีการ 5 ขั้น ที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวพันกัน คือ

- 1) การกำหนดปัญหาให้ถูกต้อง (Location of Problem)
- 2) การตั้งสมมติฐาน (Setting-up of Hypotheses)
- 3) การทดลองและเก็บข้อมูล (Experimenting and Gathering of Data)
- 4) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)
- 5) การสรุปผล (Conclusion) (สาโรช บัวศรี. 2544: 38)

ในขณะที่สาโรช บัวศรี กล่าวว่า วิธีการของอริยสัจ 4 นั้นคล้ายกับวิธีการแห่งปัญญาหรือวิธีคิดทบทวนมากและได้ทำการเปรียบเทียบวิธีการทั้งสอง (สาโรช บัวศรี. 2544: 41-43) ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 การเปรียบเทียบวิธีการของอริยสัจ 4 กับวิธีการแห่งปัญญา

ชั้นต่าง ๆ ของอริยสัจ 4	ชั้นต่าง ๆ ของวิธีการแห่งปัญญา หรือวิธีวิทยาศาสตร์
1. ชั้นทุกข์ ชีวิตนี้เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง (ดังนั้น ปัญหาของเราคือทำอย่างไรจึงจะได้พ้นทุกข์)	1. การกำหนดปัญหา การพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อกำหนดปัญหาให้ถูกต้องและเหมาะสม (ในกรณีนี้เมื่อพิจารณาเห็นว่าชีวิตเป็นความทุกข์อย่างยิ่ง แล้วก็กำหนดปัญหาได้ว่าทำอย่างไรจึงจะได้พ้นทุกข์)
2. ชั้นสมุหทัย สาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดทุกข์ก็ได้แก่ ตัณหา (ดังนั้นถ้าเผื่อหาทางกำจัดตัณหาเสียได้ ทุกข์ก็คงจะหมดไป วิธีการที่อาจทดลองเพื่อกำจัด ตัณหา อาจมีดังนี้ การอดอาหาร การสมาธิ การ เข้าใจในสิ่งที่ถูกต้อง ฯลฯ)	2. การตั้งสมมติฐาน เมื่อเข้าใจปัญหาโดยรอบคอบ แล้ว เช่น รู้ถึงสาเหตุของปัญหาเป็นต้น ก็อาจตั้ง สมมติฐาน หรือลองกำหนดหลักการในการแก้ไขได้ (เช่น กำหนดว่าจะต้องกำจัดตัณหาเสียให้สิ้นเชิง และกำหนดวิธีการย่อยลงไปอีกว่าอาจจะอดอาหาร อาจทำสมาธิ เป็นต้น)
3. ชั้นนิโรธ การดับทุกข์ (เมื่อทุกข์อาจดับได้ก็ ต้องพยายามปฏิบัติและดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ ทุกข์ดับหรือเพื่อจะได้พ้นทุกข์ เช่น ทำการอด อาหาร เมื่อเห็นว่าทำทุกกริยา ไม่อาจพ้นทุกข์ได้ ก็ลองทำ อย่างอื่นต่อไปอีก จนทุกข์ดับจนได้)	3. การทดลองและเก็บข้อมูล ลองทำตามที่ตั้งสมมติฐานไว้แล้ว เช่น ลองอดอาหาร ลองทำ สมาธิ ฯลฯ จนสำเร็จผลและจดหรือจดจำผลของ การปฏิบัติแต่ละอย่างไว้เพื่อจะได้พิจารณาต่อไป
4. ชั้นมรรค จากการปฏิบัติสิ่งต่างๆด้วยตัวเอง แล้วก็ตกลงสรุปผลได้ว่า วิธีการที่จะพ้นทุกข์ได้นั้น มีทางเดียวคือ ทางที่เรียกว่า มรรคมีองค์แปด	4. การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลหรือ ผลต่างๆที่จดไว้ในชั้นทดลองนั้นเพื่อจะได้รู้ว่า สิ่งใด แก้ปัญหาที่กำหนดไว้ตั้งเดิมนั้นได้หรือไม่ ได้ ประการใด แล้วสรุปให้เป็นหลักเกณฑ์ หรือข้อความ ที่แน่ชัดว่าได้แก้ปัญหาได้ด้วยวิธีใด และได้ผล ประการใด (เช่น สรุปว่าวิธีทุกกริยานั้นไม่ได้ผล ในการดับทุกข์แต่การปฏิบัติตามแนวทางของ มรรคมีองค์แปด นั้นเป็นทางเดียวที่อาจพ้นทุกข์ได้ แต่จะพ้นได้ในระดับโลกียะหรือระดับโลกุตระก็ต้อง แล้วแต่เหตุการณ์และบุคคล)
	5. การสรุปผล

ที่มา: สาโรช บัวศรี. (2544). *การศึกษา ปรัชญาการศึกษา ประชาธิปไตยและจริยธรรม*.
หน้า 41-43.

จากการเปรียบเทียบวิธีการของอริยสัจ 4 กับวิธีการแห่งปัญญาหรือวิธีคิด ทบทวน สาโรช บัวศรี จึงสรุปว่า ชั้นของวิธีการของอริยสัจ 4 กับวิธีการแห่งปัญญาเป็นสิ่งเดียวกัน คือ วิธีการหาเหตุผลและแก้ปัญหา (สาโรช บัวศรี. 2544: 43)

สำหรับในทางพุทธศาสนา เห็นว่า วิธีการแห่งปัญญา คือ โยนิโสมนสิการ เนื่องจากโยนิโสมนสิการเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิดเพี้ยน เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ (พระเทพเวที. 2549: 667) โดยโยนิโสมนสิการประกอบไปด้วยวิธีการคิด 10 วิธี ได้แก่ 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ หรือแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ 4) วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ หรือแบบแก้ปัญหา 5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือแบบหลักการและความมุ่งหมาย 6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก 7) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8) วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม หรือแบบกุศลภาวนา 9) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน และ 10) วิธีคิดแบบวิภาษวาท (พระเทพเวที. 2549: 676-714) ซึ่งวิธีการของอริยสัจ 4 เป็นวิธีคิดแบบหนึ่งในโยนิโสมนสิการ

ส่วนความหมายของความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา มีนักวิชาการใช้คำที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกันหลายคำ เช่น ปัญญาธรรม ความมีปัญญา ความมีเหตุผล การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ผู้วิจัยจึงศึกษาความหมายของคำต่างๆ ดังนี้

กรมล ทองธรรมชาติ (2519: 6) กล่าวว่า ปัญญาธรรม ได้แก่ การใช้ปัญญา ใช้เหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหา การร่วมกันแก้ปัญหา โดยร่วมกันคิดร่วมกันใช้เหตุผล และใช้วิถีทางปัญญาในการโต้เถียงหรือหาข้อยุติต่างๆ

กองวิจัยทางการศึกษา (2524: 4) กล่าวว่า การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการใช้กระบวนการค้นหาความรู้ ความจริง หรือทางออกอย่างมีเหตุผล เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาหรือขจัดอุปสรรคข้อยุ่งยากต่างๆ ที่เผชิญอยู่ จัดเป็นค่านิยมที่สอดคล้องกับการใช้กระบวนการตามวิธีวิทยาศาสตร์ หรืออริยสัจ 4

กาเย; และปริกส์ (แก้วตา คณะวรรณ. 2524: 69; อ้างอิงจาก Ganya; & Brige. 1985. Handbook of Asia Child Development and Child Rearing) กล่าวว่า ความสามารถทางการแก้ปัญหาเป็นทักษะทางปัญญา (Intellectual Skill) อย่างหนึ่งที่สามารถสอนกันได้ และมุ่งหวังให้ความสามารถทางด้านนี้ไปถ่ายโยงกับสถานการณ์อื่นๆ

สาโรช บัวศรี (2544: 88) กล่าวว่า การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาก็คือ ปัญญาธรรม การที่คนเรานับถือกันและร่วมมือสามัคคีกันนั้น บางทีอาจนับถือกันไป ในทางที่ผิด จำต้องมีปัญญาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและชี้ทางมิให้เขวไป ดังนั้นในสังคมประชาธิปไตย จึงมีการนับถือปัญญาธรรมอย่างยิ่ง คนตระกูลสูง คนร่ำรวย ฯลฯ จะเป็นพลเมืองที่ดีได้ก็ต่อเมื่อมีปัญญาและศีลธรรม คนในสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาดีพอสมควรเพื่อจะได้มีปัญญาธรรม

ศรีผกา รุ่งแจ้ง (2541: 19) กล่าวว่า ปัญญาธรรม คือ มีความเชื่อมั่นในวิถีทางแห่งปัญญา นั่นคือ มีเหตุผลในการคิด การอยู่ร่วมกัน การเกี่ยวข้องกับสิ่งใดๆ ทำงานด้วยความรอบคอบ มีแผนงานที่ดี มีสติใช้วิจารณ์ญาณในการทำงานต่างๆ

เพ็ญพร ทองคำสุก (2550: 5) กล่าวว่า ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาพร้อมกัน หมายถึง การรู้จักใช้เหตุผล และสติปัญญาไตร่ตรองในการดำเนินชีวิต ยอมรับความคิดเห็นของกลุ่ม และพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผลร่วมกัน

ปัญญา ประดิษฐ์ธรรม (2552: 26) กล่าวว่า การแก้ปัญหาเป็นความสามารถของสมองที่ต้องใช้กระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา อาศัยประสบการณ์เดิมและส่วนประกอบของสถานการณ์ที่เป็นปัญหา พร้อมทั้งความสามารถของบุคคลทำให้ปัญหานั้นหมดไป

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หมายถึง การใช้ปัญญาใช้เหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหา การคิด ใช้สติปัญญาไตร่ตรองในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกัน มีการวางแผน และพยายามหาทางแก้ไขข้อผิดพลาด

ลักษณะของความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

ดิวี่ (Dewey. 1967: 8199) กล่าวว่า การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ได้แก่ การทำงานหรือกิจกรรมใดๆ ด้วยความรอบคอบและใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

ทวี มณีสาย (2543: 19-20) ได้กล่าวถึง การใช้ปัญญา หรือเหตุผลในการตัดสินใจปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การรู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจ เมื่อเกิดข้อขัดแย้ง การตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูลประกอบ การไม่นำความเชื่อหรือโชคลางมาเป็นเครื่องตัดสินใจ การรู้จักวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่างๆ โดยใช้สติปัญญาและเหตุผลตลอดเวลา การแยกเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่การงานออกจากกันในการทำงาน หรือการตัดสินใจใดๆ

ป.มหาพันธ์ (2544: 98) กล่าวว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรมที่โรงเรียนจะต้องปลูกฝังให้นักเรียน ได้แก่

1. การใช้ปัญญา ให้เหตุผลในการตัดสินใจ
2. การร่วมกันแก้ปัญหา โดยร่วมกันคิดใช้เหตุผล
3. การใช้วิธีการทางปัญญา ในการโต้เถียงหรือหาข้อยุติต่างๆ

สายใจ วอนขอพร (2546: 6) กล่าวว่า ปัญญาธรรม หมายถึง การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา โดยแสดงออกถึงการมีความละเอียด รอบคอบ มีเหตุผล ใช้วิธีวิทยาศาสตร์ในการทำงานหรือกิจกรรมใดๆ เป็นผู้ที่อยู่ในระเบียบวินัยและเคารพต่อกฎหมายของบ้านเมือง

วิลสัน (Wilson) มีประชา (2552: 7) กล่าวว่า ความมีปัญญา หมายถึง การแสดงถึงความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ประกอบด้วย การไม่ถือตนเป็นใหญ่ เน้นการใช้ปัญญาอภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ

พรชัย หนูแก้ว (2541: 8) กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรมว่าประกอบด้วย การแก้ปัญหาด้วยการใช้เหตุผล และการยอมรับและแก้ไขข้อบกพร่อง

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา เป็นลักษณะของบุคคลในการใช้ปัญญาและเหตุผลในการวางแผนและการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนยอมรับข้อผิดพลาดและแก้ไขความผิดพลาดได้อย่างสมเหตุผล

การส่งเสริมความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

ดิวอี้ (Dewey) ได้กล่าวถึง แนวทางในการส่งเสริมการคิดว่า ควรให้เด็กได้แสดงออกโดยการปฏิบัติ ให้มีการลงมือกระทำ และเน้นในเรื่องของการพัฒนาความสนใจและสติปัญญาของเด็กไปในแนวทางที่ให้เด็กได้รู้จักแก้ปัญหา ค้นหาสิ่งใหม่ๆ และวิธีการต่างๆ (ฉวีวรรณ จึงเจริญ. 2528: 4)

ป.มหาพันธ์ (2535: 184) กล่าวว่า ผู้ใหญ่สามารถอธิบายเหตุผลแก่เด็กได้ อธิบายถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กได้กระทำสิ่งใดลงไป หรือให้เด็กอธิบายเหตุผลถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นเมื่อได้กระทำสิ่งใดลงไป การตัดสินใจของเด็กมิได้อาศัยการเชื่อฟังอย่างไม่มีเหตุผล แต่เป็นการตัดสินใจที่มีข้อมูล เพราะเด็กรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นความแตกต่างระหว่างการเชื่อฟังอย่างไม่มีเหตุผลกับการกระทำอย่างมีเหตุผลขึ้นอยู่กับความสามารถในการคาดคะเนถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นภายหลัง แม้ว่าจะเป็นกร่างายที่จะสอนให้เด็กเชื่อฟังอย่างไม่มีเหตุผล แต่การกระทำดังกล่าวก็ไม่มีประโยชน์ทั้งต่อเด็ก พ่อแม่และสังคม

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2540: 40-41) กล่าวถึงวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผลของเด็กปฐมวัยว่ามีหลายวิธีการ ได้แก่

1. การแก้ปัญหา การเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหาต้องเริ่มที่ครูเป็นผู้จัดตั้งปัญหาขึ้น อาจเป็นคำถาม กรณีตัวอย่าง เป็นต้น ครูใช้สิ่งเหล่านี้เป็นตัวจุดประเด็นปัญหาให้เด็กคิดและหาข้อสรุป
2. การใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ เป็นการใช้กระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ เด็กอาจมีการทดลอง ตั้งสมมติฐาน และทดสอบงานที่ทำจนครบวงจร เช่น ให้เด็กได้เรียนรู้ว่าต้นไม้งอกอย่างไรด้วยกระบวนการเพาะเมล็ดถั่วงอกแล้วตามติดการงอก เป็นต้น
3. ใช้หลักการสืบค้น เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ที่พยายามให้เด็กได้ค้นหาคำตอบต่างๆด้วยตนเอง เช่น การเล่นตัวต่อเป็นรูปที่ครูกำหนดจากอุปกรณ์หลายๆชนิด
4. การใช้ทักษะกระบวนการ เป็นการจัดประสบการณ์ที่เน้นการสังเกต การจำแนก การเปรียบเทียบ การจัดประเภท การสื่อสาร การถ้อยแถลง การสรุป โดยให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งสอดคล้องกับ ดิวอี้ (Dewey) และเพียเจท์ (Piaget) ที่ว่า เด็กเรียนรู้ด้วยการกระทำ

ชาติ แจ่มนุช (2545: คำนำ) กล่าวว่า ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร สังคมจะเปลี่ยนไปแค่ไหนคนที่มีความสามารถในการคิดจะสามารถดำรงชีวิตได้ดีกว่า เพราะคนที่รู้จักคิดคิดเป็น จะสามารถแก้ปัญหาและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและมีความสุขมากกว่า ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาไม่ใช่พรสวรรค์ ไม่ใช่ความเป็นอัจฉริยะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นศักยภาพที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด จากแนวคิดดังกล่าวจึงมีแนวทางส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา ดังนี้

1. เริ่มต้นที่ครอบครัว จากการศึกษาพบว่า คนที่คิดเก่งจะเติบโตมาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองส่งเสริมให้เด็กคิด ให้เด็กถามและให้เด็กได้มีประสบการณ์ด้านต่างๆ และหมั่นให้เด็กใช้เหตุผลในการตัดสินใจทำกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน

2. เริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล เพราะเด็กมีธรรมชาติของความอยากรู้อยากเห็นสูงอยู่แล้ว จึงไม่ต้องรอให้เด็กโตก่อนค่อยสอน ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือทำกิจกรรมอย่างหลากหลายให้ค้นพบหรือสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

3. พัฒนาอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาการคิดแก้ปัญหาในเด็กควรพัฒนาอย่างต่อเนื่องและฝึกบ่อยๆจากทักษะพื้นฐานสู่ระดับที่มีความสลับซับซ้อนต่อไป

อารี พันธุ์ณี (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2549: 33; อ้างอิงจากอารี พันธุ์ณี. 2548. *สอนลูกถูกวิธีให้เป็นคนดีในอนาคต.*) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การฝึกให้ลูกทำงานจะทำให้ลูกได้คิดตลอดเวลา เตรียมตัว วางแผนคิดแก้ปัญหา ฝึกความอดทน เมื่อเด็กทำสิ่งต่างๆเหล่านี้อยู่เป็นประจำจนเกิดเป็นนิสัย เด็กจะทำได้ดีขึ้น ทำได้รวดเร็วคล่องแคล่ว และมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินใจได้ทั้งในการเรียน การงาน และกิจกรรมต่างๆเพราะได้มีโอกาสฝึกฝนมาแล้วเป็นพื้นฐานที่ดีให้เด็กทำสิ่งต่างๆเป็น การทำงานทุกอย่างฝึกให้เด็กเกิดความคิด ใช้สมอง ลองทำ พบปัญหาอุปสรรค เด็กก็คิดแก้ปัญหาได้ตั้งแต่ปัญหาเล็กๆจนถึงปัญหาใหญ่ เด็กจะปรับตัวได้ดีและมีนิสัยหมั่นเพียร

กล่าวโดยสรุป ในการส่งเสริมความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาของเด็กปฐมวัยนั้น ควรฝึกให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากการค้นพบด้วยตนเองด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้อธิบายเหตุผลในการกระทำสิ่งต่างๆ และผู้ใหญ่ควรปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผลด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อที่เด็กจะได้จดจำเป็นแบบอย่างตลอดจนควรมีการมอบหมายงานให้เด็กได้รับผิดชอบเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการวางแผนและแก้ไขปัญหาซึ่งจะเป็นการฝึกฝนเด็กจากประสบการณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2533: บทคัดย่อ) ศึกษาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมและภูมิหลังของเด็กที่มีต่อการพัฒนาความคิดเชิงเหตุผลของเด็กไทย โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-7 ปี ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความคิดเชิงเหตุผลของเด็กไทย มีทั้งประเภทส่งเสริมและไม่ส่งเสริม ตัวแปรที่ส่งเสริม เช่น อายุของเด็ก สภาพแวดล้อมทางปัญญา การอบรม

เลี้ยงดูด้วยวิธีการอธิบายปัญหาให้เด็กฟังจนเข้าใจ ฐานะทางเศรษฐกิจทางสังคมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง การมีโอกาสเรียนชั้นอนุบาล วุฒิภาวะและประสบการณ์การสอนของครู การมีส่วนร่วมกิจกรรม การอ่านหนังสือการ์ตูน นิทาน เป็นต้น ส่วนตัวแปรที่ไม่ส่งเสริม คือ การอ่านเฉพาะหนังสือแบบเรียน การดูโทรทัศน์โดยไม่เลือกหรือเจาะจงรายการ บิดาประกอบอาชีพใช้แรงงาน และขนาดของชั้นเรียน

ฟรีเพเซอร์ แสงเทียน (2534: บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการใช้เหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นประกอบการใช้คำถามของครูที่แตกต่างกัน โดยทดลองกับเด็กอายุ 5-6 ปี ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสร้างสรรค์ประกอบการใช้คำถามของครูแบบกึ่งชี้แนะมีความคิดเชิงเหตุผลสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสร้างสรรค์ประกอบการใช้คำถามของครูแบบชี้แนะ

บุญยิ่ง วรรณศิริกุล (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 70 คน โดยจำแนกเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 35 คน ได้รับการสอนโดยใช้แบบฝึกทักษะการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และกลุ่มควบคุมจำนวน 35 คน ได้รับการสอนตามปกติ ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วรายุทธ ทวีลาภ (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระดมความคิดเห็นที่ได้รับการฝึกพฤติกรรมการแสดงออกและการควบคุมตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระดมความคิดเห็นต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 50 ลงมา จำนวน 16 คน โดยเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 8 คน ได้รับการฝึกพฤติกรรมการแสดงออก และกลุ่มที่ 2 จำนวน 8 คน ได้รับการใช้การควบคุมตนเอง ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระดมความคิดเห็นสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระดมความคิดเห็นหลังการทดลองเพิ่มขึ้นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พิทรี (Pitri: 2002: 345) ศึกษาสภาพแวดล้อมทางการศึกษาและการแก้ปัญหาโดยใช้ศิลปะของเด็กปฐมวัยตามแนวการจัดการศึกษาของเรกจิโอ เอมีเลีย โดยสังเกตพฤติกรรมจากการเล่น การแสดงออกทางความคิด การสื่อสาร การใช้ชีวิตประจำวันในห้องเรียน กิจกรรมกลางแจ้ง จากการบินที่ภาคสนามและใช้แบบทดสอบจากกิจกรรมศิลปะ พบว่าเด็กปฐมวัยมีการแก้ปัญหาจากการร่วมกิจกรรมอยู่ตลอดเวลาจนเป็นนิสัย และมีการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจของเด็ก และมีการพัฒนาความคิดและการแสดงออก นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กจะเกิดปัญหาเพราะขาด

ประสบการณ์ ไม่มีทักษะการเรียนรู้ และไม่สามารถจัดการสิ่งต่างๆได้ด้วยตนเอง ซึ่งปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้โดยมีครูเป็นผู้คอยแนะนำช่วยเหลือ

แมสท์ (Mast. 2002: 149) ศึกษาพฤติกรรมการแก้ปัญหาที่แม่มีส่วนร่วมและผลต่อความร่วมมือกันในเด็กปฐมวัย การทดลองนี้เป็นการศึกษารูปแบบปฏิสัมพันธ์ของแม่และเด็ก และเด็กกับเด็กเองในเรื่องการแก้ปัญหาโดยการเล่นเกมปริศนาผ่านทางคอมพิวเตอร์ และการบรรยายจากผู้เข้าร่วมทำการทดลอง ข้อมูลได้มาจากสำเนาวิดีโอเทป ความถี่ที่เกิดขึ้นและระยะเวลาที่ใช้ นั้นเป็นการถอดรหัสออกมาจากทั้งการสังเกตและการแปลความหมายเปรียบเทียบที่ได้มาจากผลสะท้อนที่ได้รับ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น วิธีการแก้ปัญหา รูปแบบของการช่วยเหลือ การออกคำสั่ง และการตัดสินใจโดยถามความเห็นซึ่งกันและกัน ผลการศึกษาพบว่า แม่และเด็กที่คิดร่วมกันจะมีการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ มีการพูดคุยสนทนากันมาก มีการให้ความร่วมมือในการทำงานด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพและมีข้อขัดแย้งกันน้อย และการที่เด็กกับเด็กทำงานช่วยเหลือกันเองจะประสบความสำเร็จนั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพส่วนตัวของแต่ละคน ผลที่ได้จากการทดลองเน้นให้เห็นความสำคัญของการที่มีผู้ปกครองคอยให้การสนับสนุนว่าจะทำให้เด็กมีทักษะในการแก้ปัญหาร่วมกับผู้อื่น

วารภรณ์ นาคะศิริ (2545: 46) ศึกษาการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้ทรายสี ผลการศึกษาพบว่า การคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยหลังการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้ทรายสีสูงกว่าก่อนทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้ทรายสีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เสาวนีย์ อุ้นประเสริฐสุข (2546: 54) ศึกษาการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการสอนแบบเดินเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการสอนแบบเดินเรื่อง มีการคิดเชิงเหตุผลทั้งในภาพรวมและจำแนกแบบการคิด คือ การคิดแบบนิรนัยและคิดแบบอุปนัยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

รามานี (Ramani. 2005: 127) ศึกษาการเล่นร่วมกันและการแก้ปัญหาในเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 4-5 ปี โดยเด็กเพศเดียวกันจะถูกสุ่มเข้ากลุ่มเพื่อทำการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาในการเล่น เด็กจะเป็นคนเลือกรูปแบบของการเล่นหรือถ้าการเล่นที่มีความยากก็ให้ผู้ใหญ่เป็นคนกำหนดที่จะเล่น ในเด็กโตการเล่นจะมีโครงสร้างที่ซับซ้อนกว่าเด็กเล็ก ผลการศึกษาพบว่า ทักษะการแก้ปัญหามีการพัฒนาตลอดระยะเวลาในเด็กปฐมวัยและมีการร่วมมือกันในการแก้ปัญหาคความเหมาะสมในเรื่องของอายุในการเล่นด้วยกันนั้นมีผลอย่างมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของเด็กปฐมวัย

ปราณี อุปฮาด (2550: 57-58) ศึกษาการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ มีการคิดเชิงเหตุผลหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วันที่ สุตสิน (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมโดยใช้รูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมโดยใช้รูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ มีความสามารถในการแก้ปัญหาตนเองและความสามารถในการแก้ปัญหาตนเองที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลอื่น ๆ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้และสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการพัฒนาทักษะทางปัญญาของเด็กปฐมวัย การจัดประสบการณ์ให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้เด็กได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยกระบวนการที่เหมาะสม เช่น การใช้คำถาม การฝึกคิดแก้ปัญหา

1.6 ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดลักษณะประชาธิปไตย

เนื่องจากลักษณะประชาธิปไตยเป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลในสังคมที่เรียกว่า จิตประชาธิปไตยหรือจิตสำนึกประชาธิปไตย ดังนั้นการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยจึงเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมจริยธรรมและจิตสำนึก ซึ่งจริยธรรมเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามและเป็นสิ่งที่ฝึกรอบรมได้ด้วยการเรียนรู้แบบสังสมประสบการณ์ กล่าวได้ว่าบุคคลสามารถมีจริยธรรมได้ด้วยการศึกษาอบรม โดยปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลมี 2 ประการ คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน พระธรรมปิฎก (2538: 621-623) ได้กล่าวถึงปัจจัยทั้ง 2 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก (ปรโตโมหะ) หมายถึง เสียงจากผู้อื่น คือ การกระตุ้นชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ดั่งามถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งกัลยาณมิตรมิได้มีความหมายว่าเพื่อนที่ดีเท่านั้น แต่หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอนแนะนำชี้แจงชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างที่ดีที่ถูกต้อง เช่น บิดามารดา ครู นักบวช ผู้ทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำ เป็นที่ปรึกษาได้แม้จะอ่อนวัยกว่า

ในกระบวนการปลูกฝังจริยธรรม การอบรมสั่งสอนของกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอนดังกล่าวแล้ว ยังรวมถึงคุณสมบัติของผู้สอนทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุปบายต่างๆในการสอน และการจัดดำเนินการทุกอย่างที่ผู้สอนพึงจะคิดเพื่อให้การอบรมได้ผลดี ตลอดจนตำราหนังสือ บุคคลตัวอย่างและสิ่งแวดล้อมทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจริยธรรมของบุคคล และหากต้องการให้ได้ผลดี กัลยาณมิตรต้องสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เรียนหรือผู้รับการฝึกรอบรม จึงอาจเรียกรวีกวิธีการนี้ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

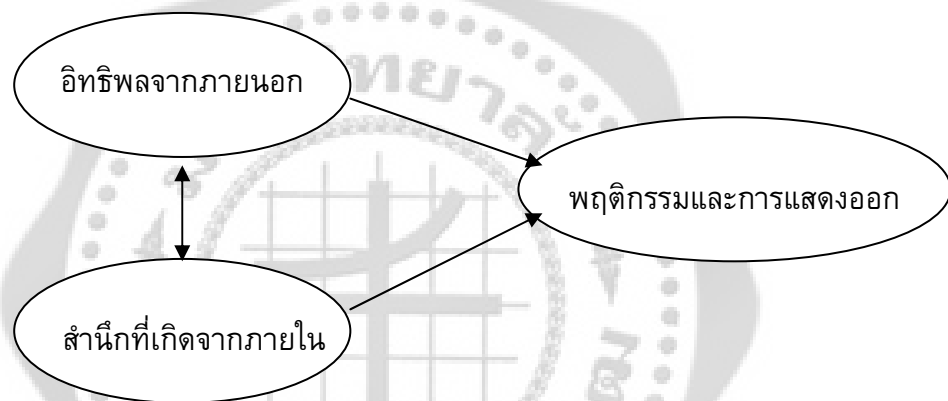
2. ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) เป็นคุณลักษณะภายในตัวบุคคล คือ ปัญญา หมายถึง การคิดเป็น รู้จักคิดอย่างถูกวิธี มีความรู้ความเห็นที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแยกแยะ รู้ถูกรู้ผิด รู้ดีรู้ชั่ว จนเกิดปัญญาที่แจ่ม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ปฏิบัติตามหลักศาสนาและจริยธรรม กระบวนการคิดซึ่งเป็นปัจจัยภายในนี้ เป็นการใช้ความคิดของบุคคลเองอย่างเป็นอิสระ ไม่ได้ถูกชักจูงชี้แนะจากผู้อื่นอีกต่อไป รู้จักฝึกการใช้ความคิด รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆผิวเผิน เป็นการสร้างปัญญาอย่างอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีงาม ปัจจัยภายในนี้เน้นที่ความมีปัญญาจึงเรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา

การปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเพื่อการสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สำหรับเด็กปฐมวัยที่ยังมีพัฒนาการทางสติปัญญาไม่เต็มที่ย่อมต้องอาศัยปัจจัยภายนอก จากการแนะนำจากผู้อื่น หากผู้สอน ผู้อบรม ชักจูงไปในทางที่ดีงามก็จะส่งผลดีต่อการพัฒนาจริยธรรมอันเป็นพื้นฐานที่ดีให้กับเด็ก แต่ก็ควรฝึกหัดให้เด็กได้ใช้ความคิดอย่างถูกต้องด้วยตนเองด้วย ดังนั้นในการปลูกฝังจริยธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม ซึ่งการปลูกฝังจริยธรรมมีความสอดคล้องกับการปลูกฝังจิตสำนึก ดังที่ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม; และสังคมสัญจร (2543: 13-20) อธิบายว่า การเกิดจิตสำนึกของคนขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมมากมาย ซึ่งจำแนกเป็นปัจจัยภายใน ภายนอกและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการเกิดจิตสำนึก โดย

1. สำนึกที่ก่อเกิดจากปัจจัยภายนอก เมื่อมนุษย์ไม่อยู่ในสังคมย่อมหลีกเลี่ยงอิทธิพลของภาวะแวดล้อมไม่ได้ ภาวะดังกล่าวได้อบรมกล่อมเกลามาและสะสมการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย จนเกิดเป็นรูปแบบอันหลากหลายของสำนึกในลักษณะของการตัดสินใจและแยกแยะว่า อะไรดี-ไม่ดี อะไรควร-ไม่ควร กระบวนการในการพัฒนาจิตสำนึกในคน ๆ หนึ่ง มีที่มาจากสภาวะแวดล้อมทางสังคม เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา เพื่อน สื่อมวลชน คนทั่วไป ตลอดจนระดับที่สูงขึ้น เช่น องค์กรวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น ล้วนมีส่วนในการสร้างสำนึกทั้งทางที่ดีและทางที่ไม่ดี

2. สำนึกที่เกิดจากภายใน หมายถึง การครุ่นคิด ไตร่ตรอง ของคนแต่ละคนในการพิจารณาตัดสินใจเชิงการให้คุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตัวเองให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง ฉะนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนสามารถสร้างสำนึกให้ตนเองได้ โดยนำพาการรับรู้ การเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใดก็มีการฝึกฝนและสั่งสมสำนึกแบบนั้น ๆ เช่น คนที่เคยฟุ่มเฟือยแล้วได้สติว่า พฤติกรรมแบบนั้นเป็นสิ่งไม่ดี ก็สามารถปรับเปลี่ยนสำนึกของตนเองให้เป็นคนประหยัด อุดมอดมได้ เป็นการใช้ปัจจัยภายในเพื่อสร้างสำนึกตัวเอง ยิ่งผ่านการขัดเกลาตอกย้ำ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นกฎปฏิบัติธรรมที่ใช้ศีล สมาธิ ปัญญา กล่อมเกลาสำนึกของตัวเองจนกลายเป็นนิสัยและเป็นจิตใจดีสำนึก

3. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในต่อการเกิดสำนึก ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน ไม่มีต้น ไม่มีปลาย สำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของตนแล้วกลายเป็นสำนึกธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัว แต่สำนึกที่เกิดจากภายในเป็นการจงใจเป็นการเลือกสรร รู้ตัว สร้างขึ้นเอง แท้จริงทุกขณะจิตมีการปรับเปลี่ยน มีการตอบโต้ระหว่างสิ่งที่มากระทบภายนอกและสิ่งที่คิดเองจากภายใน เช่น สิ่งที่มากระทบภายนอกมีคนบอกว่าทำดีไม่เห็นได้ดี แต่เรามีสำนึกภายในดีจึงเกิดการต่อสู้กัน เพราะเราเชื่อว่าทำดีได้ดี การที่จะทำให้คนมีสำนึกที่ดีจะต้องทำทั้งสองทางพร้อมกัน ทางหนึ่งต้องส่งเสริมให้เกิดความรักและสร้างสำนึกที่ดีให้ตนเอง พร้อมกันนั้นต้องพยายามหาวิธีการผลักดันส่งเสริม ธรรมชาติให้สังคมโดยทั่วไปทั้งกลุ่มคนและองค์กรมีการสร้างกิจกรรมหรือที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดี ดังภาพประกอบที่ 6

ภาพประกอบ 6 ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมแสดงออกของมนุษย์

ที่มา: ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร. (2543). *สำนึกไทยที่พึงปรารถนา*.

หน้า 20.

ดังที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัย ซึ่งยังมีพัฒนาการทางสติปัญญาไม่เต็มที่ย่อมต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอก อาทิ พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูมาคอยช่วยสนับสนุน ชี้แนะและถ่ายทอดให้เด็กได้รับรู้แบบแผนทางสังคมที่พึงปฏิบัติผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่บุคคลหรือสมาชิกของสังคมอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กันตลอดทั้งช่วงชีวิต เพื่อช่วยให้สังคมได้สมาชิกที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยสถาบันทางสังคมต่างๆต้องมีบทบาทในการดำเนินการอย่างสอดคล้องประสานกันเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ โดยแต่ละภาคส่วนในทางสังคมมีบทบาทต่อการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้

ครอบครัวกับการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตของเด็ก เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เริ่มปลูกฝังลักษณะต่างๆให้กับเด็ก เด็กจะมีลักษณะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกรอบมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพภายในของแต่ละครอบครัว หากบิดามารดาหรือผู้ปกครองใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสม จัดสิ่งแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อพัฒนาการด้านต่างๆ เด็กก็จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสมตามช่วงวัย โดยเด็กที่มีพัฒนาการที่เหมาะสมจัดว่าเป็นเด็กที่มีความสมบูรณ์ โดยมาสโลว์เห็นว่าบุคคลที่มีความสมบูรณ์จะมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยสูง (Maslow, 1955. Online)

โดยการอบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีความเป็นประชาธิปไตยนั้นสิ่งสำคัญคือ จะต้องใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย จัดสิ่งแวดล้อมให้มีบรรยากาศของประชาธิปไตย พ่อแม่ผู้ปกครองหรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูต้องปฏิบัติตนให้เป็นประชาธิปไตยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบในการเลี้ยงดูมี 3 แบบ (ป.มหาพันธ์. 2544: 64) คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ตัวเด็กมีความรู้สึกที่ตนเองไม่ได้รับการเอาใจใส่ การสนับสนุน หรือคำแนะนำจากบิดามารดามักถูกปล่อยให้ทำอะไรตามใจชอบ บิดามารดาไม่ให้ความอบอุ่นเท่าที่ควร
2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กมีความรู้สึกที่ตนเองไม่ได้รับอิสระเท่าที่ควร ต้องอยู่ในระเบียบวินัยที่บิดามารดากำหนดไว้หรือถูกควบคุมไม่ให้ได้รับความสะดวกในการกระทำตามที่ตนเองต้องการ
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ตัวเด็กมีความรู้สึกที่ตนเองได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม ผู้ปกครองให้ความรัก ความอบอุ่น มีเหตุผล รู้จักยอมรับนับถือความสามารถและความคิดเห็นของเด็ก ให้ความร่วมมือตามโอกาสอันควร

โดยที่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชนจะต้องมีวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยโดยเริ่มมาจากครอบครัวเป็นเบื้องต้น การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะช่วยหล่อหลอมลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็ก เนื่องจากบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในครอบครัวจะเอื้อต่อการพัฒนาการด้านต่างๆให้เด็กไปตามลำดับขั้น นอกจากนั้น บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะเป็นตัวแบบที่ดีให้กับเด็ก การปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยในครอบครัวที่ไร้ผลเนื่องจากบิดามารดาไม่เข้าใจวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง เข้าใจว่าความเข้มงวดกวดขันทำให้เด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามและการปล่อยปละละเลยคือการให้เสรีภาพ วัตสัน (Watson) กล่าวว่า เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูด้วยความรัก ความอบอุ่น ความมีเหตุผล และได้รับอิสระในการแสดงออก จะเป็นเด็กที่มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถทางด้านการเรียนรู้โดยกระบวนการสังคมประกิดและให้ความร่วมมือ มีความก้าวร้าวน้อยและเป็นมิตรกับผู้อื่น มีระดับความริเริ่มสูง (ป.มหาพันธ์. 2544: 66; อ้างอิงจาก อัจฉรา สุขารมณ. 2528. การอบรมเลี้ยงดู

กับพัฒนาการทางสติปัญญาด้านเหตุผลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2.) เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะทำให้มีความผ่อนคลาย เป็นอิสระ มีความสม่ำเสมอและมีความไว้วางใจ พ่อแม่มีการกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมของเด็กไว้ แสดงการชมเชยเมื่อเด็กทำได้ดีและแก้ไขด้วยการลงโทษทันทีที่เด็กทำผิด ซึ่งการลงโทษของครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะแตกต่างไปจากครอบครัวที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน โดยการลงโทษจะเป็นไปอย่างมีเหตุผล มีการบอกถึงผลเสียที่ตามมาจากการทำพฤติกรรมที่ไม่ดีของเด็ก จากนั้นจะมีการสอนลักษณะที่พึงประสงค์และให้โอกาสเด็กได้ปรับปรุงแก้ไขตนเอง

สำหรับเด็กวัย 3-6 ปี อิริกสันเห็นว่า เป็นวัยที่เด็กกำลังมีการพัฒนาทางด้านความคิดริเริ่ม เด็กจะมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนสิ่งต่างๆรอบตัวเอง เด็กมีการเลียนแบบผู้อยู่ใกล้ซัดหรือสิ่งแวดล้อมที่ตนรับรู้ เด็กเริ่มเรียนรู้และยอมรับค่านิยมของครอบครัว และถ่ายทอดสู่เด็ก ถ้าเด็กไม่มีอิสระในการค้นหา ก็จะส่งผลไปสู่ความคับข้องใจที่ไม่สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองอยากรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจของเด็กและรู้สึกผิดติดตัว (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2553: 54) บิดามารดาควรอนุญาตให้เด็กได้กระทำในสิ่งที่เด็กต้องการและไม่เกินความสามารถของเด็กที่จะกระทำได้นอกจากนี้การมอบหมายงานบ้านและให้โอกาสเด็กได้รับผิดชอบงานอื่น ๆ จะเป็นการฝึกให้เด็กได้รู้จักคิดวางแผน คิดแก้ปัญหา และความรับผิดชอบ การส่งเสริมให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่างๆด้วยตนเองอย่างอิสระจะช่วยเสริมสร้างความมีเหตุผล สติปัญญาและความเชื่อมั่นให้กับเด็ก แม้ว่าความสามารถทางด้านเหตุผลของเด็กวัยนี้ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร เด็กยังไม่สามารถใช้ดุลยพินิจตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ พ่อแม่ไม่ควรคาดหวังว่าเด็กจะสามารถทำสิ่งต่างๆอย่างถูกต้องเหมาะสมในทันที การบังคับให้เด็กทำในสิ่งต่างๆอาจง่ายสำหรับพ่อแม่ แต่เด็กจะไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ถึงเหตุผลที่แท้จริงเบื้องหลังการกระทำสิ่งต่างๆ แต่พ่อแม่ควรค่อยๆอธิบายเหตุผลที่แท้จริงให้เด็กฟัง และแสดงตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมให้กับเด็ก ตลอดจนจูงใจเด็กด้วยการให้รางวัล เช่น การชมเชย การให้กำลังใจ ทันทันทีที่เด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เด็กจะเกิดการเรียนรู้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ครอบครัวคาดหวังและพยายามปฏิบัติตาม นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมจะช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กจะเริ่มรับรู้ความรู้สึกและความต้องการของบุคคลอื่น ๆ และเด็กจะเคารพความรู้สึกของผู้อื่นด้วย เด็กจะเริ่มเข้าใจว่าการกระทำของตนส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่น เช่น พฤติกรรมของเด็กอาจทำให้เพื่อนรู้สึกดีใจหรือเสียใจได้ (นันทา สุรักษา. 2547: 2) การสอนให้เด็กเคารพความรู้สึกของบุคคลอื่นจะนำไปสู่ความรับผิดชอบ โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อการใช้อารมณ์และการแสดงพฤติกรรมของตนเองในเบื้องต้น เด็กเรียนรู้ว่าการกระทำที่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกไม่พึงพอใจไม่ใช่สิ่งที่ยอมรับได้ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นต้องรู้จักแบ่งปัน อดทนรอ และร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนความรับผิดชอบต่อทรัพย์สินและสถานที่สาธารณะ เด็กจะเรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของและของผู้อื่น เด็กจะเรียนรู้ความเป็นเจ้าของและเกิดความรู้สึกรับผิดชอบที่จะไม่หยิบของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต และรับผิดชอบที่จะรักษากฎกติกาตามที่ได้ทำข้อตกลงไว้กับผู้ใหญ่ถึงแม้ว่าเด็กอาจจะยังไม่มีวุฒิภาวะที่มากพอที่จะเข้าใจเรื่อง

ความซื่อสัตย์หรือมาตรฐานทางสังคม พ่อแม่ที่อบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะยอมสละเวลาในการอธิบายเหตุผลของกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้เด็กค่อยๆ เข้าใจและเคารพคุณค่าของการมีกฎเกณฑ์ พ่อแม่เช่นนี้จะยอมรับว่าเด็กมีโอกาสที่จะทำผิดได้ และจะอดทนต่อการสอนบทเรียนซ้ำๆ ให้กับเด็ก เพราะเชื่อว่าการสั่งสอนเด็กอย่างสม่ำเสมอจะสร้างนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้ ดังนั้นเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะเรียนรู้ที่จะเคารพต่อบุคคล กฎเกณฑ์และสิ่งต่างๆ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นได้ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย

ป.มหาพันธ์ (2544: 79-85) ได้เสนอแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตย สรุปได้ดังนี้

1. ใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบประชาธิปไตย ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดามีความรับผิดชอบร่วมกัน มีความเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของเด็กอย่างใกล้ชิด สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจในครอบครัว สมาชิกทุกคนมีโอกาสเสนอความคิดเห็น และมีโอกาสรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว โดยไม่ต้องคอยปฏิบัติตามคำสั่งของบิดามารดาแต่เพียงอย่างเดียว บิดามารดาต้องไม่เข้มงวดมากเกินไป แต่ต้องเป็นไปในลักษณะของทางสายกลาง คือ จะต้องเอาใจใส่ไม่ปล่อยปละละเลย ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความไว้วางใจ ด้วยความรักและยุติธรรม สำหรับเด็กเล็กควรมีการให้รางวัลด้วยการกล่าวชมเชยมากกว่าการลงโทษซึ่งจะเป็นการเสริมแรงให้เด็กทำดีต่อไป

2. การจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้เอื้ออำนวยต่อวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและคุณสมบัติภายในตัวเด็กเป็นอย่างมาก ถ้าสิ่งแวดล้อมในบ้านเอื้ออำนวยต่อวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เด็กก็จะมีพฤติกรรมและคุณสมบัติแบบประชาธิปไตย เช่น การจัดบรรยากาศในบ้านที่มีความเป็นประชาธิปไตยจะช่วยให้เด็กมีความเป็นอิสระ กล้าแสดงความคิดเห็น มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามข้อตกลงต่างๆ ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการควบคุมบังคับ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวเป็นไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ ซึ่งผู้ปกครองควรจัดให้มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในครอบครัวอย่างสม่ำเสมอเพื่อที่เด็กจะสามารถปฏิบัติจนเป็นลักษณะนิสัย

3. การเป็นต้นแบบที่ดี บิดามารดา ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อเด็กอย่างแท้จริง ทั้งในด้านแนวความคิดตลอดจนการประพฤติปฏิบัติ ลักษณะประชาธิปไตยหรือลักษณะเผด็จการมักจะมีลักษณะที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้ใหญ่ในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประพฤติปฏิบัติ หากบิดามารดาต้องการให้บุตรหลานเป็นอย่างไรก็มีความจำเป็นที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง เพราะลักษณะของบิดามารดามีอิทธิพลต่อลักษณะของเด็กเป็นอย่างมาก บิดามารดาจึงมีความจำเป็นต้องประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างในทางที่ดีที่พึงประสงค์และสอดคล้องกับแบบแผนหรือมาตรฐานทางสังคม เพื่อที่เด็กจะได้เรียนรู้และนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

4. การใช้ตัวอย่างในการอบรมสั่งสอน นอกจากการเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตัวเองแล้ว ผู้ปกครองเองก็ยังสามารถใช้ตัวอย่างอื่น ๆ ในการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก โดยเฉพาะตัวอย่างที่มีความเป็นรูปธรรม เช่น ความร่วมแรงร่วมใจของคนไทยในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย เป็นต้น

5. การให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางสังคมตามสภาพที่เป็นจริง สิ่งแวดล้อมที่เด็กได้รับที่บ้านอาจมีความแตกต่างไปจากสิ่งแวดล้อมในสังคมภายนอกครอบครัว การให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางสังคมภายนอกบ้าน จะช่วยให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดความคุ้นเคยและสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันของเด็กได้ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุป ครอบครัวมีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยให้แก่เด็กปฐมวัยได้โดยการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ที่มีความเหมาะสมสามารถตอบสนองความต้องการในด้านต่างๆของเด็กได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะความต้องการในด้านตัวแบบทางด้านคุณธรรมจริยธรรมความเป็นประชาธิปไตย มีการจัดบรรยากาศเพื่อสนับสนุนความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในบ้าน จัดให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางสังคมและตัวแบบที่เป็นรูปธรรม เพื่อพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยและสนับสนุนให้เด็กแสดงความเป็นประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน

โรงเรียนกับการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการให้การศึกษอบรมแก่เด็กและเยาวชน ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆรวมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่คนรุ่นต่อไป การปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่เด็กและเยาวชนจึงขึ้นอยู่กับการทำหน้าที่ของโรงเรียนเป็นสำคัญ ในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย โรงเรียนมีความสำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เด็ก โดยบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก คือ บทบาทในการจัดการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม ในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมและระเบียบแบบแผนให้แก่คนรุ่นหลัง โดยการศึกษาจะทำการปลูกฝังความรู้ คุณลักษณะและทักษะต่างๆที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยศึกษามีความสำคัญในการผลิตกำลังคนประเภทต่างๆที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาบ้านเมือง นอกจากนั้นการศึกษายังช่วยในการพัฒนาสติปัญญาและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่บุคคลด้วย เช่น ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ ความมีเหตุผล เป็นต้น

โรงเรียนเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็กปฐมวัยโดยการส่งเสริมให้เด็กรู้จักใช้สติปัญญาของตนเองได้อย่างอิสระเสรี เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคม บรรยากาศของโรงเรียนในการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยจึงควรเป็นบรรยากาศที่ให้เสรีภาพทางสติปัญญา และตระหนักถึงความรับผิดชอบในการส่งเสริม

ความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยให้แก่เด็ก ช่วยให้เด็กมีความเจริญงอกงามตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยการอบรมสั่งสอนให้เด็กมีความรู้และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สอดคล้องกับแบบแผนของสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางสังคมต้องดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สนับสนุนวิธีการแห่งปัญญาเพื่อส่งเสริมความมีเหตุผลและการแก้ปัญหาให้กับเด็กเพื่อเป็นรากฐานให้เด็กสามารถมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างมีความสุข โดยการเตรียมให้เด็กรู้จักแสวงหาความรู้เพื่อความสามารถในการปรับตัวอยู่ในสังคมได้ นอกจากนี้โรงเรียนควรตอบสนองต่อความต้องการทุกด้านของเด็กทุกคนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ให้การยอมรับและปฏิบัติต่อเด็กทุกคนด้วยความเสมอภาค ต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับการฝึกอบรมในเรื่องต่างๆที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของเด็ก คอยสอดส่องดูแล ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับเด็กด้วยความเอาใจใส่เพื่อให้เด็กสามารถเจริญงอกงามไปตามศักยภาพของแต่ละคน โดยโรงเรียนควรยึดถือว่าเป็นหน้าที่ที่โรงเรียนต้องมีความรับผิดชอบและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคม กล่าวคือ เมื่อโรงเรียนอยู่ภายใต้บริบทของประชาธิปไตย การดำเนินกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ตลอดจนบรรยากาศของโรงเรียนก็ต้องมีความสอดคล้องกับความเป็นไปของสังคมทุกประการ เหตุเพราะโรงเรียนมีหน้าที่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้แก่สังคม โรงเรียนต้องตระหนักในความรับผิดชอบที่จะต้องตอบสนองต่อการพัฒนาบุคคลให้มีความเป็นพลเมืองดี มีวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งเป็นบทบาทของโรงเรียนในการรับใช้สังคม โดยวิธีการสร้างเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียนควรดำเนินการไปพร้อมๆกับการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระต่างๆโดยสอดแทรกเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยการมอบหมายให้เด็กได้ฝึกทำกิจกรรมร่วมกัน การจัดตั้งชุมนุมหรือชมรม การเชิญวิทยากรมาบรรยายในชั้นเรียน การมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นต้น โดยลักษณะประชาธิปไตยที่โรงเรียนควรปลูกฝังให้นักเรียน ได้แก่ การเคารพในสถาบันที่สำคัญของประเทศ เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การเคารพซึ่งกันและกันทางกาย การเคารพกันทางวาจา การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพในกฎระเบียบของสังคมและกฎหมายของประเทศ การใช้สิทธิเสรีภาพในขอบเขต การร่วมกันทำงานทั้งกายและใจ การมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คณะ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม การใช้ปัญญา ให้เหตุผลในการตัดสินใจ การร่วมกันแก้ปัญหา โดยร่วมกันคิดใช้เหตุผล การใช้วิธีการทางปัญญา ในการโต้เถียงหรือหาข้อยุติต่างๆ (ป.มหาพันธ์. 2544: 97-98)

การปฏิบัติของครูก็มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของนักเรียน โดยครูควรให้ความรักความเมตตาต่อเด็ก สนับสนุนให้เด็กได้เจริญงอกงามในทุกๆทาง ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เน้นการลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย มีการควบคุมตามสมควร และที่สำคัญที่สุดคือการสร้างบรรยากาศที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยในจิตใจโดยการที่ครูปฏิบัติต่อเด็กอย่างเสมอภาคและยุติธรรม นอกจากนี้ครูยังมีบทบาทในการปลูกฝังลักษณะความเป็นประชาธิปไตยในตัวของเด็กแต่ละคน เนื่องจากครูเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญผ่านการศึกษามาเป็นอย่างดี ย่อมมีเทคนิค ทักษะที่เหมาะสมในการปลูกฝัง

ลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก โดยอาศัยวิธีการอบรมสั่งสอนในหลายรูปแบบ เน้นการจัดให้เด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้มีการปฏิบัติต่อกันภายในกลุ่ม เด็กจะได้เรียนรู้เรื่องของสิทธิหน้าที่ การเคารพในสิทธิของบุคคลอื่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว การใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา และมีโอกาสในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พลังของกลุ่มจะช่วยโน้มน้าวให้เด็กเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ครูยังต้องเป็นต้นแบบที่ดีของความเป็นประชาธิปไตย โดยที่ครูเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือในทางจิตวิญญาณ สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เด็กยึดถือเป็นแบบอย่างได้ทั้งในด้านความคิดและการประพฤติปฏิบัติ ครูจึงต้องทำตนเป็นต้นแบบที่ดีในทางประชาธิปไตยให้แก่เด็ก ทั้งในด้านการปกครอง การเรียนการสอนและการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กจะได้ประพฤติตนตามแบบครู

กล่าวโดยสรุป โรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยให้แก่เด็กปฐมวัยได้โดยการจัดการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมและระเบียบแบบแผนให้แก่คนรุ่นหลัง โดยการศึกษาจะทำการปลูกฝังความรู้ คุณลักษณะและทักษะต่างๆที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยการส่งเสริมให้เด็กรู้จักใช้สติปัญญาของตนเองได้อย่างอิสระเสรีเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคม บรรยากาศของโรงเรียนจึงควรเป็นบรรยากาศที่ให้เสรีภาพทางสติปัญญา การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องสนับสนุนความมีเหตุผลและการแก้ปัญหาให้กับเด็ก เพื่อเป็นรากฐานให้เด็กสามารถมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างมีความสุข การสร้างเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียนควรดำเนินการไปพร้อมๆกับการจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรกเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อะไรหรือในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้ครูควรให้ความรักความเมตตาต่อเด็ก สนับสนุนให้เด็กได้เจริญงอกงามในทุกๆทาง ครูควรใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เน้นการลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย มีการควบคุมตามสมควร และที่สำคัญที่สุดคือครูต้องสร้างบรรยากาศที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยในจิตใจ ต้องปฏิบัติต่อเด็กอย่างเสมอภาคและยุติธรรมและต้องอาศัยการอบรมสั่งสอนในหลายรูปแบบ เน้นการจัดให้เด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เด็กได้มีการปฏิบัติต่อกันภายในกลุ่ม และครูยังต้องทำตนเป็นต้นแบบที่ดีในทางประชาธิปไตยให้แก่เด็ก ทั้งในด้านการปกครอง การเรียนการสอนและการใช้ชีวิตประจำวัน

ดังจะเห็นได้ว่า ทั้งบ้านและโรงเรียนต่างก็มีบทบาทในการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพียงแต่รูปแบบของการดำเนินกิจกรรมเพื่อปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในบางกิจกรรม โดยบ้านและโรงเรียนมีส่วนที่เหมือนกันในเรื่องของการเป็นตัวแบบโดยเฉพาะบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็ก ได้แก่ บิดามารดา ผู้ปกครองและครู แต่ส่วนของการจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ทางสังคมอาจมีความแตกต่างกันไป โดยกิจกรรมที่บ้านเน้นการอยู่ร่วมกันของสมาชิกภายในครอบครัวและมีการเสริมในเรื่องของประสบการณ์ทางสังคมภายนอกครอบครัวให้กับเด็กบ้าง ในขณะที่

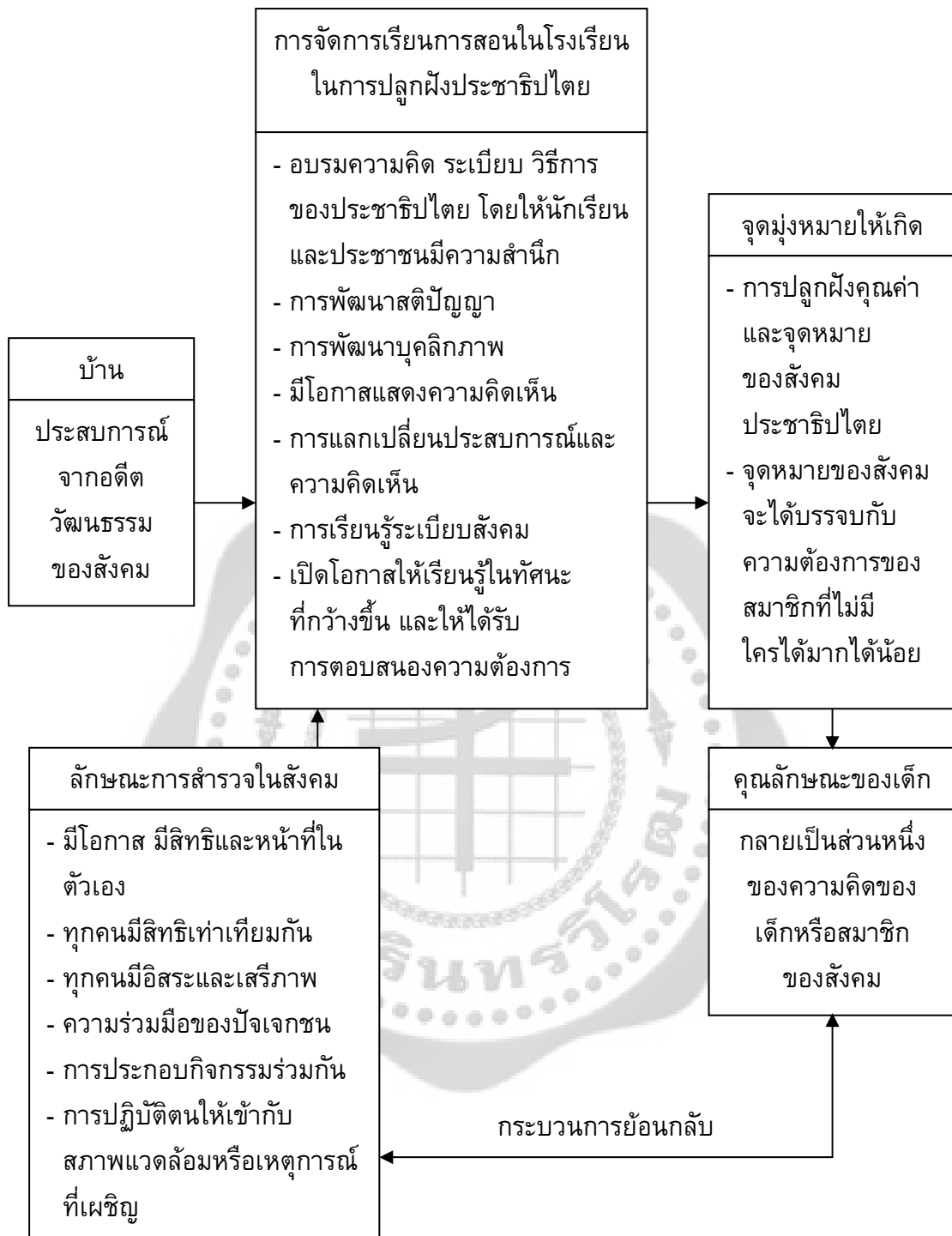
การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยที่โรงเรียนเน้นไปที่การจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กอยู่ร่วมกับบุคคลภายนอกครอบครัว และเน้นการเสริมสร้างพัฒนาการทางด้านสติปัญญาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งวิชัย วงษ์ใหญ่ สนับสนุนแนวคิดนี้โดยเสนอว่าการเสริมสร้างวินัยและความเป็นประชาธิปไตยโดยมีขั้นตอนในการพัฒนา 2 ขั้นตอน (กรมวิชาการ. 2541: 62) คือ

1. ขั้นสร้างความเคยชินและกลายเป็นนิสัยจากการเลียนแบบ การฝึกฝน จากพ่อ แม่ สิ่งแวดล้อม ชิมซั๊บ รั้ว รั้ว เป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจและปฏิบัติต่อเนื่องเป็นนิสัย

2. ขั้นใช้ปัญญาในการพัฒนาเมื่อโตขึ้น พัฒนาความมีเหตุผล สามารถเรียนรู้และใช้ปัญญา เข้าใจในผลของการกระทำที่เกิดขึ้น ให้คำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเองและผู้อื่น

โดยดิวอี้ (Dewey) (กองวิจัยทางการศึกษา. 2543: 223) ได้เสนอแนวคิดในการปลูกฝังประชาธิปไตยให้กับเด็ก โดยเห็นว่าให้เป็นหน้าที่ของบ้านและโรงเรียนจัดร่วมกัน เนื่องจากบ้านช่วยถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สำคัญ ในขณะที่โรงเรียนช่วยพัฒนาเสริมต่อจนกระทั่งผู้เรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตย ดังแสดงในภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม

ที่มา: กองวิจัยทางการศึกษา. (2543). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยเทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. หน้า 23.

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

งานวิจัยในประเทศ

เดช วิโย (2522: บทคัดย่อ) ศึกษาพัฒนาการเหตุผลเชิงจริยธรรมตามหลักสูตร ประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ของนักเรียนประถมศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลย

ทิพย์สุตา นิลสินธพ (2523: บทคัดย่อ) ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานครที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า เด็กก่อนวัยเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่า เด็กก่อนวัยเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลย

ไพโรจน์ หวังใจชื่น (2525: 53) ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับทัศนคติความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนกรมสามัญศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 379 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงลักษณะที่ปฏิบัติตามกติกาด้วยความยุติธรรม ไม่ตามใจ หรือเข้มงวดกวดขันจนเกินไป ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของเด็กและให้ความร่วมมือตามโอกาสอันเหมาะสม เป็นลักษณะสำคัญที่ส่งเสริมให้เยาวชนเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปและจะเป็นผลดีต่อวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในอนาคต ถ้าครอบครัวใดปฏิบัติตามเปิดโอกาสให้เด็กได้ตัดสินใจปัญหาาร่วมกัน ก็จะช่วยให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนการคิดแก้ปัญหาและรู้จักใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา

ชาลี อุเจริญ (2532: 4-5) ศึกษาเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบกับโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านพฤติกรรมบ่งชี้วิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียน ด้านพฤติกรรมการจัดกิจกรรมการสอนของครู และด้านบทบาทของโรงเรียนในการเผยแพร่ประชาธิปไตยสู่ชุมชน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบมีพฤติกรรมบ่งชี้วิถีชีวิตประชาธิปไตยในทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการระดม ด้านสามัคคีธรรม และด้านสติปัญญาสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป พฤติกรรมการจัดกิจกรรมการสอนของครูในโรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบในด้านการจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนสูงกว่าพฤติกรรมของครูในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป และด้านบุคลิกภาพของครูในโรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบสูงกว่าบุคลิกภาพของครูในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป สำหรับบทบาทของโรงเรียนในการเผยแพร่ประชาธิปไตยสู่ชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปสูงกว่าบทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบ

วิมลพรรณ กลางมณี (2536: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้าน การระดมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีพฤติกรรม ประชาธิปไตยด้านการระดมต่ำกว่า เปอร์เซนไทล์ที่ 25 ลงมา จำนวน 20 คน โดยเป็นกลุ่มทดลอง

จำนวน 10 คน ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ และกลุ่มควบคุมจำนวน 10 คน ได้รับการสอนแบบปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมสูงกว่าก่อน การทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบมี พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

บุญลือ เพชรดอน (2537: บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่ สอนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้กิจกรรม กลุ่มสัมพันธ์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยใช้ การสอนปกติ

ประชา เพ็งแจ่ม (2537: บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบและ โรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป โดยรวมและรายด้านมีพฤติกรรมบ่งชี้วิถีชีวิตประชาธิปไตยอยู่ในระดับ ปานกลาง ยกเว้นด้านภาวะธรรมมีพฤติกรรมบ่งชี้วิถีชีวิตประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก

กุสุมาวดี พะวินรัมย์ (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยของครู อนุบาลในโรงเรียนอนุบาล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติทั่วประเทศ ผลการศึกษาพบว่า ครูจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กในด้านการเคารพผู้อื่น ด้านการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมส่วนรวม ด้านการปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ และเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ด้านการแสดงความ คิดเห็น และด้านการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอยู่ในระดับมาก แต่ครูจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ให้เด็กในด้านการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และด้านการพิจารณาความคิดเห็นของผู้อื่นใน ระดับปานกลาง

บุญมี เต็ดอนันต์กุล (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาเจตคติต่อประชาธิปไตยโดย กลุ่มทดลองเป็นนักเรียนจำนวน 30 คน ที่ได้รับการฝึกพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านวิถีชีวิตในการ เรียนวิชาสังคมศึกษา และกลุ่มควบคุมจำนวน 30 คน ที่ไม่ได้รับการฝึกพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านวิถีชีวิต ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านวิถีชีวิตในการ เรียนวิชาสังคมศึกษามีคะแนนเจตคติต่อประชาธิปไตยสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

ทวี บรรจง (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนา พฤติกรรมมีส่วนร่วมในสังคมตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สำหรับคณะกรรมการนักเรียนใน โรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11 ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากทดลอง คณะกรรมการนักเรียน มีเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรมมีส่วนร่วมในสังคมสูงกว่าก่อน การทดลอง ผู้ปกครองนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ภายหลังจากทดลองคณะกรรมการนักเรียนมี พฤติกรรมมีส่วนร่วมในสังคมสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และภายหลังจากทดลองคณะกรรมการ

นักเรียนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคม พฤติกรรมการทำงานในบทบาทของหัวหน้ากลุ่ม และ บทบาทสมาชิกกลุ่มสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

วาสนา รอดเขียง (2540: 64-65) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนา พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 โรงเรียนวัดทรง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้าน สามัคคีธรรมดีกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

สนม ครุฑเมือง (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาการสอนวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้วย นิทานพื้นบ้านในเขตภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า บทเรียนสำเร็จรูปเกี่ยวกับการสอนวิถีชีวิต ประชาธิปไตยด้วยนิทานพื้นบ้านในเขตภาคเหนือมีประสิทธิภาพ 85.33/82.08 สูงกว่าเกณฑ์ มาตรฐานที่ตั้งไว้

จันทลักษณ์ สุรางคุปกุล (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของสถานการณ์ จำลองเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยคริสเตียน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 มีพฤติกรรม ประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมดีขึ้นหลังจากได้รับสถานการณ์จำลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.5 และนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ที่ได้รับสถานการณ์จำลองมีพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านสามัคคีธรรมดีกว่า นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ที่ไม่ได้รับสถานการณ์จำลอง อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.5

พรชัย หนูแก้ว (2541: บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อ เสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรที่ได้ พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมในโรงเรียนได้โดยไม่มีผลกระทบกับหลักสูตรที่โรงเรียน ดำเนินการอยู่ โดยพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยของกลุ่มควบคุม และพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังทดลองใช้หลักสูตรของ กลุ่มทดลองมากกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สุกัญญา เวียงคำ (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อ ส่งเสริมพฤติกรรมด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4 ผลการศึกษาพบว่า แผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านวิถีชีวิต ประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4 จำนวน 9 แผน จำนวนคาบ 27 คาบ เป็นแผนการสอน ที่ประกอบด้วย กิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักของกลุ่มสัมพันธ์ ซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เกม บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง นิทาน กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้ นักเรียนมีส่วนร่วมใน การทำกิจกรรมและเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อให้นักเรียนรู้กระบวนการทำงาน ร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยคุณลักษณะ พฤติกรรมด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยซึ่งประกอบด้วย ด้านคารวะธรรม สามัคคีธรรมและปัญญาธรรม ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01

ดวงเดือน ศาสตร์ภัทร; และคนอื่นๆ (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชนไทย กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิต/นักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า

นิสิต/นักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 มีระดับ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และจิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง และศรัทธาต่อประชาธิปไตยอยู่ในระดับน้อย

นิสิต/นักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 ที่มี ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยมาก มีจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่แตกต่างจากนิสิต/นักศึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยน้อย

นิสิต/นักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 ที่มีทัศนคติเชิงบวก มีจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงกว่านิสิต/นักศึกษาที่มีทัศนคติเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิสิต/นักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 ที่มีศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยมาก มีจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงกว่านิสิต/นักศึกษาที่มีศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย และทัศนคติต่อประชาธิปไตย ร่วมกันทำนายจิตสำนึกประชาธิปไตยได้ร้อยละ 35 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเท่ากับ 18.57 และค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .60

หลังการทดลอง นิสิต/นักศึกษาที่ได้รับการฝึกกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย มีการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ได้รับการฝึกพูดในที่สาธารณะ เมื่อทิ้งระยะเวลา 1 เดือน นิสิต/นักศึกษาที่ได้รับการฝึกกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย และกลุ่มที่ได้รับการฝึกพูดในที่สาธารณะ สูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

หลังการทดลอง นิสิต/นักศึกษาที่ได้รับการฝึกกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยมีคะแนนจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงกว่าก่อนการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และคงที่เมื่อระยะเวลาผ่านไป 1 เดือน

หลังการทดลอง นิสิต/นักศึกษาที่ได้รับการฝึกพูดในที่สาธารณะ ได้คะแนนจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่แตกต่างจากก่อนการฝึก และผลยังคงเหมือนเดิมเมื่อทิ้งไว้ 1 เดือน

ส่วนนิสิต/นักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึกเลยมีคะแนนจิตสำนึกประชาธิปไตยทั้งระยะทดสอบก่อนและระยะทดสอบหลังไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อเวลาผ่านไป 1 เดือนคะแนนกลับลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชูชีพ ประทุมเวียง (2547: บทคัดย่อ) ได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตย สำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบแรก จุดมุ่งหมายการเรียนการสอนด้านความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม คารวะธรรม และสามัคคีธรรม องค์ประกอบที่

สอง สารระการเรียนการสอน เป็นสารรายวิชาวิทย์ไทย มี 2 หน่วยการเรียนรู้ คือ ลักษณะสังคมไทย และวิสัยทัศน์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง องค์ประกอบที่สาม วิธีการเรียนการสอน ประกอบด้วยกระบวนการเรียนการสอน 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นเตรียม ขั้นสอน คือ การวิเคราะห์ การสะท้อนคิด การวางแผนการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสังเคราะห์และสรุป และขั้นสรุป และประการสุดท้าย การประเมินการเรียนการสอน ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านพฤติกรรม ประชาธิปไตย

สำหรับประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรม ประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ พบว่า

ผลลัพธ์การเรียนการสอนด้านความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยใน รายวิชาวิทย์ไทยของนักศึกษากลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลลัพธ์การเรียนการสอนด้านเจตคติต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยของ นักศึกษากลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลลัพธ์การเรียนการสอนด้านพฤติกรรมประชาธิปไตย 3 ด้าน ได้แก่ ด้าน ปัญญาธรรม ด้านการระดม และด้านสามัคคีธรรม และโดยรวมทุกด้านของนักศึกษากลุ่มทดลอง สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมและ ในแต่ละด้านว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

นักศึกษามีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมและ ในแต่ละด้านว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

ศิริลักษณ์ ศรีไกรภักดิ์ (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาวิถีชีวิตประชาธิปไตยของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านการระดม ที่นักเรียนปฏิบัติมากที่สุดคือ การแสดงความเคารพต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมที่นักเรียนปฏิบัติมากที่สุดคือ ปฏิบัติงานที่ได้รับ มอบหมายจนสำเร็จตามบทบาทหน้าที่ และพฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรมที่ นักเรียนปฏิบัติมากที่สุดคือ พุดหรือแสดงความคิดเห็นโดยใช้เหตุผล

เพ็ญพร ทองคำสุก (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อ ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยแต่ละด้านกับ ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยรวม มีค่าเท่ากับ 0.58 ซึ่งมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิต ประชาธิปไตย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง เหตุผล เชิงจริยธรรม การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ และเพศ

งานวิจัยต่างประเทศ

ไฟรด์แมน (Friedman. 1973: 2717-A) ศึกษาการมีส่วนร่วมด้านประชาธิปไตย ศึกษาเฉพาะทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย เพื่อศึกษาทฤษฎีใหม่ๆ ของระบบประชาธิปไตย และการนำทฤษฎีเหล่านั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนที่อยู่ในประเทศสวีเดน ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่โตกว่าจะมีโอกาสรับรู้และเรียนรู้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยมากกว่าและดีกว่าเด็กเล็กและพบว่า บ้านและโรงเรียนมีส่วนในการสนับสนุนเด็กให้ร่วมมือทางการเมืองระบบประชาธิปไตยได้มาก

เว็บสเตอร์ (Webster. 1974: 548-A) ศึกษาการให้การเรียนรู้ทางการเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีผลต่อเจตคติทางการเมืองของนักเรียนหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนเกรด 9 และเกรด 11 จำนวน 1,160 คน จาก 20 โรงเรียน ในเมืองนิวยอร์ก เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยคือ แบบสอบถามความสามารถทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง และการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทของพลเมือง ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนเกรด 11 ที่เรียนวิชาหน้าที่พลเมืองมา 2 ปี เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนเกรด 9 ที่ไม่ได้เรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ปรากฏว่าไม่แตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนเกรด 11 ด้วยกันที่ไม่ได้เรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ปรากฏว่าเจตคติทางการเมืองไม่แตกต่างกัน ผู้วิจัยสรุปว่า ประเภทของโรงเรียน ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ภูมิลำเนาของบิดามารดา และสิ่งแวดล้อมของนักเรียนมีอิทธิพลต่อเจตคติทางการเมืองของนักเรียน

ไวท์ (White. 1977: 2036-A) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาว่า 1) วัยรุ่นอเมริกันมีความเชื่อถือค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยเพียงใด 2) ระดับความเชื่อถือค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบต่างๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ และสถานภาพทางเศรษฐกิจหรือไม่ 3) การสอนวิชาสังคมศึกษาจะมีผลทำให้กระสวนความเชื่อทางสังคมวิทยาการเมืองของวัยรุ่นอเมริกันแตกต่างกันหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 387 คน ซึ่งสุ่มมาจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนรัฐบาล 2 แห่ง และจากโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยในรัฐฟลอริดา 1 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบวัดความเชื่อของ แอลเลน (Allen) ผลการวิจัยพบว่า 1) เด็กวัยรุ่นอเมริกันมีความเชื่อถือค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยส่วนใหญ่ 2) ตัวแปรอิสระต่างๆ คือ เพศ เชื้อชาติ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และการสอนวิชาสังคมศึกษา มีผลต่อคุณค่าทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมประชาธิปไตย จากการทดสอบสมมติฐานเชิงปฏิเสฐ พบว่า สมมติฐานทุกข้อยกเว้น ตัวแปรทางอายุ มีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.5

แพลตเนอร์ (Platner. 1978: 4751-A) ศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนอายุ 9-11 ปี ที่ได้รับการสอนและการปกครองชั้นเรียนแบบประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 3 และนักเรียนเกรด 4 โรงเรียนมิดเดิลไอแลนด์ (Middle Ireland) จำนวน 138 คน แบ่งเป็นกลุ่มควบคุมซึ่งสอนด้วยวิธีอิตาเลียนประชาธิปไตย กลุ่มทดลองสอนด้วยวิธีประชาธิปไตย เครื่องมือที่ใช้คือ แบบทดสอบ พีบี

อาร์เอส (PERS) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1

เฮย์เดน; และปีคเกอร์ (Hayden; & Picker. 1981: 131-134) ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบประชาธิปไตย โดยให้นักเรียนหญิงอายุ 11-12 ปี อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมที่กำหนดให้ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนหญิงกลุ่มทดลองมีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างชัดเจน

เลย์; และซีเลท (Lay; & Celeste. 2004: Online) ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามขนาดของโรงเรียนและสภาพชุมชนที่อาศัย ผลการศึกษาพบว่า ค่านิยมประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ในชุมชนขนาดเล็กมีค่าแตกต่างกับนักเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่และอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ โดยนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ในชุมชนขนาดเล็กมีค่านิยมประชาธิปไตยสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่และอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ เนื่องจากนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ในชุมชนขนาดเล็กมีการทำกิจกรรมและร่วมแสดงความคิดเห็นได้ดีกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และชุมชนขนาดใหญ่

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย สรุปได้ว่า ลักษณะประชาธิปไตย เป็นลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลที่นำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลในการตัดสินใจที่จะประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสอดคล้องกับแบบแผนในสังคมประชาธิปไตย ในการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต้องอาศัยกระบวนการทางปัญญาและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านแบบอย่างที่ดีโดยบุคคลใกล้ชิดเด็ก เช่น บิดามารดา ผู้ปกครองและครู และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อให้เด็กได้รับการสนับสนุน ชี้นำและการรับรู้แบบแผนทางสังคมที่พึงปฏิบัติ ในการจัดการเรียนการสอนควรจัดให้เด็กได้มีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ชื่นชมและให้กำลังใจเมื่อเด็กสามารถปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เด็กปฏิบัติซ้ำบ่อย ๆ จนเกิดเป็นนิสัยในที่สุด

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2.1 พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

2.1.1 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ความหมายของพัฒนาการ

สำหรับความหมายของพัฒนาการ (Development) นั้น ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

กูด (1945: 175-176) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการทำงานของส่วนต่างๆของร่างกาย ซึ่งทำให้มีการเพิ่มพูนขึ้นทั้งด้านขนาด ความแตกต่าง ความสลับซับซ้อน การผสมกลมกลืน ขีดความสามารถ ประสิทธิภาพ หรือก่อให้เกิดความเพิ่มพูน ระดับภาวะสุกถึงขีด ซึ่งรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่มีความคงทนถาวรอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ที่ยาวนาน ที่อาจเป็นการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายหรือเกิดขึ้นตามเหตุการณ์

เบคเคนริดจ์ และคนอื่นๆ (Breckenridge; et al. 1968: 5) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆได้โดยง่าย มีความก้าวหน้าและเพิ่มระดับความสามารถนั้นได้มากขึ้น

เฮอร์ล็อก (Hurlock. 1968: 5) ได้กล่าวถึงความหมายของพัฒนาการว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไปตลอดเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจผสมผสานกัน ตลอดจนกระตุ้นให้บุคคลมีความสามารถที่จะจัดการควบคุมสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ

สกอตต์ (Scott. 1974: 4) ได้กล่าวถึงความหมายของพัฒนาการว่า หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงทุกชนิดที่สัมพันธ์กับเวลา เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างและการทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต

มาสโซเกลีย (Massoglia) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง ลำดับขั้นซึ่งเด็กประสบผลสำเร็จ มีพัฒนาการและมีวุฒิภาวะที่สามารถจะอธิบายได้ โดยเมื่อพลังที่ได้มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเด็กมาเชื่อมโยงกับพลังภายใน คือ วุฒิภาวะ พัฒนาการก็จะเกิดขึ้น เช่น เมื่อเด็กกินอาหารดี วิ่งและเล่นออกกำลังกายกลางแจ้ง พัฒนาการคือ ผลที่เกิดจากพลังภายในซึ่งใช้อาหาร การออกกำลังกาย และแสงแดดเพื่อช่วยให้เขาเติบโตและมีวุฒิภาวะ (เยาวยา เดชะคุปต์. 2542: 25 ; อ้างอิงจาก Massoglia. 1977)

วิณี ชิดเชิดวงศ์ (2537: 149) ได้ให้ความหมายของพัฒนาการว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างต่างๆ ของร่างกายที่เด็กแต่ละคนจะพัฒนาไปถึง รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของขนาดร่างกายตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (Quality)

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542: 58) ได้ให้ความหมายของพัฒนาการว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านพร้อมกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ และการเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นไปทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากวุฒิภาวะ (Maturity) และการเรียนรู้ (Learning) เป็นสำคัญ

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2545: 27) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาด้านการทำหน้าที่ (Function) และวุฒิภาวะ (Maturation) ของอวัยวะระบบต่างๆ ในด้านโครงสร้าง การจัดระเบียบส่วนต่างๆของร่างกาย รวมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกมีลักษณะและ ทิศทางที่แน่นอนสัมพันธ์กับเวลา ทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ ทำสิ่งที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนเป็นการเพิ่มทักษะใหม่ๆ

จากความหมายของพัฒนาการดังกล่าวสรุปได้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้าง และการทำหน้าที่ซึ่งเกิดขึ้นกับร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของมนุษย์อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวุฒิภาวะและการเรียนรู้ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ส่งผลให้มนุษย์มีลักษณะและความสามารถใหม่ๆเกิดขึ้น

หลักพัฒนาการของมนุษย์และหลักพื้นฐานของพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ถึงแม้ว่าพัฒนาการของมนุษย์จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวุฒิภาวะและการเรียนรู้ แต่อาจสรุปหลักพัฒนาการของมนุษย์ได้ว่า พัฒนาการของมนุษย์จะดำเนินต่อเนื่องกันไปตลอดเวลาอย่างมีลำดับขั้นตอน เป็นไปตามแบบฉบับของตนเอง โดยเราสามารถคาดคะเน หรือพยากรณ์พัฒนาการได้เพราะพัฒนาการของมนุษย์มีความคงที่พอสมควร โดยพัฒนาการจะเริ่มจากส่วนบนไปสู่ส่วนล่าง จากส่วนกลางไปสู่ส่วนที่ไกลออกไป และจากส่วนที่ใหญ่กว่าไปสู่ส่วนน้อย ซึ่งพัฒนาการในแต่ละด้านจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ทั้งพัฒนาการในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งนี้ อัตราของพัฒนาการในแต่ละส่วนของร่างกายจะแตกต่างกัน และอัตราของการพัฒนาในเด็กแต่ละคนก็มีความแตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน พัฒนาการต่างๆต้องอาศัยเวลาเพื่อความสมดุล ผู้ใหญ่จึงควรเข้าใจและให้เวลาไม่มองว่าเป็นปัญหาแต่ควรเข้าใจธรรมชาติของพัฒนาการในด้านต่างๆ นอกจากนี้ พัฒนาการจะดำเนินควบคู่ไปกับการเสื่อม โดยในช่วงแรกของชีวิตจะเห็นพัฒนาการได้ชัดกว่าความเสื่อม ส่วนในช่วงกลางและช่วงปลายของชีวิตจะมองเห็นความเสื่อมได้ชัดกว่าพัฒนาการ (จรรยา สุวรรณทัต; และคนอื่นๆ. 2547: 3-5)

จากหลักพัฒนาการของมนุษย์สามารถสรุปหลักพื้นฐานของพัฒนาการของเด็กปฐมวัยได้ดังนี้

1. เด็กปฐมวัยทุกคนมีลำดับขั้นของการพัฒนาต่อเนื่องเหมือนกัน ไม่มีการข้ามขั้นและมีลำดับขั้นตอนในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยมีพัฒนาการทางกายเป็นตัวนำพัฒนาการด้านอื่น ๆ การพัฒนาทางกายนั้นจะพัฒนาจากส่วนใหญ่มาก่อนส่วนเล็ก พัฒนาการขั้นต้นจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาขั้นอื่นต่อไปที่ซับซ้อนมากขึ้น มีการพัฒนาการด้านรูปธรรมเกิดขึ้นก่อนนามธรรม (ศรีเรือน แก้ววังวล. 2540: 66; สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2547: 31)
2. พัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัยทั้งด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหมด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการด้านหนึ่งย่อมส่งผลให้พัฒนาการด้านอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย
3. เนื่องจากพัฒนาการของมนุษย์มีความคงที่พอสมควร จึงสามารถทำนายและคาดหวังความสามารถ และพฤติกรรมตามขั้นพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็กอย่างคร่าวๆได้ เมื่อเด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านอย่างเหมาะสม

4. อัตราของพัฒนาการในแต่ละส่วนของร่างกายจะแตกต่างกัน (Intra-Individual Differences) เนื่องจากธรรมชาติได้กำหนดให้พัฒนาการของระบบและส่วนต่างๆภายในตัวเด็กแต่ละคนมีอัตราการเจริญเติบโตไม่เท่ากันในช่วงอายุหนึ่งๆของบุคคลนั้น ในแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนของพัฒนาการ ลักษณะบางอย่างอาจพัฒนาเร็วกว่าลักษณะอื่น ๆ และสังเกตได้อย่างเด่นชัด

5. อัตราของการพัฒนาในเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน (Inter-Individual Difference) แม้ว่าเด็กทุกคนจะมีแบบแผนของพัฒนาการเหมือนกันและพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีธรรมชาติในความสามารถในการพัฒนาให้ไปถึงจุดเดียวกันเมื่ออายุเท่ากันอาจแตกต่างกันได้ เนื่องมาจากระดับวุฒิภาวะที่ถูกกำหนดโดยพันธุกรรม และประสบการณ์ที่ได้รับจากสภาพแวดล้อม จะเป็นตัวกระตุ้นหรือขัดขวางศักยภาพการแสดงความสามารถของเด็กแต่ละคน (สิริมา ภิญโญนันตพงษ์. 2547: 31-33)

ลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ลักษณะพัฒนาการในช่วงชีวิตแต่ละวัยจะมีความแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กปฐมวัยพัฒนาการจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเด็กปฐมวัยมีลักษณะพัฒนาการโดยสรุปดังนี้

วัยเด็กตอนต้น (Early Childhood) อายุ 2 ปี 6 เดือน ถึง 6 ปี มีลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้ คือ อยากเป็นอิสระ อยากเป็นตัวของตัวเอง อยากช่วยตัวเอง ชอบปฏิเสธและหัวดื้อ เพราะเด็กเพิ่งพ้นจากความเป็นทารก เริ่มมีความสามารถในการใช้ภาษาและในการเข้าใจสิ่งแวดล้อม เริ่มมีความสามารถเกี่ยวกับร่างกาย เช่น ใช้นิ้ว มือ แขน ขา จึงต้องการแสดงความสามารถเหล่านั้น และเด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆในครอบครัวมากขึ้น และยังขยายวงไปยังเพื่อนเล่นใกล้บ้าน การติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น เพิ่มและทำให้มีความปรารถนาจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น อยากตามใจตัวเองและตามใจผู้อื่นในเวลาเดียวกัน เด็กในวัยนี้ต้องได้รับการเรียนรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบต่างๆของสังคม เริ่มเรียนพฤติกรรมกรอยู่ร่วมกลุ่มกับผู้อื่นทั้งร่วมวัยและต่างวัย เรียนพฤติกรรมตามบทบาททางเพศของตนอย่างจริงจัง รู้ว่าเมื่อทำตามกฎเกณฑ์ย่อมได้รับรางวัล และต้องถูกลงโทษเมื่อต่อต้านระเบียบวินัย รู้จักแพ้ชนะ รู้จักให้และรู้จักรับ (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540: 199)

อย่างไรก็ตามลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัยในด้านต่างๆยังสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะพัฒนาการทางร่างกาย (Physical Development) เด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการทางร่างกายที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว และเป็นไปในแบบเจริญเติบโตเพื่อให้ทำงานเต็มตามหน้าที่ กล้ามเนื้อมัดใหญ่เจริญและใช้งานได้ดี ทำให้เด็กวัยนี้ชอบเคลื่อนไหว ไม่ชอบอยู่นิ่งเฉย คล่องแคล่วว่องไว กระฉับกระเฉง การประสานสัมพันธ์ระหว่างตากับมือยังไม่ดีนัก แต่เด็กสามารถขีดเขียน วาดรูป ใช้กรรไกร ผูกเชือก ร้อยลูกปัดได้ นอกจากนี้ช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น

ทั้งน้ำหนักและส่วนสูงเพิ่มมากขึ้น เด็กหญิงพัฒนาเร็วกว่าเด็กชายในทุกด้าน หากเด็กได้รับการดูแลในเรื่องโภชนาการ การรับวัคซีน การปลูกฝังเกี่ยวกับสุขนิสัย และการออกกำลังกาย เด็กก็จะมีพัฒนาการทางร่างกายที่เหมาะสมกับวัย สามารถทำงานได้ตามปกติและปราศจากความเจ็บป่วย

2. ลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Development) เด็ก

ปฐมวัยอยู่ในช่วงวัยแห่งการปฏิเสธ (Negativistic Phase) จึงค่อนข้างเจ้าอารมณ์ หงุดหงิดง่าย ตี้อารมณ์เอาแต่ใจตนเองและเริ่มมีลักษณะทางอารมณ์เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ เช่น อารมณ์โกรธ อารมณ์อิจฉา อารมณ์ขุ่น อยากรู้อยากเห็น เห็นนอกเห็นใจ อดทนต่อถือดี รังง่ายเกลียดง่าย วิตกกังวล ความเป็นตัวของตัวเองเพิ่มมากขึ้น เด็กพยายามควบคุมการแสดงอารมณ์ของตนเอง และหากได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ที่เหมาะสมจากบุคคลใกล้ชิด เด็กก็จะสามารถควบคุมการแสดงอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

3. ลักษณะพัฒนาการและความสามารถทางสังคม (Social

Development) เด็กปฐมวัยมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Ego Centricism) แต่ลักษณะนี้จะลดน้อยลงเมื่อเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ทั้งวัยเดียวกันและต่างวัย เด็กเลียนแบบจากบุคคลใกล้ชิด ส่งผลให้มีประสบการณ์ทางสังคมเพิ่มมากขึ้น เริ่มเรียนรู้บทบาททางเพศ เริ่มรู้จักการให้ความร่วมมือและรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ ปฏิบัติตามกฎ กติกาต่างๆ รวมกลุ่มกับเพื่อนมากขึ้น ผู้ใหญ่จึงควรสนับสนุนให้เด็กได้พบปะกับบุคคลในวัยต่างๆ และได้มีโอกาสเล่นร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน เพื่อช่วยให้เด็กลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลงและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

4. ลักษณะพัฒนาการและความสามารถทางสติปัญญา (Intellectual

Development) จากทฤษฎีของเพียเจต์ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัยอยู่ในขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม (Preoperational Stage) โดยในช่วงต้นของวัยเด็กยังมีความสามารถในการใช้ภาษาและเหตุผลได้ไม่มาก แต่เมื่อเข้าสู่วัย 4 ขวบเป็นต้นไป เด็กจะช่างซักช่างถาม มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ เริ่มตอบคำถามด้วยเหตุผลง่ายๆ ได้ ใช้ภาษาในการอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น สามารถใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งต่างๆ ได้ แต่เด็กยังรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ทีละเรื่องและยังไม่มีความสามารถในการพิจารณาสิ่งต่างๆ พร้อมกันในเวลาเดียวกันได้ การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการเลียนแบบและการเล่น มีความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ของเวลากับกิจวัตรประจำวัน เปรียบเทียบและจัดหมวดหมู่ของสิ่งต่างๆ ได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540: 215-216; มานิต ปวริชญานนท์. 2548: 57)

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการเป็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลทั้งในด้านโครงสร้างและการทำหน้าที่อย่างมีระเบียบแบบแผนและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ส่งผลให้บุคคลมีลักษณะต่างๆ และความสามารถใหม่ๆ เกิดขึ้น โดยพัฒนาการเป็นผลเนื่องมาจากวุฒิภาวะและการเรียนรู้พัฒนาการแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางสังคม และพัฒนาการทางสติปัญญา เด็กปฐมวัยเป็นวัยทองของพัฒนาการ โดยเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการทางร่างกายที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว และเป็นไปในแบบเจริญเติบโตเพื่อให้

ทำงานเต็มตามหน้าที่ กล้ามเนื้อมัดใหญ่เจริญและใช้งานได้ดี แต่การประสานสัมพันธ์ระหว่างตากับมือยังไม่ดีนัก ในส่วนของพัฒนาการทางอารมณ์เด็กปฐมวัยจะค่อนข้างเจ้าอารมณ์ หงุดหงิดง่าย ตี้อารมณ์เอาแต่ใจตนเองและเริ่มมีลักษณะทางอารมณ์เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ สำหรับพัฒนาการทางสังคมเด็กปฐมวัยยังมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง แต่ลักษณะนี้จะลดน้อยลงเมื่อเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ทั้งวัยเดียวกันและต่างวัย เด็กเลียนแบบจากบุคคลใกล้ชิด ส่งผลให้มีประสบการณ์ทางสังคมเพิ่มมากขึ้น และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัยอยู่ในขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ เริ่มตอบคำถามด้วยเหตุผลง่ายๆ ได้ ใช้ภาษาในการอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ ใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งต่างๆ ได้ แต่เด็กยังรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ที่ละเรื่อง การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการเลียนแบบและการเล่น

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยจัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบที่ครูได้คัดเลือกมาอย่างเหมาะสม เป็นตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่เด่นชัด และให้มีลักษณะใกล้เคียงกับเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความสนใจและจดจำได้ดี การจัดกิจกรรมต่างๆ และการเล่นควรจัดเป็นกลุ่มเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ เพื่อให้เด็กสามารถปรับตัวเพื่อทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักวางแผนและแก้ไขปัญหาจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนเปิดโอกาสให้เด็กได้ร่วมมือปรายแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกันเพื่อฝึกให้เด็กรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและอดทนรอที่จะเสนอความคิดเห็นของตนเองได้

2.1.2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ความหมายของการเรียนรู้

สำหรับความหมายของการเรียนรู้ (Learning) นั้น ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

กู๊ด (Good. 1959: 313-314) ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงในการตอบสนอง

ครอนบาค (Cronbac. 1963: 71) กล่าวว่า การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์

เมดนิช (Mednich. 1964: 18) กล่าวถึงการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยซึ่งมีอาจสังเกตได้โดยตรง แต่ทราบได้จากการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้

แบนดูรา (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2550: 236; อ้างอิงจาก Bandura. 1971) การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบซึ่งอาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ได้และผู้เรียนจะต้องสามารถที่จะรับรู้สิ่งเร้าและสามารถสร้างรหัสหรือ

กำหนดสัญลักษณ์ของสิ่งที่กำหนดไว้ในความจำระยะยาวและสามารถเรียกใช้ในขณะที่ยังคงต้องการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ

ฮิลการ์ด และโบเวอร์ (Hilgard; & Bower. 1975: 194) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณหรือวุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า พิษของยา เป็นต้น

เฮอ์เกนฮาห์น (Hetzgengahn. 1988: 9) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือศักยภาพของการกระทำที่ถาวร อันเป็นผลมาจากประสบการณ์โดยไม่เกี่ยวข้องกับภาวะทางร่างกายที่เกิดจากความเหนื่อยอ่อน ความเจ็บป่วยหรือฤทธิ์ของยา

มอร์ริส (Morris. 1990: 178) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์และการปฏิบัติฝึกฝน สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2545: 29) กล่าวถึง การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิมเป็นพฤติกรรมค่อนข้างถาวร กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547: 29) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกลไกของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ที่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงศักยภาพของพฤติกรรมอย่างถาวรโดยเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับและประสบการณ์นั้นเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2550: 185) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

นภเนตร ธรรมบวร (2549: 39-40) ได้สรุปการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจากการศึกษาผลงานของนักการศึกษาจำนวนมากว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางความคิดของเด็กและประสบการณ์จากภายนอก วุฒิภาวะ (Maturation) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการเรียนรู้ ทั้งนี้ เนื่องจากวุฒิภาวะจะเป็นตัวกำหนดกรอบการเรียนรู้ของเด็ก เมื่อเด็กโตขึ้น เด็กจะพัฒนาทักษะและประสบการณ์ใหม่ ซึ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแล้วส่งผลต่อการรู้คิด ความรู้สึกและทักษะ โดยการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร สำหรับเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆรอบตัว โดยเด็กจะปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์การใช้ประสาทสัมผัสและการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยการสังเกต การเลียนแบบและการเล่น โดยสิ่งที่มีอิทธิพลต่อ

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ได้แก่ สภาพแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์ ความต้องการและความสนใจของเด็ก (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2545: 29)

องค์ประกอบของการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึกและด้านการปฏิบัติเป็นทักษะหรือพฤติกรรม โดยนักวิชาการให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้แตกต่างกัน ดังนี้

บลูม (Bloom. 1974; อ้างอิงจาก ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์.

2551: 37-38) อธิบายถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1. อุปกรณ์การสอน (Instructional Material) ครูใช้อุปกรณ์การสอน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายและสะดวกขึ้น

2. กระบวนการสอนของครู (Teaching Process) วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครู การทำให้ผู้เรียนเข้าใจ

3. กระบวนการของผู้เรียนในการเรียนการสอน (Student Processing of Instruction) เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยอาศัยความตั้งใจ เอาใจใส่ และความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้

4. สภาพแวดล้อมทางบ้านและการยอมรับของสังคม (Home Environment and Social Support System) สภาพแวดล้อมทางบ้านและสังคมทั่วไป มีผลต่อการเรียนรู้ ผู้เรียนเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยการฟัง การพบเห็น การติดต่อ บางครั้งเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว และบางครั้งก็เป็นการเลียนแบบ เช่น การเลียนแบบจากเพื่อน สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ลินด์เจอร์น (Lindgren. 1976: 6-7) กล่าวว่า ในการจัดการเรียนรู้หรือการจัดการศึกษาใดๆก็ตาม การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ตัวผู้เรียน (The Learner) ผู้เรียนจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการเรียนรู้ แม้ว่าจะจัดการเรียนรู้ให้ดีสักเพียงใดก็ตาม ถ้าไม่มีผู้เรียนก็จะไม่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น การที่ผู้เรียนแต่ละคนจะสามารถเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านต่างๆ เช่น วัย ความสนใจ เป็นต้น

2. กระบวนการเรียนรู้ (The Learning Process) หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆของผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกิดขึ้น จะโดยการรับสัมผัส การรับรู้ การซักถาม การคิดหาเหตุผลหรือการทดลอง การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆดังกล่าวจะเป็นพฤติกรรมภายในหรือภายนอกก็ได้

3. สถานการณ์ในการเรียนรู้ (The Learning Situation) หมายถึง สภาพการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนขณะที่กำลังเรียนรู้ เช่น อุณหภูมิของอากาศ

ความเหนื่อยอ่อน ความหิว ความกลัว ความมืด ความสว่าง ความเจ็บหรือเสียงดัง เป็นต้น สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการเรียนรู้ แต่มีผลกระทบต่อผู้เรียนและกระบวนการเรียน เพราะทำให้สมาธิ ความตั้งใจ และความพร้อมในการเรียนของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปได้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 33-37) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

1. ผู้เรียน ความแตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคนซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ เช่น วุฒิภาวะและความพร้อมของผู้เรียนทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและความสนใจของผู้เรียนที่แตกต่างกัน ความสามารถและประสบการณ์ของผู้เรียนที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้

2. บทเรียน เรื่องที่เรียนมีความแตกต่างกันไปตามกิจกรรมที่จัดขึ้น ชนิดของบทเรียนที่บางชนิดต้องการการฝึกหัดอย่างมาก บางชนิดต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ ความยาวและความยากง่ายของบทเรียนนั้นมีผลต่อเวลาในการเรียนรู้และการดึงดูดความสนใจในการเกิดการเรียนรู้ของผู้เรียน และที่สำคัญบทเรียนต้องมีความหมายต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

3. วิธีเรียน วิธีเรียนจะได้ผลอย่างไรขึ้นอยู่กับวิธีการถ่ายทอดของครู และวิธีเรียนของผู้เรียน ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ เป็นหลักให้นำไปใช้ปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนการสอน

3.2 กระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ความคิด ความจำ การจูงใจ มีผลต่อการเรียนรู้

3.3 การเสริมแรง เป็นวิธีการตอบสนองที่ต้องการ มี 2 ลักษณะ คือ การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) คือ สิ่งเร้าที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ เช่น รางวัล คำชมเชย เป็นต้น และการเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) คือ สิ่งเร้าที่ให้แล้วผู้เรียนเกิดความไม่พอใจ เช่น การลงโทษ การตำหนิ เป็นต้น

3.4 การถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) เป็นการนำประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การถ่ายโยงการเรียนรู้มี 3 ประเภท คือ การถ่ายโยงชนิดบวก (Positive Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ที่มี 3 ประเภท คือ การถ่ายโยงชนิดบวก (Positive Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ครั้งก่อน ๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ใหม่ให้สะดวกและรวดเร็ว การถ่ายโยงชนิดลบ (Negative Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ครั้งก่อนไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการถ่ายโยงชนิดศูนย์ (Zero Transfer) หมายถึง การกระทำครั้งก่อนไม่มีผลกระทบต่อการกระทำกิจกรรมใหม่เลย

3.5 การฝึกหัด (Training) เป็นวิธีการเรียนที่จัดกิจกรรมที่เรียนรู้แล้ว แบบซ้ำแล้วซ้ำอีกเพื่อให้เกิดความชำนาญ หลักของการฝึกหัดควรทำอย่างมีจุดมุ่งหมายโดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

3.5.1 ควรฝึกเมื่อผู้เรียนมีความพร้อม

3.5.2 ระยะเวลาของการฝึกไม่ควรนานเกินไป อาจแบ่ง

เป็นช่วง

3.5.3 การฝึกควรคำนึงถึงความยากง่าย โดยฝึกจากง่าย

ไปหายาก

3.5.4 การฝึกควรคำนึงถึงขั้นตอนของการเรียนรู้ว่าควรฝึก

กิจกรรมใดก่อนหลัง

3.5.5 ผู้เรียนควรมีเวลาฝึกอย่างอิสระ ถ้าฝึกความคิด

สร้างสรรค์

3.5.6 ควรให้ผู้เรียนทราบผลการฝึก เพื่อให้เขาได้รู้ถึง

ความก้าวหน้าของสิ่งที่ฝึก

ฟิชเชอร์ (Fisher, 2002: 12-18; อ้างอิงจาก กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 35-36) ได้กล่าวถึง กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยประกอบด้วย

1. เด็กเรียนรู้โดยใช้กระบวนการปฏิบัติการคิดจากการกระทำไม่ใช่ให้เพียงแต่กิจกรรม แต่ต้องเป็นประสบการณ์ที่เด็กได้สัมผัส เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นองค์ความรู้แต่ทั้งนี้ สิ่งแวดล้อมต้องสัมพันธ์และสนับสนุนการกระทำของเด็กด้วย

2. เด็กเรียนรู้โดยจัดระบบประสบการณ์การเรียนรู้ได้ด้วยตัวของเด็กเอง จากประสบการณ์และข้อมูลที่ได้รับ การให้กำลังใจ การสังเกต ชมและบันทึกความรู้ที่เพิ่มขึ้นจะเป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. เด็กเรียนรู้โดยใช้ภาษา เด็กอาจรู้คำศัพท์มากน้อยต่างกัน แต่พัฒนาภาษาของเด็กจะก้าวโดยลำดับ การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้โอกาสเด็กพูดเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ด้วยภาษา

4. เด็กเรียนรู้ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เช่น การเรียนแก้ปัญหา การชี้แนะ ความร่วมมือทำให้เกิดการเรียนรู้ การให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มสัมพันธ์กับเพื่อนทำงานร่วมกันและอภิปราย ทำให้เด็กเรียนรู้ในประเด็นที่เกิดจากตนเองและที่เกิดจากผู้อื่น

นอกจากนั้น สมาคมการอนุบาลศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (NAEYC) (นภเนตร ธรรมบวร. 2549: 17-21) ได้กล่าวถึง กฎเกณฑ์ที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็กซึ่งรวบรวมจากงานวิจัย การเรียนการสอนและทฤษฎีทางการศึกษาต่าง ๆ ที่ครูปฐมวัยจำเป็นต้องคำนึงในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กไม่ว่าจะเป็นพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกกันไม่ได้ พัฒนาการในด้านใดด้านหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการในด้านอื่น ๆ

2. พัฒนาการของเด็กจะเกิดขึ้นตามลำดับขั้น ความรู้ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ จะถูกสร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์เดิมของเด็ก ฟังระลึกเสมอว่าเด็กต้องการเวลาที่จะพัฒนาตามลำดับขั้น

3. อัตราพัฒนาการของเด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันและ พัฒนาการแต่ละด้านก็จะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับอัตราการพัฒนาและรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก เช่น กรรมพันธุ์ สุขภาพ วิธีการเรียนรู้ ประสบการณ์ และพื้นฐานครอบครัว เป็นต้น

4. ประสบการณ์เบื้องต้นของเด็กจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กแต่ละคน เช่น เด็กที่พัฒนาทักษะทางสังคมผ่านการเล่นกับเพื่อนในวัยเดียวกัน จะพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น

5. พัฒนาการของเด็กจะก้าวหน้าไปในทิศทางที่คาดเดาได้ การเรียนรู้ของเด็กจะพัฒนาจากพฤติกรรมที่ไม่ซับซ้อนไปสู่พฤติกรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น

6. พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเกิดขึ้นในบริบทของสังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ขณะเดียวกันก็ได้รับผลจากบริบทและวัฒนธรรมดังกล่าวด้วย

7. เด็กเป็นผู้เรียนที่มีความกระตือรือร้น โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและสร้างองค์ความรู้จากโลกรอบตัว เพียเจท์ (Piaget, 1962, 1972) และไวโกตสกี (Vygotsky, 1962, 1976) กล่าวว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ด้วยเหตุนี้ การจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและวิธีสอนให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงถือเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างองค์ความรู้

8. พัฒนาการและการเรียนรู้เป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างวุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อมรอบตัว วุฒิภาวะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้ของเด็ก ขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่าการเรียนรู้ชนิดใดจะเกิดขึ้น ดังนั้น พัฒนาการจึงเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม

9. การเล่น ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็ก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวที่ช่วยสะท้อนถึงพัฒนาการของเด็กด้วย การเล่นช่วยให้เด็กเข้าใจโลก การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แสดงออกและควบคุมซึ่งความรู้สึกของตนเองรวมถึงพัฒนาความสามารถด้านต่าง ๆ ของเด็ก

10. เด็กจะมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าถ้าได้รับโอกาสในการฝึกทักษะต่าง ๆ รวมถึงได้รับการท้าทายในระดับที่เหมาะสม เกสทวิกกี (Geswicki, 1999) พบว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ดีถ้าได้รับการท้าทายในระดับที่เหมาะสมและมีผู้ใหญ่คอยแนะนำให้ความช่วยเหลือ

11. เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในสิ่งแวดล้อม หรือบริบทที่ตนรู้สึกปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่า เด็กควรได้รับการเลี้ยงดูในสิ่งแวดล้อมที่มีความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง ปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ

12. เด็กมีวิธีการรับรู้และการเรียนรู้ รวมถึงการนำเสนอสิ่งที่ตนรู้แตกต่างกัน การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983) กล่าวว่า เด็กแต่ละคนมีความสามารถหรือความฉลาดที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ วิธีการเรียนรู้หรือเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวยังแตกต่างกันอีกด้วย การจัดประสบการณ์ให้เด็กต้องมีความหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการและการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของเด็ก

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ เช่น ผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ ผู้สอน สภาพแวดล้อม เป็นต้น ครูต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดการเรียนรู้ สำหรับการจัดการประสบการณ์ให้แก่เด็กปฐมวัย ครูต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ในระหว่างการจัดการประสบการณ์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพ

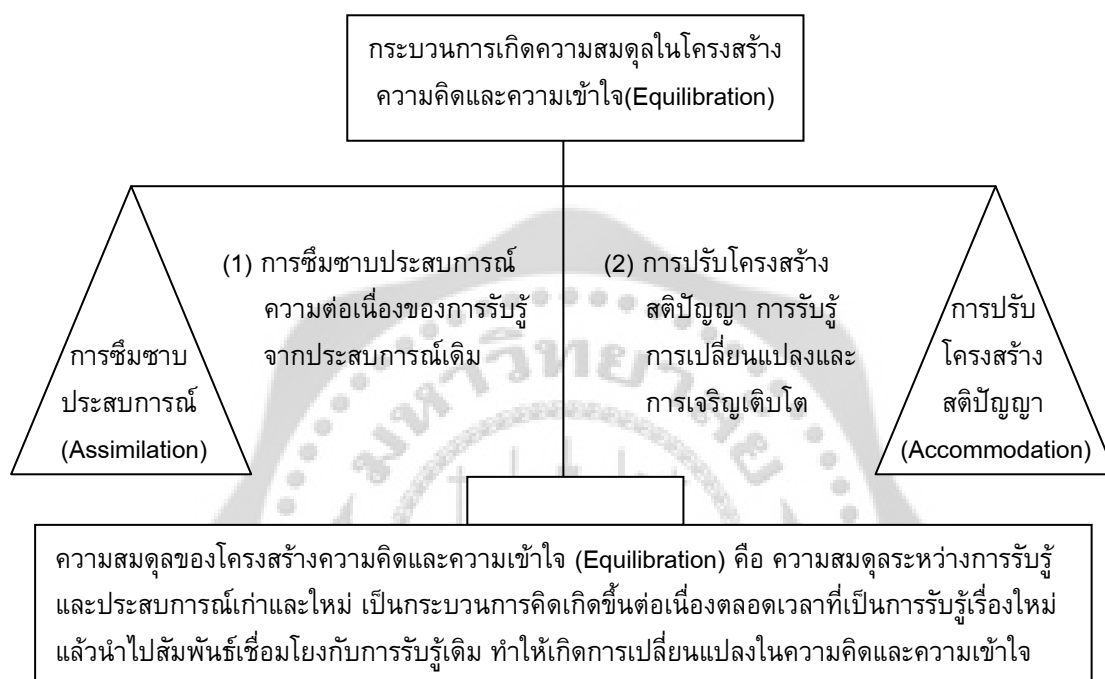
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยในการจัดการเรียนการสอนต้องให้ความสำคัญกับประสบการณ์ต่างๆ ที่จัดให้กับเด็ก โดยจัดให้เด็กได้มีประสบการณ์จากการใช้ประสาทสัมผัสในการสังเกตตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยที่ครูจัดให้ เปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนกันเพื่อช่วยพัฒนาการรู้จักและทักษะทางสังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างองค์ความรู้ของตนเองและการปฏิบัติซ้ำๆ จะนำไปสู่การพัฒนาทักษะนิสัยในที่สุด

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget's Theory of Intellectual Development) เป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเนื่องจากมีการระบุขั้นตอนพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างชัดเจน โดยเพียเจต์วางรากฐานทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาบนพื้นฐานทางชีววิทยาที่ว่าสิ่งมีชีวิตมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นพัฒนาการทางสติปัญญา จึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ (Interact) ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสามารถในการปรับตัวจะปรากฏอยู่ในตัวเด็กตั้งแต่แรกเกิด โดยการปรับตัว (Adaptation) เป็นกระบวนการที่เด็กสร้างโครงสร้างตามความคิด (Scheme) โดยการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อม 2 ลักษณะ คือ เด็กพยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เด็กดูดซึมสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์เดิม

ของตนเอง โดยขอบเขตของการดูดซึมจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของเด็กคนนั้น และการปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) เป็นกระบวนการควบคู่ไปกับการซึมซาบประสบการณ์ เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสติปัญญาในเด็กจึงต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2553: 43-45) ดังแสดงในภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 ภาพแสดงปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ของกระบวนการเกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดและความเข้าใจ (Equilibration) ระหว่างการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

ที่มา: สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. (2553). *การวัดและประเมินแนวใหม่: เด็กปฐมวัย*.

หน้า 44.

โดยความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่มาปรับให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่ เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้ หน่วยความคิดรวบยอดใหม่ที่ได้รับจากการปรับแต่งแล้วเรียกว่า สกีม (Scheme) หรือ สกีมา (Schemas) โดยสกีมาแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ สกีมาเกิดจากความรู้อัจฉริยะของอวัยวะเคลื่อนไหว (Sensori-motor Schema) เป็นสกีมาเบื้องต้นเกี่ยวกับประสาทสัมผัส และสกีมาเกิดจากระบวนการคิดการเข้าใจ (Cognitive Schema) เป็นสกีมาในขั้นแรกที่ผ่านมากระบวนการในสมอง (Internalization) เพื่อตีความโดยนำประสบการณ์เก่ามาประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ใหม่

และจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดระบบโครงสร้างสกีมาที่มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องของความคิดรวบยอด เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดที่มีลักษณะเป็นระบบเครือข่าย ยังมีโครงสร้างซับซ้อนยิ่งส่งผลให้มีระดับสติปัญญาเพิ่มสูงขึ้น (Skemp. 1979: 114-126; Wadsworth. 1996: 14-17)

จากกระบวนการปรับสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจดังกล่าวส่งผลให้สติปัญญาของเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันไป โดยเพียเจท์ได้กล่าวถึงลำดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ 4 ขั้น (Wadsworth. 1996: 14-17; พรรณี ช. เจนจิต. 2545: 69-73; สุรงค์ ไคว้ตระกูล. 2553: 51-59) คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) ในช่วงอายุ 0-2 ปี เด็กจะมีการเรียนรู้โลกรอบตัวจากกิจกรรมการเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมการใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวจะช่วยสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้กับเด็ก โดยเด็กวัยแรกเกิด-1 เดือน จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดยอัตโนมัติ เมื่อเข้าสู่วัย 1-3 เดือน เด็กจะแสดงพฤติกรรมเคลื่อนไหว โดยปราศจากจุดมุ่งหมาย เช่น การดูด การไขว่คว้า การเคลื่อนไหวและการสัมผัสกับวัตถุด้วยตัวของเด็กเองทำให้เด็กเริ่มจดจำ เมื่อเด็กอายุได้ 4-6 เดือน เด็กจะแสดงพฤติกรรมซ้ำๆโดยมีจุดมุ่งหมาย เด็กอายุ 7-10 เดือน จะสามารถแก้ปัญหาอย่างง่ายๆด้วยการใช้ประสาทสัมผัสเป็นส่วนใหญ่ เด็กสามารถค้นหาสิ่งของที่ถูกซุกซ่อนได้ เด็กสามารถแยกสิ่งที่ต้องการกับสิ่งที่ไม่ต้องการได้ เด็กอายุ 11-18 เดือน จะมีพัฒนาการของความคิดริเริ่มแบบลองผิดลองถูก ไม่สนใจการทำซ้ำๆและเปลี่ยนแปลงให้เกิดความคิดใหม่ๆ เมื่อเด็กอายุได้ 18 เดือน-2 ปี เป็นวัยที่เด็กเริ่มความคิด (Beginning of Thought) เด็กสามารถประดิษฐ์วิธีการใหม่ๆโดยใช้การคิดในการแก้ปัญหาได้ สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ เด็กเริ่มเรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมและสามารถที่จะอนุมานความสัมพันธ์ของเหตุและผลได้ สามารถที่จะมีจินตนาการก่อนที่จะเริ่มแสดงพฤติกรรม ดังนั้น พัฒนาการของเด็กวัยนี้สามารถสัมผัสกับโลกรอบตัวได้มากขึ้น เป็นผลให้เกิดการสร้างความเข้าใจใหม่ โดยการใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวสามารถแก้ปัญหาได้แม้ว่าเด็กจะไม่สามารถอธิบายได้ก็ตาม

ขั้นที่ 2 ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม (Preoperational Stage) ในช่วงอายุ 2-7 ปี ความคิดของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับความรู้เป็นส่วนใหญ่ เด็กสามารถใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งได้ เด็กสามารถใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบตัวได้ เด็กมีพัฒนาการทางภาษาโดยเริ่มพูดได้เป็นประโยค และสามารถเรียนรู้คำต่างๆเพิ่มมากขึ้น เด็กสามารถใช้ภาษาเพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาได้ สามารถเล่นแบบสมมติหรือสร้างทำได้ เด็กมีความตั้งใจทำสิ่งต่างๆที่ละเอียด และอาจมีความคิดที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง โครงสร้างทางสติปัญญาด้านการอนุรักษ์ยังไม่พัฒนาอย่างเต็มที่ ส่งผลให้เด็กยังไม่สามารถเข้าใจความคงตัวของสสาร (Conservation) เด็กยังไม่สามารถคิดย้อนกลับได้ เด็กมีความคิดยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่สามารถแยกได้ว่าสิ่งใดเป็นของตนเองหรือของผู้อื่น เด็กจะพิจารณาสิ่งต่างๆตามที่ตนเองเห็น ทำให้ไม่สามารถที่จะเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นได้

ขั้นที่ 3 ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม (Concrete Operational Stage) ในช่วงอายุ 7-11 ปี เป็นวัยที่เด็กมีพัฒนาการเกี่ยวกับการคิดเป็นรูปธรรมและกระบวนการใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ เด็กสามารถสร้างกฎเกณฑ์และตั้งเกณฑ์ในการจัดแบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ได้ สามารถเรียงลำดับได้ เด็กสามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแสดงความเข้าใจ เด็กรู้จักการแก้ปัญหา กับสิ่งที่เป็นรูปธรรมได้ เด็กสามารถเข้าใจเรื่องความคงตัวของสิ่งต่างๆ (Conservation) โดยเด็กเข้าใจว่าของแข็งหรือของเหลวจะยังมีน้ำหนักหรือปริมาตรเท่าเดิมแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง เด็กสามารถใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างส่วนรวม ส่วนย่อย เด็กมีความสามารถในการคิดย้อนกลับ (Reversibility) เด็กเริ่มรู้จักฟังผู้อื่นมากขึ้น แต่เหตุผลต่างๆ ยังไม่พัฒนามากเท่าที่ควร

ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม (Formal Operational Stage) ในช่วงอายุ 11-15 ปี เป็นวัยที่เด็กสามารถคิดแบบนามธรรม กล่าวคือ เด็กเริ่มโตเป็นผู้ใหญ่ การคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลง เด็กสามารถคิดนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ สามารถคิดด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา สามารถกำหนดสมมติฐานและวางแผนในการแก้ไขปัญหาได้ สามารถเข้าใจว่าความจริงที่เห็นตามการรับรู้ไม่สำคัญเท่ากับความคิดถึงสิ่งที่อาจเป็นไปได้ ศักยภาพทางด้านคุณภาพการคิดของเด็กพัฒนาถึงขั้นสูงสุด การคิดเป็นนามธรรมบรรลุผลสำเร็จ ในช่วงวัยนี้กระบวนการดูซึมประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญายังคงดำเนินต่อไปเพื่อพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กแต่ละคน

เพียเจท์เชื่อว่า เด็กมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่แรกเกิด และผลจากการมีปฏิสัมพันธ์นี้ทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญา และองค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาตามแนวคิดของเพียเจท์มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (สूरางค์ โคว์ตระกูล. 2553: 49-50)

1. วุฒิภาวะ (Maturation) เป็นสภาพร่างกายที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาทางสติปัญญา ดังนั้นครูผู้สอนควรจัดประสบการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน
2. ประสบการณ์ (Experience) ทุกครั้งที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดประสบการณ์แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ
  - 2.1 ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
  - 2.2 ประสบการณ์ที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลทางตรรกศาสตร์ ซึ่งมีความสำคัญในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์
3. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) หมายถึง การที่บุคคลรอบข้างถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก โดยผ่านกระบวนการซึมซับหรือการดูซึมประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา
4. กระบวนการพัฒนาความสมดุล (Equilibration) หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Self-regulation) ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล เพื่อจะปรับความสมดุลของ

พัฒนาการเชาว์ปัญญาขั้นต่อไปอีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า โดยใช้กระบวนการซึมซาบหรือการดูดซึมประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

นอกจากนี้เพียเจต์ยังเห็นว่า องค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญามี 4 องค์ประกอบ โดยองค์ประกอบแรก คือ วุฒิภาวะ (Maturation) ซึ่งเป็นสภาพร่างกายที่มีความพร้อม ต่อการพัฒนาทางสติปัญญา ดังนั้นครูผู้สอนควรจัดประสบการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน องค์ประกอบที่สอง คือ ประสบการณ์ (Experience) มี 2 ชนิด ได้แก่ ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Physical Environment) และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลและทางคณิตศาสตร์ (Logico-mathematical Experience) องค์ประกอบที่สาม คือ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) คือ การที่บุคคลรอบข้างถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก โดยผ่านกระบวนการซึมซาบประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา และองค์ประกอบสุดท้าย คือ กระบวนการพัฒนาความสมดุล (Equilibration) หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Self-regulation) ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเพื่อจะปรับความสมดุลของพัฒนาการเชาว์ปัญญาขั้นต่อไปอีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า (สจวร์ต โค้วตระกูล. 2553: 49-50)

กล่าวโดยสรุป เพียเจต์เชื่อว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลเป็นผลเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ (Interact) ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยกระบวนการปรับตัว ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) เพื่อให้เกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) โดยเพียเจต์แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ชั้น ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว ความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ ปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม ปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม และเพียเจต์ยังเป็นผู้บุกเบิกความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรม โดยเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมมีความสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญา เมื่อสติปัญญาสูงขึ้นจริยธรรมย่อมสูงขึ้นด้วย โดยลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ ประกอบด้วยขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นจริยธรรมเชิงปรนัย หรือขั้นการมีจริยธรรมโดยการบังคับ และขั้นจริยธรรมเชิงอัตนัยหรือขั้นการมีจริยธรรมด้วยตนเอง โดยที่พัฒนาการทางสติปัญญาจะไม่ย้อนกลับไปยังขั้นที่ต่ำกว่าจึงส่งผลให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่สามารถย้อนกลับไปสู่ขั้นที่ต่ำกว่าด้วยเช่นกัน การฝึกฝนหรือการมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมจะส่งผลให้สามารถพัฒนาสู่ระดับที่สูงขึ้นได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ ครูต้องจัดประสบการณ์ให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตย เพื่อให้เด็กได้ปรับมโนทัศน์ของตนเองเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตย ซึ่งจะส่งผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา และส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการรู้คิด และมีเหตุผลที่จะพิจารณาถึงสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ไม่ควรทำในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่อยู่ในขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการตามทฤษฎีของเพียเจต์ ซึ่งเด็กมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เด็กยังไม่เข้า

ใจความต้องการของผู้อื่น การกระทำของเด็กเป็นผลจากบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือกว่า และเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ดังนั้นครูจึงควรเป็นตัวแบบในการแสดงลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เรียนรู้ลักษณะประชาธิปไตยซึ่งเป็นจริยธรรมของบุคคลในการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจะช่วยให้เด็กได้ซึมซาบข้อมูลเข้าสู่โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กด้วย

2.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรากฐานการพัฒนามาจากทฤษฎีของเพียเจต์ โดยโคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้น รวมทั้งหมด 6 ชั้น (ดวงเดือน พันธมนาวิน. 2524: 29-30) ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ระดับของจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2-10 ปี)	ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (2-7 ปี)
	ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี)
2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10-16 ปี)	ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี)
	ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี)
3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)	ขั้นที่ 5 หลักการทำตามค่านิยมสัญญา (16 ปีขึ้นไป)
	ขั้นที่ 6 หลักการยึดหลักอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)

ที่มา: ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2524:). ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น. หน้า 29-30.

พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแต่ละขั้นมีลักษณะ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2547: 166-167; สุรางค์ ไคว้ตระกูล. 2550: 68-75) ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre-conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลยึดตนเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจการกระทำ พฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ผู้มีอำนาจกำหนดให้หรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น โดยแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

1.1 ขั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ (Punishment and Obedience Orientation) (อายุ 2-7 ปี) เป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎ และหลีกเลี่ยงการกระทำ ซึ่งจะส่งผลให้ถูกลงโทษ เด็กพิจารณาการกระทำจากผลที่เห็นได้ภายนอก โดยไม่สนใจเจตนาหรือความเห็นของบุคคลอื่น เด็กเข้าใจว่าความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ

เด็กจึงพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะก่อให้เกิดการสูญเสียหรือความเจ็บปวดทางร่างกายและทรัพย์สิน

1.2 ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Instrumental Relativist Orientation) (อายุ 7-10 ปี) เป็นระดับขั้นที่เด็กตัดสินใจกระทำตามกฎข้อบังคับ ความสนใจ ความพึงพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้รางวัลตอบแทน โดยไม่ได้คำนึงถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เด็กตระหนักว่าผู้อื่นก็มีสิทธิทำในสิ่งที่เขาสนใจ เด็กเรียนรู้ว่าการกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่สนองความต้องการของตนและทำให้ตนเกิดความพึงพอใจ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลเรียนรู้ที่จะกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยหรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิก พฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับความคาดหวังของสังคม ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องแสดงบทบาทของตนอย่างเหมาะสมเมื่ออยู่ในสังคม กล่าวคือ บุคคลต้องสนับสนุนและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

2.1 ขั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Interpersonal Concordance of "good boy nice girl" Orientation) (อายุ 10-13 ปี) เป็นระดับขั้นที่เด็กตัดสินใจกระทำตามความคาดหวังของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือสิ่งที่ผู้อื่นเห็นชอบ ดังนั้นพฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น โดยพฤติกรรมที่ถูกต้องคือ การกระทำตนให้ดูดีในสายตาของผู้อื่น เพื่อรักษาความสัมพันธ์ เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ซึ่งเด็กจะยึดถือและปฏิบัติตามข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม โดยไม่ได้พิจารณาจากมุมมองที่เป็นหลักการหรือหลักเกณฑ์โดยทั่วไป ทำให้เด็กยังไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง และมองว่าการทำดีคือการทำให้ผู้อื่นชื่นชอบและยอมรับ

2.2 ขั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับทางสังคม (Law and Order Orientation) (อายุ 13-16 ปี) เป็นระดับขั้นที่เด็กตัดสินใจกระทำบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เด็กพยายามปฏิบัติหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ที่เห็นด้วยอย่างเต็มที่ ความถูกต้องจะพิจารณาที่ผลประโยชน์ของสังคม หรือกลุ่ม หรือสถาบันที่ตนอาศัยอยู่จะได้รับ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย และความเป็นระเบียบของสังคม

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post-conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลพยายามที่จะตีความหมายของหลักการ และมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจรรย์ญาณ โดยจริยธรรมที่บุคคลยึดถือจะมีความถูกต้องเป็นแบบสากล กล่าวคือ บุคคลที่มีการใช้เหตุผลทางจริยธรรมในระดับนี้จะตัดสินสิ่งต่างๆ ด้วยหลักการที่ถูกต้องยุติธรรมมากกว่าการใช้ระเบียบแบบแผน หรือความคาดหวังของบุคคลในสังคม บุคคลจะแยกตนเองออกจากกฎเกณฑ์และการคาดหวังของผู้อื่น หรืออาจกล่าวได้ว่ากฎเกณฑ์ต่างๆ และความคาดหวังของบุคคลในสังคมไม่มีอิทธิพลต่อวิจรรย์ญาณของบุคคล บุคคลจะดำเนินการด้วยวิจรรย์ญาณของตนเอง โดยคำนึงถึงความถูกต้องยุติธรรมว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

3.1 ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) (อายุ 16 ปีขึ้นไป) ในระดับนี้บุคคลสามารถควบคุมจิตใจของตนเองได้ บุคคลมีความภาคภูมิใจเมื่อทำดี และละอายใจตนเองเมื่อทำชั่ว บุคคลมีความตระหนักในข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ หรือความชอบธรรมภายใต้เหตุผลอันควรเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล และจะไม่กระทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงได้ของผู้อื่น ตลอดจนขัดต่อความเห็นชอบของสังคมส่วนรวม มองเห็นว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่สำคัญแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเปลี่ยนแปลงต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคมและไม่ขัดต่อความชอบธรรมของบุคคลด้วยเช่นกัน

3.2 ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Universal Ethical Principle Orientation) (วัยผู้ใหญ่) ในระดับนี้บุคคลจะแสดงถึงการมีความรู้อย่างกว้างขวางเป็นสากล นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตนเอง ตลอดจนมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติอันเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และเพื่อการสงวนไว้ซึ่งการให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีของบุคคล บุคคลจะเห็นด้วยกับกฎเกณฑ์ในสังคมถ้าหากกฎเกณฑ์นั้น อยู่บนความถูกต้องอันเป็นอุดมคติ เช่น การปฏิบัติตามหลักศาสนาต่างๆ โดยความถูกต้องเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับมโนธรรมของแต่ละบุคคลซึ่งได้พัฒนาแล้ว

โคลเบอร์ก เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น จะไม่เกิดการพัฒนาแบบข้ามขั้นเนื่องจากพัฒนาการทางจริยธรรมขึ้นอยู่กับการใช้เหตุผล ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางสติปัญญา การใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นได้ด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลขั้นที่ต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่าๆ ได้ดีขึ้น จึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผล ทำให้มีการใช้เหตุผลในขั้นสูงมากขึ้นตามลำดับ ส่วนเหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าก็จะถูกใช้น้อยลงและถูกละทิ้งไปในที่สุด และบุคคลไม่จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาการทางจริยธรรมไปจนถึงขั้นสุดท้ายคือระดับที่หก แต่อาจหยุดอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งที่ต่ำกว่าได้ (นีออน พิณประดิษฐ์. 2545: 30)

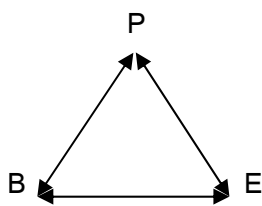
เมื่อพิจารณาขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ เด็กจะทำตามที่สังคมกำหนดว่าดีหรือไม่ดี เด็กมองผลของการกระทำว่า จะได้รับความเจ็บปวดหรือความพึงพอใจ และจะทำตามกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนคือผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดไว้ โดยเด็กจะทำตามที่ถูกสั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำ และเลือกทำแต่สิ่งที่นำความพอใจมาให้ (การแสวงหารางวัล) เท่านั้น โดยที่พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่กับปฏิบัติตนของผู้ใหญ่ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา และครูผู้สอน ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องเป็นตัวแบบที่สำคัญในการอบรมปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กเพื่อให้เด็กสามารถเลียนแบบตลอดจนมีการเสริมแรงในพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม โดยการส่งเสริมพัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นต้นให้กับเด็กก็จะเป็นการวางรากฐานสำหรับจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าต่อไป

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีรากฐานการพัฒนาจากเพียเจท์ โดยโคลเบอร์กเห็นว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด และโคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้น รวมทั้งหมด 6 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล ชั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น ชั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับทางสังคม ชั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา ชั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล โดยโคลเบอร์กเห็นว่าบุคคลต้องผ่านการพัฒนาทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาจริยธรรมในขั้นต่อไปและยากที่จะกลับไปขั้นเดิม

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ ต้องมีการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อให้เด็กมองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโนท์ และเฟาสต์. 2541: 26; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 68-75) มีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ตระหนักในการเคารพกฎกติกาของสังคมได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการรู้คิดและมีเหตุผลที่จะพิจารณาถึงสิ่งที่ควรกระทำและสิ่งที่ไม่ควรกระทำในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม

2.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา

แบนดูรา (Bandura) ผู้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Theory of Social Cognitive) มีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมอ การเรียนรู้ของมนุษย์จึงเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน (ดวงเดือน ศาสตราภกร. 2547: 114-115; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2549: 48-60; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 235-248) นอกจากนี้แบนดูรายังเชื่อว่าการศึกษากฎพฤติกรรมในปัจจุบัน ควรลดการให้ความสำคัญในเรื่องการควบคุมภายใน แต่ควรให้ความสำคัญในการศึกษาตัวควบคุมภายนอก อันได้แก่ ตัวเสริมแรงต่างๆซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับพฤติกรรม (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 238) ดังแสดงในภาพประกอบ 9

B = พฤติกรรม

P = บุคคล

E = สิ่งแวดล้อม

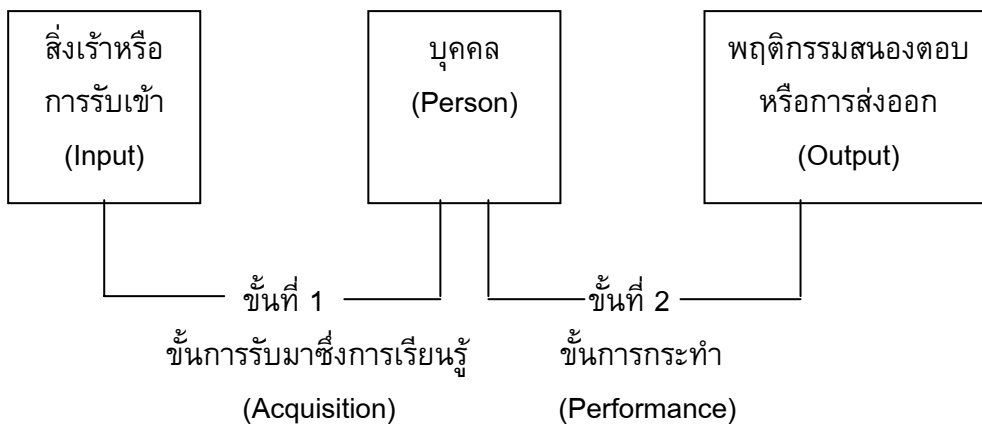
ภาพประกอบ 9 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม

ที่มา: สุรางค์ โค้วตระกูล. (2553). จิตวิทยาการศึกษา. หน้า 238.

จากภาพประกอบ 9 จะเห็นว่าพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และแบนดูรายังเชื่อว่ามนุษย์จะใช้สภาพเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและประสบการณ์ในการตัดสินใจพฤติกรรมครั้งต่อไป

ขั้นของการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือเลียนแบบ

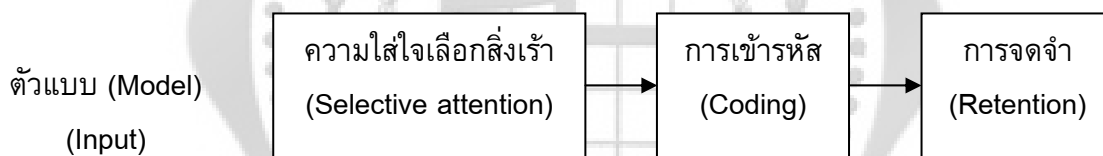
แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคมด้วยการรู้คิดจากการเลียนแบบ มี 2 ขั้น คือ ขั้นแรกเป็นขั้นการได้รับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ ขั้นที่สอง เรียกว่า ขั้นการกระทำ (Performance) ซึ่งอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ การแบ่งขั้นของการเรียนรู้แบบนี้ ทำให้ทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูราแตกต่างจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยมชนิดอื่นๆ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 239-242) ลักษณะการเรียนรู้โดยการเลียนแบบทั้ง 2 ขั้น ดังแสดงในภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 ขั้นของการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ

ที่มา: สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2553). จิตวิทยาการศึกษา. หน้า 239.

ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญเป็นลำดับ 3 ลำดับ ดังแสดงในภาพประกอบที่ 11

ภาพประกอบที่ 11 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้

ที่มา: สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2553). จิตวิทยาการศึกษา. หน้า 239.

จากภาพประกอบจะเห็นได้ว่าส่วนประกอบทั้ง 3 อย่างของการรับมาซึ่งการเรียนรู้ เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) ความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบ และในขั้นการกระทำ (Performance) นั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ

กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ

แบนดูรา (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 240-242; อ้างอิงจาก Bandura. 1977) ได้อธิบายกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้จากตัวแบบว่ามี กระบวนการ ดังนี้

1. กระบวนการความใส่ใจ (Attentional Process)

ความใส่ใจของผู้เรียนมีความสำคัญอย่างมาก ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจหรือสนใจในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น แบนดูรา กล่าวว่า ผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นตัวแบบ องค์ประกอบที่สำคัญของตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อความใส่ใจของผู้เรียนมีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้มีเกียรติสูง มีความสามารถสูง หน้าตาดี มีอำนาจให้รางวัลหรือลงโทษ เป็นต้น และคุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการความใส่ใจ เช่น วัยของผู้เรียน ความสามารถทางด้านพุทธิปัญญา ทักษะทางการใช้มือและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ความรู้สึกว่าตนเองมีค่า (Self-esteem) ความต้องการและทัศนคติของผู้เรียน เป็นต้น

2. กระบวนการจดจำ (Retention Process)

แบนดูรา อธิบายว่า การที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว พบว่า ผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรม หรือการกระทำของตัวแบบด้วยคำพูดหรือสามารถมีภาพพจน์สิ่งที่ตนสังเกตเห็นใจจะเป็นผู้ที่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้โดยการสังเกตได้ดีกว่าผู้ที่เพียงแต่ดูเฉย ๆ หรือทำงานอื่นในขณะที่ดูตัวแบบไปด้วย สรุปแล้ว ผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ (Visual Image) และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ (Verbal coding) จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบจากตัวแบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนาน ๆ และนอกจากนี้ ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำ ก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดียิ่งขึ้น

3. กระบวนการการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process)

กระบวนการการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนแปรสภาพ (Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ (Verbal Coding) ในที่สุดแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ปัจจัย ที่สำคัญของกระบวนการนี้ คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียน ถ้าหากผู้เรียนไม่มีความพร้อมก็จะไม่สามารถที่จะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้ แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่พฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วยกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นในขั้นการแสดงพฤติกรรม

เหมือนตัวแบบ (Reproduction) ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไปผู้เรียนบางคนก็อาจจะทำได้ดีกว่าตัวแบบที่ตนสังเกตหรือบางคนก็สามารถเลียนแบบได้เหมือนมากบางคนก็อาจจะทำได้ไม่เหมือนกับตัวแบบเพียงแต่คล้ายคลึงกับตัวแบบ มีบางส่วนเหมือนบางส่วนไม่เหมือนกับตัวแบบ และผู้เรียนบางคนจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ฉะนั้น แบบดูราจึงให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็นตัวแบบ เช่น ผู้ปกครองหรือครูควรใช้ผลย้อนกลับที่ต้องตรวจสอบแก้ไข (Correcting Feedback) เพราะจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนในใจว่าการแสดงพฤติกรรมของตัวแบบมีอะไรบ้าง และพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง

4. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process)

แบบดูรา อธิบายว่า แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำประโยชน์มาให้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัล หรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้หรือควบคุมสถานการณ์ได้ กล่าวคือ ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมทุกอย่างที่ตนเรียนรู้เสมอไป ดังนั้น การจูงใจให้เกิดการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญ ในการเลียนแบบจากการสังเกต ผู้เรียนจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเขามากกว่าที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้โทษ และมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่เขาพอใจ มากกว่าพฤติกรรมที่เขาทำแล้วไม่สบายใจ (ดวงเดือน ศาสตราภกร. 2547: 114-115)

พีชเชอร์ และคนอื่น ๆ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2549: 51 อ้างอิงจาก Fischer & Gochros: 1975; Ross: 1981) ได้สรุปหน้าที่ของตัวแบบออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบนั้น ยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อนเลยในอดีต เช่น พฤติกรรมการพูดของเด็ก พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการช่วยเหลือตนเอง เป็นต้น
2. ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบเคยเรียนรู้พฤติกรรมมาบ้างแล้วในอดีต ตัวแบบจะทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวพยายามพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรม ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือยังไม่เคยมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มาก่อน ตัวแบบนั้นก็ช่วยทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้นลดลงหรือไม่เกิดขึ้น

ประเภทของตัวแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง
2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น นิทาน การ์ตูน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือนิยาย เป็นต้น

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา เป็นทฤษฎีที่เน้นการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเรียนผ่านตัวแบบ จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ สังเกต การตอบสนองและปฏิกริยาของตัวแบบ สภาพแวดล้อมของตัวแบบ ผลการกระทำที่ตัวแบบ ได้รับ (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2547: 50) และเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ของเด็กปฐมวัย โดยการเรียนรู้จากตัวแบบนี้มีกระบวนการความใส่ใจที่ตัวแบบนั้นดึงดูดให้เด็กเกิดความสนใจและตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบที่มีความเด่นชัด มีการแสดงออกที่ไม่ซับซ้อนทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจ เห็นพฤติกรรมของตัวแบบนั้นมีคุณค่า และมีประโยชน์ จากนั้นเด็กจะจดจำลักษณะของตัวแบบจัดเก็บในกระบวนการเก็บจำ เก็บข้อมูลจากตัวแบบให้ง่ายต่อการจำในรูปสัญลักษณ์ จัดระบบโครงสร้างทางปัญญา มีการชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดของตนและชักซ้อมด้วยการกระทำ ในกระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบนั้นเด็กจะแสดงพฤติกรรมได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การจำสิ่งที่สังเกตได้ ข้อมูลย้อนกลับจากการแสดงพฤติกรรมและเทียบเคียงกับภาพที่จำได้ ประกอบกับทักษะของเด็กในการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมา การที่เด็กเกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมอีกหรือไม่ขึ้นอยู่กับการบวนการจูงใจต้องมีสิ่งล่อใจจากภายนอกกระตุ้นการรับรู้ ทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ทำให้สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อใจของเด็กเอง อาจเป็นวัตถุสิ่งของ และการประเมินตนเองที่ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ ในการจัดการเรียนรู้ต้องมีการนำเสนอตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็ก โดยตัวแบบที่นำเสนอให้กับเด็กต้องมีความน่าสนใจ เช่น มีวัยใกล้เคียงกับเด็ก มีพฤติกรรมลักษณะประชาธิปไตยที่พึงประสงค์และได้รับผลดีจากการแสดงพฤติกรรมนั้น สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญสามารถเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตประจำวันของเด็กได้ เพื่อกระตุ้นให้เด็กมีความสนใจและจูงใจให้เด็กเกิดการเรียนรู้โดยการสังเกตและสามารถนำไปประยุกต์ในสถานการณ์ต่างๆได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการนำเสนอตัวแบบสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเล่านิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ การนำเสนอตัวแบบด้วยวิธีการที่หลากหลายนอกจากจะช่วยกระตุ้นความสนใจของเด็กแล้วยังช่วยไม่ให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

2.2.4 แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือ การเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย โดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกัน 3-6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม นักวิชาการคนสำคัญที่เผยแพร่แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ได้แก่ สลาวิน (Slavin) เดวิด จอห์นสัน (David Johnson) และโรเจอร์ จอห์นสัน (Roger Johnson) โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นการมุ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนซึ่งเป็นมิติที่ถูกมองข้ามไป ทั้งที่มีผลการวิจัยระบุว่า ความรู้สึกของผู้เรียนต่อตนเอง

ต่อโรงเรียน ครูและเพื่อนมีผลต่อการเรียนรู้น้อยมาก จอห์นสัน: และจอห์นสัน (ทิสนา แชมมณี. 2553: 99; อ้างอิงจาก Johnson; & Johnson. 1994: 31-32) กล่าวว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนมี 3 ลักษณะ คือ

1. แข่งขันกันในการศึกษาเรียนรู้ ผู้เรียนแต่ละคนพยายามเรียนให้ได้ดีกว่าคนอื่นเพื่อให้ได้คะแนนดีได้รับการยกย่องจากผู้อื่นหรือได้รับการตอบแทนในลักษณะต่าง ๆ
2. ต่างคนต่างเรียน คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบดูแลตนเองให้เกิดการเรียนรู้ไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่น
3. ร่วมมือกันหรือช่วยกันในการเรียนรู้ คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนและในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยให้สมาชิกคนอื่นเรียนรู้ด้วย

จอห์นสันและจอห์นสันแสดงความเห็นว่า ผู้เรียนควรมีโอกาสในการเรียนรู้ทั้ง 3 ลักษณะ โดยรู้จักใช้ลักษณะการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ การเรียนรู้แบบร่วมมือสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีทั้งทักษะทางสังคมและการทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือมิใช่เพียงการจัดผู้เรียนเข้ากลุ่มและให้ทำงานร่วมกัน แต่การเรียนรู้แบบร่วมมือต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ (Johnson; & Johnson. 1994: 31 - 37) ดังนี้

1. ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางบวก (Positive Interdependent) หมายถึงการพึ่งพากันในทางบวก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การพึ่งพากันเชิงผลลัพธ์ คือ การพึ่งพากันในด้านการได้รับผลประโยชน์จากความสำเร็จของกลุ่มร่วมกัน ซึ่งความสำเร็จของกลุ่มอาจจะเป็นผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่ม ในการสร้างการพึ่งพากันในเชิงผลลัพธ์ที่ดีนั้น ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนทำงาน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน จึงจะเกิดแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน สามารถร่วมมือกันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ และการพึ่งพาในเชิงวิธีการ คือ การพึ่งพากันในด้านกระบวนการทำงานเพื่อให้งานกลุ่มสามารถบรรลุได้ตามเป้าหมาย ซึ่งต้องสร้างสภาพการณ์ให้ผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่มได้รับรู้ว่าตนเองมีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่ม ในการสร้างสภาพการพึ่งพากันในเชิงวิธีการ มีองค์ประกอบ ดังนี้

- 1.1 การทำให้เกิดการพึ่งพาทรัพยากรหรือข้อมูล (Resource Interdependence) คือ แต่ละบุคคลจะมีข้อมูลความรู้เพียงบางส่วนที่เป็นประโยชน์ต่องานของกลุ่ม ทุกคนต้องนำข้อมูลมารวมกันจึงจะทำให้งานสำเร็จได้ ในลักษณะที่เป็นการให้งานหรืออุปกรณ์ที่ทุกคนต้องทำหรือใช้ร่วมกัน

- 1.2 ทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงบทบาทของสมาชิก (Role Interdependence) คือ การกำหนด บทบาทของการทำงานให้แต่ละบุคคลในกลุ่ม และการทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงภาระงาน (Task Interdependence) คือ แบ่งงานให้แต่ละบุคคลในกลุ่มมีทักษะ

ที่เกี่ยวข้องกัน ถ้าสมาชิกคนใดคนหนึ่งทำงานของตนไม่เสร็จ จะทำให้สมาชิกคนอื่นไม่สามารถทำงานในส่วนที่ต่อเนื่องได้

2. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม (Face to Face Promotive Interdependence) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กัน การอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด การอธิบายให้สมาชิกในกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้ การรับฟังเหตุผลของสมาชิกในกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้ การรับฟังเหตุผลของสมาชิกภายในกลุ่ม จะก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน เป็นการเปิดโอกาสให้ ผู้เรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกันทางสังคม จากการช่วยเหลือสนับสนุนกัน การเรียนรู้เหตุผลของกันและกัน ทำให้ได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับ การทำงานของตนเองจาก การตอบสนองทางวาจา และท่าทางของเพื่อนสมาชิกช่วยให้รู้จักเพื่อนสมาชิกได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

3. ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล (Individual Accountability) หมายถึง ความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน โดยต้องทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ ต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองและเพื่อนสมาชิก ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสามารถและความรู้ที่แต่ละคนจะได้รับ มีการตรวจสอบเพื่อความแน่ใจว่า ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้เป็นรายบุคคลหรือไม่ โดยประเมินผลงานของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งรวมกันเป็นผลงานของกลุ่มให้ข้อมูลย้อนกลับทั้งกลุ่มและรายบุคคลให้สมาชิกทุกคนรายงานหรือมีโอกาสแสดง ความคิดเห็นโดยทั่วถึง ตรวจสอบสรุปผลการเรียนเป็นรายบุคคลหลังจบบทเรียน เพื่อเป็นการประกันว่าสมาชิกทุกคนในกลุ่มรับผิดชอบทุกอย่างร่วมกับกลุ่ม ทั้งนี้สมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องมีความมั่นใจและพร้อมที่จะได้รับการทดสอบเป็นรายบุคคล

4. การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย (Interpersonal and Small Group Skills) หมายถึง การมีทักษะทางสังคม (Social Skill) เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข คือ มีความเป็นผู้นำ รู้จักตัดสินใจ สามารถสร้าง ความไว้วางใจ รู้จักติดต่อสื่อสาร และสามารถแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกันที่จะช่วยให้การทำงานกลุ่มประสบความสำเร็จ

5. กระบวนการทำงานของกลุ่ม (Group Processing) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม โดยผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด มีความร่วมมือทั้งด้านความคิด การทำงาน และความรับผิดชอบร่วมกันจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ การที่จะช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายนั้น กลุ่มจะต้องมีหัวหน้าที่ดี สมาชิกดี และกระบวนการทำงานดี นั่นคือ มีการเข้าใจในเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ในกระบวนการนี้สิ่งที่สำคัญ คือ การประเมินทั้งในส่วนที่เป็นวิธีการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม และผลงานของกลุ่ม โดยเน้นการประเมินคะแนนของผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่มมาเป็นคะแนนกลุ่ม เพื่อตัดสินความสำเร็จของกลุ่มด้วย ประเมินกระบวนการทำงานกลุ่ม ประเมินหัวหน้า

และประเมินสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ ผู้เรียนเห็นความสำคัญของกระบวนการกลุ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มได้

ผลดีของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือส่งผลดีต่อผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (ทิสนา แซมมณี. 2553: 101; อ้างอิงจาก Johnson, Johnson and Holubec. 1994: 1.3-1.4)

1. มีความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายมากขึ้น (Greater efforts to achieve) การเรียนแบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีความพยายามที่จะเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายเป็นผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และมีผลงานมากขึ้น การเรียนรู้มีความคงทนมากขึ้น (Long-term retention) มีแรงจูงใจภายใน และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีการใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้เหตุผลดีขึ้นและคิดอย่างมีวิจารณญาณมากขึ้น

2. มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนดีขึ้น (More positive relationships among students) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีน้ำใจนักกีฬามากขึ้น ใส่ใจในผู้อื่นมากขึ้น เห็นคุณค่าของความแตกต่าง ความหลากหลาย การประสานสัมพันธ์และการรวมกลุ่ม

3. มีสุขภาพจิตดีขึ้น (Greater psychological health) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดีขึ้น มีความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเอง และมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม และความสามารถในการเผชิญกับความเครียดและความผันแปรต่างๆ

ประเภทของกลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือ

กลุ่มเรียนรู้แบบร่วมมือที่ใช้โดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. กลุ่มเรียนรู้แบบร่วมมืออย่างเป็นทางการ (Formal Cooperative Learning Groups) เป็นกลุ่มที่ครูจัดขึ้นโดยการวางแผน การจัดระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีการและเทคนิคต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้ร่วมมือกันเรียนรู้สาระต่างๆอย่างต่อเนื่อง อาจใช้เวลาหลายชั่วโมงจนผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

2. กลุ่มเรียนรู้แบบร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ (Informal Cooperative Learning Groups) เป็นกลุ่มที่ครูจัดขึ้นชั่วคราวโดยสอดแทรกอยู่ในการสอนปกติโดยเฉพาะการสอนแบบบรรยาย ครูสามารถจัดกลุ่มเรียนรู้ที่สอดแทรกเข้าไปเพื่อช่วยให้ผู้เรียนมุ่งความสนใจหรือใช้ความคิดเป็นพิเศษในสาระบางจุด

3. กลุ่มเรียนรู้แบบร่วมมืออย่างถาวร (Cooperative Base Groups) เป็นกลุ่มการเรียนรู้ที่สมาชิกกลุ่มมีประสบการณ์ทำงานหรือเรียนรู้ร่วมกันมานาน จนกระทั่งเกิดสัมพันธภาพที่แน่นแฟ้น สมาชิกกลุ่มมีความผูกพัน ห่วงใย ช่วยเหลือกันและกันอย่างต่อเนื่อง

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือนั้น ครูสามารถนำเทคนิคการเรียนการสอนต่าง ๆ มาช่วยให้องค์ประกอบการเรียนรู้แบบร่วมมือทั้ง 5 ประการสัมฤทธิ์ผล (ทิสนา แชมมณี. 2553: 103-104; อ้างอิงจาก Johnson; & Johnson. 1994: 1: 13-14) การวางแผนบทเรียนและการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบร่วมมือมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ด้านการวางแผนการจัดการเรียนการสอน ต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของบทเรียนทั้งด้านความรู้และทักษะกระบวนการ กำหนดขนาดของกลุ่มควรมีขนาดเล็กและมีการจัดผู้เรียนเข้ากลุ่มให้แต่ละกลุ่มมีสมาชิกคละกันในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถ เพศ ความถนัด เป็นต้น พร้อมทั้งกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันอย่างทั่วถึง ซึ่งบทบาทหน้าที่ที่แต่ละคนได้รับจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของงานที่เป็นจุดมุ่งหมายของกลุ่ม มีการจัดสถานที่เหมาะสมกับการทำงานกลุ่ม และจัดวัสดุอุปกรณ์หรืองานให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หรือแต่ละคนมีส่วนร่วมในการช่วยกลุ่มและพึ่งพากันในการเรียนรู้

2. ด้านการสอน ครูควรมีการเตรียมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน โดยอธิบายชี้แจงจุดมุ่งหมายของบทเรียน เหตุผลในการดำเนินการขั้นตอนและรายละเอียดของงานกลุ่ม เกณฑ์การประเมินผลงาน อธิบายให้นักเรียนเข้าใจความสำคัญของการพึ่งพา ช่วยเหลือและการเกื้อกูลกันในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม รวมทั้งระเบียบกติกา บทบาทหน้าที่ ประโยชน์ที่กลุ่มจะได้รับในการเรียนรู้แบบร่วมมือและการตรวจสอบความรับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย พร้อมทั้งชี้แจงถึงพฤติกรรมที่คาดหวังจะช่วยให้ผู้เรียนรู้และพยายามแสดงพฤติกรรมนั้น

3. ด้านการควบคุมกำกับและช่วยเหลือกลุ่ม มีการสังเกตการณ์การทำงานร่วมกันของกลุ่ม ให้สมาชิกได้มีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด สมาชิกมีความเข้าใจในงานและบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ มีการให้ข้อมูลป้อนกลับและให้การเสริมแรง เข้าไปช่วยเหลือเมื่อพบว่ากลุ่มต้องการความช่วยเหลือ และสรุปประเด็นการเรียนรู้ที่ได้จากการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อช่วยให้การเรียนรู้มีความชัดเจนขึ้น

4. ด้านการประเมินผลและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ครูประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพโดยให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน และควรจัดให้ผู้เรียนมีเวลาในการวิเคราะห์การทำงานของกลุ่มและพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มเพื่อให้กลุ่มมีโอกาสเรียนรู้ที่จะปรับปรุงส่วนบกพร่องของกลุ่ม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือในเด็กปฐมวัย

การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นส่วนหนึ่งของการวางโปรแกรมกลยุทธ์ที่ครูต้องเก็บสะสมไว้บริกเคอร์และครีฟ (Bricker and Cripe. 1992: 283) ได้จำแนกกิจกรรมไว้ 3 ชนิดที่รวมอยู่ในโปรแกรมของเด็กปฐมวัย

1. กิจกรรมประจำวัน (Routine Activities) เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั่วไปซึ่งเป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน เช่น การรับประทานอาหาร ใส่ผ้าอ้อมและการแต่งตัวที่บ้านและทานอาหารว่าง การทำความสะอาด และการเตรียมการในส่วนที่เป็นศูนย์กลางที่เป็นพื้นฐานโปรแกรม (Preparation for Departure at Center-based Programs)

2. กิจกรรมวางแผน (Planned Activities) เป็นการออกแบบสถานการณ์ซึ่งจะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีการจัดการโดยผู้ใหญ่ การวางแผนกิจกรรมควรเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจสำหรับเด็กและเป็นการพัฒนาที่ดึงดูดใจเด็ก ตรงข้ามกับการออกแบบที่จะฝึกทักษะเป้าหมายโดยเฉพาะ

3. กิจกรรมริเริ่มของเด็ก (Child Initiated Activities) เป็นกิจกรรมที่เด็กคิดขึ้นด้วยตัวของเด็กเอง

โปรแกรมเด็กปฐมวัยนั้นจะผสมผสานกิจกรรมทั้ง 3 ชนิดนี้เสมอ อย่างไรก็ตามเด็กบางคนก็ไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนๆ เด็กเหล่านี้จะไม่ค่อยเข้าไปเล่นร่วมกับเด็กคนอื่น และหลีกเลี่ยงการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กคนอื่นๆ เด็กจะขาดทักษะในการเข้าร่วมหรือดำเนินการปฏิสัมพันธ์ให้คงอยู่ เด็กเหล่านี้อาจจะรับบริการการศึกษาพิเศษจากกิจกรรมเสริม หรือกิจกรรมอื่นๆ บางอย่างที่เป็นกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วย

ครูมีบทบาทที่สำคัญในการอำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยหัวใจสำคัญของห้องเรียนแบบร่วมมือจะต้องถ่ายทอดผ่านการปรับให้สอดคล้องกับการเจรจาต่อรอง และการประนีประนอมของเด็กๆเอง ครูต้องเตรียมโอกาสเพื่อให้เกิดการร่วมมือสอนทักษะความร่วมมือและเตรียมให้ข้อมูลย้อนกลับ ครูและเด็กมีปฏิสัมพันธ์กันเหมือนกับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา แม้ว่าครูจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือน้อยที่สุดแต่บางครั้งครูก็จำเป็นต้องเข้ามาแทรกแซง ครูสังเกตการณ์ทำงานร่วมกันของเด็กๆโดยเน้นที่การปฏิสัมพันธ์การบันทึกทักษะความร่วมมือที่สังเกตเห็นโดยเฉพาะ และทักษะเหล่านั้นจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขเมื่อเห็นว่าปัญหานั้นเด็กไม่สามารถแก้ไขได้ครูจะเข้าไปช่วยเหลือ เมื่อจบกิจกรรมต้องอภิปรายกับเด็กถึงวิธีการที่พวกเขาร่วมมือกัน ให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อเป็นการสนับสนุนเด็กในระหว่างนี้เด็กสามารถอธิบายความรู้สึกที่ดีและสิ่งที่พวกเขาต้องการจะฝึกในอนาคตต่อไป

การเรียนรู้แบบร่วมมือมีบทบาทสำคัญในการฝึกทักษะทางสังคมให้กับเด็ก โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้เรียนรู้ร่วมกันจากการร่วมวางแผนเป้าหมาย การวางแผนร่วมกัน ทำกิจกรรมและเล่นร่วมกันโดยคำนึงถึงเป้าหมายของกลุ่ม เมื่อเด็กและสมาชิกของกลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้เขาก็จะบรรลุเป้าหมายของตนเองด้วยเช่นกัน ดังนั้นการเรียนรู้แบบร่วมมือจึงเป็นการวางรากฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม และสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและส่วนรวม เป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดการมองเห็นสรรพสิ่งว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับตนเอง และคำนึงถึงผลของการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและส่วนรวม การเรียนรู้แบบร่วมมือจึงช่วยให้เด็กคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อการบรรลุเป้าหมายร่วมของกลุ่ม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพ และทักษะด้านสังคม อารมณ์ในการทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบร่วมมือสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ ในการจัดการเรียนรู้ต้องจัดให้เด็กได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มย่อยเพื่อช่วยให้เด็กเกิดเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดความเคารพและยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบที่จะทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ช่วยให้เด็กได้พัฒนาการรู้คิดและความมีเหตุผลอันเป็นลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลขึ้นได้

2.2.5 แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการมีความเห็นที่ถูกต้อง เป็นปัจจัยสำคัญสู่กระบวนการทางปัญญา ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงโยนิโสมนสิการในความหมายที่ลุ่มลึกและหมายถึงปัจจัยที่พัฒนาสู่ปัญญาที่เป็นตัวดับอวิชชา (ความไม่รู้เท่าทันความจริงของสังขาร ความไม่รู้ในอริยสัจ 4 โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยสู่ปัญญาในการดำเนินชีวิตทั่วไป

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต. 2551: 29 – 37) ได้ให้ความหมายของ โยนิโสมนสิการ ว่า โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โดยโยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญญา อูบาย วิธี ทางมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย ซึ่งมีไวพจน์ให้ความเห็นแยกเป็นแง่ๆ ดังต่อไปนี้

1. อูบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอูบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือ คิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะ ลักษณะและสามัญลักษณ์ของสิ่งทั้งหลาย

2. ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับจัดลำดับได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ เรื่องนั้น หรือ กระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นชั้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3. การถมนนิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณา สืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4. อุปาทกมนนิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือให้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่นปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณา

ที่ทำให้มีสติ หรือ ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ซึ่งสามารถสรุปความสั้นๆ ได้ว่า โยนิโสมนสิการคือ การคิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้าकुศล หรือหากมองในอีกแง่ โยนิโสมนสิการก็คือ มนสิการชนิดที่ทำให้เกิดการใช้ปัญญาพร้อมกับทำให้ปัญญานั้นเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2538: 43 – 44) กล่าวว่า การที่จะรู้เข้าใจความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลก็คือ การที่ต้องเริ่มต้นด้วยโยนิโสมนสิการคือ คิดเป็น คิดอย่างมีกระบวนการวิธี รู้จักแยกแยะองค์ประกอบ ศึกษาเหตุปัจจัยต่างๆ โดยโยนิโสมนสิการเป็นการต่อจากปรโตโฆสะคือ อิทธิพลภายนอก ในขณะที่โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายใน ถ้าปัจจัยภายในไม่ดีพอ ความคิดจะไหลตามปรโตโฆสะ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปรโตโฆสะว่าดีหรือไม่ ถ้าเป็น ปรโตโฆสะ ที่ดีที่เรียกว่า กัลยาณมิตร ก็จะทำให้เกิดการชักจูงให้เกิดการพัฒนาปัจจัยภายใน หรือโยนิโสมนสิการ หากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกดีถูกต้องเราก็เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เข้าใจถูกต้อง มองเห็นความจริงตามระบบ และกระบวนการปัจจัยสัมพันธ์ เช่น มองเห็นเหตุปัจจัย ความเป็นมา องค์ประกอบ แยกส่วนดีส่วนเสีย คุณและโทษ และทางที่จะเลือกถือเอาประโยชน์ ซึ่งสัมมาทิฐิเป็นองค์ประกอบข้อแรกของทางสายกลางหรือมรรค คือวิถีทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่อิสรภาพและสันติสุข

การแก้ปัญหอย่างถูกวิธีจำเป็นต้องอาศัยปัญญา ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ความคิดที่ถูกต้อง มีวิธีคิดที่ไม่อาศัยการปรุงแต่งตามตัณหา ความทะยานอยาก วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงเป็นวิธีคิดที่สมควรจะศึกษาและทำความเข้าใจ ซึ่งพระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต. 2551: 38-128) ได้ให้ความหมายของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ดังนี้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก็คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติแม้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้จะมีหลายวิธี หลักการก็มี 2 แบบ คือ โยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัดบรรเทาตัณหาหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง และโยนิโสมนสิการที่มุ่งเพื่อสกัดหรือบรรเทาตัณหา โยนิโสมนสิการที่มุ่งกำจัดอวิชชาโดยตรงนั้นตามปกติเป็นแบบที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด เพราะให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง ส่วนโยนิโสมนสิการที่มุ่งเพื่อสกัดหรือบรรเทาตัณหามักใช้เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้นๆ ซึ่งมุ่งเตรียมพื้นฐานหรือพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรมให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขั้นสูงต่อไป

วิธีโยนิโสมนสิการ สามารถประมวลเป็นแบบใหญ่ๆ ได้ 10 แบบ ดังนี้

1. วิธีแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบ-ทอดกันมา อาจเรียกว่า วิธีคิด แบบอัทปะปัจจัยตา คือ คิดแบบสอบสวน หรือตั้งคำถาม หรือ คิดตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท คือ สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้น วิธีคิดดังกล่าวจัดเป็นวิธีโยนิโสมนสิการแบบพื้นฐาน

2. วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหาเป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของความเป็นจริง มีการจำแนกแยกแยะจัดเป็นหมวดหมู่เรียกว่า “วิวัชชะ” (วิธีคิดวิเคราะห์) ในทางธรรมมุ่งถึงการเห็นความไม่มีแก่นสารหรือความไม่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย เห็นสิ่งทั้งหลายตามเหตุและปัจจัย

3. วิธีแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทัน คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่า เป็นธรรมดาที่สิ่งทั้งหลายจะเกิดตามเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ปรุงแต่งขึ้นจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน

ขั้นที่หนึ่ง คือ รู้เท่าทันและยอมรับความจริง เป็นขั้นวางใจวางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติเป็นท่าที่แห่งปัญญา ไม่มองตามความอยากให้เป็นหรืออยากไม่ให้เป็น

ขั้นที่สอง คือ แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา

4. วิธีแบบอริยสัจ / คิดแบบแก้ปัญหาก็เรียกว่า วิธีแห่งความดับทุกข์ซึ่งมีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ

4.1 เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุ สืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วแก้ไขและทำการแก้ที่ต้นเหตุ จัดเป็น 2 คู่ คือ

คู่ที่ 1 ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบ ซึ่งไม่ต้องการ สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไข จึงจะพ้นจากปัญหาได้

คู่ที่ 2 นิโรธเป็นผล เป็นสภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง มรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำการในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือ สภาวะสิ้นปัญหา อันได้แก่ความดับทุกข์

4.2 เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำ ต้องปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ใช้แก้ปัญหาไม่ฟุ้งซ่านไปในเรื่องๆ ที่คิดเพื่อสนองตัณหามานะทีฐิ ซึ่งไม่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาก็

5. วิธีแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการ กับความมุ่งหมาย ในขณะที่ลงมือปฏิบัติหรือทำตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย ไม่ไปในทางเลื่อนลอย งามาย

6. วิธีแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในแบบที่เน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้นๆ ในทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีและด้านเสีย ซึ่งมีลักษณะ 2 ประการ คือ

6.1 การมองเห็นตามความเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ

6.2 เมื่อจะแก้ปัญหาก็ปฏิบัติ เห็นเพียงคุณหรือโทษ ข้อดี-ข้อเสีย ยังไม่พอดังมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร และพ้นจากข้อบกพร่อง จุดอ่อน ส่วนเสียหรือสภาวะที่เป็นปัญหาอย่างไร พ้นจากปัญหาเดิมหรือไม่

7. วิธีแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวกับ การใช้สอยหรือบริโภคเป็นวิธีคิดแบบสัจหรือบรรเทาอันตราย เป็นขั้นฝึกหัดเกลากิเลสหรือตัดทาง ไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อไป คุณค่านี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

7.1 คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมายคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง เช่น อาหารมีคุณค่าในการหล่อเลี้ยงร่างกายให้ ดำรงชีวิตอยู่ได้ เป็นต้น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา

7.2 คุณค่าเทียม หมายถึง ความหมายคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่ง ทั้งหลายในแง่สนองตัณหา เช่น อาหารมีคุณค่าที่ความอร่อย เป็นต้น คุณค่านี้อาศัยตัณหาเป็น เครื่องตีค่าหรือวัดราคา

8. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม มีหลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้ คือ สิ่งประสบ เหมือนกันแต่บุคคลรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนี้ปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของ จิตใจหรือแนวทางความเคยชินต่างๆ เช่น การคิดถึง ความตาย ผู้ที่มี โยนิโสมนสิการ ก็จะรู้สึกสลด หดหู่ เศร้าใจ เหี่ยวแห้งใจ หรือดีใจในความตายของคนทีเกลียดชัง เป็นต้น แต่หากเป็นเป็นผู้มี โยนิโสมนสิการ จะคิดประกอบด้วยสติ คือระลึกถึงสิ่งที่กำลังเกี่ยวข้อง มีความรู้สึกเร้าใจ มีสำนึกใน การเร่งทำการงาน และรู้ตามความเป็นจริง

9. วิธีแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ การคิดที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ ไม่หวนอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว หรือคิดฟุ้งเพื่อฝันปรุงแต่งอย่างไม่มีฐานแห่งความเป็นจริงใน ปัจจุบัน แต่หากคิดด้วยอำนาจของปัญญาไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องในอนาคต ก็เข้าอยู่ในการคิดอยู่กับปัจจุบัน เช่น การเรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นบทเรียนจากอดีต เพื่อความไม่ประมาทในการป้องกันภัยในอนาคต เป็นต้น

10. วิธีแบบวิภาษวิทยา มีลักษณะสำคัญของความคิดและการพูดใน การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่ หนึ่งแง่เดียว หรือจับบางแง่มาวินิจฉัยตีคลุมไปอย่างนั้นทั้งหมด ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

10.1 จำแนกในแง่ความเป็นจริง แบ่งจำแนกได้เป็น 2 อย่าง คือ

10.1.1 จำแนกตามแง่ต่างๆ ตามที่เป็นอยู่จริงของสิ่งนั้นๆ ซึ่งเฉพาะ ในด้านนั้น กรณีนั้น

10.1.2 จำแนกโดยมองหรือแสดงความจริงของสิ่งนั้นๆ ให้ครบทุก แ่งทุกด้าน คือ พิจารณาสິงใดก็ไม่มองแคบๆ ไม่ติดอยู่กับส่วนเดียวแง่เดียวของสิ่งนั้น เช่น ดีในแง่ นั้นกรณีนั้น ไม่ดีในแง่นี้ กรณีนี้ เป็นต้น

10.2 จำแนกโดยส่วนประกอบ คือ วิเคราะห์แยกแยะให้รู้เท่าทันภาวะที่สิ่ง นั้นๆ เกิดขึ้นจากองค์ประกอบย่อยๆ ต่างๆ มาประชุมกัน ไม่ติดอยู่ภายนอกหรือถูกลวง โดย ภาพรวมของสิ่งๆ นั้น

10.3 จำแนกโดยลำดับขณะ คือ แยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับขั้นแห่งเหตุปัจจัย ให้มองแต่ละขณะ ให้เห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริง ไม่ถูกลวงให้จับเหตุปัจจัยสับสน

10.4 จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

10.5 จำแนกโดยเงื่อนไข คือ มองหรือแสดงความจริงโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบ

10.6 จำแนกโดยทางเลือกหรือความเป็นไปได้อื่น ซึ่งต้องพิจารณาหนทางวิธีการ หรือความเป็นไปได้ ที่อาจมีได้หลายอย่าง ทางที่ได้ผลกว่า หรือตรงทางกว่า ทางที่เหมาะสมหรือได้ผลดีสำหรับตนหรือสำหรับภพนั้นมากกว่าอย่างอื่น ทางเลือกหรือความเป็นไปได้ อาจมีเพียงอย่างเดียวหรือหลายอย่าง แต่เป็นทางอื่นที่ไม่ใช่ทางที่กำลังทำอยู่หรือเข้าใจอยู่ขณะนั้น ความคิดตามวิธีแบบวิภาษวาทนี้ มีผลดีหลายประการ เช่น ทำให้ไม่ติดตันหรือวนเวียนอย่างหาทางออกไม่ได้ เมื่อสิ่งที่ทำอยู่ไม่สำเร็จผลหรือไม่เหมาะสมกับตน ทำให้ไม่ท้อแท้ ถดถอย หรืออับจนจนหยุดความเพียรในการทำอย่างไม่สำเร็จ และข้อที่สำคัญที่สุดคือ ทำให้สามารถคิดหาทางและค้นพบหนทาง วิธีการ หรือความเป็นไปได้ที่ถูกต้อง เหมาะสม ตรงทาง เป็นจริงหรือได้ผลดีที่สุด

กล่าวโดยสรุป วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก็คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติ วิธีโยนิโสมนสิการสามารถประมวลเป็นแบบใหญ่ๆ ได้ 10 แบบ ได้แก่ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธีคิดแบบอริยสังข์/คิดแบบแก้ปัญหา วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแก่-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน และวิธีคิดแบบวิภาษวาท

แนวความคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ การนำแนวความคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก มาใช้ในการจัดการเรียนรู้จัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำลักษณะประชาธิปไตยที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติ เพื่อให้แน่ใจว่าการละจากสิ่งหนึ่งเพื่อไปหาอีกสิ่งหนึ่งเป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง

2.2.6 แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม

บลูม (ทิสนา แชมมณี. 2546: 44-46; อ้างอิงจาก Bloom. 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัยหรือด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือด้านจิตใจ อารมณ์และ ความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะหรือด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Psychomotor Domain) ซึ่งในด้านจิตพิสัยนี้ เขาได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติ และการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ดังนี้

1. **ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving)** การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสรับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้น ๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นเกิดการรับรู้และสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ
  2. **ขั้นการตอบสนอง (Responding)** แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น
  3. **ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing)** หากบุคคลมีโอกาสดูตอบสนองต่อสิ่งใดแล้ว ได้รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ก็จะช่วยทำให้บุคคลเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป
  4. **ขั้นการจัดระบบ (Organizing)** การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบ หรือระบบในการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย
  5. **ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)** บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย
- จากแนวคิดข้างต้นการจะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้โดยวิธีการดังต่อไปนี้
1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
  2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนองในเรื่องนั้นและเกิดความพึงพอใจ
  3. ช่วยทำให้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาเห็นประโยชน์ที่ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจที่มากเพียงพอ
  4. ช่วยทำให้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตน และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม
- แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม นั้นต้องจัดสิ่งเร้าให้เด็กเกิดความสนใจรับรู้ในคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ อย่างเต็มใจเสียก่อน แล้วจึงจัดสถานการณ์ให้เด็กได้แสดงการตอบสนองต่อคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น เมื่อเด็กเห็นว่าการกระทำตามโดยยึดคุณธรรมหรือ

ค่านิยมนั้นเป็นประโยชน์กับตนเอง เด็กจะเห็นคุณค่าและยอมรับในคุณธรรม หรือค่านิยมนั้น แล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งเป็นคุณลักษณะได้

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม โดยบลูมจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัยหรือด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านเจตคติหรือด้านจิตใจ อารมณ์และความรู้สึก และด้านทักษะหรือด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ ซึ่งในด้านจิตพิสัย บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ขั้นการรับรู้ ขั้นการตอบสนอง ขั้นการเห็นคุณค่า ขั้นการจัดระบบ และขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เด็กปฐมวัยได้มี โอกาสรับรู้ และตอบสนองต่อตัวแบบโดยการให้ได้คิดเชื่อมโยงพฤติกรรมลักษณะประชาธิปไตย ที่ตัวแบบปฏิบัติกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของเด็ก และหากผลจากการกระทำของตัวแบบเป็นที่ ฟังพอใจ เด็กก็จะเห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

2.3 เทคนิคในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ประชาธิปไตยถือเป็นอุดมการณ์แห่งคุณธรรมและจริยธรรมของวิถีทางที่มนุษย์ สามารถใช้ในการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามแนวทาง การใช้เหตุและผล ประชาธิปไตยไม่สามารถได้มาโดยการปลูกฝังความเชื่อ หรือโดยวิธีอื่น ๆ ของการสอน แต่ประชาธิปไตยจะได้อาจมาโดยการเรียนรู้ตลอดชีวิต บทบาทของครูจึงควรช่วยเปิด โอกาสให้เด็กได้พัฒนาการรับผิดชอบ การพิจารณาใคร่ครวญภายใต้การชี้แนะรวมถึงการกำหนด แม่แบบทางประชาธิปไตยสำหรับเด็ก ซึ่งจะช่วยให้เด็ก ๆ สามารถเรียนรู้ความหมายที่แท้จริงของ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักของประชาธิปไตย รวมถึงวิธีการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันได้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเล่านิทาน การใช้คำถาม สถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมในรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยหล่อหลอมให้ความเป็นประชาธิปไตยเกิดขึ้น ในตัวของเด็กปฐมวัยได้

2.3.1 การเล่านิทาน

นิทานอาจกล่าวได้ว่าเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพสำหรับการเรียนรู้ให้กับเด็ก ปฐมวัย ในช่วงวัยนี้ไม่มีเด็กคนใดไม่ชอบฟังนิทาน นิทานสามารถสร้างจินตนาการ ความฝัน ความคิด ความเข้าใจ และการรับรู้ให้กับเด็ก (กุลยา ตันติผลลาชีวะ. 2541: 2-10) รวมทั้ง ปลูกจิตสำนึกของเด็กให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความดีงาม พัทรี ไชยะสนธิ (2535: 80) ได้กล่าวถึง การเล่านิทานว่า การเล่านิทานเป็นการเล่าเรื่องให้เด็กฟังและสนทนาโต้ตอบ อภิปรายซักถาม แสดงข้อคิด เห็นและแสดงท่าทางประกอบเรื่องราวหรือประสบการณ์รอบตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ จุดมุ่งหมายของการเล่าและยังครอบคลุมถึงการส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสเป็นผู้เล่าด้วยตนเอง (เนื่อน้อง สนับบุญ. 2541: 35) สอดคล้องกับวาโร เฟิงส์วส์ดี (2542: 138) ที่อธิบายว่า นิทานและ การเล่าเรื่อง หมายถึง เรื่องราวที่เล่าต่อกันมาเป็นเวลานาน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและ

ให้ความรู้ เพื่อให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และบางครั้งก็สอดแทรกคติหรือคุณธรรม เพื่อสอนใจลงไปด้วย ในระหว่างการเล่าเรื่องให้เด็กฟังอาจมีการสนทนาโต้ตอบ อภิปราย ชักถาม แสดงข้อคิดเห็นและแสดงท่าทางประกอบเรื่องราวก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเล่านิทาน

นิทานสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายประเภท เกริก ยุ้นพันธ์ (2539: 20-22) ได้แบ่งนิทานตามรูปแบบของนิทาน และตามเนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องราวของนิทาน ไว้ 8 ประเภท ดังนี้

1. เทพนิยาย หรือเรื่องราวปรัมปรา เป็นนิทานหรือเทพนิยายที่เกินเลยความเป็นจริงของมนุษย์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอภินิหาร ตัวเอกหรือตัวละครเด่นๆ จะมีอภินิหารหรือเวทย์มนต์ ฤทธิ์เดช ฉากหรือสถานที่ในเรื่องมักเป็นสถานที่พิเศษหรือถูกกำหนดขึ้นมาเช่น สรวงสวรรค์หรือเมืองบาดาล มีพระเอกเป็นเจ้าชาย มีนางเอกเป็นเจ้าหญิง มีนางฟ้า เทวดา ยักษ์ เป็นต้น
2. นิทานประจำท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้าน มักเป็นนิทานที่ถูกเล่าขาน ตกทอดต่อเนื่องกันมา เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตำนานพื้นบ้าน ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ภูเขา ทะเล แม่น้ำ เรื่องราวของโบราณวัตถุที่มีเหตุแห่งที่มาของการสร้างการคิด เป็นต้น
3. นิทานคติสอนใจ เป็นนิทานที่เรียบเรียงเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับชีวิตและความ เป็นอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ ให้บังเกิดผลในการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่พิถีพิถัน ละเอียด รอบคอบและไม่ประมาทช่วยเหลือและเมตตาผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
4. นิทานวีรบุรุษ เป็นนิทานที่กล่าวอ้างถึงบุคคลที่มีความสามารถ อดทน กล้าหาญ นิทานวีรบุรุษมักเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดเรื่องจริงของบุคคลที่สำคัญๆ ไว้ แต่มักสร้างฉากหรือ สถานการณ์ที่น่าตื่นเต้นหรือเกินความจริง เพื่อให้เรื่องราวสนุกสนาน ทำให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม ว่า บุคคลที่เป็นบรรพบุรุษนั้น มีความสามารถและน่าสนใจจริงๆ
5. นิทานอธิบายเหตุ เป็นนิทานที่เป็นเรื่องราวของเหตุที่มาของสิ่งหนึ่งสิ่งใด และอธิบายพร้อมตอบคำถามเรื่องราวนั้นๆ ด้วย เช่น เรื่องกระต่ายในดวงจันทร์ ทำไมน้ำทะเลจึง เค็ม นกยูงกับกา เป็นต้น
6. เทพปกรณัม เป็นนิทานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อโดยเฉพาะเกี่ยวกับ ตัวบุคคลที่มีอภินิหารเหนือความเป็นจริง ลีกลับ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ทศกัณฐ์ เป็นต้น
7. นิทานที่มีสัตว์เป็นตัวเอก และเปรียบเทียบเรื่องราวกับชีวิตมนุษย์ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคม สอนจริยธรรมแฝงแง่คิดและแนวทางแก้ไข หรือ บางครั้งสอนแบบทางอ้อม ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะต้องพิจารณาเอง มักเป็นเรื่องราวบันเทิงคดีที่ สนุกสนาน
8. นิทานตลกขบขัน เป็นเรื่องราวที่เปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ แต่มี มุมมองที่ตลกขบขัน สนุกสนาน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับไหว พริบเรื่องราวแปลกๆ เรื่องเหลือเชื่อ เรื่องเกินความจริง เป็นต้น

การเล่านิทานให้เด็กฟังนั้นมีเป้าหมายสำคัญอยู่ 3 ประการ (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2541: 11-12) กล่าวคือ

1. เด็กได้พัฒนาภาษาและความคิด การเล่านิทานจึงไม่ควรมาจากครูคนเดียว ครูควรให้เด็กเป็นผู้เล่านิทานเองด้วย เพราะการให้เด็กเล่านิทานเอง จะช่วยให้เด็กได้แสดงออกถึงความรู้สึก ขยายความคิดของตนให้กระจ่าง และพัฒนาการทางภาษา หากครูเล่าเองควรมีการถามตอบโต้ เพื่อให้เด็กคิดระหว่างการเล่านิทานด้วย

2. สร้างความรักการอ่านและการรักหนังสือให้กับเด็ก เวลาเล่านิทานเป็นเวลา ที่สร้างความสนใจในการอ่านและหนังสือให้กับเด็กมาก ครูควรเตรียมให้พร้อมโดยการอ่านนิทานเล่มที่จะเล่าให้เข้าใจ จำได้ เวลาอ่านให้เปิดหนังสือเสมอตาเด็ก ตาครูจับที่เด็กคอยสังเกต คอยตั้งคำถามเป็นช่วง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กทบทวนรายละเอียดและต้นตอที่จะฟังอยู่เสมอ เวลาเล่านิทานควรจัดเป็นกลุ่มเล็ก ๆ 4-5 คน ถ้าไม่ได้ก็ให้เด็กนั่งเป็นวงเห็นหน้าครูชัดเจน และครูเห็นเด็กทุกคน ถ้าเด็กรู้สึกเพลิดเพลินกับนิทานที่ครูเล่า เด็กจะชอบและสนใจที่จะอ่านหนังสือด้วยตนเอง สิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างนิสัยรักการอ่านและความรักหนังสือที่ดี

3. สร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายให้กับเด็กทั้งทางด้านสังคม อารมณ์ คุณธรรมหรือแม้แต่การพัฒนาสติปัญญาก็สามารถใช้นิทานเป็นสื่อของการเรียนรู้ได้ จุดสำคัญที่จะนำไปสู่จุดประสงค์ของการเรียนรู้นั้น นอกจากเนื้อหาของนิทานตรงประเด็นแล้ว บรรยากาศในการเล่ามีความสำคัญมาก ผู้เล่าที่ดีต้องสนุกกับการเล่านิทาน และสามารถสื่อสารเรื่องราวให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นที่จะฟัง ในขณะที่เดียวกันต้องหยุดถามเป็นระยะ ๆ หรือให้เด็กมีส่วนร่วมในการเล่านิทาน โดยเฉพาะประเด็นที่ต้องการให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ การเล่านิทานอาจเล่าซ้ำได้ ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กได้ถ่ายโยงข้อมูลใหม่ เปรียบเทียบ เพื่อหาข้อสรุปที่ถูกต้อง ตามหลักเกณฑ์ทฤษฎีของเพียเจท์ที่ว่าด้วยการคิดเพื่อการพัฒนาความรู้ใหม่

การเล่านิทานมีคุณค่าและประโยชน์ต่อเด็กปฐมวัย (วิเชียร เกษประทุม. 2536:

9) ดังนี้

1. นิทานให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นการผ่อนคลายความเครียดและช่วยให้เวลาผ่านไปอย่างไม่น่าเบื่อหน่าย

2. นิทานช่วยกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว

3. นิทานให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ โดยเหตุที่นิทานมีตัวละครซึ่งมีชีวิตจิตใจแบบมนุษย์ เด็กที่ได้ฟังนิทานจึงมีโอกาสเรียนรู้ลักษณะของมนุษย์ ความอดทน ปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนการเอาชนะปัญหา อุปสรรคของตัวละคร อาจกล่าวได้ว่า นิทานช่วยให้เด็กรู้จักโลก รู้จักชีวิตอย่างแท้จริง และยังช่วยให้เด็กรู้จักใช้จินตนาการซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความคิดสร้างสรรค์

4. นิทานให้ข้อคิดและคติเตือนใจ เป็นการช่วยปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ ให้กับเด็ก นอกจากนี้ นิทานหลายเรื่องได้ให้ข้อคิดแก่ผู้ใหญ่ในด้านความประพฤติดี ประพฤติชอบอยู่ในระเบียบอันดีงามของสังคม และนิทานได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์และไม่พึง

ประสงค์ของสังคมอีกด้วย นิทานจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม

สมศักดิ์ ปริพฺรณะ (2542: 47-64) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การเล่านิทานเป็นวิธีการให้ความรู้วิธีหนึ่งที่ทำให้เด็กสนใจในการเรียนรู้ สามารถจดจำ กล้าแสดงออก และมีแรงจูงใจที่จะเปิดรับพฤติกรรมที่พึงปรารถนา นอกจากนี้ยังช่วยตอบสนองความต้องการของเด็ก เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความสัมพันธ์ผล ความต้องการเป็นที่ยอมรับ เนื้อหาของนิทานที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการดังกล่าว จะช่วยให้เด็กสมความปรารถนาและมีความสุข กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ นิทานจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อเด็กดังนี้

1. เป็นเครื่องมือในการสอนที่มีประสิทธิภาพในการชักจูงผู้เรียนให้คล้อยตามเป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในตัวผู้เรียน เป็นตัวกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และการแสดงออกอันเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้เรียน
  2. เป็นเครื่องกระตุ้นและโน้มน้าวให้เด็กเปิดใจที่จะยอมรับพฤติกรรมต่าง ๆ และตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติของเด็กด้วย
  3. เป็นตัวแบบในการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก
- นอกจากนี้ นิทานมีประโยชน์และคุณค่าต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก นิทานช่วยเสริมพัฒนาการของเด็กทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัย และยังช่วยปรุงแต่งบุคลิกภาพ แก้ไขพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปตามตัวของตัวละครในนิทานที่เด็กชื่นชอบ รวมทั้งยังเปิดโลกจินตนาการให้กว้างไกลและมีสัมพันธภาพอันดีกับบุคคลรอบข้าง เป็นเครื่องกระตุ้นนำให้เด็กยอมรับพฤติกรรมต่าง ๆ และเป็นตัวแบบในการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก

ในการเล่านิทานนั้น กุลยา ตันติผลชีวะ (2541: 16-17) กล่าวว่า การเล่านิทานควรมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นลำดับ แต่ละขั้นตอนของการเล่า ต้องมีการจัดเตรียมให้เหมาะสม จึงจะทำให้การเล่านิทานมีความหมายประทับใจผู้ฟัง แมวนิทานจะเป็นสิ่งที่เด็กชอบ และพร้อมที่จะฟังอยู่เสมออีกด้วย นิทานทุกเรื่องกับการเล่าทุกครั้ง ไม่สามารถตั้งใจให้เด็กอยู่กับที่ได้ตั้งแต่ต้นจนจบ เว้นแต่กระบวนการเล่านั้นจะมีขั้นตอนการเตรียมการที่ดี นอกจากจะทำให้เด็กดำเนินไปสู่จุดประสงค์ของผู้เล่าที่ต้องการแล้ว ต้องทำให้เด็กเพลิดเพลินกับการเล่านิทานด้วย ในการเตรียมการเพื่อการเล่านิทานที่ครูเป็นผู้เล่า ครูควรจัดเตรียมเนื้อหานิทานก่อน ถ้าเป็นนิทานที่มาจากหนังสือ นิทาน ครูควรต้องอ่านให้เข้าใจ จำเนื้อเรื่องให้ได้ เมื่อนำไปเล่าประกอบภาพในหนังสือจะได้พูดความต่อเนื่องเป็นเรื่องราว มีหยุดพัก ถ้ามตอบจะทำให้เข้าใจง่ายไม่ลืม

การเตรียมเด็กสำหรับฟังนิทาน ที่นั่งของเด็กควรต้องใกล้ชิดกัน ครูอาจนั่งสูงกว่าเด็กเล็กน้อยเพื่อให้สามารถแสดงภาพในหนังสือหรือภาพอื่นๆ บนตักในระดับสายตาเด็ก ขณะเล่าควรจัดเด็กเป็นกลุ่มเล็กๆ ถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ให้นั่งล้อมวงครู แล้วครูเริ่มกิจกรรมเตรียมตัวเด็กด้วยการให้เด็กร้องเพลง ดูภาพ หรือกล่าวคำจูงใจ เพื่อให้เด็กมีอารมณ์พร้อมที่จะฟัง เมื่อพร้อมแล้วจึงเริ่มต้นด้วยการเล่านิทาน หากมีจุดประสงค์ของการฟังต้องบอกเด็กด้วย

การดำเนินเรื่อง อาจเป็นการนำเสนอด้วยภาษาพูดอย่างเดียว หรือใช้ภาษาท่าทางหรือใช้สื่อประกอบต่างๆ ทั้งแถบบันทึกเสียงและภาพประกอบ ผู้เล่าต้องใช้ภาษาที่เด็กเข้าใจง่าย ถูกหลักไวยากรณ์ บทสนทนาอาจใช้ภาษาถิ่นหรือใช้คำคุ้นเคยที่เด็กเคยชิน จะช่วยให้การเล่านิทานมีประสิทธิภาพและมีความหมายตรงกับจุดประสงค์ของผู้เล่ามากขึ้น

การสรุปเรื่อง เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเล่านิทานทุกครั้ง ควรมีการสรุปเรื่องด้วยคำถามเกี่ยวกับประเด็นสาระสำคัญของเรื่อง ลักษณะของตัวละครในเรื่อง ความรู้และคำสั่งสอนที่ได้จากเรื่อง เพื่อให้เด็กได้คิดทบทวน และเก็บข้อความรู้จากนิทาน เป็นการย้ำเตือนทำให้เด็กจดจำเรื่องราวได้ดี

การเล่านิทานพบว่า มีรูปแบบการเล่านิทานที่แตกต่างกันออกไป ผู้เล่าสามารถเลือกรูปแบบของการเล่านิทานให้เหมาะสมกับผู้ฟังได้ (กุลยา ตันติผลลาชีวะ. 2541: 12-14) ดังนี้

1. การเล่านิทานปากเปล่าเป็นการเล่าที่อาศัยคำพูด น้ำเสียงและจังหวะไม่ใช้สื่อประกอบการเล่า ต้องใช้ศิลปะการพูด การเล่าตามรูปแบบนี้ อาจใช้กับการเล่าที่ต้องการจูงใจให้เด็กทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีสมาธิ การเล่านิทานปากเปล่านั้นอาจให้เด็กเล่าเอง ผู้ใหญ่เล่าบ้างหรือช่วยกันเล่า การเล่านิทานปากเปล่า ไม่ควรเล่าเกิน 15 นาที

2. การเล่านิทานประกอบท่าทาง เป็นการเล่านิทานที่มีชีวิตชีวามากกว่าการเล่าด้วยปากเปล่า เพราะเด็กสามารถติดตามเรื่องที่เล่าได้และจินตนาการเรื่องที่เล่าเป็นรูปธรรมมากขึ้น ตามท่าทางของผู้เล่า ท่าทางที่ใช้ประกอบการเล่านิทานอาจเป็นท่าทางของผู้เล่า ท่าทางแสดงร่วมของเด็ก ได้แก่ การทำหน้าตา การแสดงท่าทางกาย หรือการเล่นนิ้วมือประกอบการเล่า

3. การเล่านิทานประกอบภาพ มีหลายชนิดด้วยกัน อาทิ ภาพถ่าย ภาพโปสเตอร์ ภาพจากหนังสือ ภาพวาด ภาพสไลด์ ภาพเคลื่อนไหว หรือภาพยนตร์ การที่มีภาพสวยๆ มาประกอบการเล่าเป็นสิ่งจูงใจและสร้างจินตนาการให้เด็กมาก

4. การเล่านิทานประกอบเสียง ได้แก่ เสียงเพลง เสียงดนตรี แถบบันทึกเสียงต่างๆ สามารถนำมาประกอบการเล่านิทานได้ เพื่อสร้างบรรยากาศ ความตื่นตันทันอยากติดตาม นอกจากนี้อาจใช้เสียงเด็กมาประกอบการเล่าได้ เช่น การให้เด็กร่วมทำเสียงรถไฟกำลังวิ่ง

5. การเล่านิทานประกอบอุปกรณ์ หรือสิ่งประดิษฐ์ที่มีอยู่หรือผู้เล่าจัดทำขึ้น เช่น หน้ากากตัวแสดงในนิทาน หุ่นมือ ตุ๊กตา เป็นต้น อุปกรณ์เหล่านี้สามารถทำให้เด็กสนุกและตื่นตาไปกับนิทานที่เล่าได้เป็นอย่างดี

การเลือกนิทานสำหรับเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตวิทยาที่อาจส่งผลกระทบต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็ก นิทานต้องมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัย ความพร้อมและวุฒิภาวะของเด็ก เด็กเล็กเนื้อเรื่องของนิทานจะต้องเป็นเรื่องที่แสดงข้อเท็จจริงเพื่อให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง เด็กที่โตควรนำเรื่องที่แปลกมหัศจรรย์มาเล่าให้ฟัง เนื้อเรื่องของนิทานสามารถสนองความต้องการพื้นฐานและความต้องการตามธรรมชาติของเด็กได้ อย่างน้อยที่สุดคือสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื้อหาต้องมีสุนทรียภาพความงดงาม มีส่วนกระตุ้นปลูก

เร้าจินตนาการของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงอายุ 4-6 ปี นิทานต้องเป็นวรรณกรรมที่ดีทั้งโครงเรื่อง พฤติกรรมที่เด่นชัดของตัวละคร แนวความคิดสร้างสรรค์และภาษาที่เหมาะสม ชัดเจน ง่าย และเป็นภาษาที่สุภาพ เสนอแนะวิธีแก้ปัญหาแก่เด็กในการเผชิญอุปสรรคและความยากลำบากด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ ใช้ความพากเพียร มานะอดทนและสติปัญญาในการแก้ไขปัญหา เลือกนิทานที่มีเนื้อหาหลากหลาย ตัวละครอยู่ในวัยเดียวกับเด็ก แม้ว่าตัวละครเป็นสัตว์ก็ต้องมีลักษณะเป็นเด็ก เช่นเดียวกับผู้ฟัง นิทานที่ดีต้องมีการแทรกบทตลกขบขันแต่ต้องไม่หยาบคาย สิ่งที่ควรระมัดระวังคือ อย่าเลือกนิทานที่มีบทตลกในลักษณะที่เป็นการกลั่นแกล้ง ทำให้ผู้อื่นเจ็บปวด อับอาย ซึ่งจะ ทำให้เด็กเอาเป็นแบบอย่างได้ เลือกนิทานที่มีเนื้อหามุ่งให้เด็กได้ขยายประสบการณ์ เป็นนิทานที่ช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้เด็ก ตัวละครในนิทานต้องเป็นตัวแทนที่ดีสำหรับเด็กๆ หรืออาจเป็นตัวแทนที่มีพฤติกรรมที่ไม่ดีในตอนต้นแล้วกลับแปรเปลี่ยนนิสัยไปในทางที่ถูกต้องดีงาม มีจรรยาบรรณที่น่าชื่นชมและมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในที่สุด (สิริมา ภิญโญ นันทพงษ์. 2549: 40-41)

กล่าวโดยสรุป นิทานและการเล่านิทานให้เด็กฟังเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ของเด็ก เนื่องจากนิทานเป็นเรื่องราวหรืออาจเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาจากความคิดของผู้เล่า ทำให้ผู้ที่ได้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน แฝงด้วยคุณธรรม คติสอนใจรวมทั้งความรู้และทักษะในด้านต่างๆ ดังนั้น เมื่อต้องการหล่อหลอมความคิด การกระทำที่พึงประสงค์ รวมทั้งการพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัย จึงควรมานิทานมาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดลักษณะดังกล่าว โดยผู้เล่าสามารถเลือกใช้รูปแบบการเล่านิทานให้เหมาะสมกับคุณลักษณะที่ต้องการถ่ายทอดและกลุ่มเป้าหมาย กระตุ้นให้เด็กได้ฟังนิทานอย่างตั้งใจ คิดทบทวน และเก็บข้อความรู้จากนิทาน ซึ่งจะช่วยให้เด็กจดจำเรื่องราวได้ดี เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม

2.3.2 การใช้คำถาม

การใช้คำถาม (Questioning) เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยในการพัฒนากระบวนการคิดของเด็ก การใช้คำถามสามารถผสมผสานหรือใช้ร่วมกับวิธีการสอนแบบต่างๆ ได้ เด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์ด้วยการใช้คำถามที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอจะเป็นผู้ที่มีความงอกงามทางปัญญา ในการสอนยุคปัจจุบัน ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็ก ครูควรต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นผู้ที่มีความสามารถในการตั้งคำถามลักษณะต่างๆ กับเด็ก คำถามที่ดีควรเป็นคำถามที่สามารถพัฒนาความรู้ ความคิด ทั้งความคิดเชิงเหตุผล การคิดเพื่อแสดงความรู้สึก ความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ปัญหา หรือการประเมินค่า เป็นต้น คำถามจึงเป็นสิ่งที่ท้าทาย กระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของเด็กได้เป็นอย่างดี

ไวแกนด์ (Weigand. 1971) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำถามว่า คำถามเป็นคำพูดที่ผู้ถามต้องการการตอบสนองจากบุคคลที่มุ่งหวังซึ่งหมายถึง การค้นพบและการตีความข้อมูลด้วย การที่บุคคลได้ถามหรือใช้คำถามเป็นการบูรณาการเพื่อพัฒนาไปสู่การคิดไตร่ตรอง

(Reflective Thinking) และโครงสร้างกระบวนการคิด ช่วยให้ผู้เรียนไตร่ตรองความเข้าใจของตนเอง และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงการเรียนรู้ การคิด และการสอนต่อไปได้ด้วย (สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์. 2542: 17)

คำถามเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก ชาตินี ศิริพงษ์ไทย (2554: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการใช้คำถามไว้ ดังนี้

1. คำถามใช้เพื่อเป็นสื่อสำหรับสำรวจและทบทวนพื้นความรู้เดิมและประสบการณ์เดิมของผู้เรียน คำตอบของผู้เรียนจะเป็นสื่อนำไปสู่การเรียนรู้การสนทนาบทเรียนใหม่ และประสบการณ์ใหม่
2. คำถามใช้กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ครูอาจใช้คำถามเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียนได้ทุกขั้นตอนในการเรียนการสอน เช่น การใช้คำถามเพื่อเริ่มต้นบทเรียน ทำให้ผู้เรียนสังเกต ให้ยกตัวอย่าง ใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงหรือเริ่มต้นการสนทนาระหว่างครูกับผู้เรียน เพราะผู้เรียนจะตอบคำถามของครูได้หากสนใจเรียนตลอดเวลา
3. คำถามใช้เสริมสร้างความสามารถทางความคิดให้แก่ผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนฝึกคิดหาคำตอบ หาเหตุผล และหาความรู้ได้ด้วยตนเอง
4. คำถามที่ดีจะช่วยให้มีการอภิปรายต่อเนื่อง เป็นการขยายความคิดและแนวทางในการเรียนรู้และข้อสรุปหลักเกณฑ์ใหม่ๆ
5. คำถามช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เช่น ทำให้นักเรียนมีโอกาสตอบคำถาม เสนอความคิดเห็นและตั้งคำถาม รวมทั้งได้ร่วมกิจกรรมอื่นๆ ด้วย
6. คำถามช่วยให้ผู้เรียนพยายามค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพิ่มเติมเพื่อที่จะนำมาตอบคำถามของครู
7. คำถามช่วยทบทวนหรือสรุปบทเรียนให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน
8. คำถามช่วยประเมินผลการเรียนของผู้เรียนและการสอนของครู

กล่าวโดยสรุป คำถามมีความสำคัญกับกระบวนการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก ครูควรตระหนักและใส่ใจกับการเลือกใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการคิดของเด็ก คำถามที่ดีที่ครูควรเลือกใช้ควรเป็นคำถามปลายเปิด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสใช้ความคิดใคร่ครวญก่อนที่จะตอบคำถาม คำถามที่ดีควรส่งเสริมการเรียนรู้และจุดประกายให้เกิดคำถามอื่นๆ ต่อไป รวมทั้งเกิดความท้าทาย สร้างความสนใจใคร่ค้นคว้าหาคำตอบ (สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์. 2542: 17) สำหรับการเลือกใช้คำถามนำหรือคำถามที่มีคำตอบให้เลือกเพียง 2 ทาง คือ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” นั้น ครูควรหลีกเลี่ยง เพราะผู้เรียนจะไม่มีโอกาสได้ฝึกการเรียบเรียงคำพูดออกมาเป็นประโยค (ราตี ทองสวัสดิ์. 2525: 223) ดังนั้น การเลือกใช้คำถามที่ดีเหมาะสมกับผู้เรียน ครูควรคำนึงถึงหลักการใช้คำถาม ดังนั้น ครูควรเลือกใช้คำถามที่ดีเหมาะสมกับผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักการใช้คำถาม (ชาตินี ศิริพงษ์ไทย. 2554: ออนไลน์) ดังนี้

1. คำถามนั้นต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดว่า ครูใช้คำถามนั้นเพื่ออะไร แล้วต้องตั้งคำถามให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย

2. ใช้ภาษาที่เรียบง่าย และผู้เรียนมีความคุ้นเคย เข้าใจง่าย

3. คำถามแต่ละคำถามต้องเน้นที่สิ่งเดียว พยายามหลีกเลี่ยงการรวม 2 คำถามเป็นคำถามเดียว

4. คำถามแต่ละคำถามต้องส่งเสริมให้เด็กอยากใช้ความคิดและลงมือปฏิบัติ

5. หลีกเลี่ยงคำถามที่นักเรียนเดาคำตอบได้ คือ คำถามที่ตอบว่าจริงหรือไม่จริง ใช่หรือไม่ใช่

6. ควรเตรียมคำถามล่วงหน้า เพื่อสามารถถามตามลำดับความยากง่ายตามลำดับเนื้อหา และช่วยให้มีความมั่นใจในการถาม

7. ใช้ภาษาในการถามกระชับ ชัดเจน

8. การถามต้องมีเวลาในการรอคอย ประมาณ 3 วินาที เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด

9. ควรถามทีละคน และตอบทีละคน แต่ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตอบหลายๆคน ในคำถามเดียวกัน

10. ถามแล้วไม่ทวนคำถาม และไม่ทวนคำตอบ

11. ควรใช้ท่าทาง เสียงประกอบการถาม เพื่อกระตุ้นความสนใจ

12. ควรใช้คำถามบัพิน เมื่อตอบคำถามแรกไม่ได้

13. ควรใช้ทั้งคำถามหลายระดับกล่าวคือ มีคำถามง่ายปนกับคำถามยากในการสอนครั้งหนึ่งๆ

14. ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนถามคำถามผู้สอน

ลักษณะของคำถามที่ครูควรนำมาใช้ในการถามเด็ก ควรมีลักษณะของคำถาม (ซูลีพร สงวนศรี. 2550: ออนไลน์) ดังนี้

1. ลักษณะของคำถามควรเปิดโอกาสให้เด็กคิดและจินตนาการ สามารถถ่ายทอดความคิดด้วยวิธีการที่เด็กเลือกเอง

2. ควรเป็นคำถามที่เด็กสามารถค้นหาคำตอบโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า

3. ควรเป็นคำถามที่เปิดกว้างให้เด็กมีอิสระทางความคิดโดยไม่คำนึงถึงคำตอบว่าจะต้องเป็นจริงเสมอไป

4. ควรเป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้แสดงความคิดเห็นจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก หรือเริ่มจากสิ่งที่ย้ายไปสู่สิ่งที่ยากขึ้นตามลำดับ

5. ควรเป็นคำถามที่ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นตามวัย

นักการศึกษาได้จำแนกประเภทของคำถามโดยใช้เกณฑ์ต่างๆ ได้หลายลักษณะ เช่น คำถามระดับต่ำ คำถามระดับสูง คำถามง่าย คำถามยาก เป็นต้น สำหรับการแบ่งประเภทของคำถามตามขั้นของการใช้ความคิดในพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ตามแนวคิดของบลูม (Bloom) นั้น ได้แบ่งคำถามเป็น 6 ประเภท (ชาตินี ศิริพงษ์ไทย. 2554: ออนไลน์) กล่าวคือ

1. ถามความรู้ คำถามที่มีคำตอบแน่นอน ถามเนื้อหาเกี่ยวกับข้อเท็จจริง คำจำกัดความ คำนิยาม คำศัพท์ กฎ ทฤษฎีถามเกี่ยวกับใคร (who) อะไร (what) เมื่อไร (when) ที่ไหน (where) รวมทั้งใช่หรือไม่ เช่น มนุษย์สัมพันธ์หมายถึงอะไร ผู้ค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพคือใคร

2. ถามความเข้าใจ คำถามที่ต้องใช้ความรู้ ความจำมาประกอบเพื่ออธิบาย ด้วยคำพูดของตนเอง เป็นคำถามที่สูงกว่าถามความรู้ เช่น จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการแพร่และการออสโมซิส จงอธิบายลักษณะของผู้มีสุขภาพจิตดี

3. ถามการนำไปใช้ คำถามที่นำความรู้และความเข้าใจไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ เช่น ท่านจะมีวิธีประหยัดน้ำในครอบครัวของท่านได้หรือไม่ อย่างไร เมื่อเข้าชมพิพิธภัณฑ์ท่านควรปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง

4. ถามการวิเคราะห์ คำถามที่ให้จำแนกแยกแยะเรื่องราวต่างๆ ารประกอบด้วยส่วนย่อยอะไรบ้าง โดยอาศัยหลักการ กฎ ทฤษฎี ที่มาของเรื่องราว หรือเหตุการณ์นั้น เช่น สาเหตุสำคัญใดบ้างที่ทำให้เยาวชนเสพยาเสพติด มูลเหตุสำคัญที่ทำให้สถิติ การมีสุขภาพจิตไม่ดีของคนในกรุงเทพฯ สูงขึ้นคืออะไร

5. ถามการสังเคราะห์ คำถามที่ใช้กระบวนการคิด เพื่อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลย่อย ๆ ขึ้นเป็นหลักการ หรือแนวคิดใหม่ เช่น จงสรุปหลักการถนอมอาหาร จากการศึกษา จงสรุปผลเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดมะเร็ง

6. ถามการประเมินค่า คำถามที่ให้นักเรียนตีคุณค่าโดยใช้ความรู้ ความรู้สึก ความคิดเห็นในการกำหนดเกณฑ์ เพื่อประเมินค่าสิ่งเหล่านั้น เช่น ความคิดเห็นของเพื่อนคนใดเหมาะสมที่สุด ผลการทำโครงการวิทยาศาสตร์ของกลุ่มใดดีที่สุด

ในการแบ่งระดับของคำถามนั้น คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534: 74-78; อ้างอิงจาก ชาตินี ศิริพงษ์ไทย. 2554: ออนไลน์) ได้เสนอแนวคิดในการใช้คำถามสำหรับเด็กปฐมวัยว่า คำถามเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง เพราะคำถามจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กเกิดการคิด และสนใจต่อสื่อและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว คำถามแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ คำถามระดับต่ำ และคำถามระดับสูง

1. คำถามระดับต่ำ เป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ซึ่งได้จากความจำ และการสังเกต คำถามประเภทนี้มักมีคำตอบเดียว คำถามระดับต่ำแบ่งได้เป็น 6 ชนิด คือ

1.1 คำถามให้สังเกต เป็นคำถามที่ต้องการใช้ประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วน รวบรวมข้อมูลในการตอบคำถาม แต่ผู้ตอบต้องไม่เพิ่มความรู้เดิม หรือความคิดเห็นส่วนตัวลงไป

- เด็กๆเห็นอะไรในภาพนี้บ้าง (ตา)
- มะละกอกที่เด็กๆชิมมีรสเป็นอย่างไร (ลิ้น)
- เด็กๆลองเอามือเคาะโต๊ะ แล้วฟังซิว่ามีเสียงอย่างไร (หู)
- ดอกไม้ที่เด็กๆถืออยู่มีกลิ่นหรือไม่ (จมูก)
- ลองจับดูซิ ผิวของน้อยหน้าเป็นอย่างไร (ผิวหนัง)

1.2 คำถามให้ทบทวนความจำ เป็นคำถามที่ผู้ตอบสามารถนำความรู้หรือประสบการณ์เดิมมาตอบคำถาม

- เด็กๆทราบไหม นกกินอะไรเป็นอาหาร
- ลองนึกดูซิ ไก่ที่เด็กๆเคยเห็นมีลักษณะอย่างไร
- รังกิ้งน้ามีกี่สี
- สัตว์ปีกออกลูกเป็นอะไรก่อน

1.3 คำถามให้บอกความหมายหรือคำจำกัดความ เป็นคำถามที่ใช้ตรวจสอบประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องคำศัพท์และความหมายของคำ ก่อนการจัดประสบการณ์ใหม่แก่ผู้เรียน

- รังนกหมายถึงอะไร
- บ้านของนักเรียนเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอะไร
- ข้าวเปลือกหมายถึงข้าวลักษณะอย่างไร

1.4 คำถามชี้บ่ง เป็นคำถามที่กำหนดข้อมูลไว้หลายอย่าง แล้วให้เลือกข้อมูลอย่างหนึ่งที่ต้องการนำมาเป็นคำตอบ

- ตัวหนอน หนุ่แห่ง น้ำหวานจากดอกไม้ สิ่งใดคือ อาหารของนก
- มะม่วง ส้ม และน้อยหน้า ผลไม้ชนิดใดที่มีเมล็ดภายในผลเพียง

เมล็ดเดียว

- ระหว่างวัว ช้าง และม้า สัตว์ชนิดใดวิ่งเร็วที่สุด
- ปลาตูก ปลานิล และปลาทอง ปลาชนิดใดที่เลี้ยงไว้ดูเล่น

1.5 คำถามถามนำ เป็นคำถามที่ใช้เน้นเรื่องที่ครูพูด และดึงความสนใจของเด็ก คำถามประเภทนี้มักนำไปสู่คำตอบ ใช่ จริง ถูก เป็นส่วนใหญ่

- แก้วเป็นเด็กที่เลี้ยงนก ใช่หรือไม่
- ต้นไม้ในภาพมีขนาดใหญ่ใช่ไหม
- เด็กๆคิดว่าการยิงนกเป็นสิ่งดีหรือไม่

1.6 คำถามเร้าความสนใจ เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบอย่างจริงจัง แต่ใช้เพื่อดำเนินกิจกรรมในชั้นเรียนให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้

- เด็กๆ คอยดูซิว่า เพื่อนจะทำทำอะไรต่อไป
- เด็กๆ ลองคิดดูซิว่า ในกล่องนี้มีอะไรอยู่

คำถามระดับต่ำทั้ง 6 ชนิดดังกล่าว ยังมีความจำเป็นในห้องเรียนอยู่มิใช่น้อย ทั้งนี้เพราะครูอาจเลือกใช้คำถามเพื่อทบทวนความจำ ใช้เชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เดิมไปสู่ประสบการณ์ใหม่ และเพื่อควบคุมกิจกรรมในห้องเรียนให้ดำเนินไปในทิศทางที่ต้องการ

2. คำถามระดับสูง เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้ผู้ตอบใช้ความคิด นำความรู้และประสบการณ์เดิมมาเป็นพื้นฐานสรุปหาคำตอบ ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์และเกิดทักษะในการคิดอย่างมีระบบ นอกจากนั้นยังเป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็น ตลอดจนกระตุ้นให้ได้ลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง คำถามระดับสูงแบ่งได้เป็น 7 ชนิดคือ

2.1 คำถามให้อธิบาย เป็นคำถามที่ผู้ตอบจะต้องนำความรู้ และประสบการณ์เดิมมาเป็นพื้นฐานสรุปหาคำตอบ

- ถ้าเด็กๆ อยากทราบว่า มดที่เลี้ยงไว้ชอบอาหารประเภทใดมากที่สุด เด็กๆ จะทำอย่างไร
- ทำไมเด็กๆ จึงบอกว่า มดชอบกินน้ำหวาน ลองเล่าให้เพื่อนๆ ฟังซิ
- ทำไมเด็กๆ เหล่านี้จึงไม่สวมเสื้อในฤดูหนาว
- ทำไมมดแต่ละรังต้องมีนางพญามด

2.2 คำถามให้เปรียบเทียบ เป็นคำถามที่มีจุดมุ่งหมายให้เด็กใช้ความคิดเปรียบเทียบของสองสิ่งว่า มีคุณสมบัติหรือลักษณะคล้ายกันหรือต่างกันอย่างไร คุณสมบัติที่นำมาเปรียบเทียบนั้น ได้แก่ รูปร่าง ลักษณะ สี ขนาด น้ำหนัก จำนวน ปริมาตร ความสูง ความยาว ความหนา รสชาติ กลิ่น ฯลฯ

- เสือกับแมวมีอะไรต่างกันบ้าง
- เสือกับแมวมีอะไรที่คล้ายกัน
- ถ้าเราต้องช่วยกันจัดผลไม้เหล่านี้ใส่กระจาด 2 ใบ เด็ก ๆ จะจัดแบ่งอย่างไร ลองคิดและเล่าให้เพื่อนๆ ฟัง

2.3 คำถามให้จำแนกประเภท เป็นคำถามเพื่อส่งเสริมให้เด็กรู้จักจัดกลุ่มจัดหมวดหมู่โดยใช้เกณฑ์ของตนเองหรือของผู้อื่น หรือบอกเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดกลุ่มที่ผู้อื่นทำได้แก่ สี ขนาด รูปร่าง ประโยชน์ หรือวัสดุที่ใช้ หากเป็นภาพของสิ่งมีชีวิตอาจแบ่งตามอาหาร ที่อยู่อาศัย ลักษณะเช่น สัตว์ 2 เท้า สัตว์ 4 เท้า และประโยชน์ เช่น สัตว์เลี้ยงไว้ใช้งาน เป็นต้น

- ครูแบ่งมดออกเป็น 2 พวกอย่างที่เห็น เด็กๆ บอกได้ไหมว่าทำไมครูจึงแบ่งเช่นนั้น
- ลองคิดดูซิว่า เราจะแบ่งภาพสัตว์เหล่านี้เป็น 2 กลุ่มได้อย่างไรดี

2.4 คำถามให้ยกตัวอย่าง เป็นคำถามที่ต้องการให้ผู้ตอบบอกชื่อ หรือ ยกตัวอย่างของสิ่งที่กำหนดให้ โดยอาศัยทักษะการสังเกต และมีความรู้ความจำเรื่องต่าง ๆ เป็น พื้นฐานในการหาคำตอบ

- ให้นักเรียนยกตัวอย่างผักที่ใช้เป็นอาหารคนละ 1 ชื่อ
- ให้บอกชื่อสิ่งของที่บรรจุอยู่ในกระป๋องมาคนละ 1 ชื่อ
- บอกชื่อผลไม้ที่มีรสหวานคนละ 1 ชนิด
- มีสัตว์ชนิดใดบ้างที่เลี้ยงไว้ใช้งาน

2.5 คำถามให้วิเคราะห์ เป็นคำถามที่ทำให้คิดค้นหาความจริงหรือแยกแยะ เรื่องราวเพื่อหาสาเหตุและผลต่างๆของปัญหาที่เกิดขึ้น หรือให้นักเรียนได้คิดค้นหาความจริงต่างๆที่ ประกอบขึ้นมาเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์

- แมวมีประโยชน์อย่างไร
- แมวให้โทษอย่างไร
- ถ้าจะเลี้ยงแมว เด็กๆจะต้องเตรียมอะไรบ้าง
- ทำไมผ้าจึงแห้งได้
- จงช่วยกันบอกชื่อส่วนต่างๆของต้นไม้

2.6 คำถามให้สังเคราะห์ สังเคราะห์ หมายถึง การผสมรวมสิ่งต่างๆตั้งแต่ สองสิ่งขึ้นไปให้เกิดเป็นของใหม่ขึ้นมาเช่น การปรุงอาหาร การพูด การเขียนให้เป็นข้อความหรือ เรื่องราวที่เป็นแนวคิดใหม่ หรือพัฒนาของเก่าให้ดีขึ้น ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น คำถามให้สังเคราะห์ เป็นคำถามที่มีจุดมุ่งหมายให้เด็กใช้กระบวนการคิด เพื่อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลย่อยขึ้นเป็น หลักการ

- อะไรเอ่ย นกมีหู หนูมีปีก บินหลบหลีกอยู่กลางคืน
- ถ้าไม่ยอมให้ฟันผุ เด็กๆคิดว่าควรทำอย่างไร
- ถ้ามดง่ามตัวโตเท่าช้างจะเป็นอย่างไร
- ถ้าคนบินได้อะไรจะเกิดขึ้น
- ถ้าสัตว์ต่างๆในโลกนี้พูดภาษาคนได้อะไรจะเกิดขึ้น (เป็นคำถามที่ มุ่งให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ คือ คิดในแนวทางที่แปลกและแตกต่างไปจากเดิมเกิดเป็นแนวคิดใหม่)

2.7 คำถามให้ประเมินค่า เป็นคำถามที่มีจุดมุ่งหมายให้ได้พิจารณาคุณค่า ของสิ่งของก่อนตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักประเมินค่าของสิ่งต่างๆโดยใช้กฎเกณฑ์ที่เป็นจริง และเป็นที่ยอมรับของสังคมแล้ว มาสนับสนุนความคิดเห็นของตนก่อนตัดสินใจ

- อาหารจานนี้หนูควรรับประทานหรือไม่ เพราะเหตุใด
- เด็กๆควรเอาอย่างเด็กในภาพหรือไม่ เพราะเหตุใด (ครูให้ดูภาพ เด็กกำลังยิงนก ครูต้องการให้เด็กประเมินการกระทำของเด็กคนนั้นในภาพพร้อมทั้งบอกเหตุผล)

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การใช้คำถามในกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิด กล้าแสดงความคิดเห็นและสามารถตั้งคำถามย้อนกลับเพื่อแก้ข้อสงสัยของตนเองได้ ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการใช้คำถามครูจึงควรคำนึงถึงลักษณะของคำถามที่ดี การเลือกใช้คำถามที่เหมาะสมกับผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการถาม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ ดังนั้นการใช้คำถามกับเด็กปฐมวัยจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้

2.3.3 สถานการณ์จำลอง

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Stimulation)

เป็นการสอนที่นำเอาสถานการณ์นั้นๆ มาไว้ในชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในสถานการณ์นั้นอย่างแท้จริง โจนส์ (Jones. 1982: 5) กล่าวถึง สถานการณ์จำลองว่า เป็นเหตุการณ์หนึ่งซึ่งไม่ใช่การสอนของครู แต่ผู้เรียนเป็นผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์นั้น และเป็นผู้ที่ทำให้เหตุการณ์นั้นดำเนินไป โดยได้รับมอบหมายหน้าที่ภารกิจในสังคม และความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์นั้นซึ่งต้องมีการแก้ปัญหาและการตัดสินใจรวมอยู่ด้วย ส่วนครูจะเป็นผู้กำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาจบของสถานการณ์ นอกจากนั้นครูมีหน้าที่อธิบายรายละเอียดต่างๆ ที่สำคัญในสถานการณ์นั้น และกำหนดว่าใครเป็นใคร ทำหน้าที่อะไร มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องใดบ้าง สอดคล้องกับทฤษฎีของแชมมณี (2553: 370) ที่กล่าวว่า สถานการณ์จำลอง คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนลงไปเล่นในสถานการณ์ที่มีบทบาท ข้อมูล และกติกการเล่น ที่สะท้อนความเป็นจริง และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น โดยใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริง ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง

การใช้สถานการณ์จำลองนั้นมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเตรียมพร้อมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกทักษะการสื่อสาร เตรียมข้อมูลในการคิดวิเคราะห์ และแยกแยะ เลือกใช้ภาษาให้ถูกต้อง ซึ่งครูจะต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ในการกำหนดปัญหา หรือหัวข้อเพื่อกำหนดให้บทเรียนดำเนินไปตามลำดับ นอกจากนี้ การใช้สถานการณ์จำลองช่วยทำให้ผู้เรียนได้ฝึกบูรณาการทักษะต่างๆ ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงเข้าด้วยกัน รู้จักแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง และพัฒนาผู้เรียนให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อการวิจารณ์ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (Jones. 1982: 5) สอดคล้องกับความคิดเห็นของสุวิทย์ มูลคำ; และอรทัย มูลคำ (2545: 74-75) ที่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการใช้สถานการณ์จำลองว่า ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริง เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ หรือเรื่องที่มีตัวแปรจำนวนมากที่มีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม การสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่ม การ

ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งฝึกการคิดวิจฉินัย แก้ปัญหา การควบคุมสถานการณ์ การตัดสินใจในสถานการณ์ที่ผู้เรียนอาจพบได้ในชีวิตจริง

การนำสถานการณ์จำลองมาใช้ในการสอน ผู้สอนจำเป็นต้องออกแบบสถานการณ์จำลองให้มีความสมบูรณ์ โดยคำนึงถึงเนื้อหาที่ต้องการสอน วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผลดีที่สุด โดยทเวลเกอร์ (Twelker: 1969) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นตอนในการออกแบบสถานการณ์จำลอง (สุวิทย์ มูลคำ; และอรทัย มูลคำ. 2546; อ้างอิงจาก สมเชาว์ เนตรประเสริฐ. 2518: 26) ดังนี้

1. วางขอบเขตปัญหาการสอน ผู้กำหนดปัญหาจะต้องรู้ให้ลึกซึ้งว่า ปัญหาคืออะไร ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร และต้องอาศัยอะไรเป็นสภาวะแวดล้อมที่จะช่วยให้เข้าใจปัญหา

2. พิจารณาสภาพของระบบที่จะนำมาใช้ในสถานการณ์หรือขอบเขตของปัญหาได้เหมาะสมและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ผู้ออกแบบต้องพิจารณาเกี่ยวกับจำนวนผู้เรียน เครื่องมือและวิธีการใช้ วัสดุอุปกรณ์ หลักการดำเนินงาน ปรัชญาที่ใช้ในการสอน

3. ปรับสภาพการเข้าสู่ปัญหา เพื่อให้ปัญหานั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ จะต้องอาศัยสภาพการณ์ที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสมกับปัญหา หรือเลือกวิธีการที่จะช่วยนำปัญหาไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้

4. กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะในรูปของพฤติกรรมที่วัดได้

5. กำหนดเกณฑ์ในการวัดผล เนื่องจากเกณฑ์วัดผลแบบนี้จะต้องใช้วัดพฤติกรรมของผู้เรียน จึงต้องสร้างเกณฑ์ออกเป็น 2 แบบ คือ การวัดผลขั้นสุดท้ายในการเรียนรู้ และการวัดชี้ระดับความสามารถที่เปลี่ยนแปลงไป

6. เสนอผลของสถานการณ์จำลอง ซึ่งผลของสถานการณ์จำลองมีข้อได้เปรียบวิธีการเรียนรู้แบบอื่น ๆ หลายอย่าง คือ

6.1 สามารถสร้างอารมณ์และสร้างทัศนคติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

6.2 สถานการณ์จำลองสามารถรวบรวมพฤติกรรมที่จะชี้ความสามารถของผู้เรียนและความจำไว้ด้วยกันได้ คือ ผู้เรียนจะมีพัฒนาการทั้งด้านความจำและพัฒนาขีดความสามารถ

6.3 สถานการณ์จำลองจะจูงใจให้ผู้เรียนประกอบกิจกรรมได้นาน

6.4 ผู้เรียนจะสามารถเลือกตอบสนองต่อสภาวะการณ์ทางสังคมจากสถานการณ์จำลองได้

6.5 สถานการณ์จำลองจะช่วยปรับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนให้เข้ากันได้เป็นอย่างดีและเป็นไปตามที่ต้องการ

6.6 สถานการณ์จำลองจะดึงความสนใจของผู้เรียนไว้ได้ ทั้งในการทำแบบฝึกหัดและแม้แต่ในการเรียนเนื้อหาหลายอย่าง

6.7 สถานการณ์จำลองสามารถที่จะชักจูงผู้เรียนให้เข้าสู่พฤติกรรมที่ต้องการ

7. กำหนดชนิดของเครื่องมือที่จะนำมาสร้างในส่วนของสถานการณ์จำลอง เช่น ใช้เครื่องมือช่วยสอน เกมสถานการณ์จำลอง เป็นต้น
8. เลือกสื่อหลาย ๆ อย่างเข้ามาใช้ เลือกสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เป็นเครื่องมือพัฒนาสถานการณ์จำลอง
9. พัฒนาระบบสถานการณ์จำลอง แก้ไขข้อบกพร่องในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้สถานการณ์จำลองสมบูรณ์ที่สุด
10. ทดลองใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อหาข้อจำกัดของสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้น อาจทดลองกับคนกลุ่มเล็ก หรือแบบหนึ่งต่อหนึ่งก็ได้
11. เปลี่ยนแปลงแก้ไขสถานการณ์จำลองหลังการทดลอง ถ้าหากพบข้อบกพร่องต้องนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมและเป็นไปตามที่ต้องการ
12. ใช้สถานการณ์จำลองเป็นส่วนหนึ่งของการสอนจริง เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ
13. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ในอนาคต ซึ่งมักจะพบความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงต้องเตรียมปรับปรุงสถานการณ์จำลองให้ทันสมัยอยู่เสมอ

การใช้สถานการณ์จำลองในการจัดการเรียนการสอนมีข้อดี (ทิตินา แคมมณี. 2553: 373) กล่าวคือ เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องที่มีความสัมพันธ์ ชับซ้อน ได้อย่างเข้าใจ เนื่องจากทำให้มีประสบการณ์ที่เห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูง สามารถเรียนอย่างสนุกสนาน มีความหมายต่อตัวผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ กระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น กระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น กระบวนการสื่อสาร กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการคิด เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การใช้สถานการณ์จำลองมีผลต่อการคิด การสร้างความสัมพันธ์ การแสดงพฤติกรรมของเด็ก ดังนั้น เมื่อครูเลือกใช้สถานการณ์จำลองและสามารถออกแบบสถานการณ์จำลองให้มีเนื้อหา วิธีการที่เหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการส่งเสริม ครูจะสามารถสร้างโอกาสให้เด็กคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาและพัฒนาทักษะณะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัยได้

2.3.4 บทบาทสมมติ

บทบาทสมมติเป็นวิธีการสอนรูปแบบหนึ่งที่ผู้สอนสามารถเลือกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความรู้ การคิดวิเคราะห์ ควบคู่ไปกับความสนุกสนาน เนื่องจากการใช้บทบาทสมมติจะทำให้เด็กได้มีโอกาสเชื่อมโยงการดำเนินชีวิตกับบทบาทที่ตนแสดงทำให้เด็กสามารถปรับตัวในชีวิตจริงได้ง่ายขึ้น

ชมพูนุท ธนบดี; และคนอื่นๆ (2548: 16) กล่าวถึง บทบาทสมมติ (Role Playing) ว่า เป็นเทคนิคการเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะได้ใช้จินตนาการและการคิดวิเคราะห์ แล้วสมมติบทบาทของตนเองในสถานการณ์ที่กำหนดให้มีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง ผู้ชม คือ ผู้เรียนที่อยู่ในห้องเรียน มักเน้นที่สาระที่ต้องการจะสื่อ และการพัฒนาทักษะต่างๆ ของผู้เรียนที่แสดง บทบาทสมมติเป็นสำคัญ โดยผู้เรียนจะได้แสดงออกซึ่งความนึกคิดของตนผ่านบทบาทนั้นๆ โดย อาจจะมีหรือไม่มีการซ้อมและเตรียมตัวมาก่อนล่วงหน้าก็ได้ และจัดเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ เข้าใจบุคคล สถานการณ์ เจตคติหรืออคติ ซึ่งซ่อนอยู่ในส่วนลึกของผู้แสดงออกมาเป็นข้อมูลในการ เรียนรู้ หรืออาจเป็นบทบาทที่ให้ผู้เรียนได้จินตนาการ คิดวิเคราะห์ถึงอนาคต เหตุการณ์ทาง ประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และอาจเป็นบทบาทที่แสดงรายบุคคลหรือ แสดงเป็นกลุ่ม มีการเตรียมบทพูด หรือใช้บทพูดแบบต้นสติกก็ได้ และเมื่อจบการแสดงก็จะรวม อภิปรายข้อมูลที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับ ทิศนา แชมมณี (2553: 358) ที่ได้ให้ความหมายของการ แสดงบทบาทสมมติไว้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความ ใกล้เคียงกับความเป็นจริง และแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตน และนำเอาการแสดงออกของ ผู้แสดงทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่สังเกตพบมาเป็นข้อมูลในการ อภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

หากครูมีความประสงค์จะสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ ครูควรคำนึงถึง องค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ของการแสดงบทบาทสมมติ นั่นคือ ต้องมีผู้สอนและผู้เรียน มี สถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติ มีการอภิปรายเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ความรู้สึกและ พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้แสดงและสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับ และผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ทิศนา แชมมณี (2553: 358) ซึ่งครูผู้สอนมีบทบาทในการจัดสถานการณ์ การเตรียมบทบาทสมมติและ บทบาทในการนำการอภิปราย ส่วนผู้เรียนมีบทบาทในการแสดงบทบาทสมมติและการอภิปรายความรู้ หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไป การสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติก็จะขาด ประสิทธิภาพ

หลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้และพัฒนาตนเองนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนจะต้องมีความละเอียดในการวางแผนและ เตรียมการอย่างรอบคอบ โดยในการเตรียมการนั้นผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญดังต่อไปนี้ (ชมพูนุท ธนบดี; และคนอื่นๆ. 2548: 19-20)

1. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมตามความเหมาะสมกับความสามารถ เพื่อพัฒนา ความเชื่อมั่น และพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเอง
2. ให้ผู้เรียนได้ทราบชื่อตัวละครอย่างชัดเจน โดยครูอาจเป็นผู้เล่าเรื่องหรือ ให้ผู้เรียนอ่านเรื่องก่อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของวัย
3. ให้ผู้เรียนอาสาสมัครเล่นและแสดงความคิดเห็นในการเลือกตัวแสดงด้วย ตนเอง ซึ่งครูควรยึดหลักประชาธิปไตยในการเลือกตัวแสดง เพื่อเป็นการฝึกผู้เรียน

4. ร่วมกับผู้เรียนในการวางแผน เช่น การแบ่งฉาก องค์ประกอบของฉาก เป็นต้น
5. จัดฉากแบบง่ายเพื่อเสริมการเรียนรู้เท่านั้น อาจใช้ของที่มีอยู่สมมติเป็นฉากได้
6. จัดบรรยากาศและสถานที่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัย ไม่เครียด ไม่กังวล และสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี ภายใต้เงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน
7. ผู้สอนต้องไม่สอดแทรกหรือมองจ้องตาขณะแสดง
8. ฝึกมารยาทในการแสดงที่เน้นความเป็นหมู่คณะให้แก่ผู้เรียน คือ ไม่ยกตนเองหรือดึงความสนใจของผู้ดูไว้ที่ตนเองคนเดียวตลอดเวลา (Not one man show)
9. ผู้เรียนควรมีโอกาสสลับสับเปลี่ยนบทบาทและได้แสดงทุกคน
10. เน้นการวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนาและสาระความรู้ที่ได้จากการแสดง มีข้ออภิปรายหรือวิจารณ์เพื่อจับผิดหรือติเพียงอย่างเดียว ในช่วงอภิปรายหลังการแสดง ขึ้นตอนหรือกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ (ชมพูนุท ธนบดี; และคนอื่นๆ. 2548: 21-23) ควรประกอบด้วย

1. กำหนดเป้าหมาย จุดประสงค์การเรียนรู้
2. เริ่มกิจกรรมเตรียมความพร้อม (Warm - Up) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกมีสมาธิ ร่างกาย อารมณ์ สมอง พร้อมที่จะเรียนรู้ต่อไป
3. ใช้กิจกรรม (Motivation) เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนโดยการใช้คำถามหรือสื่อประเภทต่างๆ ที่เป็นการนำเสนอข้อมูลที่จำเป็นต่อการแสดง เช่น เกม นิทาน บทกวี บทเพลง วีดิทัศน์ ภาพจำลอง แผนผัง ตามความเหมาะสม เพื่อเป็นการปูพื้นฐานและการแสวงหาคำตอบของผู้เรียนให้มากที่สุด
4. วางแผนและออกแบบการแสดง โดยเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่เรียบง่าย ใช้ความคิดสร้างสรรค์มากที่สุด ตกลงกติกาในการแสดงร่วมกัน จัดลำดับกลุ่มการแสดง พร้อมทั้งคัดเลือกผู้แสดง แบ่งและมอบหมายหน้าที่ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม ทดลองแสดงหรือฝึกซ้อม
5. แสดงบทบาทสมมติตามที่ได้วางแผนไว้ โดยไม่ต้องกังวลกับความสมบูรณ์แบบของการแสดง ซึ่งควรเป็นโครงเรื่องที่ง่าย บทบาทไม่ซับซ้อน
6. อภิปรายสรุปและประเมินผล เป็นการร่วมกันแสดงความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนกับครูต่อการแสดง เนื้อหาหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการแสดงนั้นๆ ซึ่งเป็นการอภิปรายหรือวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ด้วยวาจา ด้วยเสียงปรบมือ เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจแก่ผู้เรียนหรือผู้แสดง และประเมินผลอย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้สอนควรจะพิจารณาว่า ผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดตรงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งอาจใช้คำถามเพื่อนำไปสู่ข้อสรุป

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติสามารถช่วยในการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเนื้อหาสาระที่วางไว้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพด้วยความสนุกสนาน อีกทั้งการอภิปรายสรุปและประเมินผลทำให้

เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนผลสำเร็จของการจัดการเรียนการสอน การใช้บทบาทสมมติจึงเป็นวิธีการสอนหนึ่งที่ครูสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยในเด็กปฐมวัย เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการสื่อสาร มีพัฒนาการทางอารมณ์อย่างเหมาะสม เห็นคุณค่าในตนเอง รับรู้และเข้าใจสภาพความเป็นจริงในสังคม

2.3.5 กรณีตัวอย่าง

การสอนจากการใช้กรณีตัวอย่าง (Case) มีหลักการสำคัญอยู่ที่การสร้างกรณีตัวอย่างเพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น (ธีราพร กุลนันทน์. 2544: 225) ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาความคิดและกล้าที่จะเผชิญเหตุการณ์ด้วยการฝึกทดลองในชั้นเรียนก่อนโดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาจริง การสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการนำเอากรณีตัวอย่างที่พบในชีวิตประจำวันให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ อภิปรายและตัดสินใจแก้ปัญหา ตลอดจนได้เรียนรู้ความคิดของผู้อื่นและช่วยให้มีมุมมองที่กว้างขึ้น (Andrews. 1973: 167; ทิศนา แหมมณี. 2553: 358) เด็กจะได้ฝึกฝนการเผชิญเรื่องราวปัญหาที่เกิดขึ้นของตัวอย่างหลายประเภท หลายสถานการณ์ รู้จักพิจารณาต่อสิ่งต่างๆตามเหตุผลของสถานการณ์นั้น ทั้งนี้กรณีตัวอย่างเป็นสื่อที่หาได้ง่ายอีกทั้งยังมีสาระน่าสนใจและให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะนิสัยให้กับเด็กปฐมวัย โดยประเภทของกรณีตัวอย่างมีหลายชนิด ได้แก่ ประเภทข่าวหนังสือพิมพ์ เรื่องสั้น เรื่องเล่า รูปภาพ เรื่องยาวตัดต่อและการสนทนาหรือคำพูด แล้วนำมาเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม สิ่งแวดล้อมและชีวิตประจำวันของเด็กได้ (ธีราพร กุลนันทน์. 2544: 226)

การนำกรณีตัวอย่างมาสอน จะต้องเลือกหัวข้อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับลักษณะที่ต้องการให้เกิด และต้องมีการวางแผนในการใช้ ซึ่งทิศนา แหมมณี (2553: 362) กล่าวว่า การจะใช้กรณีตัวอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการเตรียมการก่อนการสอน โดยครูต้องเตรียมตัวอย่างให้พร้อม โดยกรณีตัวอย่างที่เหมาะสมต้องมีสาระที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ และเมื่อได้กรณีตัวอย่างแล้วครูยังต้องเตรียมประเด็นคำถามสำหรับการอภิปราย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ที่ต้องการ การนำเสนอกรณีตัวอย่างครูอาจเป็นผู้นำเสนอหรืออาจใช้เรื่องจริงจากเด็กเป็นกรณีตัวอย่างก็ได้ ซึ่งการนำเสนอสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเล่าให้ฟัง การอ่านให้ฟัง การชมภาพยนตร์ เป็นต้น จากนั้นครูควรแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้ศึกษากรณีตัวอย่าง อภิปรายและคิดหาคำตอบ โดยครูไม่ควรมุ่งที่ความถูกต้องของคำตอบแต่ควรให้ความสำคัญกับคำตอบที่หลากหลาย อันจะช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปด้วยความรอบคอบ ซึ่งข้อดีของการสอนจากการใช้กรณีตัวอย่างคือ การช่วยให้เด็กได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดแก้ปัญหา ช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น และเด็กแต่ละคนมีส่วนร่วมในการเรียนสูง ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป การสอนจากการใช้กรณีตัวอย่างสามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยได้ โดยครูต้องเลือกกรณีตัวอย่างที่แสดงลักษณะประชาธิปไตยให้เด็กได้รับรู้ การเปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายร่วมกัน

ในกลุ่มย่อยจะส่งเสริมความร่วมมือร่วมใจเพื่อให้กลุ่มบรรลุผลสำเร็จในการทำงาน นอกจากนี้ การอภิปรายร่วมกันยังส่งผลให้เด็กสามารถพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาและ ความมีเหตุผลขึ้นมาได้

การเล่านิทาน การใช้คำถาม สถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติและกรณีตัวอย่าง เป็นเทคนิคการสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้ เนื่องจากเทคนิคต่างๆเหล่านี้จะมีนำเสนอตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็กให้ได้สังเกต มีการวิเคราะห์และเชื่อมโยงตัวแบบกับประสบการณ์จริงในชีวิต เด็กสามารถตัดสินใจเลือกแนวทาง ในการปฏิบัติได้จากการเปรียบเทียบประสบการณ์และผลที่ตัวแบบได้รับกับประสบการณ์ในชีวิตจริง ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญาและการใช้เหตุผลซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับลักษณะ ประชาธิปไตย นอกจากนี้บางเทคนิคมีการให้เด็กได้ปฏิบัติซึ่งการปฏิบัติซ้ำๆจะช่วยให้เด็กสามารถ พัฒนาลักษณะประชาธิปไตยนั้นขึ้นมาเป็นลักษณะนิสัยได้

3. กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับ พัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

จากการประมวลทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย พัฒนาการและ การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย การส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียน การสอนและการจัดกิจกรรมจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงสรุปว่า การส่งเสริม ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยนั้นควรประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ 5 ประการ คือ การเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการประเมินค่า หลักการปฏิบัติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำหลักการดังกล่าวมาใช้ในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีหลักการและขั้นตอนของรูปแบบ ดังนี้

1. หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ เป็นหลักการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการสังเกตและการเลียนแบบ โดยบุคคลได้รับการกระตุ้น ได้รับความสนใจ และเกิดการรู้คิดด้วยการสังเกตตัวแบบ แรงเสริมที่ตัวแบบได้รับการแสดง พฤติกรรม แล้วทำให้เกิดแรงจูงใจในการจดจำและเลียนแบบพฤติกรรม ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bierhoff. 2002: 76-77; citing Bandura. 1986; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2550: 235-248; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2547: 141-143) ที่ อธิบายว่ากระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนั้น ประกอบด้วยกระบวนการความตั้งใจใน การสังเกต กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบและกระบวนการจูงใจ ที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ โดยตัวแบบนั้นต้องแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม (Bierhoff. 2002: 74; citing Hoffman. 2000) ซึ่งการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนี้เป็นการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2547: 50) สอดคล้องกับงานวิจัยของวิมลพรรณ

กลางมณี (2536: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านการระดมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทรายอง ตั้งวงศ์ถาวรกิจ (2537: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดวงเนตร ไพบุลย์ (2541: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและสถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศศิยา บุตรเนียน (2541: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร และการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการระดมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

จากหลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ชั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่น หุ่นจำลอง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ

2. หลักการปรับมโนทัศน์ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมของตัวแบบเพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการแสดงพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และสร้างแนวทางปฏิบัติตนเพื่อให้มีความเหมาะสมหากได้รับประสบการณ์ตามที่ตัวแบบได้รับ ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่อธิบายว่า สติปัญญาเป็นหน้าที่พื้นฐานของชีวิตที่ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี โดยมีโครงสร้างทางปัญญาเป็นแบบแผนการรู้คิดและแบบแผนทางการกระทำอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการซึมซาบประสบการณ์ และกระบวนการขยายโครงสร้างทางปัญญา เพื่อให้เกิดกระบวนการรักษาสมดุลในโครงสร้างทางปัญญาซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเข้าใจ (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2550: 55-56; สุรางค์ ไคว้ตระกูล. 2552: 48-50) เป็นการปรับมโนทัศน์ให้มีความเหมาะสมกับบริบทที่เผชิญอยู่ ซึ่งในการปรับมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบทำให้เด็กสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับสู่ประสบการณ์จริง โดยอาศัยการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันให้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยงตัวแบบกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน

3. หลักการปฏิสัมพันธ์ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน และเด็กก็มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการสนทนา อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของตนและของบุคคลอื่นที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยใช้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยงเกิดการขยายประสบการณ์ ตลอดจนการวางแผนเป้าหมายร่วมกัน แนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ

แนวความคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่เน้นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (ทิตนา แชมมณี. 2547: 98-103) เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (นภเนตร ธรรมบวร. 2549: 40; อ้างอิงจาก Phillips. 1995) และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโนท์ และเฟาสต์. 2541: 26; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 68-75) มีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ส่งผลให้เด็กตระหนักในการเคารพกฎกติกาของสังคมได้ดียิ่งขึ้น

จากหลักการปรับมโนทัศน์และหลักการปฏิสัมพันธ์ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกัน

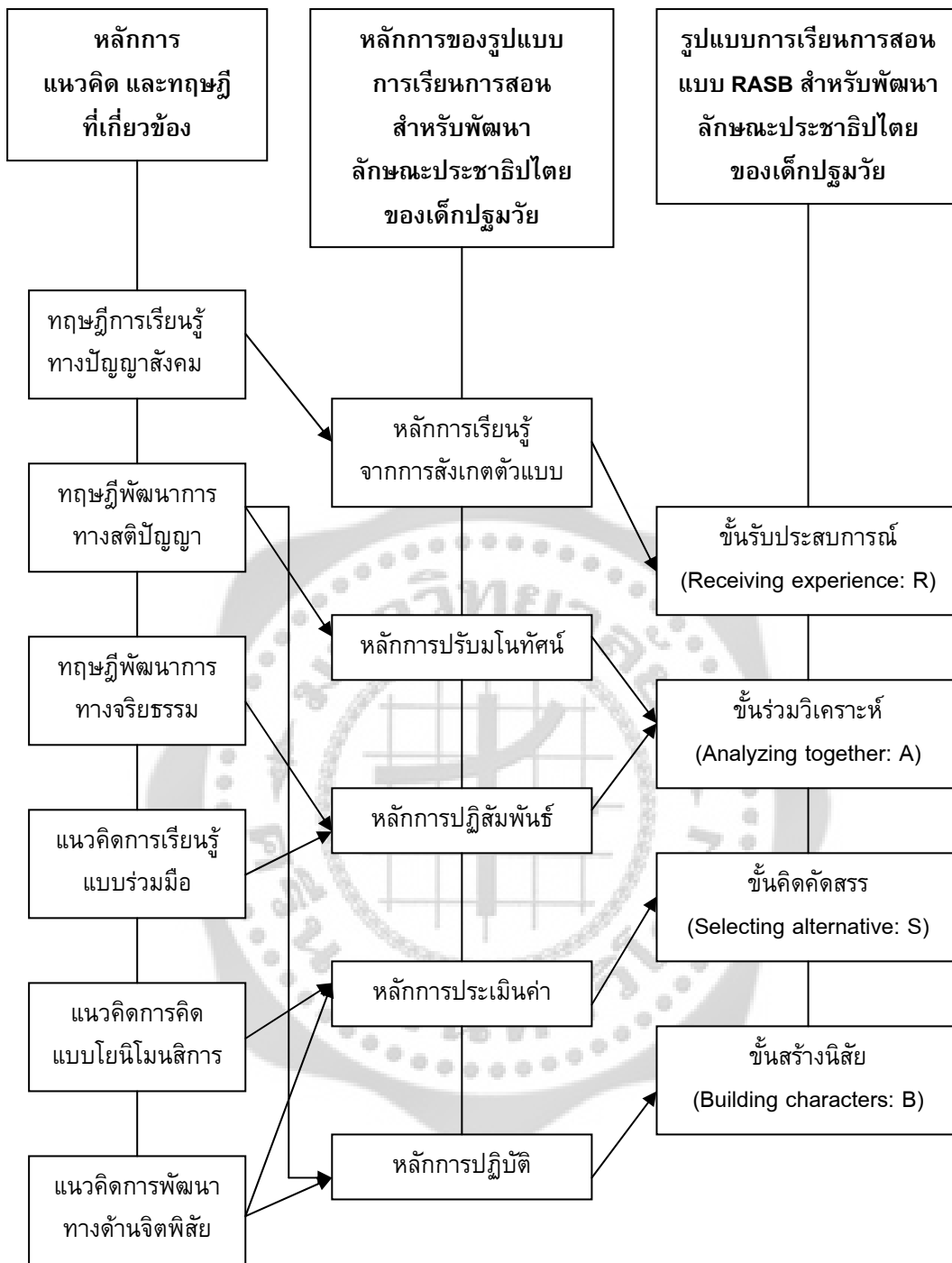
4. หลักการประเมินค่า เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และเปรียบเทียบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบสู่การประเมินค่าลักษณะพฤติกรรม ประชาธิปไตยที่ควรยึดถือในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน และตัดสินใจเลือกปฏิบัติจากผลการเปรียบเทียบนั้น แนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก ที่เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมองทั้งในด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆและมองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไปจากด้านที่เป็นโทษ และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติ เพื่อให้แน่ใจว่าการละจากสิ่งหนึ่งเพื่อไปหาอีกสิ่งหนึ่งเป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง (พระพรหมคุณาภรณ์. 2551: 66-67) และแนวความคิดพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดๆแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ ก็จะทำให้เห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา แชมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 274-275)

จากหลักการประเมินค่า จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ขั้นคิดคัดสรร (Selecting alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเอง เพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง

5. หลักการปฏิบัติ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่ดีนั้นเด็กจำเป็นต้องใช้ประสาทสัมผัสและการลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งเด็กได้สัมผัส สำรวจ จำแนก เปรียบเทียบ ทดลอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดให้เกิดความสมดุล (Equilibration) (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 48-50; สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2553: 43-45) และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า ในการสร้างลักษณะนิสัยควรให้เด็กนำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา แวมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 294-295)

จากหลักการปฏิบัติ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ชั้นสร้างนิสัย (Building characters: B) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัย นำประสบการณ์และโมทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากชั้นรับประสบการณ์ ชั้นร่วมวิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากชั้นคิดตัดสินใจ มาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติ

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยจึงได้มาจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย และองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแบบโยนิโสมนสิการ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม และแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ นำมาเป็นหลักการของรูปแบบการเรียนการสอน และการสร้างรูปแบบการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 ความเชื่อมโยงของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หลักการของรูปแบบการเรียนการสอน และรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ และผู้วิจัยได้เสนอวิธีการดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียน

การสอนแบบ RASB

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยในครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 5,082 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ประกอบด้วย

1.2.1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการหาคุณภาพของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 จำนวน 100 คน

1.2.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากร ตามเกณฑ์การพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างของคอมเรย์และลี (Comrey; & Lee: 1992: Online) ที่เสนอให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ดี คือ จำนวน 300 คน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 502 คน

1.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ประกอบด้วย

1.2.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ประกอบด้วย

1.2.2.1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองนำร่องครั้งที่ 1 เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 43 คน

1.2.2.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองนำร่องครั้งที่ 2 เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

ชั้นพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 41 คน

1.2.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมาจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน ประกอบด้วย

1.2.2.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง ได้รับการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน

1.2.2.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มควบคุม ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบปกติ เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน

2. การพัฒนาเครื่องมือและวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ผู้วิจัยจึงนำเสนอการพัฒนาเครื่องมือและการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1. การสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1.1 ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวทสกี้ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตยในประเทศและต่างประเทศ เพื่อทราบถึงแนวคิด ความหมายและองค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตย โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ความหมายองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยจากตำราและงานวิจัยตามที่ปรากฏในบทที่ 2 สรุปได้ว่า ลักษณะประชาธิปไตย เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลที่ยึดมั่นในคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของประชาธิปไตย

โดยแสดงออกถึงการเห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของตนเอง และผู้อื่น เชื่อในเรื่องของความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรับผิดชอบในตนเอง มีความอดทนต่อการขัดแย้ง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีความสุขุมรอบรู้ในการแก้ปัญหา รู้จักประมาณตน ยึดมั่นในหลักวิชาการที่ดีงามและยุติธรรม มีความศรัทธาในการใช้ปัญญาความคิดที่มีเหตุผล สามารถใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ส่งผลให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยธรรมชาติแล้วเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง การที่จะทำให้เด็กปฐมวัยมีลักษณะประชาธิปไตยได้จะต้องให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางสังคม โดยมีผู้ใหญ่คอยให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุน เด็กก็จะคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลง และการได้รับประสบการณ์จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจะช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการทางสติปัญญาตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 81; อ้างอิงจาก Piaget; & Inholder. 1967) ซึ่งพัฒนาการทางสติปัญญาที่สูงขึ้นจะส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และ การใช้เหตุผล จึงทำให้เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นยังช่วยตอบสนองความต้องการของเด็กตามทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ โดยเฉพาะความต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2553: 33) จากบุคคลที่มีความใกล้ชิดเด็ก เช่น บิดามารดา เพื่อนหรือครู โดยเด็กจะใช้กระบวนการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมทางสังคมและลักษณะทางจริยธรรมของตัวแบบ ซึ่งแบบคูราอธิบายว่า เป็นผลเนื่องมาจากความคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ หรือจะช่วยให้หลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่เป็นปัญหาได้ (ดวงเดือน ศาสตร์ภักทร. 2547: 114-115) ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กจะต้องดูแลให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสม และประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างในทางจริยธรรมและการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น นอกจากนี้ผู้ใหญ่ยังต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เพื่อช่วยชี้แนะตลอดจนให้แนวทางเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามแบบแผนของสังคม ซึ่งจะเป็นการวางรากฐานให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในฐานะการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

ลักษณะประชาธิปไตยคือ ประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในด้านที่เกี่ยวกับตัวบุคคลโดยเฉพาะ ในทางจิตวิทยานั้นการพิจารณาลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลสามารถพิจารณาได้ทั้งในด้านจิตใจและพฤติกรรม โดยลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลทางด้านจิตใจ หรือจิตประชาธิปไตยนั้น เป็นลักษณะของบุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง (ทวีวัฒน์ บุญชิต. 2546: 4-5) ส่วนลักษณะประชาธิปไตยของบุคคลทางด้านพฤติกรรม หรือพฤติกรรมประชาธิปไตย เป็นลักษณะทางพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่จำเป็นของสังคม และจัดเป็นพฤติกรรมเสริมสร้างสังคม (Prosocial Behavior) ประเภทหนึ่ง ซึ่งแบบคูราเห็นว่ามีมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้แก่เยาวชนหรือผู้เยาว์ เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมและส่งเสริมให้สังคมมีความสุข

(สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 402) บุคคลที่มีลักษณะประชาธิปไตยจะต้องนำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งสามารถแสดงออกมาในรูปแบบของการกระทำหลาย ๆ ด้าน โดยต้องเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของตนเองและผู้อื่น รักความยุติธรรมและเชื่อในเรื่องของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน เชื่อในเรื่องการมีสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ ปฏิบัติตนตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีวินัยในตนเอง สามารถควบคุมตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งการควบคุมจากภายนอก รู้จักการอดใจรอได้อย่างถูกกาลเทศะ มุ่งอนาคตมากกว่ามุ่งปัจจุบัน มีการละเอียดต่อการทำชั่ว การโกงกิน คอร์รัปชั่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง สามารถใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม มีใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาด้วยวิจาร์ณญาณอาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน รู้จักประนีประนอม ไม่ตัดสินปัญหาข้อขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ระวังฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับและแก้ไขข้อบกพร่อง (Pennock. 1979: 236-255; ซัยยอนันต์ สมุทวณิช. 2523: 23-24; Kelly. 1995: 28-49; ธเนศ ขำเกิด. 2538: 50; ดวงเดือน พันธุมนาวิ. 2539: 93; พรชัย หนูแก้ว. 2541: 9; Hursh; & Ross. 2000: 5-6; ทวีวัฒน์ บุญชิต. 2546: 5; ดวงเดือน ศาสตราภรณ์ และคนอื่นๆ. 2547: 34-35)

1.2 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน โดยเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาปฐมวัย 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถในด้านประชาธิปไตย 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา 2 ท่าน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. รองศาสตราจารย์มานิต ปวีณญาณนท์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย หนูแก้ว อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
3. อาจารย์รัชณี ธงไชย ครูใหญ่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มูลนิธิเด็ก
4. ดร.เสรี ใหม่จันทร์ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. ดร.ภมรพรรณ ยุระยาตร์ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ความหมายของลักษณะประชาธิปไตย 2) องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย 3) พฤติกรรมที่แสดงลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เมื่อได้ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาประมวลเพื่อกำหนดกรอบในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีสาระสำคัญของการสัมภาษณ์ ได้แก่ ความหมาย

องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และพฤติกรรมที่แสดงลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความหมายของลักษณะประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะของบุคคลตามอุดมคติของสังคม โดยประการที่สำคัญ คือ การประพฤติ ปฏิบัติที่แสดงถึงการร่วมมือกันรับผิดชอบ มีความนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน และใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและดำเนินการในเรื่องต่างๆ

ประเด็นที่ 2 องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน การมีสัมมาคารวะ เคารพต่อผู้พูดและผู้ฟัง รู้จักอดทน รอคอย ไม่รังแกเพื่อนหรือสัตว์เลี้ยง เคารพกฎระเบียบต่างๆ ปฏิบัติตามข้อตกลงของชั้นเรียนและของกลุ่ม ความร่วมมือร่วมใจ รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันต่างๆ ด้วยตนเองได้ ทำงานและการบ้านครบถ้วนเรียบร้อย ทำงานร่วมกับเพื่อนได้ ช่วยเหลือเพื่อนและครูในเรื่องต่างๆ รู้จักแบ่งปันสิ่งต่างๆ การให้กำลังใจ ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ความมีเหตุผล รู้จักแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเล่นหรือการทำกิจกรรมด้วยตนเองให้เหตุผลในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ มีการวางแผนในการทำกิจกรรมต่างๆ พยายามแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ รู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ทำกิจกรรมต่างๆ อย่างมีขั้นตอน รู้จักปรับปรุงแก้ไขผลงานตามคำแนะนำของผู้อื่น

ประเด็นที่ 3 พฤติกรรมที่แสดงลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย รู้จักการอดทนรอคอย รู้จักการต่อแถวเพื่อรอรับบริการหรือสิ่งต่างๆ ตามลำดับก่อนหลัง ไม่แทรกแถวผู้อื่น ไม่รังแกเพื่อนและสัตว์ ไม่นำสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ไม่แย่งของเล่นจากเพื่อนหรือพี่น้อง รู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น เคารพกฎ ระเบียบ กติกา หรือข้อตกลงต่างๆ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือตนเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน ช่วยเหลือเพื่อนและครูในเรื่องต่างๆ มีน้ำใจ แบ่งปันสิ่งต่างๆ แก่เพื่อน พยายามแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเล่นหรือการทำกิจกรรมด้วยตนเอง พยายามแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ รู้จักการวางแผนในการทำกิจกรรมต่างๆ ปฏิบัติกิจกรรมตามลำดับขั้นตอนได้ ตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ ได้ อธิบายเหตุผลได้ เมื่อต้องตัดสินใจหรือถูกซักถาม รู้จักยอมรับในความผิดพลาด และปรับปรุงแก้ไขแก้ปัญหาด้วยเหตุผล ไม่ใช้ความรุนแรง

ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังกล่าวสรุปได้ว่า องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน เข้าใจในสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเป็นมิตร ให้การยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น และไม่ล่วงเกินผู้อื่นทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ รู้จักการรอคอย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม ความร่วมมือร่วมใจ ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ เชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา สามารถใช้เหตุผล ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ สามารถคิดแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง คิดวางแผนได้ สามารถอธิบายเหตุผลในการตัดสินใจ

2. กำหนดองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ผู้วิจัยดำเนินการกำหนดองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

2.1 ประมวลข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย การศึกษาทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยซึ่งมีพื้นฐานมาจากการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันส่งผลให้บุคคลต้องมีปฏิสัมพันธ์หรือสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่น และเพื่อให้ การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบสุข โดยปราศจากอคติและความขัดแย้งกันบุคคลต้องมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งในเด็กปฐมวัยพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ เป็นระดับที่ เด็กยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ในการตัดสินใจการกระทำ พฤติกรรมทางจริยธรรมจะขึ้นอยู่กับ เหตุผลที่ผู้มีอำนาจกำหนดให้ หรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น การกระทำเพื่อผู้อื่นเป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงความยุ่งยาก เช่น ถูกตำหนิ การถูกลงโทษ หรือ ทำไปเพื่อผลประโยชน์ที่คาดหวังว่าจะได้รับ เช่น คำชมเชย สิ่งของต่างๆที่ได้รับมาแล้วเกิดความพึงพอใจ ซึ่งตรงกับพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กว่า เด็กปฐมวัยนั้นมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสนับสนุนว่า ในระยะแรกเด็กจะยังไม่มียุติธรรมประชาธิปไตย เนื่องจากเด็กยังมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และพัฒนาการทางสติปัญญาในด้านสติปัญญาของเด็กยังไม่ดีพอ เด็กจึงยังไม่สามารถคิดเองได้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ เด็กยังไม่สามารถมองเห็นความสัมพันธ์กันระหว่างประโยชน์ของตนเองกับประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยจะสามารถพัฒนาขึ้นได้จากการกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เพื่อให้เด็กเรียนรู้แบบแผนของสังคม ตลอดจนเรียนรู้ว่าการกระทำของเด็กส่งผลกระทบต่อผู้อื่น และการกระทำของบุคคลอื่นก็ส่งผลกระทบต่อตัวเด็กด้วยเช่นเดียวกัน การเรียนรู้ดังกล่าวจะช่วยให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และสามารถปฏิบัติตามแบบแผนของสังคมเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า นักวิชาการได้ระบุองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยไว้แตกต่างกัน ได้แก่ ความเคารพซึ่งกันและกันหรือเคารพธรรมชาติ ความร่วมมือร่วมใจหรือสามัคคีธรรม ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาหรือปัญญาธรรม ความมีวินัยหรือวินัยธรรม ความเท่าเทียมหรือยุติธรรม ความอดทนอดกลั้นหรือขันติธรรม ธรรม 7 ประการของคณฺธี การไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติธรรม ความรักความหวังดีต่อผู้อื่นหรือเมตตา-กรุณาธรรม ธรรมเพื่อความเจริญของหมู่คณะ และธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน และเมื่อศึกษาการแสดงออกถึงลักษณะประชาธิปไตยพบว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดลักษณะประชาธิปไตย คือ การที่เด็กมีสติปัญญาที่จะคิดและเข้าใจเหตุผลว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ผนวกกับการขัดเกลาทางสังคมที่ทำให้เด็กเรียนรู้แบบแผนทางสังคมที่ควรปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้

เด็กสามารถขยายขอบเขตการรับรู้เฉพาะตนเองไปสู่การรับรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและการรับรู้สังคม นอกจากนั้นการที่เด็กมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆโดยมีผู้ใหญ่คอยให้การสนับสนุน จะส่งผลให้ลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็กคลายลง เด็กจะเริ่มมองเห็นว่าผู้อื่น ต้องการความร่วมมือหรือความช่วยเหลือจากตน เด็กจะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมส่วนรวม และเริ่มเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์ส่วนตนกับประโยชน์ส่วนรวม และการที่เด็กมี โอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆจะช่วยสร้างโอกาสในการที่เด็กจะได้รับตัวแบบด้านสังคมและ จริยธรรมที่เป็นพื้นฐานของลักษณะประชาธิปไตยจากบุคคลที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

2.2 กำหนดองค์ประกอบที่มีความเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยและ สรุปลักษณะประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จากการประมวลข้อมูลจากการศึกษา ทฤษฎีพื้นฐานของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะประกอบลักษณะประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกัน และกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

3. สร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

3.1 จัดการสนทนากลุ่มครูปฐมวัยจำนวน 7 ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลพฤติกรรม ของเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาประมวลเป็นองค์ประกอบ ลักษณะประชาธิปไตยที่มีความเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ได้แก่ ความเคารพซึ่งกันและกัน ความ ร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา และทำการสนทนากลุ่มครูปฐมวัยในประเด็นที่ เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยเพื่อกำหนดตัวชี้วัดของลักษณะประชาธิปไตยของ เด็กปฐมวัย ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (Respect for Individuals)

มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

องค์ประกอบที่ 2 ด้านความร่วมมือร่วมใจ (Cooperation) มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ

องค์ประกอบที่ 3 ด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intelligence) มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล

3.2 การสร้างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยตาม นิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนด เพื่อประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย 3 ด้าน คือ

1) ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน 2) ด้านความร่วมมือร่วมใจ และ 3) ด้านความเชื่อมั่นในวิธีการ แห่งปัญญา จากนั้นนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครูปฐมวัยจำนวน 7 ท่าน ซึ่งเป็นข้อมูลพฤติกรรมที่ แสดงถึงการมีลักษณะลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เพื่อนำไปสร้างแบบประเมินลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยตามองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน แต่ละด้านประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด รวม

ทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด แต่ละตัวชี้วัดประกอบด้วยข้อความบ่งชี้ 5 รายการ รวมจำนวนข้อความบ่งชี้ 45 รายการ

แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่สร้างขึ้นจำนวน 45 ข้อ เป็นแบบบันทึกคะแนน (Scoring Rubric) ซึ่งเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ตามเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- คะแนน 1 เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย
 คะแนน 2 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
 คะแนน 3 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง และบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก
 คะแนน 4 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
 คะแนน 5 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

ตัวอย่างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของเด็กปฐมวัยที่ถูกประเมินดังนี้

ชื่อ (ต.ช./ต.ญ.) ..... อายุ ..... ปี ..... เดือน
 ชั้น ..... โรงเรียน .....
 วันที่ ..... เวลา .....

ส่วนที่สอง เป็นรายการข้อความตัวชี้วัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ดังนี้

ข้อ	ข้อความบ่งชี้ลักษณะ	ระดับ				
		การแสดงออก ของเด็กปฐมวัย				
		1	2	3	4	5
1	เข้าแถวรับสิ่งของ หรือบริการต่างๆตามลำดับก่อนหลัง					
2	พูด หรือแสดงความคิดเห็นเมื่อได้รับอนุญาต					
3	.....					
4	.....					
5	.....					

3.3 ตรวจสอบคุณภาพแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่เป็นเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ โดยนำแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่สร้างเสร็จแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบเกี่ยวกับการใช้ภาษา และความสอดคล้องของข้อความบ่งชี้ในแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยกับนิยามศัพท์ในแต่ละด้านเป็นรายข้อ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีลักษณะประชาธิปไตย
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีลักษณะประชาธิปไตย
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่ใช่อันเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีลักษณะประชาธิปไตย

ผู้วิจัยนำคะแนนการพิจารณาแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความบ่งชี้ในแบบวัดกับนิยามศัพท์ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of congruency) ซึ่งมีค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไป (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2526: 89) ใช้ได้ทั้ง 45 ข้อ ซึ่งได้ค่าตั้งแต่ 0.60-1.00 และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3.4 นำแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยไปทดลองใช้ (Try Out) กับเด็กนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน

3.5 การหาค่าความเชื่อมั่นและค่าอำนาจจำแนกของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้ (Try Out) มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นความสอดคล้องภายในโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2545: 131) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.988 ในรายด้าน ได้แก่ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.92, 0.936, 0.944 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมขององค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน เท่ากับ 0.968 องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.958, 0.953, 0.947, และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมขององค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ เท่ากับ 0.981 และองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ประกอบด้วย สามารถคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.92, 0.926, 0.927 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมขององค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา เท่ากับ 0.965 และหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อโดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างข้อความบ่งชี้คะแนนกับคะแนนรอบปรับแก้ (Corrected Item-Total Correlation) (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 16-19) ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะข้อความบ่งชี้ที่มีอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 จำนวน 45 ข้อ ซึ่งได้ค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.676-0.843

4. การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

4.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 5,082 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากร ตามเกณฑ์การพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างของคอมเรย์และลี (Comrey; & Lee: 1992: Online) ที่เสนอให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ดี คือ จำนวน 300 คน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 502 คน

4.2 นำแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 45 ข้อ ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 จำนวน 502 คน โดยผู้วิจัยชี้แจงและอธิบายวิธีการใช้แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแก่ครูประจำชั้นทุกคน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันในวิธีการใช้แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL 8.72) เพื่อแสดงองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยที่แท้จริงของเด็กปฐมวัย

4.4 สรุปองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 13

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์ห้องค้ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

<p>ระยะที่ 1 การวิเคราะห์ องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตย ของเด็กปฐมวัย</p>	<p>ขั้นที่ 1 การสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์ห้องค้ประกอบ ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>1.1 ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย ทฤษฎีพัฒนาการทาง สติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์ ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอตสกี ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญา สังคมของแบนดูรา ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ แนวคิด เกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ลักษณะประชาธิปไตย</p> <p>1.2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็ก ปฐมวัย</p>
	▼
	<p>ขั้นที่ 2 กำหนดองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>2.1 ประมวลข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีพื้นฐานของลักษณะ ประชาธิปไตย การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และพัฒนาการ เด็กปฐมวัย</p> <p>2.2 กำหนดองค์ประกอบที่มีความเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยและ สรุปเป็นองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p>
	▼
	<p>ขั้นที่ 3 สร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์ห้องค้ประกอบลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>3.1 จัดการสนทนากลุ่มครูปฐมวัยจำนวน 7 ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลพฤติกรรม ของเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตย</p> <p>3.2 สร้างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>3.3 นำแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านตรวจสอบคุณภาพ หาค่า IOC และปรับปรุง</p> <p>3.4 นำแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน</p> <p>3.5 หาค่าความเชื่อมั่นและค่าอำนาจจำแนก</p>
	▼
	<p>ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ห้องค้ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>4.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง</p> <p>4.2 เก็บข้อมูลจากเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 502 คน</p> <p>4.3 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยการวิเคราะห์ห้องค้ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)</p> <p>4.4 สรุปองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p>
	▼
	<p>องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p>

ภาพประกอบ 13 ขั้นตอนการวิเคราะห์ห้องค้ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

เมื่อทราบองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ชัดเจนแล้ว ผู้วิจัยจึงดำเนินการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1.1 ศึกษาหลักการของพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม สรุปดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กปฐมวัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยในการจัดการเรียนการสอนต้องให้ความสำคัญกับประสบการณ์ต่างๆที่จัดให้กับเด็ก โดยจัดให้เด็กได้มีประสบการณ์จากการใช้ประสาทสัมผัสในการสังเกตตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยที่ครูจัดให้ เปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนกันเพื่อช่วยพัฒนาการรู้จักและทักษะทางสังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างองค์ความรู้ของตนเองและการปฏิบัติซ้ำๆ จะนำไปสู่การพัฒนาทักษะนิสัยในที่สุด

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบ โดยแบนดูราอธิบายว่า กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนั้น ประกอบด้วยกระบวนการความตั้งใจในการสังเกต กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบและกระบวนการจูงใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ จึงเป็นพื้นฐานของหลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบซึ่งนำมาใช้ในรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยเด็กจะเรียนรู้ด้วยการสังเกตจากตัวแบบที่เด็กสนใจรอบตัวเด็กและแรงเสริมที่ตัวแบบได้รับ ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์กับตัวแบบ ได้ทำการสังเกตตัวแบบและพฤติกรรมของตัวแบบที่แสดงลักษณะประชาธิปไตยเพื่อให้เด็กสามารถเก็บจำและนำไปเลียนแบบได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่ให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางสติปัญญา โดยเพียเจท์เชื่อว่าสติปัญญาเป็นผลจากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความสามารถในการปรับตัวของเด็ก เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสติปัญญาเด็กจะใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่มาปรับให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้ โดยเด็กพยายาม

ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมด้วยการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และ การปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งเป็นกระบวนการควบคู่กันนำไปสู่การเกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) การได้ลงมือปฏิบัติ ได้มีโอกาสในการสัมผัส สำรวจและทดลองด้วยตนเองโดยตรงจะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ให้กับเด็ก ดังนั้นจึงเป็นพื้นฐานของหลักการปรับมโนทัศน์และหลักการปฏิบัติซึ่งนำมาใช้ในรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นกิจกรรมที่เด็กมีความสนใจ ได้มีส่วนร่วม ได้มีประสบการณ์กับสิ่งต่างๆ และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ที่ให้ความสำคัญกับพัฒนาการการใช้เหตุผลทางจริยธรรมของบุคคล โดยโคลเบอร์กอธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา เนื่องจากจริยธรรมเป็นการใช้เหตุผลมาอธิบายว่า สิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ โดยพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กจะมีการพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น นอกจากนั้นแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้นจึงเป็นพื้นฐานของหลักการปฏิสัมพันธ์ซึ่งนำมาใช้ในรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กัน ได้ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ทำให้เกิดการสนทนา อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของตนและของบุคคลอื่นที่มีต่อสิ่งต่างๆโดยใช้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยง เกิดการขยายประสบการณ์ ตลอดจนการวางแผนเป้าหมายร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการคิดซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา โดยมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในแบบที่เน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้นๆในทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีและด้านเสียซึ่งมีลักษณะ 2 ประการ คือ การมองเห็นตามความเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสียหรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ และให้มองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไปจากด้านที่เป็นโทษ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการมีโอกาสรับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดๆแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ ก็เห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นจึงเป็นพื้นฐานของหลักการประเมินค่าซึ่งนำมาใช้ในรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้คิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ ในเรื่องของข้อดี-ข้อเสีย แล้วนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติด้วยตนเอง จากนั้นต้องเปิดโอกาสให้เด็กนำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัย

การศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะ
 ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ทำให้ได้หลักการในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
 ประกอบด้วย หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการปฏิสัมพันธ์
 หลักการประเมินค่า และหลักการปฏิบัติ

1.2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของ
 เด็กปฐมวัย โดยสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาปฐมวัย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา
 ที่มีความรู้ความสามารถในด้านประชาธิปไตย และผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ รอง
 ศาสตราจารย์มานิต ปวงวิญญานนท์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถในด้าน
 ประชาธิปไตย ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย หนูแก้ว และอาจารย์รัชณี ธงไชย และ
 ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ดร.เสรี โหมจันท์ และดร.ภมรพรรณ ยุระยาตร์ ผู้วิจัย
 ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังนี้ 1) ความคิดเห็นต่อการพัฒนาลักษณะ
 ประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย 2) ขั้นตอน/วิธีการสอนเพื่อพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็ก
 ปฐมวัย และ 3) วิธีการวัด ประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เมื่อได้ผลการสัมภาษณ์
 ผู้เชี่ยวชาญตามประเด็นดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาประมวลและสามารถสรุปสาระ
 สำคัญได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยให้กับ
 เด็กปฐมวัย คือ การพัฒนาและเสริมสร้างลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยนั้นมีความสำคัญ
 ยิ่ง เนื่องจากลักษณะประชาธิปไตยมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมโดยตรง การ
 ปลูกฝังให้เด็กปฐมวัยได้ซึมซับในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมจะส่งผลให้เด็กได้เติบโตมาเป็นคนดี
 เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ ซึ่งการปลูกฝังในวัยเด็กย่อมทำได้ง่ายกว่าการปลูกฝังในวัยผู้ใหญ่ หาก
 ต้องการให้สังคมมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับ
 ความเป็นประชาธิปไตยจึงควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก เพราะช่วงวัยนี้เด็กจะมีการวางรากฐานทาง
 บุคลิกภาพต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม การปลูกฝังในช่วงปฐมวัยจะส่งผลให้
 ลักษณะประชาธิปไตยมีความคงทนมากกว่าการปลูกฝังในวัยผู้ใหญ่ และหากไม่มีการปลูกฝังความ
 เป็นประชาธิปไตยให้กับเด็กแล้ว เมื่อโตขึ้นบุคคลนั้นก็จะไม่มีความรู้ ความเข้าใจในประชาธิปไตย
 อย่างแท้จริง

ประเด็นที่ 2 ขั้นตอน/วิธีการสอนเพื่อพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย
 ของเด็กปฐมวัยต้องเป็นการสอนโดยที่ผู้ใหญ่ต้องทำให้เด็กเห็นเป็นตัวอย่าง การสนับสนุนให้เด็กได้
 แสดงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดเป็นนิสัย และเมื่อเด็กสามารถ
 แสดงพฤติกรรมที่ดีเหมาะสมก็ควรแสดงความชื่นชมเพื่อให้เด็กมีกำลังใจที่จะปฏิบัติต่อไป
 การมอบหมายงานให้เด็กได้รับผิดชอบร่วมกัน เด็กจะได้เรียนรู้วิธีการที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น
 ตลอดจนคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ นอกจากนี้ยังควรได้มีการ
 ปลูกฝังระเบียบวินัยและคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไป เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นอย่าง
 เป็นอิสระโดยผู้ปกครองและครูร่วมสร้างบรรยากาศที่มีความปลอดภัยทางจิตให้กับเด็ก

ประเด็นที่ 3 วิธีการวัด ประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ควรใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนทั้งก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การสังเกตพฤติกรรมของเด็กในขณะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆระหว่างวันทั้งในและนอกชั้นเรียน ตลอดจน การพูดคุย การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเด็กและผู้ปกครอง และอาจใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ และแบบสังเกตพฤติกรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นระบบ

ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย สรุปได้ว่า การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัยเนื่องจากลักษณะประชาธิปไตยมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม เด็กควรได้รับการปลูกฝังและพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยตั้งแต่ยังอยู่ในช่วงปฐมวัยเพราะสามารถทำได้ดีกว่าช่วงวัยผู้ใหญ่ และลักษณะประชาธิปไตยที่ได้รับการพัฒนาให้เกิดขึ้นในช่วงปฐมวัยจะมีความคงทนถาวรเป็นพื้นฐานสำหรับช่วงวัยต่อไป ส่วนวิธีการสอนเพื่อพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต้องมีการนำเสนอตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ดีเพื่อเป็นแบบอย่างให้เด็กได้จดจำและเลียนแบบ ตลอดจนสนับสนุนให้เด็กได้แสดงลักษณะประชาธิปไตยที่พึงประสงค์อย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย และเมื่อเด็กประพฤติปฏิบัติตนได้ดีผู้ใหญ่ก็ควรให้กำลังใจและการสนับสนุน การมอบหมายกิจกรรมให้เด็กทำร่วมกันก็จะช่วยพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กได้โดยเด็กจะพัฒนาความร่วมมือและการใช้เหตุผลในการทำงานร่วมกับผู้อื่นขึ้นได้ การประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กควรใช้การสังเกตพฤติกรรมการทำกิจกรรมประจำวันของเด็กร่วมกับผู้อื่น ร่วมกับการพูดคุยสัมภาษณ์เด็กและผู้ปกครอง

1.3 ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย เทคนิคการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำราเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยและเทคนิคในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย สรุปว่า กิจกรรมการเล่านิทานเป็นกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กปฐมวัย เพราะเป็นกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยชื่นชอบและมีการนำเสนอตัวแบบที่มีคุณลักษณะที่ดีให้กับเด็ก เด็กสามารถเรียนรู้ด้วยการสังเกต จดจำและเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบในนิทานได้ โดยการเล่านิทานนั้นผู้เล่าสามารถใช้สื่อหลากหลายประเภทมาประกอบในการเล่านิทานได้ อาทิเช่น ภาพประกอบ หุ่นมือ หุ่นเชิด เป็นต้น สำหรับการแสดงบทบาทสมมติเป็นกระบวนการที่เด็กได้สวมบทบาทในสถานการณ์ต่างๆแล้วให้เด็กได้แสดงบทบาทตามความคิดของตนเองในสถานการณ์นั้นๆ เด็กจะได้เรียนรู้และเข้าใจต่อความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและพฤติกรรมของผู้อื่น เด็กจะเรียนรู้ที่จะเคารพในการตัดสินใจและการกระทำของผู้อื่น กิจกรรมสถานการณ์จำลองเป็นการจัดสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์ตามความเป็นจริงแล้วจัดให้เด็กได้เข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นๆเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้การแก้ปัญหา การตัดสินใจและการใช้เหตุผลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆซึ่งเด็กอาจไม่กล้าแสดงออกถ้าเป็นสถานการณ์จริงๆ โดยเด็กจะเรียนรู้ถึงผลลัพธ์จากการตัดสินใจของตนเองที่มีต่อบุคคลอื่น และเปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายเพื่อความเข้าใจและเกิดการเชื่อมโยงไปยังประสบการณ์

จริง กิจกรรมกรณีตัวอย่างเป็นกิจกรรมที่นำเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นจริงมายกเป็นตัวอย่างให้เด็กได้วิเคราะห์ อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เปิดโอกาสให้เด็กได้พิจารณาทบทวน และคิดหาเหตุผลประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบ การใช้คำถามเป็นกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กได้มี การคิดวิเคราะห์ หาเหตุผลและค้นหาคำตอบ ตลอดจนขยายความคิดเพื่อการพิจารณาทบทวน ให้กับเด็กในส่วนที่เด็กขาดประสบการณ์และคิดไม่ครอบคลุม กิจกรรมต่างๆเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับการให้ตัวแบบที่เป็นแบบอย่างลักษณะประชาธิปไตยแก่เด็กปฐมวัยซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคการส่งเสริมลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ว่า เด็กปฐมวัยต้องการตัวแบบด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานสำหรับลักษณะประชาธิปไตยอันเป็นลักษณะในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การที่เด็กได้รับประสบการณ์จากการสังเกตตัวแบบเด็กจะจดจำ พฤติกรรมที่ตัวแบบทำเมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์และได้รับการเสริมแรง เด็กจะจดจำไว้เมื่อถึงสถานการณ์ที่มีลักษณะเดียวกันเด็กก็จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบที่ได้จดจำไว้ และ การที่เด็กได้แสดงบทบาทสมมติร่วมกันเด็กจะได้พัฒนาความเคารพซึ่งกันและกันต่อเพื่อน เรียนรู้ ความรับผิดชอบจากผลการกระทำของตนเองที่ส่งผลต่อบุคคลอื่น เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เรียนรู้ การใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาจากการทำงานร่วมกัน การใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กคิดวิเคราะห์ และ ได้พิจารณาทบทวนจะช่วยให้เด็กฝึกความมีเหตุผลซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติตนของเด็กในการ อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

1.4 สร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยและเอกสารประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอน ผู้วิจัยสร้าง รูปแบบการเรียนการสอนแบบเพื่อพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จากการศึกษา ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิด แบบโยนิโสมนสิการ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม เทคนิคการส่งเสริมลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย กิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยจากตำราและเอกสาร ต่างๆ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยประมวล เป็นรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งประกอบด้วย หลักการเพื่อพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย 5 หลักการ คือ 1) หลักการเรียนรู้จาก การสังเกตตัวแบบ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบตัวแบบ โดยตัวแบบจะทำหน้าที่ในการกระตุ้นความสนใจของเด็ก เด็กสังเกตตัว แบบและพฤติกรรมของตัวแบบโดยเฉพาะพฤติกรรมที่เด็กเห็นว่าตัวแบบได้รับการเสริมแรงจาก การแสดงพฤติกรรมนั้น เด็กจะจดจำไว้และจะเลือกเลียนแบบพฤติกรรมที่เด็กเห็นว่าตนเองจะได้รับ ประโยชน์เมื่อแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ซึ่งการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นกระบวนการทางปัญญา เพราะเด็กไม่ได้เลือกเลียนแบบพฤติกรรมทั้งหมดของตัวแบบแต่เด็กเลือกเลียนแบบเฉพาะ พฤติกรรมที่กระทำแล้วได้รับการเสริมแรง หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบเป็นหลักการที่ ได้มาจากการวิเคราะห์ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ซึ่งเป็นหลักการของรูปแบบ

การเรียนการสอนขั้นรับประสบการณ์ 2) หลักการปรับมโนทัศน์ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมของตัวแบบเพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการแสดงพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และสร้างแนวทางปฏิบัติตนเพื่อให้มีความเหมาะสมหากได้รับประสบการณ์ตามที่ตัวแบบได้รับ เป็นการปรับมโนทัศน์ให้มีความเหมาะสมกับบริบทที่เผชิญอยู่ ซึ่งในการปรับมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบทำให้เด็กสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับสู่ประสบการณ์จริง โดยอาศัยการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันให้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยงตัวแบบกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน หลักการปรับมโนทัศน์เป็นหลักการที่ได้มาจากการวิเคราะห์ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ 3) หลักการปฏิสัมพันธ์ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กในปฏิบัตกิจกรรมร่วมกัน และเด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการสนทนา อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของตนและของบุคคลอื่นที่มีต่อสิ่งต่างๆโดยใช้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยง เกิดการขยายประสบการณ์ ตลอดจนการวางเป้าหมายร่วมกัน นอกจากนี้การที่เด็กได้มีโอกาสร่วมอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นจะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น หลักการปฏิสัมพันธ์เป็นหลักการที่ได้มาจากการวิเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ซึ่งหลักการปรับมโนทัศน์และหลักการปฏิสัมพันธ์เป็นหลักการของรูปแบบการเรียนการสอนขั้นร่วมวิเคราะห์ 4) หลักการประเมินค่า เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และเปรียบเทียบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบสู่การประเมินค่าลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ควรยึดถือในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน และตัดสินใจเลือกปฏิบัติจากผลการเปรียบเทียบนั้น และเมื่อได้มีการตอบสนองต่อสิ่งที่เลือกแล้วเด็กย่อมเกิดความพึงพอใจ เด็กก็จะเห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย หลักการประเมินค่าเป็นหลักการที่ได้มาจากการวิเคราะห์แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม ซึ่งหลักการประเมินค่าเป็นหลักการของรูปแบบการเรียนการสอนขั้นคิดตัดสินใจ 5) หลักการปฏิบัติ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่เด็กจำเป็นต้องใช้ประสาทสัมผัสและการลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งเด็กได้สัมผัส สำรวจ จำแนก เปรียบเทียบ ทดลอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซาบประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดให้เกิดความสมดุล (Equilibration) และการที่เด็กได้นำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยได้ในที่สุด หลักการปฏิบัติเป็นหลักการที่ได้มาจาก

การวิเคราะห์ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม ซึ่งหลักการปฏิบัติเป็นหลักการของรูปแบบการเรียนการสอนขั้นสร้างนิสัย

เมื่อได้หลักการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำมาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย มีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่กำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นกระตุ้นความสนใจ เป็นขั้นตอนที่ครูใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น การร้องเพลง การท่องคำคล้องจอง การสนทนาโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยที่ครูต้องการนำเสนอ

1.2 ขั้นเสนอตัวแบบ เป็นขั้นตอนที่ครูนำเสนอตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดไว้ผ่านการใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมติ การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้กรณีตัวอย่าง

2. ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับทัศนคติและเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.1 ครูแบ่งเด็กเป็นกลุ่มๆละ 3-5 คน เพื่อให้เด็กได้วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

2.2 ครูใช้คำถามกระตุ้นเด็กให้วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับ ตัวแบบและพฤติกรรมของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เช่น มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นกับตัวแบบ การกระทำของตัวแบบเป็นอย่างไร ตัวแบบได้รับผลอย่างไรจากการกระทำนั้นๆ เด็กๆชอบการกระทำของตัวแบบหรือไม่เพราะอะไร เด็กๆเคยเจอเหตุการณ์เหมือนตัวแบบหรือไม่ เป็นต้น

3. ขั้นคิดตัดสินใจ (Selecting Alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

3.1 ครูกระตุ้นให้เด็กวิเคราะห์ผลดี ผลเสียจากการกระทำที่ตัวแบบแสดงออกด้วยการใช้คำถาม เช่น เด็ก ๆ คิดว่าการกระทำดังกล่าวดีหรือไม่ และเพราะอะไร เด็ก ๆ จึงคิดเช่นนั้น

3.2 ครูใช้คำถามกระตุ้นให้เด็กคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อสร้างทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล เช่น ถ้าเด็ก ๆ เจอสถานการณ์เช่นนี้เด็ก ๆ จะทำอย่างไรได้บ้าง เด็ก ๆ ชอบวิธีไหนมากที่สุดและเพราะเหตุใดจึงชอบ เป็นต้น

4. ขั้นสร้างนิสัย (Building characters: B) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และโมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากขั้นรับประสบการณ์ขั้นร่วมวิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดคัดสรรมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติ ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

4.1 ครูแจ้งแก่เด็กเกี่ยวกับกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจที่จะร่วมปฏิบัติ

4.2 ฝึกการสร้างนิสัยโดยการให้เด็กปฏิบัติ ครูสังเกตสถานการณ์การปฏิบัติของเด็ก และหากมีเด็กคนใดไม่ปฏิบัติหรือปฏิบัติไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ควรจะเป็น ครูชี้หน้าด้วยการใช้คำถาม

4.3 ครูสนทนากับเด็กเกี่ยวกับผลการปฏิบัติในบทบาทสมมติหรือสถานการณ์จำลองด้วยการใช้คำถาม เช่น เด็ก ๆ พอใจกับผลการปฏิบัติหรือไม่ เพราะเหตุใด

4.4 ครูและเด็กร่วมกันชื่นชมเมื่อผลการปฏิบัติเป็นที่น่าพึงพอใจ

4.5 ครูและเด็กร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ และแนวทางในการปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่มีลักษณะประชาธิปไตย

เมื่อได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการสร้างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดประสบการณ์ โดยศึกษาเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและแผนแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้เป็น 9 หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที เป็นเวลา 9 สัปดาห์

1.5 ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดประสบการณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนของรูปแบบ โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) และข้อเสนอแนะ โดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาผลการประเมินจะพิจารณาจากค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

ช่วงคะแนน 4.50-5.00 เหมาะสมมากที่สุด

ช่วงคะแนน 3.50-4.49 เหมาะสมมาก

ช่วงคะแนน 2.50-3.49 เหมาะสมปานกลาง

ช่วงคะแนน 1.50-2.49 เหมาะสมน้อย

ช่วงคะแนน 1.00-1.49 เหมาะสมน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ค่าเฉลี่ยของความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการเรียนการสอนอยู่ในระดับ 3.50 ขึ้นไป และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1.00 ถือว่ารูปแบบมีความเหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้อารมณ์ของการเรียนการสอนมีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

1.6 ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนการสอนและแผนการจัดประสบการณ์ที่สร้างไว้ไปทดลองนำร่องครั้งที่ 1 (Pilot Study) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน เป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์ จำนวน 4 หน่วย ซึ่งเป็นตัวแทนของเนื้อหาทั้งหมด 9 หน่วย ได้แก่ หนูทำได้ ต้นไม้ที่รัก การจราจร และรอบบ้านเรา เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ เนื้อหา ลำดับขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยได้รับการแนะนำจากครูปฐมวัยผู้สังเกตการณ์ 2 ท่าน สรุปว่า รูปแบบการเรียนการสอนมีลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมดี คือ ชั้นรับประสบการณ์ ชั้นร่วมวิเคราะห์ ชั้นคิดตัดสินใจ และชั้นสร้างนิสัยตามลำดับ แต่ชั้นร่วมวิเคราะห์และชั้นคิดตัดสินใจต้องระมัดระวังอย่าใช้เวลาเกินไป เพราะเด็กอาจหมดความสนใจและไม่ให้ความร่วมมือ การใช้คำถามกระตุ้นต้องเลือกใช้เฉพาะในประเด็นสำคัญที่ต้องการให้เด็กได้คิดและตัดสินใจและควรถามอย่างต่อเนื่องไปในครั้งเดียวกัน การให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติในชั้นสร้างนิสัยต้องพยายามหมุนเวียนให้เด็กที่ยังมีส่วนร่วมกิจกรรมน้อยได้ออกมาสลับสับเปลี่ยนเป็นอาสาสมัครบ้าง การจัดสถานการณ์จำลองนอกชั้นเรียนช่วยกระตุ้นความสนใจของเด็กได้ดี เด็กสนุกสนานจากการปฏิบัติสถานการณ์จำลองนอกชั้นเรียน การนำเสนอตัวประกอบสื่อที่หลากหลาย เช่น หุ่นมือ หุ่นเชิด ภาพประกอบ บทบาทสมมติช่วยกระตุ้นความสนใจของเด็กได้ดี เนื้อหาที่น่าสนใจมีความชัดเจนว่าต้องการให้เด็กแสดงลักษณะประชาธิปไตยอย่างไร ผู้วิจัยจึงนำผลที่ได้จากการทดลองใช้รูปแบบการเรียนครั้งที่ 1 มาปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่มีความเหมาะสมมากขึ้น

1.7 ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองนำร่องครั้งที่ 2 กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 1 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน เป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ จำนวน 5 หน่วย ได้แก่ โรงเรียนแสนสุข น้ำ เพื่อนของหนู และอาหารดี

มีประโยชน์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ เนื้อหา ลำดับขั้นตอนในการจัดการเรียน การสอน ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยได้รับการแนะนำจากครูปฐมวัย ผู้สังเกตการณ์ 2 ท่าน สรุปว่า รูปแบบการเรียนการสอนมีลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมคือ ชั้นรับประสบการณ์ ชั้นร่วมวิเคราะห์ ชั้นคิดคัดสรร และชั้นสร้างนิสัยตามลำดับ การดำเนินการ จัดการเรียนการสอนให้ครบทั้ง 4 ชั้น ภายใน 1 วันช่วยให้เด็กมีความคิดที่ต่อเนื่อง ในชั้นคิดคัดสรร ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้นำเสนอเหตุผลในการตัดสินใจทุกครั้งเพื่อฝึกความมีเหตุผลให้กับเด็ก การปฏิบัติกิจกรรมในชั้นสร้างนิสัยช่วยให้เด็กได้ฝึกทักษะประชาธิปไตยแต่ต้องควบคุมเวลาไม่ให้นานเกินไปและต้องคอยสังเกตให้เด็กได้ปฏิบัติทุกคน ถ้าสามารถจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบ ได้ทั้งภาคการศึกษาจะส่งผลให้เด็กมีการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและ ถาวรขึ้น ผู้วิจัยจึงนำผลที่ได้จากการทดลองใช้รูปแบบการเรียนครั้งที่ 2 มาปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบ การเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่มีความสมบูรณ์

2. การศึกษาผลการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ การเรียนการสอนแบบ RASB

ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ การเรียนการสอนแบบ RASB ดังนี้

2.1 กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของ เด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมาจากกลุ่มตัวอย่างในระยการวิเคราะห์องค์ประกอบ ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน ประกอบด้วย

2.1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง ได้รับการจัดการเรียน การสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็ก ปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน

2.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มควบคุม ได้รับการจัดการเรียน การสอนแบบปกติ เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 ที่ได้มาจากการเลือก แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 ห้องเรียน

2.2 การทดลองในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบแผนการทดลองแบบ Pretest- Posttest Control Group Design (Creswell. 2003: 170) มีแบบแผนการทดลอง ดังนี้

ตาราง 5 แบบแผนการทดลอง Pretest-Posttest Control Group Design

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
ER	T1	X1	T2
CR	T1	-	T2

E หมายถึง กลุ่มทดลอง (Experimental Group)

C หมายถึง กลุ่มทดลอง (Control Group)

R หมายถึง การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Assignment)

T1 หมายถึง การทดสอบก่อนที่จะจัดทำการทดลอง (Pretest)

T2 หมายถึง การทดสอบหลังจากที่จัดทำการทดลอง (Posttest)

X1 หมายถึง การจัดกระทำ (Treatment) ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

แบบแผนการทดลองดังกล่าวข้างต้นเป็นแบบแผนที่มีการวัดหรือการทดสอบเพียง 2 ครั้ง ได้แก่ การวัดก่อนการทดลอง (Pretest) และการวัดหลังการทดลอง (Posttest)

2.3 ในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB นั้น กลุ่มตัวอย่างได้รับการคัดเลือกมาจากกลุ่มตัวอย่างในระยการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน ประกอบด้วยนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2/1 โรงเรียนชุมชนสามพร้าว จำนวน 24 คน เป็นกลุ่มทดลอง และนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2/2 โรงเรียนชุมชนสามพร้าว จำนวน 28 คน เป็นกลุ่มควบคุม โดยในการทดลองครั้งนี้ ครูประจำชั้นของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเป็นผู้สอนและดำเนินการประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการสอน จัดบันทึกและบันทึกภาพกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากครูประจำชั้นทั้ง 2 ท่านในการดำเนินการทดลอง โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

2.3.1 ผู้วิจัยสร้างความรู้ความเข้าใจและแนะนำแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยและการใช้แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยให้กับครูประจำชั้นกลุ่มทดลอง และสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในความสำคัญของการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยและการใช้แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยให้กับครูประจำชั้นกลุ่มควบคุม

2.3.2 ผู้วิจัยจัดเตรียมสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยให้กับครูประจำชั้นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

2.3.3 ก่อนการทดลอง ครูประจำชั้นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม (Pretest)

2.3.4 ดำเนินการทดลอง โดยกลุ่มทดลองใช้แผนการจัดประสบการณ์ ที่ดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ส่วนกลุ่มควบคุมใช้แผนการจัดประสบการณ์ที่ครูผู้สอนดำเนินการสอนตามหลักการ ปรัชญาและ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ.2546 เกี่ยวกับการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตย ให้กับเด็กปฐมวัยเป็นระยะเวลา 9 สัปดาห์ ในช่วงกิจกรรมวงกลมหรือกิจกรรมเสริมประสบการณ์

2.3.5 เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ครูประจำชั้นของกลุ่มทดลองและ กลุ่มควบคุมประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยหลังการทดลองด้วยแบบประเมินลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย (Posttest)

2.3.6 นำข้อมูลจากแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ทั้ง 2 กลุ่มไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยก่อนและหลัง การทดลองระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

2.3.7 เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่และการทดสอบภายหลังของ ค่าเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมและรายด้านก่อนทดลองและหลังทดลอง

2.3.8 ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการปฏิบัติการสอน ปัญหาที่เกิดขึ้น ระหว่างการทดลอง ข้อเสนอแนะ มาตรฐานผลการดำเนินการทดลอง ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็ก ปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 14

ระยะที่ 2 การพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

<p>ระยะที่ 2 การพัฒนาทักษะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอน แบบ RASB</p>	<p>ขั้นที่ 1 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p>
	<p>1.1 ศึกษาหลักการของพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนีโซมนติกการ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม</p> <p>1.2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>1.3 ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย เทคนิคการส่งเสริมทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>1.4 สร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยและเอกสารประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอน</p> <p>1.5 ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน หาค่าความเหมาะสมของรูปแบบและปรับปรุงรูปแบบ</p> <p>1.6 ทดลองนำร่องการใช้รูปแบบครั้งที่ 1 กับนักเรียนอนุบาล 2 จำนวน 1 ห้องเรียน และปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน</p> <p>1.7 ทดลองนำร่องการใช้รูปแบบครั้งที่ 2 กับนักเรียนอนุบาล 2 จำนวน 1 ห้องเรียน และปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน</p>
	<p>รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p>
	<p>ขั้นที่ 2 การศึกษาผลการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB</p>
	<p>2.1 กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยจำนวน 2 ห้องเรียน จากการเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 1 แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม</p> <p>2.2 ทดสอบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการทดลอง</p> <p>2.3 ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยกับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมใช้การจัดการเรียนการสอนแบบปกติเป็นระยะเวลา 9 สัปดาห์</p> <p>2.4 ทดสอบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง โดยใช้แบบประเมินทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย</p> <p>2.5 เปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัย ก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม</p> <p>2.6 เปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านของเด็กปฐมวัยก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม</p> <p>2.7 สรุปผลการทดลอง</p>

ภาพประกอบ 14 ขั้นตอนการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ห้องค์ประกอบลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย

1.1 ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 จังหวัดอุดรธานี และผู้บริหารโรงเรียนเพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย

1.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.2.1 นำแบบประเมินลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัยไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือ

1.2.2 นำแบบประเมินลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัยฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปเก็บข้อมูลจากเด็กปฐมวัยกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 502 คน โดยขอความร่วมมือจากครูประจำชั้นซึ่งเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับเด็ก โดยผู้วิจัยชี้แจงและอธิบายวิธีการใช้แบบประเมินลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัยแก่ครูประจำชั้นทุกคน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันในวิธีการใช้แบบประเมินลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบประเมินลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัย

2. การพัฒนาลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

2.1 ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการทดลอง เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2 จำนวน 2 ห้องเรียน ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

2.2 ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒไปยังผู้บริหารโรงเรียนชุมชนสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 เพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ในการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

2.3 ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒไปยังครูประจำชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนชุมชนสามพร้าว ซึ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

2.4 ดำเนินการทดลอง โดยกำหนดให้กลุ่มทดลองได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และกลุ่มควบคุมได้รับการจัดการเรียนการสอนตามปกติเป็นระยะเวลา 9 สัปดาห์ โดยประเมินลักษณะประชากรปีโตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลองในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

2.5 วิเคราะห์ข้อมูลการประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลอง จากนั้นสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป LISREL 8.72 เพื่อวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง และโปรแกรม SPSS 15.0 เพื่อวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน หาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินและเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง ดังนี้

1. วิเคราะห์จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
2. วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานในการหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตย
3. การวิเคราะห์องค์ประกอบ เพื่อองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป LISREL 8.72 (Joreskog; & Sorbom. 2004)
4. วิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม รายละเอียดดังนี้
  - 4.1 คะแนนเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยในกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังทดลอง
  - 4.2 คะแนนเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยในกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังทดลอง
  - 4.3 คะแนนเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังทดลอง
5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
  - 5.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่
    - 5.1.1 ค่าเฉลี่ย (Mean)
    - 5.1.2 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
  - 5.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
    - 5.2.1 การตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตร ดังนี้ (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 13-16)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้อง
	$\sum R$	แทน	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด
	R	แทน	ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละระดับความสอดคล้อง
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

5.2.2 การวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตร Γ Item Total (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2554: 16-19)

$$\Gamma \text{ Item Total} = \frac{n \sum IT - \sum I}{\sqrt{[n \sum I^2 - (\sum I)^2][n \sum T^2 - (\sum T)^2]}}$$

เมื่อ	Γ Item Total	แทน	ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ
	I	แทน	คะแนนของข้อคำถาม
	T	แทน	คะแนนผลรวมของข้ออื่นที่เหลือทุกข้อ
	n	แทน	จำนวนคนในกลุ่ม

5.2.3 การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตร (α - Coefficient) ของครอนบัค (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2545: 131)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{\sum s_t^2} \right]$$

- เมื่อ α แทน ความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งหมด
 n แทน จำนวนข้อความในแบบวัด
 S_i^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนคำถามแต่ละข้อ
 S_t^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนรวมของผู้ตอบทั้งหมด

5.3 สถิติวิเคราะห์การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

5.3.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวม โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำชนิดสองทาง One Between and One Within Design (บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. 2554: 2-10)

5.3.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้าน โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำชนิดสามทาง One Between and Two Within Design (บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. 2554: 2-10)

5.3.3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA Repeated Measure) (Steven. 1996)

5.3.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่และการทดสอบภายหลัง (Post Hoc Test) ของค่าเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมและรายด้านก่อน-หลังทดลอง ด้วยวิธี BONFERRONI (Steven. 1996)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ในการวิเคราะห์และแปลผล

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล ดังนี้

n	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง
K	แทน	จำนวนข้อ
M	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
SE _m	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการวัด
Min	แทน	ค่าต่ำสุด
Max	แทน	ค่าสูงสุด
SD	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
χ^2	แทน	ค่าสถิติไค-สแควร์
p	แทน	ค่าความน่าจะเป็นในการทดสอบสมมติฐาน
GFI	แทน	ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดี
AGFI	แทน	ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้แล้ว
RMR	แทน	ดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ
RMSEA	แทน	ดัชนีรากที่สองของความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่า
R ²	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (Coefficient of Determination)
b	แทน	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading)
SE	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Standard Error)
SS	แทน	ค่าผลบวกของคะแนนเบี่ยงเบนยกกำลังสอง (Sum of Squares)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลบวกของคะแนนเบี่ยงเบนยกกำลังสอง (Mean Square)
DEM	แทน	ลักษณะประชาธิปไตยโดยรวม
RES	แทน	ความเคารพซึ่งกันและกัน
RW	แทน	รู้จักการรอคอย
RR	แทน	เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น
RP	แทน	ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม
COOP	แทน	ความร่วมมือร่วมใจ

CR	แทน	รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง
CH	แทน	ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ
CG	แทน	รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ
FAI	แทน	ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา
FS	แทน	คิดแก้ไขปัญหาได้
FP	แทน	คิดวางแผนได้
FR	แทน	ความมีเหตุผล
E	แทน	กลุ่มทดลอง
C	แทน	กลุ่มควบคุม
E-C	แทน	กลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม
Time	แทน	ช่วงเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล
Time * Group	แทน	ปฏิสัมพันธ์ร่วมระหว่างช่วงเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม
Error	แทน	ความคลาดเคลื่อน

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1.1 จำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.2 ค่าสถิติพื้นฐานของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

1.4 ระดับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

2.1 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2.2 การศึกษาผลการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.1 จำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี ผู้วิจัยนำข้อมูลของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปจำแนกตามเพศและโรงเรียน ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 จำนวน ร้อยละของข้อมูลทั่วไปจำแนกตามเพศและโรงเรียน (n = 502 คน)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	246	49.00
หญิง	256	51.00
รวม	502	100
2. โรงเรียน		
อนุบาลอุดรธานี	286	56.97
ชุมชนสามพร้าว	76	15.13
บ้านหมากแข้ง	72	14.34
บ้านหนองตุ	48	9.56
ชุมชนโนนสูง	20	3.98
รวม	502	100

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 6 พบว่า เด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.00 ส่วนเพศชายคิดเป็นร้อยละ 49.00 เด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอนุบาลอุดรธานี จำนวน 286 คน คิดเป็นร้อยละ 56.97 รองลงมาศึกษาอยู่ในโรงเรียนชุมชนสามพร้าว จำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 15.13 ศึกษาอยู่ในโรงเรียนบ้านหมากแข้ง จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 14.34 ศึกษาอยู่ในโรงเรียนบ้านหนองตุ จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 9.56 และศึกษาอยู่ในโรงเรียนชุมชนโนนสูง จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 3.98 ตามลำดับ

1.2 ค่าสถิติพื้นฐานของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
รายด้านและโดยรวม

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี ผู้วิจัยนำข้อมูลของคะแนนแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าสูงสุด (Max) ค่าต่ำสุด (Min) ค่าเฉลี่ย (M) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ยต่อข้อ (SD) ดังแสดงในตาราง 7

ตาราง 7 ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้นเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (n = 502 คน)

ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย	K	Max	Min	M	SE	SD
ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES)	15	5.00	1.00	3.48	0.04	0.87
1. รู้จักการรอคอย (RW)	5	5.00	1.00	3.59	0.04	0.98
2. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น (RR)	5	5.00	1.00	3.60	0.04	0.92
3. ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม (RP)	5	5.00	1.00	3.56	0.04	0.95
ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP)	15	5.00	1.00	3.66	0.04	0.89
4. รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง (CR)	5	5.00	1.00	3.76	0.04	0.99
5. ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ (CH)	5	5.00	1.00	3.58	0.04	0.96
6. รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ (CG)	5	5.00	1.00	3.62	0.04	0.91
ด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา (FAI)	15	5.00	1.00	3.21	0.04	0.95
7. คิดแก้ไขปัญหาได้ (FS)	5	5.00	1.00	3.14	0.04	0.95
8. คิดวางแผนได้ (FP)	5	5.00	1.00	3.16	0.05	1.00
9. ความมีเหตุผล (FR)	5	5.00	1.00	3.32	0.04	1.00
โดยรวม	45	5.00	1.00	3.48	0.04	0.87

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 7 พบว่า คะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต่อข้อโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.87 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน

มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 ด้านความร่วมมือร่วมมือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.21 และการพิจารณาในรายองค์ประกอบย่อย พบว่า องค์ประกอบย่อยด้านรู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56-3.60 องค์ประกอบย่อยด้านรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58-3.76 ส่วนองค์ประกอบย่อยด้านคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผลมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.14-3.32

1.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า องค์ประกอบของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมมือ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ และองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ประกอบด้วย คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผลหรือไม่ โดยทำการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบในอันดับที่ 1 ของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยคำนวณค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีของโมเดล (Goodness of Fit Indices) แต่ละองค์ประกอบย่อยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) และหาค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SE) ตลอดจนทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ (t) ของค่าน้ำหนักองค์ประกอบ พร้อมทั้งค่าความเชื่อถือได้ของการวัด (R^2) ของคะแนนแต่ละองค์ประกอบย่อย ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 8 ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (Factor Loading) เชิงยืนยัน
อันดับที่ 1 โดยใช้โปรแกรมลิสเรล (n = 502 คน)

องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย	B	SE	t	R ²
องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน				
1. รู้จักการรอคอย	0.750			0.783
2. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	0.820	0.060	18.121*	0.853
3. ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม	0.640	0.072	14.217*	0.921
องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ				
1. รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง	0.970			0.802
2. ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ	0.790	0.037	20.923*	0.955
3. รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ	0.900	0.038	26.223*	0.779
องค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา				
1. คิดแก้ไขปัญหาได้	0.960			0.869
2. คิดวางแผนได้	0.920	0.038	24.433*	0.897
3. ความมีเหตุผล	0.790	0.048	17.912*	0.879
ผลการทดสอบความเหมาะสม Chi-Square = 20.095 df = 13 P = 0.093 GFI = 0.991				
AGFI = 0.969 RMR = 0.006 CFI = 0.999 RMSEA = 0.033				

*p<.05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 8 พบว่า ความเหมาะสมพอดีของโมเดล มีค่า χ^2 เท่ากับ 20.095 ค่านัยสำคัญทางสถิติ (p) เท่ากับ 0.093 ดังนั้นค่า χ^2 ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถแปลความหมายได้ว่า โมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเมื่อพิจารณาดัชนีความเหมาะสมพอดีค่าอื่นๆ ได้แก่ ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดี (GFI) มีค่าเท่ากับ 0.991 ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ 0.969 ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.999 ซึ่งมีค่าสูงตามเกณฑ์ แสดงว่า โมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อีกทั้งค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) มีค่าเท่ากับ 0.006 และดัชนีรากที่สองของความคลาดเคลื่อนในการประเมินค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.033 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้ศูนย์ จากดัชนีดังกล่าว แสดงว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบ

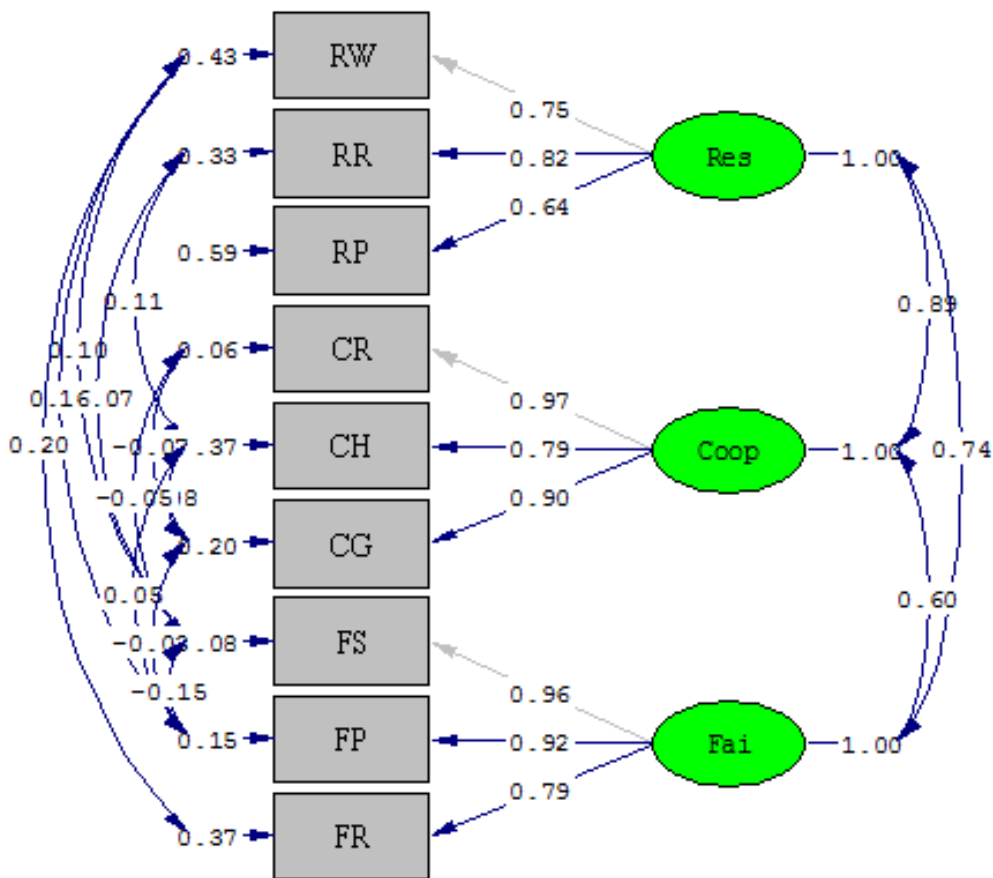
เชิงยืนยันอันดับที่ 1 ของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย องค์ประกอบที่ 1 ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ตั้งแต่ 0.640-0.820

องค์ประกอบที่ 2 ด้านความร่วมมือร่วมใจ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ตั้งแต่ 0.790-0.970 และองค์ประกอบที่ 3 ด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาประกอบด้วย คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผล มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ตั้งแต่ 0.790-0.960

ค่าความเชื่อถือได้ของการวัด (R^2) แต่ละองค์ประกอบย่อย แสดงค่าความเชื่อถือได้ขององค์ประกอบย่อยทั้ง 9 องค์ประกอบ มีค่าตั้งแต่ 0.779-0.955 โดยช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ มีค่าความเชื่อถือได้สูงสุด รองลงมา คือ ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล คิดแก้ไขปัญหาได้ เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง รู้จักการรอคอย และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าความเชื่อถือได้ต่ำสุดตามลำดับ

เพื่อให้เห็นเด่นชัด ผู้วิจัยจึงนำเสนอโมเดลวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 ขององค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 15

Chi-Square=20.09, df=13, P-value=0.09288, RMSEA=0.033

ภาพประกอบ 15 โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 ขององค์ประกอบลักษณะ
 ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.4 ระดับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลของคะแนนแบบประเมินลักษณะ
 ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็ก
 ปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (M) และค่าเบี่ยงเบน
 มาตรฐานเฉลี่ย (SD) ดังแสดงในตาราง 9

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของ
เด็กปฐมวัย รายองค์ประกอบย่อย และรายองค์ประกอบ

ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย	M	SD	แปลผล
องค์ประกอบย่อย			
1. รู้จักการรอคอย (RW)	3.59	0.98	สูง
2. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น (RR)	3.60	0.92	สูง
3. ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม (RP)	3.56	0.95	สูง
4. รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง (CR)	3.76	0.99	สูง
5. ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ (CH)	3.58	0.96	สูง
6. รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ (CG)	3.62	0.91	สูง
7. คิดแก้ไขปัญหาได้ (FS)	3.14	0.95	ปานกลาง
8. คิดวางแผนได้ (FP)	3.16	1.00	ปานกลาง
9. ความมีเหตุผล (FR)	3.32	1.00	ปานกลาง
องค์ประกอบ			
1. ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES)	3.48	0.87	ปานกลาง
2. ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP)	3.66	0.89	สูง
3. ด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา (FAI)	3.21	0.95	ปานกลาง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 9 พบว่า คะแนนลักษณะประชาธิปไตยขององค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจอยู่ในระดับสูงโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 ส่วนองค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาอยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 และ 3.21 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาพิจารณาในรายองค์ประกอบย่อยพบว่า องค์ประกอบย่อยด้านรู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ อยู่ในระดับสูง (M = 3.56-3.76) ส่วนองค์ประกอบย่อยด้านคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผล อยู่ในระดับปานกลาง (M = 3.14-3.32)

ระยะที่ 2 การพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

2.1 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

เมื่อผู้วิจัยได้ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแล้ว จึงดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1.1 เมื่อได้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ องค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา จากนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะประชาธิปไตย องค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลกับผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เกิดลักษณะประชาธิปไตยตามองค์ประกอบดังกล่าว

2.1.2 ผู้วิจัยศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย ได้แก่ การเล่านิทาน การใช้คำถาม สถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติ และเทคนิคในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เพื่อนำมาสร้างรูปแบบการเรียนการสอนในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยสำหรับเด็กปฐมวัย

2.1.3 ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยจากการศึกษาหลักการของพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย สรุปเป็นหลักการในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยสำหรับเด็กปฐมวัย 5 หลักการ ได้แก่ หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการประเมินค่า หลักการปฏิบัติ แล้วจึงนำหลักการดังกล่าวมาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 ชั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ

ขั้นที่ 2 ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ เปรียบเทียบผลดีผลเสียที่ตัวแบบได้รับและ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับโน้ตชน และเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การสร้างทางเลือกและการตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติตน

ขั้นที่ 3 ขั้นคิดตัดสินใจ (Selecting alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ในเรื่องของข้อดี-ข้อเสีย แล้วนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติด้วยตนเอง

ขั้นที่ 4 ขั้นสร้างนิสัย (Building Characters: B) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ และแนวทางที่ได้ตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดตัดสินใจ มาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึง ลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติ

เมื่อได้รูปแบบการเรียนการสอนแล้ว นำมาสร้างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบ และแผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2.1.4 ภายหลังการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB คู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดประสบการณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ มานิต ปวีณญาณนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัศมี ตันเจริญ ดร.ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ อาจารย์ พิชญาดา คำแก้ว อาจารย์สนฉัตร จารุตามระ พิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ทั้งใน ด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้ผลการพิจารณาดังแสดงในตาราง 10

ตาราง 10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และเอกสารประกอบการใช้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการพิจารณา	M	SD	ระดับความเหมาะสม
1. การอธิบายความเป็นมา และความสำคัญของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB	4.00	0.00	มาก
2. หลักการของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เพื่อพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย	3.60	0.55	มาก
3. จุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB	3.60	0.55	มาก
4. กระบวนการจัดการเรียนการสอนขั้นรับประสบการณ์ มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	4.00	0.00	มาก
5. กระบวนการจัดการเรียนการสอนขั้นร่วมวิเคราะห์ มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	3.60	0.55	มาก
6. กระบวนการจัดการเรียนการสอนขั้นคิดสร้างสรรค์ มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	3.60	0.55	มาก
7. กระบวนการจัดการเรียนการสอนขั้นสร้างนิสัย มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	3.80	0.45	มาก
8. บทบาทครูในการจัดประสบการณ์	4.20	0.45	มาก
9. แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	3.60	0.55	มาก
10. กิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	3.80	0.45	มาก
11. สื่อการเรียนการสอนเหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	4.20	0.45	มาก
12. ระยะเวลาในการจัดประสบการณ์ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์มีความเหมาะสม	3.60	0.55	มาก

ตาราง 10 (ต่อ)

ประเด็นการพิจารณา	M	SD	ระดับ ความเหมาะสม
13. การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับ จุดประสงค์และกระบวนการเรียนการสอน	4.20	0.45	มาก
14. ครูสามารถจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียน การสอนได้ง่าย	4.80	0.45	มากที่สุด
15. รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สามารถ นำไปใช้ในสภาพการเรียนการสอนปกติทั่วไปได้	4.60	0.55	มากที่สุด
16. ครูปฐมวัยสามารถนำรูปแบบการเรียนการสอน แบบ RASB ไปใช้ได้ตามคู่มือ	4.60	0.55	มากที่สุด
17. รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีความเป็นประโยชน์ ต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย	5.00	0.00	มากที่สุด
รวม	4.05	0.47	มาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 10 พบว่า รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่ได้รับการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.05 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 สรุปว่า มีความเหมาะสมมาก โดยมีประเด็นการพิจารณาในเรื่องครูสามารถจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนได้ง่าย รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สามารถนำไปใช้ในสภาพการเรียนการสอนปกติทั่วไปได้ และรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีความเป็นประโยชน์ ต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย มีความเหมาะสมมากที่สุด

2.2 การศึกษาผลการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ การเรียนการสอนแบบ RASB

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการทดลองจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลการประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไปวิเคราะห์ ดังนี้

2.2.1 การเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมระหว่างกลุ่มและ วัดซ้ำ

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้ ผู้วิจัยนำคะแนนแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมาเปรียบเทียบกันโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ One Between and One Within Design ดังแสดงในตาราง 11

ตาราง 11 การเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัย จากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม					
E-C	10.70	1	10.70	33.94	0.00
Error	15.77	50	0.32		
ภายในกลุ่ม					
Time	12.00	1	12.00	63.45	0.00
Time * Group	8.50	1	8.50	44.93	0.00
Error (Time)	9.45	50	0.19		

*p < .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 11 พบว่า การวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(1, 50)} = 44.93, p = 0.00$) เนื่องจากผลการวิเคราะห์มีปฏิสัมพันธ์กัน การอ่านผลหลัก (Main Effects) จึงไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ผลย่อย (Simple Effects) โดยแยกวิเคราะห์ทีละกลุ่ม และนำผลที่ได้จากการวัดก่อน-หลังทดลองมาทดสอบความแตกต่างโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA Repeated Measure) และนำเสนอการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ BONFERRONI เพื่อดูว่าคู่ใดมีความแตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 12

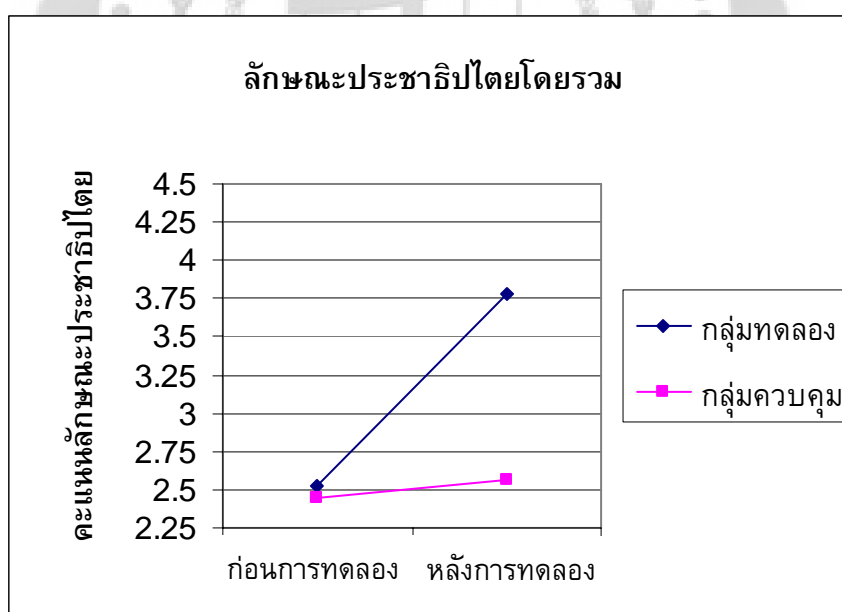

ตาราง 12 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัยจากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

กลุ่ม	คะแนนก่อนทดลอง	คะแนนหลังทดลอง	Mean Difference	Std. Error	Sig.
กลุ่มทดลอง	2.52	3.78	1.26	0.14	0.00
กลุ่มควบคุม	2.45	2.56	0.11	0.11	0.32

*p < .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 12 พบว่า หลังทดลองเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมหลังทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมไม่แตกต่างจากก่อนทดลอง ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้จากเส้นภาพการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัยจากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ดังแสดงในภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัยจากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

2.2.2 การเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านระหว่างกลุ่มและ วัดซ้ำรายด้านก่อน-หลังทดลอง

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้ ผู้วิจัยนำคะแนนแบบประเมินลักษณะ
ประชาธิปไตยรายด้านระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่วัดก่อน-หลังทดลองมาเปรียบเทียบ
โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ One Between and Two Within Design ดังแสดงใน
ตาราง 13

ตาราง 13 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยรายด้านของเด็กปฐมวัย จากการวัดก่อน-หลัง
ทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม					
E-C	32.10	1	32.10	33.94	.000
Error	47.30	50	0.95		
ภายในกลุ่ม					
Time	35.99	1	35.99	63.45	.000
Time * Group	25.49	1	25.49	44.93	.000
Error	28.36	50	0.57		
Factor	1.65	2	0.82	17.15	.000
Factor * Group	0.70	2	0.35	7.29	.001
Error	4.80	100	0.05		
Time * Factor	0.01	2	0.01	0.12	.888
Time * Factor * Group	0.20	2	0.10	2.12	.126
Error (Time * Factor)	4.78	100	0.05		

*p < .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 13 พบว่า ค่าปฏิสัมพันธ์เป็นดังนี้
การวัดซ้ำ องค์ประกอบรายด้านและระหว่างกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม
(Time * Factor * Group) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 2.12, p = 0.126$)

การวัดซ้ำและองค์ประกอบรายด้าน (Time * Factor) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 0.12, p = 0.888$)

องค์ประกอบรายด้านและกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม (Factor * Group) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 7.29, p = 0.001$)

การวัดซ้ำ และกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม (Time * Group) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 44.93, p = 0.000$)

ผลหลัก วัดซ้ำ (Time) คะแนนลักษณะประชาธิปไตยขององค์ประกอบรายด้านก่อน-หลังทดลองของเด็กปฐมวัยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(1,50)} = 63.45, p = 0.000$)

ผลหลัก องค์ประกอบรายด้าน (Factor) คะแนนลักษณะประชาธิปไตยขององค์ประกอบรายด้านของเด็กปฐมวัยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 17.15, p = 0.000$)

ผลหลัก ระหว่างกลุ่ม คะแนนลักษณะประชาธิปไตยระหว่างกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(1,50)} = 33.94, p = 0.000$)

เนื่องจากผลการวิเคราะห์มีปฏิสัมพันธ์กัน การอ่านผลหลัก (Main Effects) จึงไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ผลย่อย (Simple Effect) โดยแยกวิเคราะห์ทีละกลุ่ม ดังนี้

การเปรียบเทียบคะแนนภายในกลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี ผู้วิจัยสนใจเฉพาะการเปรียบเทียบตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ คือ การเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการทดลองภายในแต่ละกลุ่มเท่านั้น โดยเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ BONFERRONI เพื่อดูว่าคู่ใดมีความแตกต่างกัน ดังแสดงในตาราง 14

ตาราง 14 การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านจากการวัดก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่ม	ด้าน	ก่อนทดลอง	หลังทดลอง	MD	SE	Sig.
กลุ่มทดลอง	RES	2.63	3.93	1.31	0.15	0.00
	COOP	2.56	3.81	1.25	0.14	0.00
	FAI	2.39	2.59	1.21	0.14	0.00
กลุ่มควบคุม	RES	2.52	2.54	0.02	0.10	0.84
	COOP	2.45	2.59	0.14	0.13	0.29
	FAI	2.39	2.55	0.16	0.12	0.19

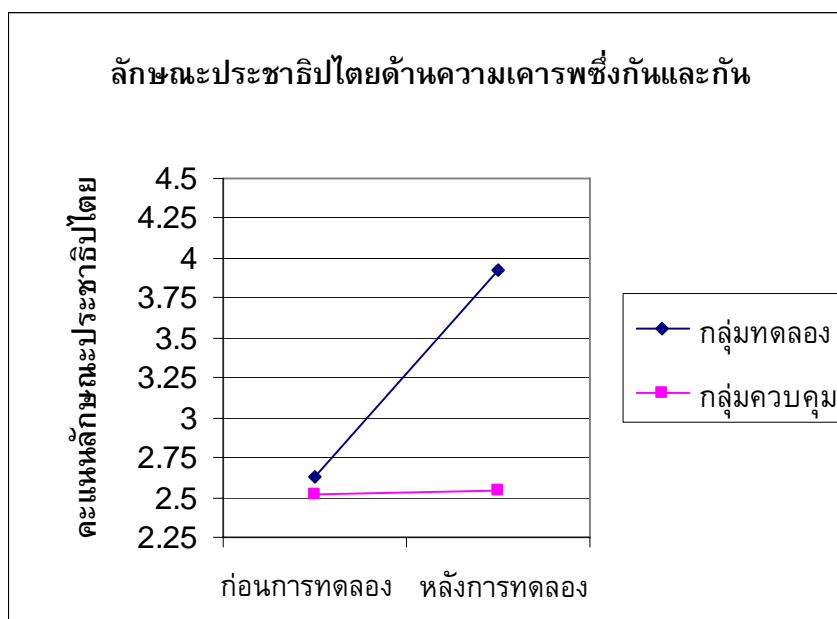
*p < .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 14 พบว่า

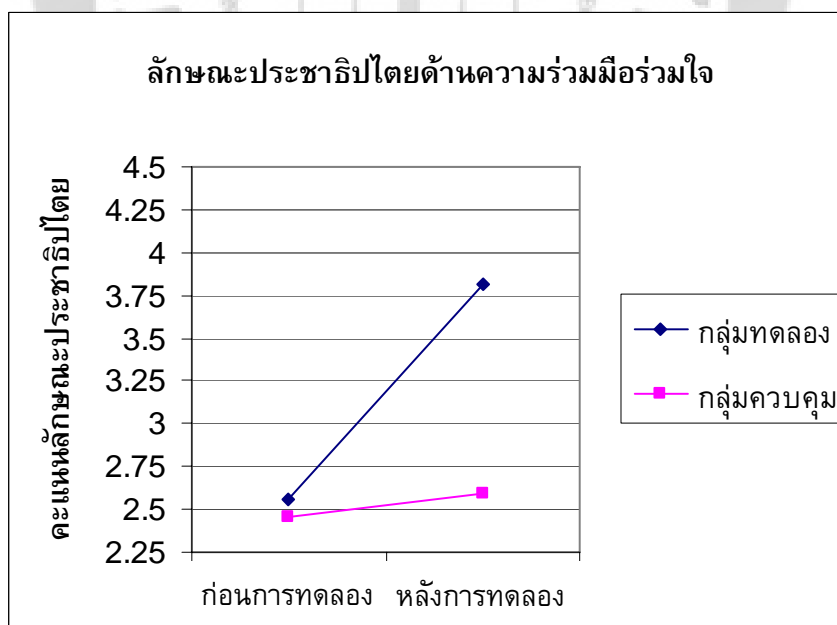
ในกลุ่มทดลอง เด็กปฐมวัยมีลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา สูงวก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน

ในกลุ่มควบคุม เด็กปฐมวัยมีลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ไม่แตกต่างจากก่อนทดลองทุกด้าน

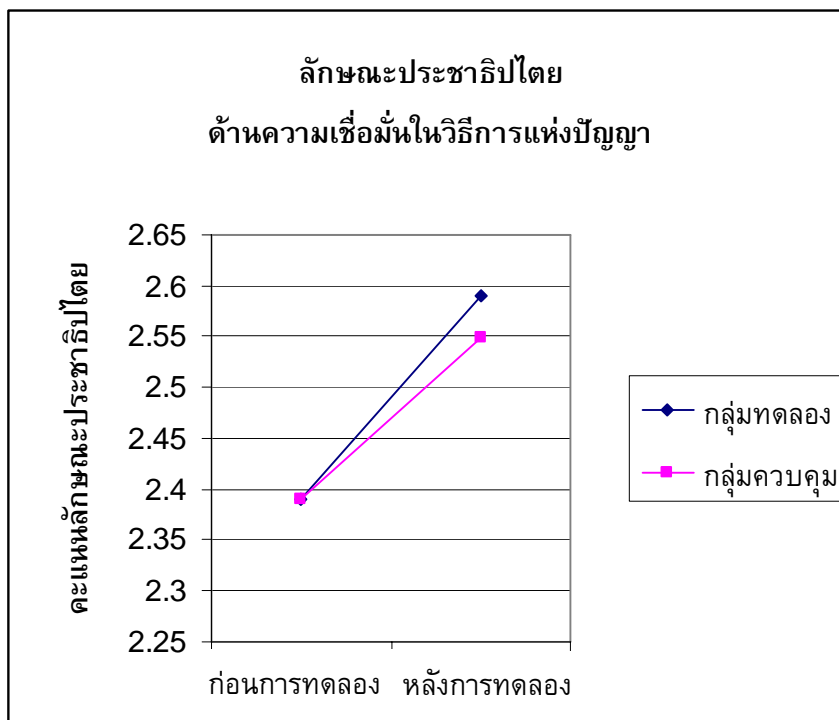
ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้จากเส้นภาพการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา จากการวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ดังแสดงในภาพประกอบ 17-19

ภาพประกอบ 17 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้านความเคารพซึ่งกันและกันจากการวัดก่อน-หลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม

ภาพประกอบ 18 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้านความร่วมมือร่วมใจจากการวัดก่อน-หลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม

ภาพประกอบ 19 การเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้านความเชื่อมั่นในวิธีการ
แก้ปัญหาจากการวัดก่อน-หลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม

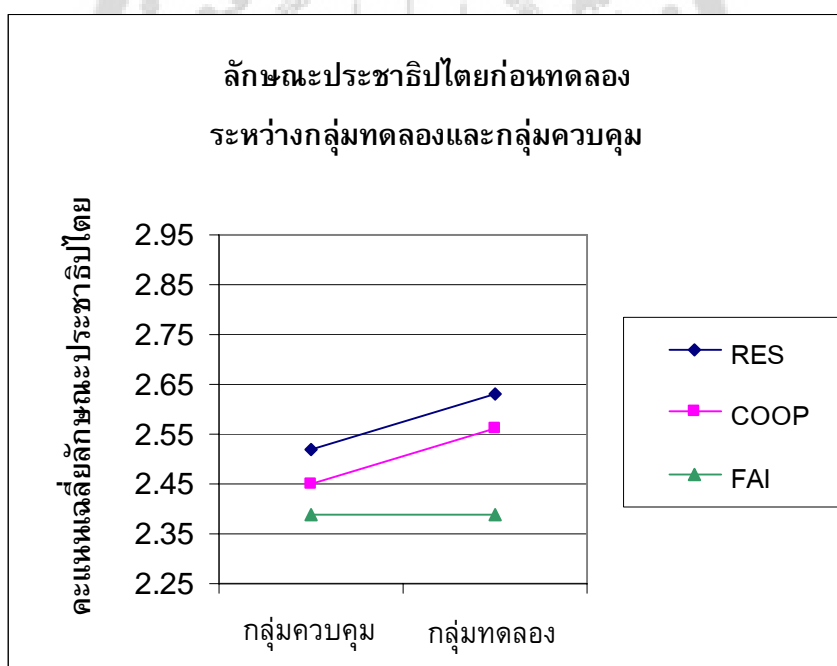
การเปรียบเทียบคะแนนระหว่างกลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี ผู้วิจัยได้นำคะแนนเฉลี่ยจาก
การวัดลักษณะประชาธิปไตยรายด้านของเด็กปฐมวัยมาเปรียบเทียบกันระหว่างกลุ่มทดลอง
และกลุ่มควบคุม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 15-16

ตาราง 15 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ลักษณะประชาธิปไตย	กลุ่มทดลอง		กลุ่มควบคุม		ผลต่าง		t	df	Sig
	M	SD	M	SD	M	SD			
ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES)	2.63	0.81	2.52	0.57	0.11	0.19	0.55	50	0.584
ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP)	2.56	0.78	2.45	0.64	0.11	0.20	0.55	50	0.585
ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (FAI)	2.39	0.81	2.39	0.63	0.00	0.20	-0.02	50	0.983

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 15 พบว่า ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES) ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP) และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา (FAI) ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน ดังแสดงในภาพประกอบ 20

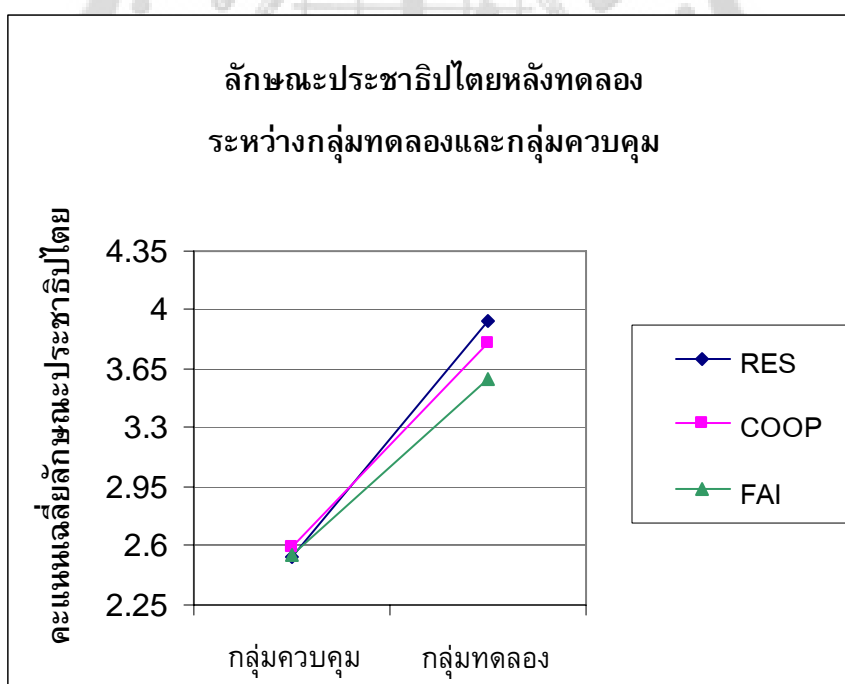

ภาพประกอบ 20 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ตาราง 16 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยหลังทดลอง
ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ลักษณะประชาธิปไตย	กลุ่มทดลอง		กลุ่มควบคุม		ผลต่าง		t	df	Sig
	M	SD	M	SD	M	SD			
ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES)	3.93	0.29	2.54	0.19	1.39	0.07	20.79	50	0.000
ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP)	3.81	0.38	2.59	0.18	1.22	0.08	14.93	50	0.000
ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (FAI)	3.59	0.26	2.55	0.24	1.04	0.07	15.09	50	0.000

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 16 พบว่า ลักษณะประชาธิปไตย
ของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES)
ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP) และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (FAI) ของเด็กปฐมวัย
กลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังแสดงในภาพประกอบ 21

ภาพประกอบ 21 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยหลังทดลอง
ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีความมุ่งหมายเฉพาะ ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย และ 2) เพื่อเปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยโดยรวมและรายด้านก่อนการทดลองและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

สมมติฐานการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้มีสมมติฐานการวิจัย ดังนี้ 1) ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา และ 2) เด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองภายหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB จะมีคะแนนเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมและรายด้านสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุม

วิธีดำเนินการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1. ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์ ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของสเลเตอร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ สังเคราะห์และประมวลเป็นองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2. สร้างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อยครูปฐมวัย 7 ท่าน ถึงพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยมาสร้างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแล้วตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.60-1.00 และทดลองใช้ (Try out) เครื่องมือกับเด็กปฐมวัยที่มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา จำนวน 100 คน นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้มาวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกของข้อคำถามเป็นรายข้อและโดยรวม

(Item-Total Correlation) และค่าความเชื่อมั่นความสอดคล้องภายในโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach)

ค่าอำนาจจำแนกรายข้อโดยใช้สูตรสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 จำนวน 45 ข้อ โดยมีค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.676-0.843

ค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.988 ซึ่งแสดงว่าแบบประเมินมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง ส่วนค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยรายด้านทั้ง 3 องค์ประกอบ มีค่าความเชื่อมั่น ดังนี้

องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ได้แก่ รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.92, 0.936, 0.944 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมขององค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน เท่ากับ 0.968

องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.958, 0.953, 0.947, และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมขององค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจเท่ากับ 0.981

องค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา ประกอบด้วย สามารถคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.92, 0.926, 0.927 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมขององค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา เท่ากับ 0.965

3. นำแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 502 คน โดยใช้แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย แล้วนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโดยใช้โปรแกรมริสเรล 8.72 เพื่อยืนยันองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

1. ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยศึกษาหลักการของพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตย

ของเด็กปฐมวัยและการพัฒนาทักษะประชาธิปไตย ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ประมวลเป็นหลักการของรูปแบบแล้วสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

2. สร้างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และ เขียนแผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

3. นำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย 5 ท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ มานิต ปวีณญาณันท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ตันเจริญ ดร.ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ อาจารย์ พิษญาดา คำแก้ว อาจารย์สนฉัตร จารุตามระ พิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องขององค์ประกอบต่างๆของรูปแบบการเรียนการสอนและแผนการจัดประสบการณ์ ซึ่งได้ค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.05 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 สรุปว่ามีความเหมาะสมมาก โดยมีประเด็นการพิจารณาในเรื่องครูสามารถจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนได้ง่าย รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สามารถนำไปใช้ในสภาพการเรียนการสอนปกติทั่วไปได้ และรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีความเป็นประโยชน์ ต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยมีความเหมาะสมมากที่สุด จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนและแผนการจัดประสบการณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4. ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองสอนกับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มที่ใช้ในการทดลองจริง เป็นการศึกษาสำรองเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ เนื้อหา ลำดับขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์ จำนวน 2 ครั้ง ครั้งละ 2 สัปดาห์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำร่องมาปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

5. ดำเนินการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design (Creswell. 2003: 170) คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลระยะการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน เพื่อเป็นกลุ่มทดลอง 1 ห้องเรียนและควบคุม 1 ห้องเรียน ทดลองใช้แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ในกลุ่มทดลอง และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบปกติในกลุ่มควบคุม ใช้เวลา 9 สัปดาห์ โดยประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลอง หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผลการทดลองและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

1.1 จำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.00 ส่วนเพศชายคิดเป็นร้อยละ 49.00 เด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอนุบาลอุดรธานี จำนวน 286 คน คิดเป็นร้อยละ 56.97 รองลงมาศึกษาอยู่ในโรงเรียนชุมชนสามพร้าว จำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 15.13 ศึกษาอยู่ในโรงเรียนบ้านหมากแข้ง จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 14.34 ศึกษาอยู่ในโรงเรียนบ้านหนองตุ จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 9.56 และศึกษาอยู่ในโรงเรียนชุมชนโนนสูง จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 3.98 ตามลำดับ

1.2 ค่าสถิติพื้นฐานของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย รายด้านและโดยรวม พบว่า คะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต่อข้อโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 ด้านความร่วมมือร่วมใจมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.21 และการพิจารณาในรายองค์ประกอบย่อย พบว่า องค์ประกอบย่อยด้านรู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56-3.60 องค์ประกอบย่อยด้านรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.58-3.76 ส่วนองค์ประกอบย่อยด้านคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผลมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.14-3.32

1.3 ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตย โดยโปรแกรมสำเร็จรูป LISREL 8.72

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 (First Order) การวิเคราะห์ตอนนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ และองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ประกอบด้วย คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผลหรือไม่ โดยทำการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบในอันดับที่ 1 ของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยคำนวณค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีของโมเดล แต่ละองค์ประกอบย่อยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และหาค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SE) ตลอดจนทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ (t) ของค่าน้ำหนักองค์ประกอบ พร้อมทั้งค่าความเชื่อถือได้ของการวัด (R²) ของคะแนนแต่ละองค์ประกอบย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า

ความเหมาะสมพอดีของโมเดล มีค่า χ^2 เท่ากับ 20.095 ค่านี้สำคัญทางสถิติ (p) เท่ากับ 0.093 ดังนั้นค่า χ^2 ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถแปลความหมายได้ว่า โมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเมื่อพิจารณาดัชนีความเหมาะสมพอดีค่าอื่นๆ ได้แก่ ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดี (GFI) มีค่าเท่ากับ 0.991 ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ 0.969 ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.999 ซึ่งมีค่าสูงตามเกณฑ์ แสดงว่า โมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อีกทั้งค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) มีค่าเท่ากับ 0.006 และดัชนีรากที่สองของความคลาดเคลื่อนในการประเมินค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.033 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้ศูนย์ จากดัชนีดังกล่าว แสดงว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 ของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย องค์ประกอบที่ 1 ด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย รั้วจักรการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ตั้งแต่ 0.640-0.820 องค์ประกอบที่ 2 ด้านความร่วมมือร่วมใจ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รั้วจักรการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ตั้งแต่ 0.790-0.970 และองค์ประกอบที่ 3 ด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาประกอบด้วย คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผล มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบ (b) ตั้งแต่ 0.790-0.960 ค่าความเชื่อถือได้ของการวัด (R^2) แต่ละองค์ประกอบย่อย แสดงค่าความเชื่อถือได้ขององค์ประกอบย่อยทั้ง 9 องค์ประกอบ มีค่าตั้งแต่ 0.779-0.955 โดยช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆมีค่าความเชื่อถือได้สูงสุด รองลงมา คือ ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม คิดวางแผนได้ ความมีเหตุผล คิดแก้ไขปัญหาได้ เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง รั้วจักรการรอคอย และรั้วจักรการแบ่งปันสิ่งต่างๆ มีค่าความเชื่อถือได้ต่ำสุดตามลำดับ

1.4 ระดับลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย พบว่า คะแนนลักษณะ

ประชาธิปไตยขององค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจอยู่ในระดับสูงโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 ส่วนองค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาอยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 และ 3.21 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาพิจารณาในรายองค์ประกอบย่อย พบว่า องค์ประกอบย่อยด้านรั้วจักรการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรั้วจักรการแบ่งปันสิ่งต่างๆ อยู่ในระดับสูง (3.56-3.76) ส่วนองค์ประกอบย่อยด้านคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และความมีเหตุผล อยู่ในระดับปานกลาง (3.14-3.32)

2. การพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียน

การสอนแบบ RASB

2.1 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีทักษะประชาธิปไตยซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ องค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา โดยผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ซึ่งประกอบด้วยหลักการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย 5 หลักการ ได้แก่ 1) หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูราที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ 2) หลักการปรับมโนทัศน์มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ที่ให้ความสำคัญกับความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยกระบวนการซึมซับประสบการณ์ และกระบวนการขยายโครงสร้างทางปัญญาเพื่อรักษาสมดุลในโครงสร้างทางปัญญา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเข้าใจ 3) หลักการปฏิสัมพันธ์มีพื้นฐานมาจากแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กในปฏิบัติการกิจกรรมร่วมกัน และเด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการสนทนา อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของตนและของบุคคลอื่นที่มีต่อสิ่งต่างๆ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น โดยพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการ 4) หลักการประเมินค่ามีพื้นฐานมาจากแนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการและแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่ให้ความสำคัญกับการประเมินค่าลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ควรยึดถือในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน โดยเปรียบเทียบทั้งในด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของพฤติกรรมนั้นๆ และมองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไปจากด้านที่เป็นโทษ ตัดสินใจเลือกปฏิบัติจากผลการเปรียบเทียบและนำไปปฏิบัติได้ผลเป็นที่พึงพอใจ ก็ให้เห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย 5) หลักการปฏิบัติมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่เด็กจำเป็นต้องใช้ประสาทสัมผัสและการลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งเด็กได้สัมผัส สำรวจ จำแนก เปรียบเทียบ ทดลอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accomdation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดให้

เกิดความสมดุล (Equilibration) และเมื่อเด็กได้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัย นำมาสรุปเป็นขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่นิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ

2. ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกัน

3. ขั้นคิดตัดสินใจ (Selecting Alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง

4. ขั้นสร้างนิสัย (Building characters: B) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดตัดสินใจ มาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติ

การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.05 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 สรุปว่ามีความเหมาะสมมาก

2.2 การศึกษาผลการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำรูปแบบไปทดลองสอนกับเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมได้รับการสอนแบบปกติแล้วนำค่าเฉลี่ยลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลองของเด็กทั้งสองกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมาเปรียบเทียบกัน ปรากฏผลดังนี้

2.2.1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวม ก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ One Between and One Within Design พบว่า การวัดก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(1, 50)} = 44.93, p = 0.00$) เนื่องจากผลการวิเคราะห์มีปฏิสัมพันธ์กัน การอ่านผลหลัก (Main Effects) จึงไม่เหมาะสม จากการวิเคราะห์ผลย่อย (Simple Effects) โดยแยกวิเคราะห์

ทีละกลุ่ม และนำผลที่ได้จากการวัดก่อน-หลังทดลองมาทดสอบความแตกต่างโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA Repeated Measure) และนำเสนอการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ BONFERRONI พบว่า การเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมของเด็กปฐมวัยจากการวัดก่อน-หลังทดลองของทั้ง 2 กลุ่ม กลุ่มทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มควบคุมหลังทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมไม่แตกต่างจากก่อนทดลอง

2.2.2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านระหว่างกลุ่มและวัดซ้ำรายด้านก่อน-หลังทดลอง โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ One Between and Two Within Design พบว่า ค่าปฏิสัมพันธ์การวัดซ้ำ องค์ประกอบรายด้านและระหว่างกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม (Time * Factor * Group) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 2.12, p = 0.126$) การวัดซ้ำและองค์ประกอบรายด้าน (Time * Factor) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 0.12, p = 0.888$) องค์ประกอบรายด้านและกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม (Factor * Group) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 7.29, p = 0.001$) การวัดซ้ำ และกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม (Time * Group) มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันต่อคะแนนลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 44.93, p = 0.000$) ผลหลัก วัดซ้ำ (Time) คะแนนลักษณะประชาธิปไตยขององค์ประกอบรายด้านก่อน-หลังทดลองของเด็กปฐมวัยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(1,50)} = 63.45, p = 0.000$) ผลหลัก องค์ประกอบรายด้าน (Factor) คะแนนลักษณะประชาธิปไตยขององค์ประกอบรายด้านของเด็กปฐมวัยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(2,100)} = 17.15, p = 0.000$) ผลหลัก ระหว่างกลุ่ม คะแนนลักษณะประชาธิปไตยระหว่างกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F_{(1,50)} = 33.94, p = 0.000$) เนื่องจากผลการวิเคราะห์มีปฏิสัมพันธ์กัน การอ่านผลหลัก (Main Effects) จึงไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ผลย่อย (Simple Effect) โดยแยกวิเคราะห์ทีละกลุ่ม ดังนี้

1) การเปรียบเทียบคะแนนภายในกลุ่ม โดยเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ BONFERRONI เพื่อดูว่าคูใดมีความแตกต่างกัน พบว่า หลังทดลองเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน และกลุ่มควบคุมหลังทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาไม่แตกต่างจากก่อนทดลองทุกด้าน

2) การเปรียบเทียบคะแนนระหว่างกลุ่ม โดยเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการวัดลักษณะประชาธิปไตยรายด้านของเด็กปฐมวัยระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า ก่อนทดลองลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน และหลังการทดลองลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยโดยรวมและรายด้านหลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงขึ้นกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีผลทำให้คุณลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยโดยรวมและรายองค์ประกอบของกลุ่มทดลองสูงขึ้นกว่ากลุ่มควบคุมสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัย

การอภิปรายผล

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย พบว่า องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้
  - องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย รู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม
  - องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ ประกอบด้วย รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ
  - องค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาประกอบด้วย คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และมีความมีเหตุผล

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยครั้งนี้สามารถยืนยันได้ว่าแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ซึ่งสามารถวัดลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้ โดยผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับ ดิวอี้ (Dewey. 1967: 8199) ที่กล่าวว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3 ประการ คือ การเคารพซึ่งกันและกัน การแบ่งปัน ร่วมมือ การประสานงาน และการมีความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา ลาสกี (Laski. 1967: 84) และเพนน็อก (Pennock. 1979: 236-255) ที่กล่าวถึง พฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม ซึ่งประกอบด้วย

ลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุมีผล เคารพซึ่งกันและกันทั้งด้านความเป็นมนุษย์และความสามารถ และการตกลงกันอย่างสันติด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประนีประนอมและอดกลั้นเมื่อมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน นักวิชาการไทยสาโรช บัวศรี (2517: 5-6) บรรจง ชูสกุลชาติ (2534: 11) ทิศนา ขัมมณี (2536: 12-15) พระธรรมปิฎก (2541: 61) อมร รักษาสัตย์ (2543: 352) ดวงเดือน ศาสครภัทร; และคนอื่นๆ (2547: 20-22) กล่าวถึงลักษณะประชาธิปไตยไว้สอดคล้องกันว่า ลักษณะประชาธิปไตยเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม 3 ประการ ได้แก่ มีการเคารพซึ่งกันและกัน หรือการระงับ มีการแบ่งปันร่วมงานกันและประสานงานกัน หรือสามัคคีธรรม และมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หรือปัญญาธรรม

การนำคะแนนของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 (Confirmatory Factor Analysis) ด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL 8.72) พบว่า แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย มีค่าดัชนีทดสอบประสิทธิภาพของโมเดล ได้แก่ ค่า χ^2 มีค่าเท่ากับ 20.095 ค่านัยสำคัญทางสถิติ (p) เท่ากับ 0.093 ซึ่งมีค่าความเหมาะสมพอดี อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่า โมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2537: 45; อ้างอิงจาก Joreskog; & Sorbom. 1989: 23-28) นอกจากนี้ และเมื่อพิจารณาดัชนีความเหมาะสมพอดีค่าอื่นๆ ก็ให้ผลสอดคล้องกัน คือ ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดี (GFI) มีค่าเท่ากับ 0.991 ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ 0.969 ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.999 ซึ่งมีค่าสูงตามเกณฑ์ แสดงว่า โมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2537: 45; อ้างอิงจาก Joreskog; & Sorbom. 1989: 26-27) รวมถึงค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMR) มีค่าเท่ากับ 0.006 และดัชนีรากที่สองของความคลาดเคลื่อนในการประเมินค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.033 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้เคียงศูนย์ จากดัชนีดังกล่าว แสดงว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน องค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ และองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ สามารถวัดองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้ ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นการยืนยันความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) ของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เนื่องจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเป็นเทคนิคและวิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างที่ดีวิธีหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2537: 53; อ้างอิงจาก Joreskog; & Sorbom. 1989: 23-28; Long. 1983: 61-64; Bollen. 1989: 256-281, 335-338) ที่กล่าวว่าขั้นตอนที่สำคัญในการวิเคราะห์โมเดลลิสเรลอีกขั้นตอนหนึ่ง คือ การตรวจสอบความตรงของโมเดลที่เป็นสมมติฐานการวิจัย หรือการประเมินความถูกต้องของโมเดล หรือการตรวจสอบความเหมาะสมพอดีระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับโมเดล

จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันที่แสดงดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถนำไปใช้ในการประเมินลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้อย่างมีความเที่ยงตรง

2. การพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอน แบบ RASB

2.1 ผลการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

การสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเป็นการวิจัยต่อเนื่องจากการวิเคราะห์องค์ประกอบลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยองค์ประกอบมีความชัดเจนซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกับเด็ก ปฐมวัย และจากการศึกษาเอกสาร ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการ ทางจริยธรรมของโคลเบอร์กทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบ ร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม จึงนำ องค์ประกอบนั้นมาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะ ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ ร่วมกับเพื่อนวิเคราะห์ ตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญและพฤติกรรมของตัวแบบเพื่อการปรับความคิดและเกิด การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น สามารถคิดแยกแยะข้อดี ข้อเสียเชื่อมโยงสู่การดำเนินชีวิตประจำวันและ การตัดสินใจเลือกด้วยตนเองอย่างมีเหตุผล และรู้สึกถึงคุณค่าของการได้มีโอกาสปฏิบัติในสิ่งที่ ตนเองเลือกอย่างสม่ำเสมอจนพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยได้ จากผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการเรียน การสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัด ประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครู กำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ ซึ่งจูงใจให้เด็กชื่นชอบและนำไปสู่การเรียนรู้ จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า เด็กให้ความสนใจต่อ ตัวแบบที่ครูนำเสนอและมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยสังเกตได้จากกิริยาท่าทาง ที่เด็กแสดงออก ซึ่งเด็กจะเลือกเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบที่ตนเองสนใจและให้ความร่วมมือใน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ครูจัดให้ นอกจากนั้นเด็กยังแสดงออกผ่านการพูด เช่น “วันนี้คุณครูจะ เล่านิทานเรื่องอะไรคะ” “คุณครูขา วันนี้หนูเข้าแถวตอนเล่นไม้สั่นเหมือนปูนาในนิทานเมื่อวานเลย ค่ะ” ซึ่งสอดคล้องกับแบนดูรา (Bandura. 1989: 2-3) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมโดยการสังเกตและการเลียนแบบ ซึ่งเด็กจะเลือกสังเกตและเลียนแบบ พฤติกรรมของตัวแบบที่สนใจ พอใจ เห็นคุณค่า และก่อให้เกิดผลดีแก่ตน และสอดคล้องกับงานวิจัย

ของวิมลพรรณ กลางมณี (2536: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 บริษัท ศรีเพชรพัฒนา (2539: บทคัดย่อ) ศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้เทคนิคแม่แบบ พบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้เทคนิคแม่แบบมีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีมากขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีหลังการทดลองไม่แตกต่างกัน สุภมาศ เพชรสมบัติ (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรและการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงทางสังคม พบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมดีขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมหลังการทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดวงเนตร ไพบูลย์ (2541: บทคัดย่อ) พัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบและการใช้สถานการณ์จำลอง พบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยหลังการทดลองไม่แตกต่างกัน ศศิยา บุตรเนียน (2541: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรและการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะ พบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และหลังการทดลองนักเรียนทั้งสองกลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมเพิ่มขึ้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัด

ประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การสร้างทางเลือกและการตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติตน โดยครูแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มๆ ละ 3-5 คน เพื่อร่วมกันทำการวิเคราะห์ตัวแบบ ซึ่งขั้นร่วมวิเคราะห์อาศัยหลักการปรับมโนทัศน์และหลักการปฏิสัมพันธ์ จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า การเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มย่อยจะช่วยให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสพูดแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงแตกต่างไปจากการบริบทของชั้นเรียนซึ่งเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ เด็กจะร่วมพูดแสดงความคิดเห็นกับเพื่อนในกลุ่มด้วยความมั่นใจและแบ่งปันประสบการณ์ที่ตนเองมีแลกเปลี่ยนกับประสบการณ์ของเพื่อน เช่น เด็กพูดถึงวิธีการที่จะช่วยให้มีความปลอดภัยในการเล่นไม้สั้น เด็กพูด

ว่า “เวลาเล่นต้องไปต่อแถว ห้ามแซงคิว” “ห้ามวิ่งสวนขึ้นไปด้านหน้า เพราะเพื่อนกำลังลื่นลงมา” “เราเคยถูกบั้งปอนด์ชน ตอนที่กำลังลื่นลงมา เพราะบั้งปอนด์วิ่งขึ้นทางด้านหน้า” สอดคล้องกับแนวคิดของเพียเจท์ ที่กล่าวว่า การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ของคน จะทำให้เกิดการสั่งสมประสบการณ์และเกิดการปรับตัวเพื่อรับความรู้จากประสบการณ์นั้นด้วยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับประสบการณ์สู่การเรียนรู้เป็นกลไกทางสมอง เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าใหม่ๆ ความรู้ใหม่ (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2551: 31) และสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนแบบร่วมมือหรือช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองและในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยให้สมาชิกคนอื่นเรียนรู้ด้วย (Johnson; & Johnson. 1994: 31-32) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับโคลเบอร์ก ที่อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโนท์ และฟอสท์. 2541: 26; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 68-75) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฮย์เดน; พิคเกอร์ (Hayden; & Picker. 1981: 131-134) ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย โดยให้นักเรียนหญิงอายุ 11-12 ปี อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมที่กำหนดให้ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองมีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างชัดเจน บุญลือ เพชรดอน (2537: บทคัดย่อ) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่สอนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนปกติ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มควบคุม ทวี บรรจง (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคมตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยสำหรับคณะกรรมการนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ภายหลังการทดลองคณะกรรมการนักเรียนมีเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคมสูงกว่าก่อนการทดลอง ผู้ปกครองนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ภายหลังการทดลองคณะกรรมการนักเรียนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคมสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และภายหลังการทดลองคณะกรรมการนักเรียนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคม พฤติกรรมการทำงานในบทบาทของหัวหน้ากลุ่ม และบทบาทสมาชิกกลุ่มสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง วาสนา รอดเชียง (2540: 64-65) พัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 ด้วยกิจกรรมกลุ่ม พบว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมดีกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 สุกัญญา เวียงคำ (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ขั้นตอนคิดตัดสินใจ (Selecting Alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง ซึ่งอาศัยหลักการประเมินค่า จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า เมื่อเด็กได้รับการกระตุ้นให้คิดเด็กจะแสดงความคิดเห็นว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ และมีประโยชน์หรือโทษแก่ตัวเด็ก และถ้าเด็กเห็นว่าไม่ดีหรือไม่ดีหรือไม่ดีไม่มีประโยชน์ เด็กจะเสนอวิธีการแบบอื่นๆ เพื่อทดแทนวิธีการที่เด็กเห็นว่าไม่ดี และเด็กจะเป็นผู้ที่ตัดสินใจด้วยตนเองว่าจะเลือกทำอะไร โดยเด็กจะพูดเสนอวิธีการและให้เหตุผลด้วยตนเอง เช่น “ข้าพฟางว่าเล่นแล้วไม่เก็บของเล่นไม่ดี เพราะเตี้ยของเล่นหาย ปอร์โต้ต้องมาช่วยข้าพฟางเก็บ” “ถ้าข้ามถนนตอนไฟเขียว เตี้ยจะถูกรถชน ต้องข้ามตอนไฟแดง” การเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้คิดทบทวนประสบการณ์ที่ได้รับจะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน เด็กสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าถึงสิ่งที่ตนเองต้องเผชิญ รู้จักเปรียบเทียบผลดี-ผลเสียจากพฤติกรรมของตัวแบบ เป็นการกระตุ้นให้เด็กคิดเพื่อแสวงหาทางเลือกในการปฏิบัติ เมื่อเผชิญสถานการณ์เช่นเดียวกับตัวแบบ และนำไปสู่การตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อตัวเด็กเอง สอดคล้องกับแนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออกที่เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมองทั้งในด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ และมองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไปจากด้านที่เป็นโทษ (พระพรหมคุณาภรณ์. 2551: 66-67) และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดๆ แล้วได้รับผลที่พึงพอใจ ก็จะเห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทิศนา แคมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 294-295) และสอดคล้องกับงานวิจัยของอรามณ์ กัณฑศรีวิกรม (2536: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ และทางออกที่ดีและวิธีสอนปกติ พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ปราณี สมสกุล (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือครู พบว่า กลุ่มทดลองมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และกลุ่มทดลองมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจแตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อาลัย พรหมชนะ (2541: ออนไลน์) ศึกษาทักษะการคิดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยวิธีสอนตามแนวโยนิโสมนสิการ พบว่า กลุ่มทดลองมีทักษะการคิดสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อรุณี ไทยบัณฑิตย์ (2545: 84) พัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ที่ได้รับการฝึกคิดแบบโยนิโสมนสิการ พบว่า กลุ่มทดลองมีความสามารถในการคิดอย่างมี
 วิจารณ์ญาณสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 สิริมา กลิ่นกุหลาบ (2546: 86) ศึกษาความสามารถในการตัดสินใจของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
 ที่เรียนคุณธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยด้วยชุดการสอนแบบ
 โยนิโสมนสิการและชุดการสอนแบบกระบวนการกระจำง่าคำนิยาม พบว่า นักเรียนที่เรียนคุณธรรม
 ที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยด้วยชุดการสอนแบบโยนิโสมนสิการ และ
 นักเรียนที่เรียนคุณธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยด้วยชุดการสอน
 แบบกระบวนการกระจำง่าคำนิยาม มีความสามารถในการตัดสินใจสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมี
 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีความสามารถในการตัดสินใจหลังการทดลอง
 ไม่แตกต่างกัน สุภวรรณ สุภกิจวัฒนา (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการโดยเน้นวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการโดยเน้นวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบมี
 คุณธรรมจริยธรรมสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ขั้นสร้างนิสัย (Building characters: B) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้
 เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ และ
 นำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดตัดสินใจ มาใช้ในการปฏิบัติเพื่อ
 สะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และ
 บทบาทสมมติ โดยอาศัยหลักการปฏิบัติ จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ทุกครั้งที่ครูจัดสถานการณ์
 จำลองหรือบทบาทสมมติ เด็กจะมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติ โดยแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจ
 และเอาใจใส่ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมตามสถานการณ์หรือบทบาทที่ได้รับ เช่น หน่วย
 การจราจร ครูจัดเตรียมสัญญาณไฟจราจรจำลองและป้ายแขวนคอผู้ขับขี่รถยนต์และผู้ข้ามถนน
 นำเด็กไปบริเวณสนามหน้าอาคารเรียน แจกป้ายเพื่อแบ่งเด็กเป็นกลุ่มผู้ขับขี่รถยนต์และกลุ่ม
 ผู้ข้ามถนน และเด็กจะข้ามถนนอย่างไรให้ปลอดภัย สอดคล้องกับแนวคิดของเพียเจท์ ที่ว่า
 การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส
 สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซาบ
 ประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญ
 อยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดให้เกิดความสมดุล (Equilibration) (สุรงค์ ไคว้ตระกูล.
 2553: 48-50; สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2553: 43-45) และเด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่าน
 การลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (นภเนตร ธรรมบวร. 2549: 40;
 อ้างอิงจาก Phillips. 1995) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม ที่
 อธิบายว่า ในการสร้างลักษณะนิสัยควรให้เด็กนำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ
 จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา แชมมณี. 2546: 44-46; สุรงค์
 ไคว้ตระกูล. 2553: 294-295) และสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิญา บุตรเนียน (2541: บทคัดย่อ)
 ที่ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านคารวะธรรมของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับ

การใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร และการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะ พบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้าน ภาวะธรรมหลังการทดลองเพิ่มขึ้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ศุภมาศ เพชรสมบัติ (2540: บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมของเด็กนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรและการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงทางสังคม พบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมดีขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมหลังการทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.2 การศึกษาผลการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

2.2.1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า หลังทดลองเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมหลังทดลองมีลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมไม่แตกต่างจากก่อนทดลอง แสดงว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีระดับลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมสูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และเด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบปกติมีระดับลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมไม่แตกต่างจากก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถอภิปรายได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB เป็นการจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบวิเคราะห์ตัวแบบ เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ตลอดจนสามารถคิดสร้างทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางที่คาดว่าจะเกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุด และลงมือฝึกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ซึ่งสอดคล้องกับเพียเจท์และโคลเบอร์กที่อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการ เมื่อพัฒนาถึงขั้นใดแล้วก็ยากจะลดต่ำลง การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโนห์ และเฟาสต์. 2541: 26; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 68-75) ในการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยซึ่งเป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมให้กับเด็กปฐมวัยต้องอาศัยการเรียนรู้ และโดยธรรมชาติของเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงโดยการกระทำ การรับรู้ การพบเห็น ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และการเสริมสร้างลักษณะนิสัย รวมทั้งยังเป็นตัวกำหนดลักษณะนิสัยของเด็กปฐมวัย (พัชรี สานแก้ว. 2545: 50-52) โดยแบนดูรา (Bandura. 1989: 2-3) กล่าวว่า

การเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นได้ถ้ามีโอกาสได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกต การลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมโดยการสังเกตและการเลียนแบบ บุคคลจะเลือกพฤติกรรมของตัวแบบที่สนใจ พอใจ เห็นคุณค่าก่อให้เกิดผลดีแก่ตนและการได้รับแรงเสริมเป็นแรงจูงใจและจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่พฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา แต่การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วยกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ซึ่งการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบไม่เพียงส่งผลต่อเด็กในการเรียนรู้การแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรม แต่ยังส่งผลต่อการเรียนรู้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอีกด้วย โดยการเรียนรู้จากการเลียนแบบของเด็กเป็นการเรียนรู้ที่เด็กสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นมาสู่การคิดทบทวน การลองกระทำ และการประเมินด้วยตัวเอง การให้เด็กได้เห็นตัวอย่างที่ถูกต้องจึงมีความหมายกับเด็กเป็นอย่างมาก (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2545: 24) โดยตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่นำเสนอให้กับเด็กสามารถกระตุ้นความสนใจและมีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของเด็ก โดยเฉพาะเมื่อตัวแบบกระทำดีแล้วได้รับผลดีตอบแทน เป็นการสร้างภาพในใจเด็กเพื่อให้เด็กจดจำและเกิดกระบวนการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ (Bierhoff. 2002: 74; citing Hoffman. 2000.) โดยเฉพาะการนำเสนอตัวแบบผ่านนิทานที่มีสัตว์พูดได้ หรือเรื่องราวที่ตัวแบบอยู่วัยเดียวกับเด็ก (บันลือ พุกกะวัน. 2549: 44) หรือครูเล่าเรื่องราวที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของเด็กจะช่วยให้เด็กเชื่อมโยงประสบการณ์จากตัวแบบสู่ตัวเด็กเองเป็นการปรับมโนทัศน์ของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับเพียเจท์ที่อธิบายว่า การปรับตัวต้องอาศัยกระบวนการซึมซับประสบการณ์ใหม่ให้เข้าไปรวมอยู่ในโครงสร้างของสติปัญญาและการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เด็กจึงเกิดการเรียนรู้และสรุปเป็นความคิดรวบยอดใหม่ นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด การเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนแบบร่วมมือหรือช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ คือ แต่ละคนต่างก็รับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองและในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยให้สมาชิกคนอื่นเรียนรู้ด้วย (Johnson; & Johnson. 1994) เด็กจะเห็นความสำคัญของกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (ทิตนา แชมมณี. 2547: 98-103) ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ยังเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกคิดตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองซึ่งจะส่งผลให้เด็กเกิดการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของเพียเจท์ ที่ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accommodation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดให้เกิดความสมดุล (Equilibration) (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2553: 48-50; สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2553: 43-45) และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า ในการสร้างลักษณะนิสัยควรให้เด็กนำความรู้ ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็น

ลักษณะนิสัย (ทิตนา แชมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 294-295) ยกตัวอย่างการจัดประสบการณ์จากเรื่องมาก่อน มาหลัง ในขั้นรับประสบการณ์ มีการนำเสนอตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมการเล่นบทบาทเรื่อง เล่นไม้สั้น ซึ่งกิจกรรมการเล่นเป็นสิ่งที่เด็กชื่นชอบ ดังนั้นจึงสามารถกระตุ้นความสนใจของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี ตัวแบบในนิทานและเด็กอยู่ในช่วงวัยเดียวกันจึงตรงกับความสนใจของเด็ก (บันลือ พุกษะวัน. 2549: 44) ซึ่งสอดคล้องกับแบนดูราที่กล่าวว่า ความสนใจที่เด็กมีต่อตัวแบบเป็นกระบวนการขั้นต้นของการเรียนรู้โดยการสังเกต คือ กระบวนการความใส่ใจ (Attention) โดยความใส่ใจของเด็กเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจ การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 240; อ้างอิงจาก Bandura. 1977) ในขั้นร่วมวิเคราะห์ มีการแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มๆ ละ 3-5 คน ครูใช้คำถามกระตุ้น เช่น ครูถามเด็กว่า “มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น?” “เด็ก ๆ คิดว่าสิ่งที่ปูนาทำดีหรือไม่?” “มีอะไรเกิดขึ้นเมื่อปูนาแข่งควิเพื่อน?” “เด็ก ๆ เคยแข่งควิเพื่อนบ้างหรือไม่” “เด็ก ๆ คิดว่าจะเกิดอะไรขึ้นถ้าเด็ก ๆ แข่งควิเพื่อน” เพื่อให้เด็กได้วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของเพียเจท์ที่อธิบายว่า กระบวนการซึมซาบประสบการณ์และกระบวนการขยายโครงสร้างทางปัญญา เพื่อให้เกิดกระบวนการรักษาสมดุลในโครงสร้างทางปัญญาซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเข้าใจ (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2550: 55-56; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 48-50) นอกจากนั้นการที่เด็กได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ในกลุ่มย่อยช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้พูดคุยสนทนา อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของเด็กและของเพื่อนที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยใช้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยง เกิดการขยายประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญซึ่งกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (ทิตนา แชมมณี. 2547: 98-103) ส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น ซึ่งโคลเบอร์ก อธิบายว่า การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโทห์และเฟาสต์. 2541: 26; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 68-75) โดยเด็กจะพยายามรับผิดชอบต่อควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เด็กตระหนักในการเคารพกฎกติกาของกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น ในขั้นคิดตัดสินใจเป็นขั้นตอนที่ครูใช้คำถามกระตุ้น เช่น “เด็ก ๆ คิดว่าการแข่งควิเป็นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ เพราะอะไร?” “ถ้าเด็ก ๆ เจอสถานการณ์เช่นนี้เด็ก ๆ จะทำอะไรได้บ้าง” “เด็ก ๆ ชอบวิธีไหนมากที่สุดและเพราะเหตุใดจึงชอบ” เพื่อให้เด็กได้วิเคราะห์ ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิด

แบบเห็นคุณ โทษ และทางออกที่เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมองทั้งในด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของ สิ่งนั้นๆและมองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไปจาก ด้านที่เป็นโทษ และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับ การปฏิบัติ เพื่อให้แน่ใจว่าการละจากสิ่งหนึ่งเพื่อไปหา อีกสิ่งหนึ่งเป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง (พระพรหมคุณาภรณ์. 2551: 66-67) ซึ่ง ก่อนที่เด็กจะเลือกกระทำพฤติกรรมใด ๆอย่างใดอย่างหนึ่งเด็กควรได้พิจารณาเพื่อทำความเข้าใจถึง ผลดี ผลเสียของ การกระทำดังกล่าวก่อนเพื่อให้มั่นใจว่าสิ่งที่เด็กจะกระทำเป็นประโยชน์ มีคุณค่า และไม่มีผลเสีย ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาที่สำคัญส่งผลให้เด็กได้รู้จักฝึกใช้ความคิดของตนเอง ช่วยเหลือตนเองได้และนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่งามในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งสาโรช บัวศรี (2544: 84-89) มีความคิดเห็นว่าปัญญาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสังคมประชาธิปไตยเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาส รับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดๆแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ ก็จะเห็นคุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิต ประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา แคมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 294-295) ซึ่งเมื่อเด็กได้ทำการคิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำ และได้พิจารณา เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของทางเลือกอื่นๆ จะส่งผลให้เด็กได้รับความพึงพอใจจากผลของการคิด และยอมรับว่ามีคุณค่ามากพอที่จะจูงใจให้เด็กนำไปปฏิบัติ ในขั้นสร้างนิสัย เป็นขั้นตอนที่ครูจัด กิจกรรมให้เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากชั้นรับประสบการณ์ ชั้นร่วม วิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดตัดสินใจ มาใช้ในการ ปฏิบัติ เช่น ครูจัดสถานการณ์และกระตุ้นให้เด็กปฏิบัติด้วยการสนทนากับเด็กว่า “วันนี้จะมีการ ชั่งน้ำหนักของนักเรียน ครูมีเครื่องชั่งน้ำหนักเพียง 1 เครื่อง จึงชั่งน้ำหนักได้เพียงครั้งละ 1 คน เด็กคิดว่าเราควรทำอย่างไร จึงจะชั่งน้ำหนักนักเรียนได้อย่างรวดเร็วและเป็นระเบียบเรียบร้อย” เด็กๆ: “ต้องเข้าแถวแล้วผลัดกันชั่งทีละคนละ/ครับ” จากนั้นเด็ก ๆจะเข้าแถวเพื่อรอชั่งน้ำหนัก ตามลำดับ ถ้ามีเด็กคนใดไม่เข้าแถวหรือแซงคิวเพื่อน ครูจะใช้คำถามเพื่อชี้แนะการปฏิบัติในช่วงแรก เช่น “ก้องครับ เพื่อนๆต่อแถวอยู่ก้องควรทำยังไงครับ?” แต่เมื่อยังมีเด็กที่ไม่เข้าแถวหรือแซงคิว เพื่อนอีก เด็กคนอื่น ๆจะบอกให้เด็กที่ไม่เข้าแถวกลับไปเข้าแถวเองโดยที่ครูไม่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเด็กได้เห็นคุณค่าของการเข้าแถวว่า จะทำให้ทุกคนได้รับบริการอย่างรวดเร็วและทั่วถึง ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และจะเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยเด็กเรียนรู้ที่จะ เคารพสิทธิของผู้อื่นด้วยการรู้จักเข้าแถวเพื่อรอรับบริการตามลำดับ ซึ่งการให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติ ลักษณะประชาธิปไตยมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของเพียเจท์ ที่ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็ก ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเอง โดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accomdation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทาง ความคิดให้เกิดความสมดุล (Equilibration) (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 48-50; สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2553: 43-45) โดยเด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ

และเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (ภานเนตร ธรรมบวร. 2549: 40; อ้างอิงจาก Phillips. 1995) และในการฝึกปฏิบัติในชั้นสร้างนิสัยนั้น เด็กมีโอกาที่จะปฏิบัติได้หลายครั้งตามความพึงพอใจ เพื่อให้ได้ผลการปฏิบัติที่ดีที่สุดซึ่งจะเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติให้กับเด็กและจูงใจให้เด็กได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า ในการสร้างลักษณะนิสัยควรให้เด็กนำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา เขมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 294-295) ซึ่งการปฏิบัตินี้เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย โดยสเลเตอร์ (Stein. 2009: Online; citing Slater. 1992) มีแนวคิดว่าการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตยต้องเรียนรู้ผ่านการฝึกปฏิบัติและการปฏิบัติให้เป็นวิถีชีวิตประจำวัน

จากการทดลองจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยเด็กเคารพสิทธิของผู้อื่นและกฎ กติกา ข้อตกลงต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เด็กมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองเพิ่มมากขึ้น เด็กมีพฤติกรรมความร่วมมือ การแบ่งปันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพิ่มขึ้น และในส่วนของ การใช้ปัญญาและความมีเหตุผลก็พัฒนาดีขึ้นโดยเด็กพยายามแก้ปัญหาในการเล่นหรือการทำกิจกรรมด้วยตนเอง และเด็กมีความเชื่อมั่นที่จะให้เหตุผลในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้เพิ่มมากขึ้น เช่น “เวลาข้ามถนนต้องไปข้ามที่ไฟเขียวไฟแดง เพราะจะได้ไม่ถูกรถชน” “อินดี้จะตีผมไม่ให้หมด จะได้ตัวสูงเท่าพี่อ้นย่า” “วันนี้ทับทิมแบ่งขนมให้แพรวกินด้วยค่ะ” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีการพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น

2.2.2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านก่อน-หลังทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

จากการเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านก่อนและหลังการทดลองภายในแต่ละกลุ่ม พบว่า ในกลุ่มทดลอง เด็กปฐมวัยมีลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน และในกลุ่มควบคุม เด็กปฐมวัยมีลักษณะประชาธิปไตยด้านความเคารพซึ่งกันและกัน ด้านความร่วมมือร่วมใจ และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาไม่แตกต่างจากก่อนทดลองทุกด้าน

ส่วนการเปรียบเทียบคะแนนลักษณะประชาธิปไตยรายด้านก่อนทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า ก่อนการทดลอง ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES) ด้านความร่วมมือร่วมใจ (COOP) และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (FAI) ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน และหลังการทดลอง ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน (RES) ด้านความร่วมมือ

ร่วมใจ (COOP) และด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (FAI) ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

แสดงว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB มีระดับลักษณะประชาธิปไตยรายด้านสูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB และเด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบปกติมีระดับลักษณะประชาธิปไตยโดยรวมไม่แตกต่างจากก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถอภิปรายได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยรายด้านของเด็กปฐมวัยได้ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ในชั้นรับประสบการณ์นั้น ตัวแบบที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนแต่ละครั้งจะมีลักษณะตามองค์ประกอบซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ในระยะเวลาที่ดำเนินการทดลองตลอด 9 สัปดาห์ ผู้วิจัยได้จัดแผนการจัดการประสบการณ์เพื่อเน้นให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมบ่งชี้ตามองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ โดยสัปดาห์ที่ 1, สัปดาห์ที่ 4 และสัปดาห์ที่ 7 ให้เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบที่มีความเคารพซึ่งกันและกัน สัปดาห์ที่ 2, สัปดาห์ที่ 5 และสัปดาห์ที่ 8 เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบที่มีความร่วมมือร่วมใจ และสัปดาห์ที่ 3, สัปดาห์ที่ 5 และ สัปดาห์ที่ 9 เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบที่มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ทำให้เด็กได้เห็นลักษณะของตัวแบบซ้ำ เกิดกระบวนการจดจำและบันทึกสิ่งที่สังเกตได้จากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว เมื่อเห็นตัวแบบซ้ำหลายๆครั้งเด็กก็จะยิ่งจดจำได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นจะมีการนำเสนอตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละวัน เช่น การเล่านิทานประกอบภาพ นิทานประกอบหุ่นมือ นิทานประกอบหุ่นเชิด การแสดงบทบาทสมมติ การใช้สถานการณ์จำลองและการใช้กรณีตัวอย่าง เพื่อไม่ให้เด็กเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายและเป็นการกระตุ้นความสนใจเด็กซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้โดยการสังเกต สำหรับในชั้นร่วมวิเคราะห์และขึ้นคิดคัดสรร เด็กจะได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ เปรียบเทียบผลดี ผลเสียที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวแบบกับตัวเด็ก และตัดสินใจในการเลือกแนวทางในการปฏิบัติ ทำให้เด็กได้พัฒนาสติปัญญาและการใช้เหตุผลซึ่งส่งผลต่อองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา เช่น “แบ่งจะตีมน้ำจะได้โตเร็วๆ แต่ถ้าตีมน้ำหวานเดี๋ยวฟันผุ” “ถ้าหนูไม่ข้ามถนนตรงไฟแดง เดี่ยวรถชนคะ” นอกจากนั้น การที่เด็กได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ในกลุ่มย่อยช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (ทิสนา เขมมณี. 2547: 98-103) ซึ่งส่งผลต่อองค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกัน และองค์ประกอบด้านความร่วมมือร่วมใจ เช่น “วันนี้ก้องมาถึงชิงช้าก่อน ก้องก็เลยได้เล่นก่อน แหม แหมจะรอเล่นต่อก้อง” “วันนี้ขนมฝิงช่วยหยกเก็บตุ๊กตาด้วยคะ” และในชั้นสร้างนิสัย เด็กได้ฝึกปฏิบัติลักษณะประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติเป็นการสะท้อนการเรียนรู้จากตัวแบบมาสู่การปฏิบัติ ซึ่งการจัดประสบการณ์ใน

แต่แต่ละครั้งจะมีจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เน้นองค์ประกอบครั้งละด้าน แต่ในขั้นสร้างนิสัยเด็กอาจแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีลักษณะประชาธิปไตยได้มากกว่า 1 องค์ประกอบ เนื่องจากองค์ประกอบด้านความเคารพซึ่งกันและกันนั้นทำให้เด็กยอมรับในความสามารถและความคิดเห็นของเพื่อน จึงยินดีให้ผู้เพื่อนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของกลุ่ม และเมื่อเคารพและยอมรับในตัวเพื่อนก็ส่งผลให้เด็กยอมรับฟังเหตุผลของเพื่อนซึ่งเป็นองค์ประกอบด้านความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาด้วย ยกตัวอย่างการจัดประสบการณ์จากเรื่องหนูรักเพื่อน ที่เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบในเรื่องของการช่วยเหลือและการแบ่งปันสิ่งต่างๆแก่เพื่อน แต่ในการแสดงบทบาทสมมตินั้นเด็กต้องทำงานร่วมกัน เด็กเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับผิดชอบร่วมกันและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน เด็กรู้จัก ที่จะที่จะวางแผนในการแสดงบทบาทสมมติได้ เด็กสามารถเลือกและตกลงกับเพื่อนได้ว่าใครจะรับบทบาทเป็นตัวละครใด เด็กรู้จักรับฟังคำท้วงติงในการแสดงบทบาทสมมติและพยายามแก้ไขด้วยตนเองหรือถามครู เช่น ผักบุง: “เดี๋ยวผักบุงขอเล่นเป็นกุงกึงนะ เพราะผักบุงเป็นผู้หญิงเหมือนกุงกึง” มังกร: “งั้นเดี๋ยวมังกรเล่นเป็นเพื่อนกุงกึงก็ได้ แต่คราวหน้าต้องให้มังกรเลือกก่อนนะ” ผักบุง: “ได้ แล้วคราวหน้าผักบุงจะให้มังกรเลือกก่อน” ซึ่งในขั้นสร้างนิสัยจากแผนการจัดประสบการณ์เรื่องหนูรักเพื่อน เด็กสามารถแสดงถึงการมีลักษณะประชาธิปไตยได้ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้ที่มีความประสงค์จะนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยไปใช้ควรศึกษาและทำความเข้าใจในทฤษฎี แนวคิดพื้นฐาน และหลักการของรูปแบบการเรียนการสอนเป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถใช้รูปแบบการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่อง และเหมาะสมกับบริบทของเด็ก
2. ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอน และเป็นตัวแบบในการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย ดังนั้นการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่องก็เป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากตัวแบบตลอดเวลาที่อยู่กับครู
3. การส่งเสริมให้เด็กได้อธิบายเหตุผลในการกระทำสิ่งต่างๆ และคิดพิจารณาถึงผลดี และผลเสียที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น เพื่อฝึกฝนการใช้เหตุผลทางจริยธรรมของเด็กซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของลักษณะประชาธิปไตย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 องค์ประกอบกับหน่วยงานที่มีบทบาทในการพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาคส่วนอื่นต่อไป

2. ควรมีการศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนในระดับชั้นอื่นๆ ต่อไป

3. ควรมีการศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะทางคุณธรรม จริยธรรมในด้านอื่นต่อไป

4. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับครูและผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย เพื่อให้เกิดการปลูกฝังทักษะประชาธิปไตยที่มีความเป็นเอกภาพ และมีความต่อเนื่องทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนส่งผลให้ทักษะประชาธิปไตยในตัวเด็กมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กมล สมวิเชียร. (2518). *ประชาธิปไตยกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กระมล ทองธรรมชาติ. (2519). *การเมืองและประชาธิปไตยของไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- กรมวิชาการ. (2523). *แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย: การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- (2541). *แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- (2544). *เทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กองวิจัยทางการศึกษา. (2524). *การศึกษาหาเกณฑ์ปกติของระดับพัฒนาการทางจริยธรรมและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรรณิการ์ โยธารินทร์. (2545). *พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กองวิจัยทางการศึกษา. (2543). *การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยเทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2540, มกราคม). *เทคนิคการสร้างเสริมปัญญาเด็กปฐมวัย*. *วารสารการศึกษาปฐมวัย*. 1(1): 35-43.
- (2541, เมษายน). *การเล่านิทาน*. *วารสารการศึกษาปฐมวัย*. 2(2): 10-19.
- (2543). *การสอนแบบจิตปัญญา*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรสโปรดักส์.
- (2545). *รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2547). *การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรสโปรดักส์.
- (2549). *เลี้ยงลูกให้ตั้งงายนิดเดียว*. กรุงเทพฯ: เพื่อนอักษร.
- (2551). *รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา*. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- กุสุมาวดี พะวินรัมย์. (2539). *การศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยของครูอนุบาลในโรงเรียนอนุบาลสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ*. วิทยานิพนธ์ จ.ม. (ประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เกริก ยุ้นพันธ์. (2539). *การเล่านิทาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุริยาสาน.

- แก้วตา คณวรรณ. (2524). *พัฒนาการสอน*. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2536). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2536)* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2540). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน สปช. (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2540)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- คณิต จิตเจริญทวีโชค. (2548). *คู่มือการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การบริหาร การศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ครรชิต เมืองชอง. (2536). *ผลการใช้กลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อการเสริมสร้างประชาธิปไตยของนักเรียน ชั้นป.5*. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (การประถมศึกษา). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. ถ่ายเอกสาร.
- จรรยา สุวรรณทัต. (2525). *รายงานการวิจัยเรื่องความสำคัญของข้าราชการไทยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จรรยา สุวรรณทัต; และคนอื่นๆ. (2547). *จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: โครงการ สารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จรรยา สุภาพ. (2534). *ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จันภวลักษณ์ สุรางคุปกุล. (2541). *ผลของสถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านสามัคคีธรรมของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยคริสเตียน จังหวัดนครปฐม*. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ฉวีวรรณ จึงเจริญ. (2528). *การใช้สื่ออุปกรณ์ของเล่น เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเด็กระดับ ก่อนประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: อักษรไทย.
- ชรินทร์ สันประเสริฐ. (2537). *ประชาธิปไตย*. ใน *รวมบทความวิชาการรัฐศาสตร์*. หน้า 15-17. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาการรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). *อุดมการณ์ทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- (2519). *ลัทธิการเมือง*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- (2523). *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

- ชาตวิทย์ เกษตรศิริ. (2552). *อนาธิปไตยกับประชาธิปไตย และปรีดี พนมยงค์*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2552, จาก <http://www.midnightuniv.org/midnighttext/000951.doc>
- ชาติ แจ่มนุช. (2545). *สอนอย่างไรให้คิดเป็น*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- ชาตินี้ ศิริพงษ์ไทย. (2554). *การใช้คำถาม : เทคนิคการกระตุ้นการคิด*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2552, จาก <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/306302>
- ชาย โพธิ์สิตา; และคนอื่นๆ. (2543). *รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาติ อุเจริญ. (2532). *การเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ในโรงเรียนประถมศึกษาต้นแบบกับโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.(การบริหารการศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ชวลีพร สงวนศรี. (2550). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชา เด็กปฐมวัยกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2552, จาก <http://library.tru.ac.th/ttpdf/b64504/b64504.html>
- ชูชีพ ประทุมเวียง. (2547). *รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตย สำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2524). *รายงานการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2539). *ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม: การวิจัยและการพัฒนาบุคคล*. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมเอกสารทางวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก. (2520). *รายงานการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเดือน ศาสตรภัทร. (2547). *พัฒนาการทางสติปัญญาตามทฤษฎีของเพียเจท์*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเดือน ศาสตรภัทร; และคนอื่นๆ. (2547). *รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชนไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการการวิจัยและพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเพื่อฟื้นฟูสังคมไทยในภาวะวิกฤต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเนตร ไพบูลย์. (2541). *การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและสถานการณ์จำลอง เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเปรมฤดีศึกษา กรุงเทพมหานคร*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ดุษณี สุทธิปรียาศรี และ วรธนา ปุณฺณโชติ. (2540). รายงานการวิจัยกระบวนการปลูกฝังค่านิยม และวิถีชีวิตประชาธิปไตยในสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- เดช วิโย. (2522). การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการด้านการคิดให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กนักเรียนประถมศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ทองคุณ หงส์พันธ์. (2528). วิถีทางแห่งบัณฑิต: การครองตน ครองคน ครองงาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการนักศึกษา วิทยาลัยครูจันทระเกษม.
- ทรายทอง ตั้งวงศ์ถาวรกิจ. (2537). การเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดธาตุทอง (เรือนเขียวสะอาด) กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ทศพร มณีศรีขำ. (2524). การพัฒนาจริยธรรมด้านความสามัคคีโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ทวี บรรจง. (2540). การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมความร่วมมือในสังคมตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สำหรับคณะกรรมการนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวิจัยการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ. ถ่ายเอกสาร.
- ทวี มณีสาย. (2543). พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษาศึกษากรณีวิทยาลัยเทคนิคยโสธร จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ทวีวัฒน์ บุญชิต. (2546). รายงานการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ประชาธิปไตยกับจิตลักษณะและพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สภาวิจัยแห่งชาติ.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2517, กุมภาพันธ์). ประชาธิปไตย: ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวย และการสร้างจิตใจ. วารสารธรรมศาสตร์. 3: 8-21.
- (2541). ศาสตร์และศิลป์การเมืองการบริหารของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิด้า.
- ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์. (2522). การอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ทิพย์สุดา นิลสินธพ. (2523). ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางจริยธรรมกับการอบรมเลี้ยงดู
เด็กก่อนวัยเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทศนา แคมมณี. (2536). *ช่วยครูฝึกประชาธิปไตยให้แก่เด็ก*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2545). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย..* กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2546). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*.
กรุงเทพฯ: เมธีทิปส์.
- (2553). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*.
พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชเนศ ขำเกิด. (2538, มิถุนายน). *ฝันถึงประชาธิปไตยในวิถีชีวิต*. *มติครู*. 2(17): 49-50.
- ธงชัย ลักคนสุวรรณ. (2517). *การวิเคราะห์องค์ประกอบบุคลิกภาพประชาธิปไตย*.
ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2526). *ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา: การศึกษาเชิงประจักษ์ใน
กระบวนการสังคมปริทัศน์การเมือง เอกสารวิจัยหมายเลข 18*. กรุงเทพฯ: สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนาคม พึ่งบางแก้ว. (2550). *บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ และทัศนคติต่อความเป็นประชาธิปไตย
ของคู่สมรสที่มีความสุขในชีวิตสมรสต่างกัน*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชานินทร์ กรัยวิเชียร. (2518). *ระบอบประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงเรียนสงคราม
จิตวิทยา กรมยุทธการทหาร กระทรวงกลาโหม.
- ธีระพร อุวรรณโณ. (2526). *การสร้างเสริมลักษณะนิสัยเด็กปฐมวัยด้านจริยธรรม. ใน เอกสาร
การสอนชุดวิชาการสร้างเสริมลักษณะนิสัยระดับปฐมวัยศึกษา*. หน้า 120 กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธีราพร กุลนันทน์. (2544). *การพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ทฤษฎี
แนวคิด และแนวปฏิบัติ*. นครสวรรค์: คอมพิวเตอร์แอนด์กราฟฟิค.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2537). *ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL): สถิติวิเคราะห์สำหรับ
การวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2549). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น. (2550). *ประชาธิปไตย ประชาธิปไตย.....* สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2551, จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=13953>
- นฤมล มณีงาม. (2547). *การพัฒนาโปรแกรมสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานตามหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (หลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นันทา สุรักษา. (2547). *สอนเจ้าตัวเล็กให้เป็นเด็กดี*. กรุงเทพฯ: ไมเนอร์ คอร์ปอเรชั่น.
- นาวิ รังสิวารักษ์. (2534, กันยายน). *ประชาธิปไตย ระบอบการเมืองที่เชิดชูเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์*. *วิทยาจารย์*. 89(9): 11-13.
- เนืออน พิณประดิษฐ์. (2545). *จริยธรรม: ทฤษฎีและการพัฒนา*. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- เนือน้อง สันบุญ. (2541). *ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์เล่นิทาน*. วิทยานิพนธ์ คศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บรรจง ชูสกุลชาติ. (2534, สิงหาคม). *นอกลงจรจันทรเกษม 19 ประชาธิปไตยในสังคมไทย*. *วิทยาจารย์*. 92(8): 26-28.
- บรรพต วีระสัย. (2527). *หลักทางพุทธศาสนากับประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: องค์การยูวพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก.
- บริภัณฑ์ ศรีเพชรพัฒน์. (2539). *การใช้สถานการณ์จำลองและเทคนิคแม่แบบในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความสามัคคีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอนุบาลราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ คศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บันลือ พุกกะวัน. (2549). *จุดประกายสมองของเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: เมธิทีปส์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2537). *การพัฒนาการสอน*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2526). *การทดสอบแบบอิงเกณฑ์: แนวคิดและวิธีการ*. กรุงเทพฯ : ภาคพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ----- (2545). *ประมวลสาระวิชาการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการประเมินผล การศึกษา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2545). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวัดประเมินการเรียนรู้ ศูนย์ศึกษาตามแนวพระราชดำริ*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2554). *สถิติขั้นสูง: สถิติตัวแปรเอกนามและสถิติตัวแปรพหุนาม*. เอกสารประกอบการบรรยาย นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

- บุญมี เต็ดอนันต์กุล. (2538). ผลการฝึกพฤติกรรมประชาธิปไตยต่อการเปลี่ยนเจตคติต่อประชาธิปไตยเจตคติต่อประชาธิปไตย. ปรินุญานิพนธ์ ทม.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุญยิ่ง วรรณศิริกุล. (2540). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้แบบฝึกทักษะการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์กับการสอนแบบปกติ. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ม. (วิทยาศาสตร์ศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุญลือ เพชรดอน. (2537). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่สอนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนปกติ. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุศรินทร์ สิริปัญญาธร. (2541). แนวโน้มและอัตราการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่เกิดจากกิจกรรมศิลปะผสมเป็นกลุ่ม. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เบญจา แสงมลิ. (2545). การพัฒนาเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เมธีทีปส์.
- ป.มหาพันธ์. (2535). การปลูกฝังพฤติกรรมให้แก่เด็ก. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปรินุญา เทวานฤมิตรกุล. (2553). การศึกษาเพื่อสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.moc.moe.go.th/node/1734> หน้า 212. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์พลชัย.
- ประชา เพ็งแจ่ม. (2537). สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ประทีป จินนี่. (2541). เอกสารประกอบการสอนวิชา การวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประหยัด หงส์ทองคำ. (2531, ธันวาคม). ประชาธิปไตย: ความหมาย หลักการ และปัจจัยเอื้ออำนวย ใน การศึกษากรุงเทพมหานคร. 13(3): 7-15.
- ปัญญา ประดิษฐ์ธรรม. (2552: 26). ประสิทธิภาพของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย. ปรินุญานิพนธ์ วท.ม. (การจัดการนันทนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ปราณี สมสกุล. (2538). *เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปราณี อุปฮาด. (2550). *การคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปิยะพร ทองสิงห์. (2552). *ผลการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบเดินเรื่องที่มีต่อพฤติกรรมพื้นฐานความสามัคคีในเด็กปฐมวัย*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีดี พนมยงค์. (2552). *อนาธิปไตยกับประชาธิปไตย และปรีดี พนมยงค์*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2552, จาก <http://www.midnightuniv.org/midnighttext/000951.doc>
- ปรีชา ชาติมาลากร. (2521). *อุดมการณ์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2551). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ป่วย อึ้งภากรณ์. (2529). *ประชาธิปไตยของไทย*. ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับครบรอบ 30 ปี*.
- พจน์ สะเพียรชัย. (2516). *ลักษณะของการศึกษาในระบบสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลง*. ใน *พัฒนาวิวัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. (2544). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- พนม พงษ์ไพบูลย์; และคนอื่นๆ. (2546). *รวมกฎหมายการศึกษาเข้าสู่โครงสร้างใหม่กระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- พรชัย หนูแก้ว. (2541). *พัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2531). *ข่าวสารทางการเมืองของคนไทย*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2547). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2549). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณิ ช. เจนจิต. (2545). *จิตวิทยาการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: เมธีปริส.
- พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว. (2544). *ระบบการเมือง ความรู้เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงแก้ว เนตรโอภารักษ์. (2533). *ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความร่วมมือในการอภิปรายกลุ่มของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านลานแหลม จังหวัดนครปฐม*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). (2535). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). (2551). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ:
ปัญญา.
- (2549). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ:
สหธรรมิก
- พระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต). (2538). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- (2541ก). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- (2541ข). *เอกสารพัฒนากระบวนการเรียนรู้ อันดับที่ 7 โครงการปฏิรูปกระบวนการ
เรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- (2543). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรย์ ปยุตโต). 2551. *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10.
กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2541). *พุทธปรัชญากับการพัฒนาวิสัยและประชาธิปไตยคำบรรยาย
เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและ
ความเป็นประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. (2542, 14 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116
ตอนที่ 74ก. หน้า 5-12.
- พระราชวรมนูณี (ประยูรย์ ฐมมจิตโต). (2543). *กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ :
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พัชรี ไชยะสนิต. (2535). *เอกสารประกอบการจัดประสบการณ์เตรียมความพร้อมระดับ
ก่อนประถมศึกษา*. สิงห์บุรี: โรงเรียนอนุบาลสิงห์บุรี.
- พัชรี ผลโยธิน. (2540, มกราคม). *เด็กอนุบาลกับพฤติกรรมความร่วมมือ*. *การศึกษาปฐมวัย*.
1(1): 59-62.
- พัชรี สวนแก้ว. (2545). *จิตวิทยาพัฒนาการและการดูแลเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: ดวงกลม.
- พีรเพชร แสงเทียน. (2534). *ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัด
ประสบการณ์การเล่นสร้างสรรค์ประกอบการใช้คำถามของครูที่แตกต่างกัน*.
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2551). *พุทธศาสนากับการเมืองสามัญ*. สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2551,
จาก http://www.newspnn.com/detail.htm?code=n6_21072008_01
- เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. (2542). *คณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย*. คณะครุศาสตร์
สถาบันราชภัฏภูเก็ต.

- เพ็ญพร ทองคำสุก. (2550). ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรุงเทพมหานคร. ปรินฎยานิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เพ็ญศรี ทิวสุวรรณ. (2547). ผู้เรียนการศึกษานอกระบบในเอกสารการสอนชุดวิชาหลักการเรียนรู้และเทคนิคการฝึกอบรม: หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- แพง ชินพงศ์. (2540). การวิเคราะห์บทความด้านจริยธรรมของเด็กปฐมวัยในนิตยสารสำหรับครอบครัว. ปรินฎยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2554). *ปลูกประชาธิปไตยในใจเด็ก*. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2554, จาก http://community.momypedia.com/webboard_topic.aspx?tid=399146
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม; และสังคมสัญจร. (2543). *สำนักไทยที่พึงปรารถนา*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- ไพโรจน์ หวังใจชื่น. (2525). *การศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับทักษะการเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดนครสวรรค์*. ปรินฎยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษานอกโรงเรียน) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปาฏิณา วงศ์เลขา. (2553). *การศึกษาเพื่อสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน*. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.moc.moe.go.th/node/1734>
- มานิต ปวีญญานนท์. (2548). *เอกสารคำสอน รายวิชาจิตวิทยาพัฒนาการและการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย*. อุดรธานี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. (2533). *อิทธิพลของสภาพแวดล้อมและภูมิหลังของเด็กที่มีต่อการพัฒนาความคิดเชิงเหตุผลในเด็กไทย*. การวิจัยเชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). *การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: แม็ค.
- (2546). *เกมและการละเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- เยาวลักษณ์ อักษร. (2544). *การศึกษาบทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ คม. (การสอนสังคมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รถฉณา เถาว์พันธ์. (2550, ธันวาคม). *ประชาธิปไตยที่ไม่ใช่แค่การเลือกตั้ง*. *วงการครูและผู้ปกครอง*. 4(46): 4-5.
- รัชณี ชัยบุตร. (2526). *บุคลิกภาพประชาธิปไตยของผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน*. ปรินฎยานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2550, 24 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 47ก. หน้า 1-28.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- . (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2551, จาก <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-25-search.asp>
- ราศี ทองสวัสดิ์. (2525). เอกสารการสอนชุดการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับปฐมวัยศึกษา. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- ละเอียด รักษ์เฝ้า. (2528). รูปแบบการสอนเป็นกลุ่มที่ให้ผลการเรียนใกล้เคียงกับการสอนแบบครูหนึ่งต่อนักเรียนหนึ่งคน. ปรินญาณิพนธ์การศึกษาคุษภีบัณฑิต. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2533). การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ลิโคโคนา, โทมัส. (2545). การให้การศึกษาเพื่อสร้างอัตลักษณ์. แปลโดย สวัสดิ์ ประทุมราช. กรุงเทพฯ: กองส่งเสริมการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- วราภรณ์ นาคะศิริ. (2545). การคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้ทรายสี. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วรายุทธ ทวีลาภ. (2539). การเปรียบเทียบผลของการฝึกพฤติกรรมการแสดงออกและการควบคุมตนเองที่มีต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านอารมณ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชุมชนบ้านห้วยยายจิว อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2545). เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- วันดี สุดสิน. (2550). ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมโดยใช้รูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วาโร เฟิงสวัสดิ์. (2542). การวิจัยทางการศึกษาปฐมวัย. สกลนคร: โปรแกรมวิชาการวัดผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- วาสนา รอดเซียง. (2540). ผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 โรงเรียนวัดทรง จังหวัดสมุทรปราการ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- วิเชียร เกษประทุม. (2536). *นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- วิณี ชิดเชิดวงศ์. (2537). *การศึกษาเด็ก*. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร.
- วิมลพรรณ กลางมณี. (2536). *ผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยด้าน
การวาระธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านใจดี อำเภอชุมพวง จังหวัด
ศรีสะเกษ*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วิลาวลัย เผือกพวง. (2536). *การจัดกิจกรรมการเล่นกลางแจ้งแบบไทยประกอบคำถามปลายเปิด
เพื่อพัฒนาพฤติกรรมชอบสังคมของเด็กปฐมวัย*.
- วิไลลักษณ์ มีประชา. (2552). *การพัฒนาดัชนีชี้วัดคุณลักษณะในการอยู่ร่วมกันตามวิถี
ประชาธิปไตยของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 2*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผล
การศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- วิสุทธิ์ โปธิแทน. (2524). *แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- (2538). *อะไรนะ.....ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- วีรยุทธ วิเชียรโชติ. (2547). *เทคนิคการเรียนการสอนแบบอารยวิถี ในกระบวนการวิชีสับสน-
สับสนเพื่อการพัฒนาเบญจลักษณะในแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ก้าวใหม่.
- ศศิญา บุตรเนียน. (2541). *การเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับ
การเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร และการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะเพื่อพัฒนา
พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านวาระธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียน
บ้านหนองบอน (นัยนานนท์อนุสรณ์) กรุงเทพมหานคร*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.
(จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- ศศิมา พรหมรักษ์. (2546). *พฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์
ทางวิทยาศาสตร์*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2548). *รายงานการวิจัยเรื่อง การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ..
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). *จิตวิทยาสังคม ทฤษฎีและปฏิบัติการ*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ศิริลักษณ์ ศรีไกรภักดิ์. (2547). *ศึกษาวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
โรงเรียนวัดห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่: การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม.
(การบริหารการศึกษา)*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- ศรีผกา รุ่งแจ้ง. (2541). เจตคติต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเทศบาลนครขอนแก่น. ปรินท์งานพิมพ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2540). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศุภมาศ เพชรสมบัติ. (2540). ผลของสถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงที่มีต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านคุณธรรมของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี. ปรินท์งานพิมพ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศุภวรรณ สุภกิจวัฒนา. (2550). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และคุณธรรมจริยธรรมของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการโดยเน้นวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). (2550). รายงานการวิจัยโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานบริหารพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ศูนย์ฯ.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2545). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2539). การพัฒนาบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.
- สนม ครุฑเมือง. (2540). การสอนวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้วยนิทานพื้นบ้านในเขตภาคเหนือ. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. (2538). การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527, มีนาคม). อุดมการณ์ประชาธิปไตย. เสนาสนเทศ. 22(11): 14-23.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2546, มีนาคม). สังคมโคลนนิ่งสร้างเด็กไทยพันธุ์ใหม่. การศึกษา กทม. 27(1): 3-9.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2541). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2549). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ปริบูรณ์. (2542). นิทาน: ความสำคัญและประโยชน์ของนิทาน. จอมบึง. 2: 47-64.

- สมศักดิ์ สินธุระเวชชัย. (2542). เอกสารประกอบคำสอน การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน.
กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. อัดสำเนา
- สยาม คำปรีดา. (2547). *สังคมกับการปกครอง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. ปทุมธานี: ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.
- สันติ สุขทรัพย์. (2528). *การสร้างแบบทดสอบวัดบุคลิกภาพประชาธิปไตยสำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สายใจ วอนขอพร. (2546). *บุคลิกภาพประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การอุดมศึกษา)*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สาโรช บัวศรี. (2517, กรกฎาคม). ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา.
มิตรครู. 16(13): 5-6.
- (2520). ความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา. ใน *พื้นฐานการเมือง
และการปกครองของไทย*. หน้า 66-68. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู.
- สาโรช บัวศรี. (2544). ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย. ใน *การศึกษา ปรัชญาการศึกษา
ประชาธิปไตยและจริยธรรม*. สุนทร โคตรบรรเทา. หน้า 88. กรุงเทพฯ:
สุวีริยาสาส์น.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2540). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ
(ฉบับปรับปรุง 2540)*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2546). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)*. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2553, จาก
http://school.obec.go.th/sup_br3/cr_03.HTM
- สำนักงานวิชาการละมาตรฐานการศึกษา. (2547). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช
2546 สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี*. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). รายงานการสังเคราะห์รูปแบบการจัด
กระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบ (ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)
สรุปรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบตามพระราชบัญญัติการศึกษา.
กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

- สิริมา กลิ่นกุหลาบ. (2546). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการตัดสินใจของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนคุณธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยด้วยชุดการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับชุดการสอนแบบกระบวนการกระจำค่านิยม. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (2545). รายงานการวิจัย สิ่งแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2547). เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ การวิจัยทางการศึกษา ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมของเด็กปฐมวัยด้วยวิธีสอนโดยใช้ชุดนิทานชาดก. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2550). การศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2553). การวัดและประเมินแนวใหม่: เด็กปฐมวัย (ปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพฯ: ดอกหญ้าวิชาการ.
- สุกัญญา เวียงคำ. (2543). การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. (ประถมศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์. (2531). การเมืองและการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สุจิต บุญบงการ. (2521). หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย. ใน การปกครองและการเมืองไทย. จรูญ สุภาพ. หน้า 117-120. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุจิตรา ศรีกมล. (2533). การพัฒนารูปแบบการสอนด้านภาษาไทยเพื่อความเข้าใจโดยใช้กลวิธีการอ่าน - การคิดสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุนันทา ศิริวัฒนานนท์. (2544). กระบวนการส่งเสริมพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยโดยวิธีการเรียนรู้แบบหัวเรื่องตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุพจน์ ทรายแก้ว. (2546, มกราคม-มิถุนายน). จิตสำนึกสาธารณะ การก่อรูปและกระบวนการเสริมสร้าง. เพชรบุรีวิทยาลัยการณ. 4(1): 49-57.
- สุภาค แผงเพชร. (2551). ผลการจัดกิจกรรมการเพาะปลูกพืชประกอบการบันทึกที่มีต่อพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- สมน อมรวิวัฒน์. (2546). *วิธีการเรียนรู้: คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. (2550). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2552). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2553). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมน อมรวิวัฒน์. 2530. *การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.
- (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ = Learning development : Buddhist perspective*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- (2545). *คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เสริมสินพีรพรสซิสเต็ม.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. (2550). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2553). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ มีทองคำ. (2552). *ผลการพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียนโดยกรอบนวัตกรรมการประเมินตนเองแบบสากล*. ลพบุรี: สำนักบริหารยุทธศาสตร์และบูรณาการการศึกษาที่ 3.
- สุวิทย์ มูลคำ; และอรทัย มูลคำ. (2546). *19 วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- เสาวนีย์ อุ่นประเสริฐสุข. (2546). *การคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการสอนแบบเดินเรื่อง*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- หรรษา นิลวิเชียร. (2535). *ปฐมวัยศึกษา หลักสูตรและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้ง เฮาส์.
- อมร รักษาสัตย์; และคนอื่นๆ. (2543). *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่และการมีส่วนร่วมสำหรับครูอาจารย์และผู้นำชุมชน*. กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน.

- อรรถพล ระวีโรจน์. (2545). รายงานการวิจัยเรื่อง ทักษะคิดต่อประชาธิปไตยของพ่อแม่ที่มีต่อ พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดการศึกษา เอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อดิญาณ์ ศรีเกษตริน. (2543). การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้าง ความเป็นผู้นำสำหรับ นักศึกษาพยาบาล. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อริสา โสคำภา. (2551). พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสป ประกอบการใช้สถานการณ์จำลอง. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อรุณี สถิตย์ภาคกุล. (2534). การพัฒนารูปแบบการสอนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนระดับ ประถมศึกษา ตามแนวยุทธศาสตร์การสอนภาษาแบบผสมผสานของมาร์ทา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุสิตบัณฑิต. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อารมณ กัณฑศรีวิกรม. (2536). ผลการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิด แบบคุณ โทษและทางออกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ ชีวิต ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อารมณ ฉนวนจิตร. (2550). การสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อารี สัณหฉวี. (2539). การเรียนแบบร่วมมือ. สารานุกรมศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะ อารีย์ โพธิ์บางหวาย. (2550). การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตย ของนักเรียนประถมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหาร การศึกษา). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.
- อารีรัตน์ ญาณะสร. (2545). พฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ การประกอบอาหารเป็นกลุ่มในเด็กอนุบาลปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษา ปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อาร์บัทโนท์, แจ็ค แบริเดน; และเฟาสต์, เดวิด. (2541). การฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม: ทฤษฎีและ การปฏิบัติ. แปลโดย สุจิต บัญอารีย์. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- อรุณี ไทยบัณฑิตย์. (2545). การพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การฝึกคิดแบบโยนิโสมนสิการ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- อาลัย พรหมชนะ. (2541) สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2552, จาก <http://www.library.stou.ac.th/main/fulltext/alaphr/abs.pdf>
- อึ้งปองส์, เอสเตเว ปุยออล. (2551). *20 คุณธรรมสำหรับเด็กดี*. แปลโดย กัญญารัตน์ จิราสวัสดิ์
กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2541). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้-แก้ปัญหาของ
ชาวบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มุลนิธิภูมิปัญญา.
- เอนก สิทธิประศาสน์. (2536, พฤษภาคม). แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับอนาคต.
เทศาภิบาล. 88(5): 4-23.
- Almond, Gabriel A.; & Powell, Bingham G., Jr. (1966). *Comparative Politics: A
Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Company.
- Almond, Gabriel A.; & Powell, Bingham G., Jr, editors. (1980). *Comparative Politics Today:
A World View*. Boston: Little, Brown and Company.
- Andrews, K.R. (1973). *The Oases Neil hod of Teaching Human Relations and
Administration*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Ausubel, D. P.; & Sullivan, E. V.; & Ives, S. W. (1980). *Theory and problems of child
development*. (3rd ed.). — New York: Grune & Stratton.
- Bandura, A. (1977). *A Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1989). *Social Cognitive theory Annals of Child Development*. 6, 1-60.
- Berk, E.L. (1994). Vygotsky's Theory: The Important of Make-Belive Play. *Young Children*.
50(1): 30.
- Bierhoff. (2002). *Prosocial Behavior*. New York: Psychology.
- Blaich, Theodore P.L.; & Baumgartner, Joseph C. (1965). *The Challenge of Democracy*.
New York: McGraw-Hill.
- Breckenridge; et al. (1968). *Child Development*. Tokyo: Toppan.
- Bricker, D.; & Cripe, J. J. W. (1992). An activity-based approach to early intervention.
Baltimore: Brookes.
- Bruce, J; & Weil, M. (2000). *Models of Teaching*. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Clore, G.L.; & Robert, M.Bray. (1978, April). *The Effects of Children Stories on Behavior
and Attitudes Modeling and Vicarious Role playing*. Resources in Education.
13: 156.
- Creswell, J.W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods
Approaches*. 2nd ed. Thousand Oak: Sage.
- Cronbac, J.S. (1963). *Education Phychology*. New York: Harcurt, Brace.

- Dahl, Robert A. (1977). *Modern Political Analysis*. 3rd ed. New Delhi: Prentice-Hall of India.
- Dawson, Richard; & Prewitt, Kenneth. (1969). *Political Socialization*. Boston: Little Brown.
- Dewey, John. (1944). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: The Free Press.
- (1967). *Democracy and Education*. New York: The Macmillan.
- Dixson, D, James J.; & Die Saltz, S. (1977, June). Training Disadvantaged Preschoolers on various Fantasy Activities: "Effects on Cognitive Functioning and Impulse control". *Child Development*. 2(3): 67-379.
- Ebenstein, William. (1962). *Today's Isms*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Ebenstein, William. (1967). *Today's Isms*. 5th ed. New York: Engleman Clize.
- Friedman, Robert S. (1973, November). Participation in Democracy: A Theory of Democracy and Democratic Socialization. *Dissertation Abstracts International*. 34(1): 2717-A.
- Gardner, H. (2006). *Five Mind for the Future*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Good, Carter V. (1945). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill.
- (1959). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill.
- Hayden, B.; & Picker, B. (1981, Jan). The Impact of Moral Discussion on Children's Level of Moral Reasoning. *Journal of Moral Education*. 10(2): 131-134.
- Hetgengahn, B. R. (1988). *An Introduction to Theories of Learning*. 3rd ed. New Jersey: Prentice-Hall International.
- Held, David. (1996). *Models of democracy*. 2nd ed. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Henson, Phillip William. (2004). *The skills training outdoor-relational model for Adolescents with conduct problems: A Synthesis of wilderness therapy. Ecopsychology and social competence training*. Retrieved January 17, 2005, From <http://wwwlib.umi.com/dissertations/fullcit/3114086>
- Hess, Robert D.; & Torney, Judith V. (1976). *The Development of Political Attitudes in Children*. Chicago: Aldine.
- Hilgard, E.R.; & Bower, G.H. (1975). *Theories of learning*. 4th ed. New Delhi: Prentice Hall of India.
- Hurlock, E.B. (1968). *Developmental Psychology*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill.
- (1978). *Child Development*. 6th ed. New York: McGraw-Hill.

- Hursh, D.; & Ross, E. W. (2000). *Democracy and Evaluation: Democratic Social Education*. New York: Falmer.
- Ivancic, Mary Karita. (2004). *Teaching Scripture through the arts : A model of Stimulating biblical imagination as a means of faith development in the adult student*. Retrieved January 17, 2005, From: <http://wwwlib.umi.com/dissertations/fullcit/3137648>.
- Jaros, Dean. (1973). *Socialization to Politics*. New York: Praeger.
- Johnson, D.W.; & Johnson, R.T. (1994). *Learning Together and Alone : Cooperative, Competitive and Intentional Learning*. 4th ed. Englewood Cliffs. NJ : Prentice.
- Jones, K. (1982). *Simulations in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joreskog, K.G.; & Sorbom, D. (2004). LISREL 8.7 for Windows [Computer Software]. Lincolnwood, IL: Scientific Software Internatioal, Inc.
- Kelly, A. V. (1995). *Education and Democracy Principle and Practices*. Paul Chapmone.
- Kessel, John H. (1970). *Micropolitic individual and Group Levels*. Nes York : Holt Rinehart and Winston.
- Kirschenbaum. (1995). *100 ways to Enhanse Values and Morality in Schools and Youth Settings*. Singapore: Allyn and Bacon.
- Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. In *Moral development and behavior: Theory, research, and social issues*. T. Lickona (Ed.). pp.31-53. New York: Holt: Rinehart and Winston.
- Laski, Harold J. (1967). Democracy. In *Encyclopedia of the Social Sciences*. London,
- Lay, J.; & Celeste. (2004). *Building good citizens: The roles of school size and community Context in the development of democratic values*. Retricved May 19, 2005, from <http://wwwlib.umi.com/dissertations/fullicit.html>
- Lincoln, Abraham. (2008). *A Short Definition of Democracy*. Retrieved August 14, 2010, From <http://www.democracy-building.info/definition-democracy.html>
- Lindgren, H.C. (1976). *Educational Psychology in Classroom*. New York: John Willey & Sons.
- Maslow, Abraham. (1955). *Deficiency Motivation and Growth Motivation*. Retrieved October 12, 2010, from <http://www.panarchy.org/maslow/being.1955.html>

- Malim, Tony; & Birch, Ann. (1998). *Introductory Psychology*. Hampshire: Macmillan.
- Mast, V.A. (2002). *Maternal problem-solving behaviors and their impact on collaboration in preschool dyads*. Ph.D. (Preschool education). State University of New York at Albany. United States New York. Photocopied.
- Mednich, S. (1964). *Learning*. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- Miller, D.F. (2000). *Positive Child Guidance*. 3rd ed. New York: Thomson Learning.
- Misicho, Martin W. (2004). *The adoption of an interdisciplinary instructional model in secondary education*. Retrieved January 17,2005, From <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/3139706>.
- Morris, C. G. (1990). *Psychology: An Introduction*. New Jersey: Prentice-Hall International.
- Mussen, P.H.; & others. (1996). *Child Development Chang Over Time*. 8th ed. United States of America: Harper Colins College.
- Olsen, Hall E.R.;& Kagan S. (1992). *Cooperative Language Learning : About Cooperative Learning*. New Jersey : Prentice-Hall, Inc.
- Parsons, Janice S. (2004). *A comparative study of the effects of differentiated Instruction model on the reading achievement of third-grade students*. Retrieved January 17, 2005, From <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/3113387>.
- Pennock. Roland J. (1979). *Democratic Political Theory*. New Jersey: Princeton University Press.
- Pitri, E. (2002). *Educational Cortext and early childhood art-related problem solving*. Ph.D. (Preschool education). The Ohio State University. United States Ohio. Photocopied.
- Platner, Marquerite; & Brady, Joyce. (1978, June). The Effects of Democratic Classroom On the Behavior of 9-10-11 Year-old Children. *Dissertation Abstracts International*. 38(8A): 4751-A.
- Pye, Lucian W.; & Verba, Sidney. (1965). *Political Culture and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Pye, Lucian W. (1966). *Aspects of Political Development*. Boston: Little Brown.
- Raman, G.B. (2005). *Cooperative play and problem solving in preschool children*. Ph.D. (Developmental psychology). University of Pittsburgh. United States Pennsylvania. Photocopied.
- Saylor, J. G.; et al. (1981). *Curriculum planning for better Teaching and Learning*. New York: Holt, Rinrhart and Winston.

- Schnideman, Rose. (1945). *Democratic Education in Practice*. New York: Harper & Brother.
- Schultz, D.; & Schultz, S.E. (1998). *Theories of Personality*. New York: Brooks/Cole.
- Schumpeter, Joseph. (1950). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper and Brothers.
- Scott, L.H. (1993). *Book Review*. Retrieved August 14, 2010, From [http://www.scottlondon.com/reviews/sl Democracy Is Inevitable ater.html](http://www.scottlondon.com/reviews/sl%20Democracy%20Is%20Inevitable%20ater.html)
- Scott, L.H. (1974). *The Psychology of Human Development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Shaffer, David R. (1988). *Social and Personality Development*. California: Brooks/Cole.
- Slavin, E. Robert. (1983). *Cooperative Learning*. New York: Longman.
- (1987, November). "Cooperative Learning and Cooperative School," *Education Leadership*. 4.
- Skemp, R.R. (1979). *Intelligence, Learning, and Action*. New York: John Wiley & sons.
- Smith, S.S. (2001). *Early Childhood Mathematics*. 2nd ed. Allyn and Bacon : Boston.
- Staub, Ervin; et al. (1984). *Development and Maintenance of Prosocial Behavior*. New York: Plenum.
- (1993). *The New Oxford Encyclopedic Dictionary*. Oxford University Press. Volume 6.
- Steven, J. (1996). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stein, H.T. (2009). *Social Inclusion and the Democratic Character*. Retrieved August 14, 2010, From <http://www.democracy-building.info/definition-democracy.html>
- Vaughn, J.B. (1994, April). *Cooperative Learning and Young Children: Emerging Cooperative Behavior*. *Dissertation Abstracts International*. 54(10): 3706-A.
- Wadsworth, B.J. (1996). *Piaget's Theory of Cognitive and Affective Development: Foundation of Constructivism*. 5th ed. New York: Longman.
- Webster, Corol Cate. (1974, July). *Political Socialization in India*. *Dissertation Abstracts International*. 35: 548-A)
- White, Cotte Jerome. (1977, October). *A Study of Democratic Sociopolitical Values Among High School Students in an Urban Setting*. *Dissertation Abstracts International*. 38: 2036-A.

Vine, Robert Le. (1963). *Political Socialization and Culture Change*. In Geertz, Clifford, (editor). pp. 299-301. New York: Old Societies and New States.

Weigend, J.E. (1971). *Developing Teacher Competencies*. New Jersey: Prentice Hall.

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการให้สัมภาษณ์

1. รองศาสตราจารย์มานิต ปวีณญาณนท์   อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย หนูแก้ว   อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและ
ประเมินผลการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
3. อาจารย์รัชณี ธงไชย   ครูใหญ่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก
มูลนิธิเด็ก
4. ดร.เสรี ใหม่จันทร์   อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. ดร.ภมรพรรณ บุระยาตร์   อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาการศึกษา
และการแนะแนว
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพ
ของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB
สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย**

1. รองศาสตราจารย์ มานิต ปวีญญานนท์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ตันเจริญ	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลัดดา เชียงนางาม	ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ระดับอนุบาล โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น
4. อาจารย์ พิษญาดา คำแก้ว	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
5. อาจารย์สนฉัตร จารุตามระ	อาจารย์ประจำโรงเรียนอำนวยการวิทย์

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย วรกิจเกษมสกุล   อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและ
ประเมินผลการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย หนูแก้ว   อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและ
ประเมินผลการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ตันเจริญ   อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
4. อาจารย์ ดร.ชาตรี นาคะกุล   อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิจัยและ
ประเมินผลการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลัดดา เชียงนางาม   ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
ระดับอนุบาล
โรงเรียนสาริตมมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาคผนวก ข

การตรวจสอบคุณภาพ

แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

- ตัวอย่างแบบประเมินความสอดคล้องของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
- ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
- ตัวอย่างแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ตัวอย่าง แบบประเมินความสอดคล้อง ของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

คำชี้แจง

1. ผู้เชี่ยวชาญโปรดพิจารณาข้อคำถามในแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยแต่ละข้อว่ามีความสอดคล้องกับดัชนีชี้วัดแต่ละด้านหรือไม่ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาดังนี้

เห็นว่ามี ความสอดคล้อง	โปรดทำเครื่องหมาย	✓	ที่ช่อง +1
ไม่แน่ใจว่ามี ความสอดคล้อง	โปรดทำเครื่องหมาย	✓	ที่ช่อง 0
แน่ใจว่าไม่มี ความสอดคล้อง	โปรดทำเครื่องหมาย	✓	ที่ช่อง -1

2. ถ้าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าข้อความใดควรแก้ไข กรุณาให้คำแนะนำเพื่อการแก้ไขแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยในช่องข้อเสนอแนะ

3. แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยมีเกณฑ์การให้คะแนนเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้

- คะแนน 1 เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย
- คะแนน 2 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
- คะแนน 3 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก
- คะแนน 4 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
- คะแนน 5 เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

นียมปฏิบัติกร

ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย หมายถึง ลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

นิยามปฏิบัติการ

ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจในสิทธิของตนเอง และผู้อื่น ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเป็นมิตร ให้การยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น และไม่ล่วงเกินผู้อื่น ทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ โดยเด็กปฐมวัยรู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และ ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

ข้อ	ตัวชี้วัดและข้อความบ่งชี้	ระดับ			ข้อเสนอแนะ
		ความสอดคล้อง			
		+1	0	-1	
1	ตัวชี้วัดที่ 1 รู้จักการรอคอย				
	เข้าแถวรับสิ่งของ หรือบริการต่างๆตามลำดับ				
	ก่อนหลัง				
	2				
	3				
2	ตัวชี้วัดที่ 2 เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น				
	ไม่ขัดจังหวะการสนทนาของผู้อื่น				
	2				
	3				
	4				
3	ตัวชี้วัดที่ 3 ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม				
	เล่นเกมต่างๆตามกติกาได้				
	2				
	3				
	4				
5					

นิยามปฏิบัติการ

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยเด็กปฐมวัยรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่าง ๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ

ข้อ	ตัวชี้วัดและข้อความบ่งชี้	ระดับ			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
1	ตัวชี้วัดที่ 1 รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง				
	เก็บของเล่นเข้าที่เมื่อเลิกเล่นแล้ว				
	2				
	3				
	4				
2	ตัวชี้วัดที่ 2 ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่าง ๆ				
	ช่วยครูถือสิ่งของต่าง ๆ				
	2				
	3				
	4				
3	ตัวชี้วัดที่ 3 รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ				
	แบ่งขนม หรืออาหารให้เพื่อน เมื่อเพื่อนต้องการ				
	2				
	3				
	4				

นิยามปฏิบัติการ

ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยสามารถใช้สติปัญญาในการทำงาน การแก้ไขปัญหาและความขัดแย้ง หรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล โดยเด็กปฐมวัยคิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และมีความมีเหตุผล

ข้อ	ตัวชี้วัดและข้อความบ่งชี้	ระดับ			ข้อเสนอแนะ
		ความสอดคล้อง +1	0	-1	
	ตัวชี้วัดที่ 1 คิดแก้ไขปัญหาได้				
1	บอกปัญหาในการเล่น หรือการทำกิจกรรมได้				
2	.....				
3	.....				
4	.....				
5	.....				
	ตัวชี้วัดที่ 2 คิดวางแผนได้				
1	พูดเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้				
2	.....				
3	.....				
4	.....				
5	.....				
	ตัวชี้วัดที่ 3 ความมีเหตุผล				
1	ตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ ได้อย่างสมเหตุสมผล				
2	.....				
3	.....				
4	.....				
5	.....				

ตาราง 17 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 1	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 2	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 3	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 4	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 5	ค่าดัชนี IOC	หมายเหตุ
1	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
2	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
3	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
4	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
5	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
6	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
7	+1	0	+1	+1	0	0.6	
8	+1	+1	+1	+1	+1	1	
9	+1	+1	+1	+1	+1	1	
10	+1	0	+1	+1	0	0.6	
11	+1	+1	+1	+1	+1	1	
12	+1	0	+1	+1	0	0.6	
13	+1	0	+1	+1	0	0.6	
14	+1	0	+1	+1	0	0.6	
15	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
16	+1	0	+1	+1	0	0.6	
17	+1	+1	+1	+1	+1	1	
18	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
19	+1	+1	+1	+1	+1	1	
20	+1	+1	+1	+1	+1	1	
21	+1	+1	+1	+1	+1	1	
22	+1	+1	+1	+1	+1	1	
23	+1	+1	+1	+1	+1	1	
24	+1	+1	+1	+1	+1	1	
25	+1	+1	+1	+1	+1	1	
26	+1	0	+1	+1	0	0.6	
27	+1	0	+1	+1	0	0.6	
28	+1	0	+1	+1	0	0.6	
29	+1	0	+1	+1	+1	0.8	

ตาราง 17 (ต่อ)

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 1	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 2	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 3	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 4	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ 5	ค่าดัชนี IOC	หมายเหตุ
30	+1	0	+1	+1	0	0.6	
31	+1	+1	+1	+1	+1	1	
32	+1	0	+1	+1	0	0.6	
33	+1	0	+1	+1	0	0.6	
34	+1	0	+1	+1	0	0.6	
35	+1	+1	+1	+1	+1	1	
36	+1	+1	+1	+1	+1	1	
37	+1	0	+1	+1	0	0.6	
38	+1	0	+1	+1	0	0.6	
39	+1	0	+1	+1	0	0.6	
40	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
41	+1	0	+1	+1	0	0.6	
42	+1	0	+1	+1	0	0.6	
43	+1	0	+1	+1	0	0.6	
44	+1	0	+1	+1	+1	0.8	
45	+1	+1	0	+1	0	0.6	

$$\text{ค่า TOC} = 174/225 = 0.77$$

ตัวอย่าง แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

การประเมินในครั้งนี้ ไม่มีผลกระทบต่อเด็กและโรงเรียนแต่ประการใด
เป็นการประเมินสำหรับงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับลักษณะ
ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเท่านั้น (โปรดตอบตามสภาพความเป็นจริง)

คำชี้แจง

1. แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยเป็นรายบุคคล โดยประเมินจากพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กปฐมวัยที่ปรากฏตามความเป็นจริง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการศึกษาองค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
2. การประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินภาพรวมต่อพฤติกรรมต่างๆ ที่เด็กปฐมวัยแสดงออกมา
3. ช่วงเวลาสำหรับการประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย คือ ช่วงเวลาที่เด็กปฐมวัยทำกิจกรรมในห้องเรียน นอกห้องเรียน และการทำงานวัตรประจำวันต่างๆ ที่โรงเรียน
4. ในการประเมินให้ผู้ทำการประเมินโปรดเขียนชื่อ สกุล อายุ ชั้นเรียน และโรงเรียนของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการประเมิน พร้อมทั้งระบุวัน เวลาที่ทำการประเมิน
5. วิธีการประเมิน ให้ผู้ทำการประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนท้ายข้อความป่งชี้ที่เป็นจริงของเด็กปฐมวัยตามเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

คะแนน	1	เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย
คะแนน	2	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
คะแนน	3	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง และบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก
คะแนน	4	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
คะแนน	5	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

นียมปฏิบัติกร

ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย หมายถึง ลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา

แบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ชื่อ (ด.ช./ด.ญ.) ..... อายุ ..... ปี ..... เดือน
 ชั้น ..... โรงเรียน .....
 วันที่ ..... เวลา .....

ข้อ	ข้อความคำถาม	ระดับการ แสดงออก ของเด็กปฐมวัย				
		1	2	3	4	5
1	เข้าแถวรับสิ่งของ หรือบริการต่างๆตามลำดับก่อนหลัง					
2	พูด หรือแสดงความคิดเห็นเมื่อได้รับอนุญาต					
3	ไม่แย่งของเล่นจากเพื่อน และรอคอยที่จะเล่นต่อจากเพื่อนได้					
4	เข้าแถวปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับก่อนหลัง					
5	รอคอยตามคำบอกได้ อย่างสงบไม่วุ่นวาย					
6	ไม่ขัดจังหวะการสนทนาของผู้อื่น					
7	บอกเล่า ถ่ายทอดความต้องการ/ความรู้สึกของตนเองได้					
8	ปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ได้อย่างมีสัมมาคารวะ					
9	พูดขอโทษเมื่อทำผิดพลาด					
10	ไม่หยิบสิ่งของของผู้อื่นหากไม่ได้รับอนุญาต					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
...	.....					
45	.....					

ภาคผนวก ค

คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB
สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB
สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

คำนำ

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยเป็นการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ได้มาจากการนำทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนิสมนสิการ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม มาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย

องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยนำมาพัฒนาให้กับเด็กปฐมวัย คือ ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งได้มาจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชาธิปไตย และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา ด้านการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถในด้านประชาธิปไตย และด้านจิตวิทยา ประกอบกับการเก็บข้อมูลจากเด็กปฐมวัยสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน เพื่อให้ได้องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ครูผู้สอนได้ศึกษาและสร้างความเข้าใจในรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB และสามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB ไปใช้สำหรับการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยได้อย่างเหมาะสม

ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB.....	274
หลักการของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB.....	277
จุดมุ่งหมายของรูปแบบ.....	283
สาระการเรียนรู้.....	283
ขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB.....	283
บทบาทของครูผู้สอนในการจัดประสบการณ์.....	287
การนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ไปใช้.....	287
ระยะเวลาในการดำเนินการ.....	288
การประเมินผล.....	290
เครื่องมือการประเมิน.....	290
อ้างอิง.....	291
ตัวอย่าง แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอน แบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะภาษาปไตยของเด็กปฐมวัย.....	295

ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยโดยรวมประกอบไปด้วยพัฒนาการที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ พัฒนาการด้านสังคม และพัฒนาการด้านสติปัญญา โดยพัฒนาการด้านสังคมสำหรับเด็กปฐมวัย หมายถึง พัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กจากความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดภายในครอบครัวที่ต้องการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การพึ่งพาตนเองและการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ซึ่งเด็กปฐมวัยมีความสามารถตามวัยที่จะช่วยเหลือตนเองได้ดี เด็กเริ่มพัฒนาความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง ซอบอริสระ มีความมั่นใจในตนเอง สนใจเรียนรู้สิ่งรอบตัวเพิ่มมากขึ้น และเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2550: 33-34) โดยพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัยจะสามารถพัฒนาขึ้นจากการที่เด็กปฐมวัยมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งเพื่อนวัยเดียวกัน และผู้ใหญ่ที่อยู่รอบๆตัวเด็ก ตลอดจนการได้รับการปลูกฝังลักษณะนิสัยต่างๆในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นจากการอบรมสั่งสอน การเลี้ยงดูจากครอบครัว และการเรียนรู้ผ่านการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมในชั้นเรียน

การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Human Relationship) โดยสาโรช บัวศรี (2544: 85-87) แบ่งสัมพันธภาพระหว่างบุคคลออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่ สัมพันธภาพแบบอัตตาธิปไตย หมายถึง สัมพันธภาพที่บุคคลคนเดียวเป็นผู้คิดและสั่งการไปยังผู้อื่น โดยบุคคลอื่นไม่มีส่วนร่วมในการคิดเลยแม้แต่น้อย สัมพันธภาพแบบตัวใครตัวมัน หมายถึง สัมพันธภาพแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการรับผิดชอบหรือความร่วมมือต่อกัน ไม่มี การช่วยเหลือคำจูนซึ่งกันและกัน และสัมพันธภาพแบบประชาธิปไตย หมายถึง สัมพันธภาพที่ทุกคนร่วมมือกันรับผิดชอบ มีความนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน และใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและดำเนินการในเรื่องต่างๆ และเนื่องจากสภาพสังคมที่มีขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมก็มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นด้วย สัมพันธภาพแบบอื่นไม่สามารถนำมาใช้ดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจาก สัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยนับเป็นสัมพันธภาพที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินการต่างๆ ภายใต้เงื่อนไขของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนี้ (Scott. 1993: Online) ซึ่งสาโรช บัวศรี (2544: 85-87) กล่าวถึง สัมพันธภาพแบบประชาธิปไตยว่ามีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การมีความเคารพซึ่งกันและกัน (เคารพธรรม) คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา และความคิด เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นที่ไม่ล่วงละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่มีอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบของสังคม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น รวมถึงการเคารพในสถาบันหลักที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) มีการแบ่งปัน ร่วมงาน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) คือ การทำงานร่วมกันตามความถนัดของตนเองด้วยความสมัครใจ มีการร่วมมือและประสานประโยชน์กันตามแผนที่กำหนดไว้เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง

ไปด้วยดี และ 3) มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม) คือ การมีเหตุผลในการทำงาน ทั้งเหตุผลของตนเองและของผู้อื่น และค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นเสมอ ซึ่งคุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคล (ทวีวัฒน์ บุญชิต. 2546: 5) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สติปัญญาในการพิจารณาเลือกปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และส่วนรวมนั้นเป็นลักษณะของบุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง โดยเพียเจท์และโคลเบอร์ก (อาร์บัทโนต์; และ เฟาส์. 2541: 39-43) อธิบายถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ว่า มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจ สามารถแบ่งเป็นระดับต่างๆ โดยแต่ละระดับนั้นมีขั้นตอนของการพัฒนาที่เป็นสากล เมื่อพัฒนาถึงขั้นใดแล้วก็ยากที่จะลดต่ำลงมา การพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมจริยธรรมนั้นต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้แบบแผนหรือบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ค่านิยม คุณธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญและเป็นสิ่งดีที่ทำให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีความสุข ส่งผลให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในสังคม และเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นลมหายใจ (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. 2545: 45) ซึ่งเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านสังคม เนื่องจากคุณลักษณะต่างๆสามารถหล่อหลอมได้ดีที่สุดในช่วง 0-6 ปีแรกของชีวิต โดยเฉพาะลักษณะทางด้านคุณธรรมจริยธรรมหากพ้นช่วงวัยนี้ไปแล้วการปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆจะมีประสิทธิภาพน้อยลง ดังนั้นเด็กปฐมวัยจึงควรได้รับการปลูกฝังจริยธรรมอันเป็นพื้นฐานของลักษณะประชาธิปไตย และเรียนรู้แบบแผนลักษณะที่สังคมคาดหวัง เพื่อที่เด็กจะสามารถปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยของตนเอง โดยเด็กปฐมวัยอายุ 4-6 ปีนั้นมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) การจะให้เด็กมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นจะต้องอาศัยความสามารถทางด้านสติปัญญา ซึ่งเพียเจท์ (Piaget) เน้นว่าเด็กจะเรียนรู้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่ในการเข้าสังคม นอกจากนั้นการพัฒนาความสามารถในการคิดเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการคิดปัจจุบันของเด็กกับสิ่งเร้าที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม ซึ่งเรสต์ (Rest) ทำการศึกษาแล้วพบว่า วุฒิภาวะทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสามารถขยายได้ด้วยประสบการณ์ที่จัดเพิ่มขึ้นให้กับเด็ก (อาร์บัทโนต์; และเฟาส์. 2541: 47) โดยเด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กวัยนี้ชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว ต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรมเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2550: 33-34) การได้รับความรัก ความเอาใจใส่ การกระตุ้นและเสริมแรง การให้แบบอย่าง การกล่อมเกลาจิตใจและอารมณ์ การฝึกทักษะต่างๆ การแก้ปัญหาและการปรับตัวในสังคมสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งในด้านร่างกาย สมอง สติปัญญา สังคม จิตใจ อารมณ์และบุคลิกภาพ การเรียนรู้ของเด็กวัยนี้เกิดจากการได้เผชิญปัญหาที่ไม่ซับซ้อน โดยเด็กมีโอกาสจับต้อง ทดลอง หาข้อสรุป ค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเองจนเกิดประสบการณ์ตรงที่มีค่า การเรียนรู้จากการเล่นซึ่งเป็นการพัฒนาเด็กได้รอบด้าน

แล้วยังให้เด็กได้เรียนรู้คุณธรรม เช่น การอดทนรอคอย ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้สอนต้องสามารถสอดแทรกคุณธรรมในทุกกิจกรรม ใช้วิธีเสริมแรงชมเชยมากกว่าการเข้มงวดหรือลงโทษ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2546: 31-33) ดังนั้น ลักษณะประชาธิปไตยจึงสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในเด็กปฐมวัย โดยผู้ที่เกี่ยวข้องต้องจัดกิจกรรมการพัฒนาประชาธิปไตยให้สอดคล้องเหมาะสมกับวัยและลักษณะทางสังคมของเด็ก ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยได้อย่างปลอดภัยและปราศจากความคับข้องใจ ซึ่งทั้งบ้านและโรงเรียนต่างก็มีบทบาทในการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพียงแต่รูปแบบของการดำเนินกิจกรรมเพื่อปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในบางกิจกรรม โดยบ้านและโรงเรียนมีส่วนที่เหมือนกันในเรื่องของการเป็นต้นแบบโดยเฉพาะบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็ก ได้แก่ บิดามารดา ผู้ปกครองและครู แต่ส่วนของการจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ทางสังคมอาจมีความแตกต่างกันไป โดยกิจกรรมที่บ้านเน้นการอยู่ร่วมกันของสมาชิกภายในครอบครัว และมีการเสริมในเรื่องของประสบการณ์ทางสังคมภายนอกครอบครัวให้กับเด็กบ้าง ในขณะที่การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยที่โรงเรียนเน้นไปที่การจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กอยู่ร่วมกับบุคคลภายนอกครอบครัว และเน้นการเสริมสร้างพัฒนาการทางด้านสติปัญญาเพิ่มมากขึ้น และควรมีการสอนประชาธิปไตยให้กับเด็กตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียน เพื่อให้ทราบและตระหนักว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นอย่างไร (สาโรช บัวศรี. 2544: 84) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 7 ที่ระบุว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 5, 12) ซึ่งการปลูกฝังลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก ต้องอาศัยวิธีการอบรมสั่งสอนในหลายรูปแบบ โดยเน้นการจัดให้เด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เด็กได้มีการปฏิบัติต่อกันภายในกลุ่ม เด็กจะได้เรียนรู้เรื่องของสิทธิหน้าที่ การเคารพในสิทธิของบุคคลอื่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว การใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา และมีโอกาสในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พลังของกลุ่มจะช่วยโน้มน้าวให้เด็กเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ครูยังต้องเป็นต้นแบบที่ดีของความเป็นประชาธิปไตย โดยที่ครูเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือในทางจิตวิญญาณ สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เด็กยึดถือเป็นแบบอย่างได้ทั้งในด้านความคิดและการประพฤติปฏิบัติ ครูจึงต้องทำตนเป็นต้นแบบที่ดีในทางประชาธิปไตยให้แก่เด็กทั้งในด้านการปกครอง การเรียนการสอนและการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อที่เด็กจะได้ประพฤติตนตามแบบครู

รูปแบบการการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยนี้ เป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบหนึ่งนอกเหนือไปจากการจัดการเรียนการสอนแบบปกติ โดยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB ได้พัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดต่างๆ ได้แก่ สถิติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ซึ่งมีความต่อเนื่องและความเป็นระบบ โดยดำเนินการให้เด็กเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เด็กมีโอกาสเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ต่างๆ ได้ฝึกการวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้เหตุผล ตลอดจนการปฏิบัติ การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB จัดเป็นการเรียนการสอนที่บูรณาการทั้งเนื้อหาสาระ และกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับเด็กปฐมวัย

หลักการ ของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

จากการประมวลเอกสาร วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทฤษฎี แนวคิด หลักการที่เกี่ยวข้องกับทักษะประชาธิปไตย และพัฒนาการเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญ 5 ประการ คือ หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการประเมินค่า และหลักการปฏิบัติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำหลักการดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โดยมีหลักการและขั้นตอนของรูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. **หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ** เป็นหลักการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการสังเกตและการเลียนแบบ โดยบุคคลได้รับการกระตุ้นด้วยความสนใจ และเกิดการรู้คิดด้วยการสังเกตตัวแบบ แรงเสริมที่ตัวแบบได้รับการแสดงพฤติกรรม แล้วทำให้เกิดแรงจูงใจในการจดจำและเลียนแบบพฤติกรรม ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bierhoff. 2002: 76-77; citing Bandura. 1986; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 235-248; พรธกิติพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2547: 141-143) ที่อธิบายว่ากระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนั้น ประกอบด้วยกระบวนการความตั้งใจในการสังเกต กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบและกระบวนการจูงใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ โดยตัวแบบนั้นต้องแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม (Bierhoff. 2002: 74; citing Hoffman. 2000) ซึ่งการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนี้เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2547: 50) สอดคล้องกับงานวิจัยของวิมลพรรณ กลางมณี (2536: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านการระบอชรรณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทรายทอง ตั้งวงศ์ถาวรกิจ (2537: บทคัดย่อ)

ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดวงเนตร ไพบุลย์ (2541: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและสถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศศิยา บุตรเนียน (2541: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร และการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

จากหลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ชั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ

2. หลักการปรับมโนทัศน์ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด

วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ พฤติกรรมของตัวแบบเพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการแสดงพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และสร้างแนวทางปฏิบัติตนเพื่อให้ความเหมาะสมหากได้รับประสบการณ์ตามที่ตัวแบบได้รับ ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่อธิบายว่า สติปัญญาเป็นหน้าที่พื้นฐานของชีวิตที่ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี โดยมีโครงสร้างทางปัญญาเป็นแบบแผนการรู้คิดและแบบแผนทางการกระทำอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการซึมซาบประสบการณ์ และกระบวนการขยายโครงสร้างทางปัญญา เพื่อให้เกิดกระบวนการรักษาสมดุลในโครงสร้างทางปัญญาซึ่งเป็นการสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเข้าใจ (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2550: 55-56; สุรงค์ ใคว์ตระกูล. 2552: 48-50) เป็นการปรับมโนทัศน์ให้มีความเหมาะสมกับบริบทที่เผชิญอยู่ ซึ่งในการปรับมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบทำให้เด็กสามารถถ้อยความที่รับรู้ที่ได้รับประสบการณ์จริง โดยอาศัยการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันให้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยงตัวแบบกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน

3. หลักการปฏิสัมพันธ์ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ของเด็กในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน และเด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการสนทนา อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของตนและของบุคคลอื่นที่มีต่อสิ่งต่างๆโดยใช้เหตุผลอธิบายประกอบการเชื่อมโยงเกิดการขยายประสบการณ์ ตลอดจนการวางเป้าหมายร่วมกัน แนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่เน้นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

(ทศนา แคมมณี. 2547: 98-103) เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (นกเนตร ธรรมบวร. 2549: 40; อ้างอิงจาก Phillips. 1995) และ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโนท์ และเฟาสต์. 2541: 26; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 68-75) มีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ส่งผลให้เด็กตระหนักในการเคารพกฎกติกาของสังคมได้ดียิ่งขึ้น

จากหลักการปรับมโนทัศน์และหลักการปฏิสัมพันธ์ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกัน

4. หลักการประเมินค่า เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และเปรียบเทียบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบสู่การประเมินค่าลักษณะพฤติกรรม ประชาธิปไตยที่ควรยึดถือในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน และตัดสินใจเลือกปฏิบัติจากผลการเปรียบเทียบนั้น แนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ แนวคิดการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก ที่เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมองทั้งใน ด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆและมองเห็นทางออก จุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นไป จากด้านที่เป็นโทษ และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติ เพื่อให้แน่ใจว่าการละจากสิ่งหนึ่งเพื่อไปหาอีกสิ่งหนึ่งเป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง (พระพรหมคุณาภรณ์. 2551: 66-67) และ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้า ใดๆแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ ก็จะทำให้คุณค่าและจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็น ลักษณะนิสัย (ทศนา แคมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 274-275)

จากหลักการประเมินค่า จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียน การสอนนี้ คือ ขั้นคิดคัดสรร (Selecting alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิด วิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเอง เพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง

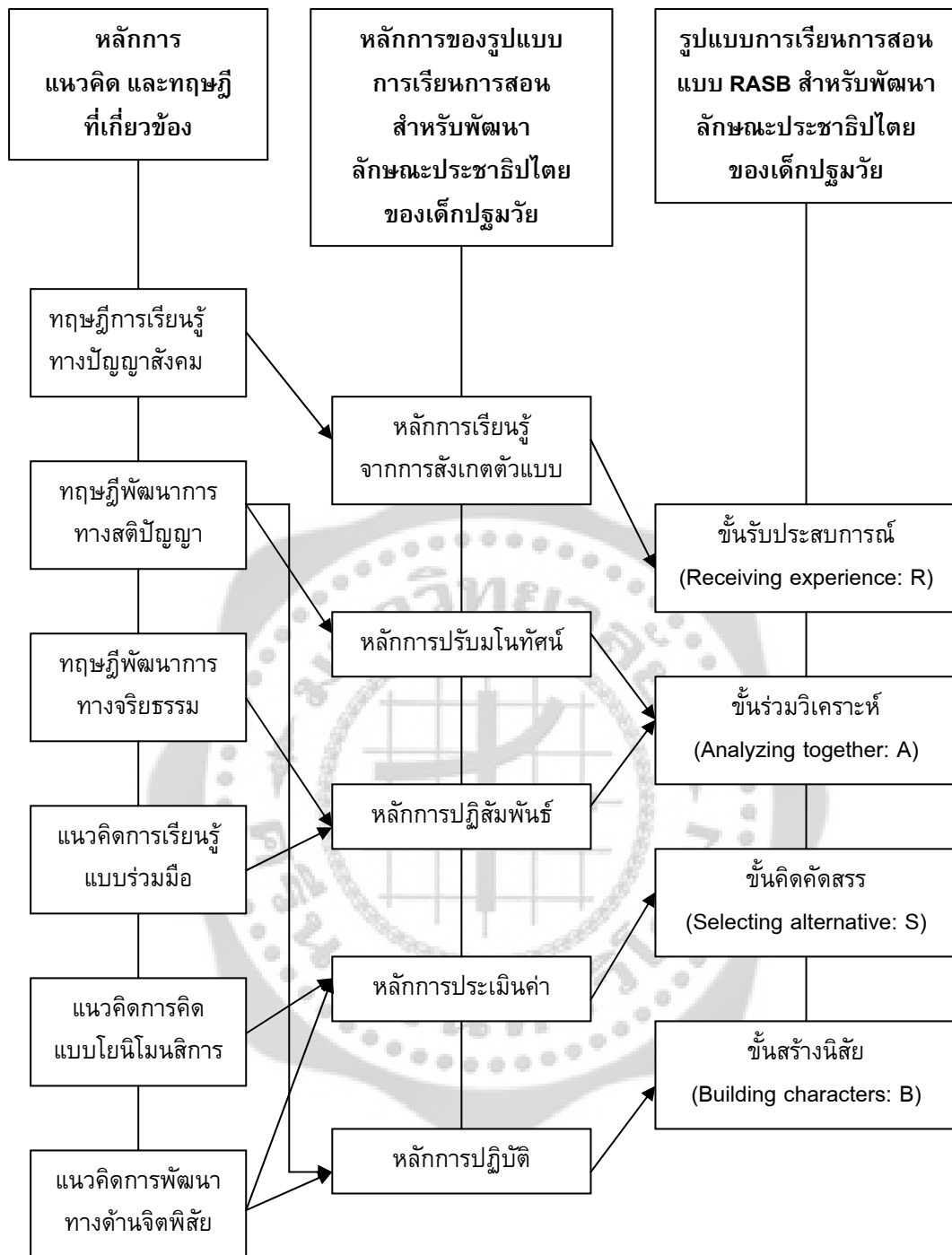
5. หลักการปฏิบัติ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่เด็ก จำเป็นต้องใช้ประสาทสัมผัสและการลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งเด็กได้สัมผัส สำรวจ จำแนก เปรียบเทียบ ทดลอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ ทฤษฎี

พัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง ส่งผลให้เด็กมีการปรับตัว (Adaptation) โดยการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และปรับโครงสร้างสติปัญญา (Accomdation) ตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่เพื่อให้โครงสร้างทางความคิดให้เกิดความสมดุล (Equilibration) (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 48-50; สิริมา ภิญโญนนิตพงษ์. 2553: 43-45) และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า ในการสร้างลักษณะนิสัยควรให้เด็กนำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัย (ทีศนา แคมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2553: 294-295)

จากหลักการปฏิบัติ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ คือ ขั้นสร้างนิสัย (Building characters: B) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากขั้นรับประสบการณ์ ขั้นร่วมวิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นคิดคัดสรร มาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติ

จากแนวคิดดังกล่าวทั้งหมด ผู้วิจัยจึงพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตย ดังแสดงในภาพประกอบ 1-2

ภาพประกอบ 1 ความเชื่อมโยงของแนวคิด ทักษะที่เกี่ยวข้อง หลักการของ รูปแบบการเรียนการสอน และรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนา ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ภาพประกอบ 2 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอน สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

จุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

จุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยแสดงถึงความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา โดยสังเกตจาก

1.1 ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจในสิทธิของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเป็นมิตร ให้การยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น และไม่ล่วงเกินผู้อื่นทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ มีดัชนีชี้วัด ได้แก่ เด็กปฐมวัยแสดงพฤติกรรมรู้จักการรอคอย เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

1.2 ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ มีดัชนีชี้วัด ได้แก่ รับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ และรู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ

1.3 ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยสามารถใช้สติปัญญาในการทำงาน การแก้ไขปัญหาและความขัดแย้ง หรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีดัชนีชี้วัด ได้แก่ คิดแก้ไขปัญหาได้ คิดวางแผนได้ และมีความรับผิดชอบ

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย คือ องค์ประกอบลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน ความร่วมมือร่วมใจ และความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา ประกอบกับองค์ความรู้ที่เป็นเรื่องราวต่างๆตามสาระที่ควรรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัวและสิ่งต่างๆรอบตัวเด็ก ซึ่งครูสามารถกำหนดสาระขึ้นเองให้มีความสอดคล้องกับช่วงอายุ ความพร้อม ความสนใจและความต้องการของเด็กปฐมวัย

ขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยได้เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตย แล้วเปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำ พฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น ตลอดจนจินตวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล

ด้วยตนเอง แล้วนำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดสำหรับขั้นตอนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรับประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดให้ ผ่านกิจกรรมการเล่นทาน กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลองและการแสดงบทบาทสมมติ ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นกระตุ้นความสนใจ เป็นขั้นตอนที่ครูใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น การร้องเพลง การท่องคำคล้องจอง การสนทนาโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะประชาธิปไตยที่ครูต้องการนำเสนอ

1.2 ขั้นเสนอตัวแบบ เป็นขั้นตอนที่ครูนำเสนอตัวแบบลักษณะประชาธิปไตยที่ครูกำหนดไว้ผ่านการใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น การเล่นทาน การแสดงบทบาทสมมติ การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้กรณีตัวอย่าง

2. ขั้นร่วมวิเคราะห์ (Analyzing together: A) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ พฤติกรรมของตัวแบบ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์และเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.1 ครูแบ่งเด็กเป็นกลุ่มๆละ 3-5 คน เพื่อให้เด็กได้วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์อภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

2.2 ครูใช้คำถามกระตุ้นเด็กให้วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับ ตัวแบบและพฤติกรรมของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำพฤติกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เช่น มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นกับตัวแบบ การกระทำของตัวแบบเป็นอย่างไร ตัวแบบได้รับผลอย่างไรจากการกระทำนั้นๆ เด็กๆชอบการกระทำของตัวแบบหรือไม่เพราะอะไร เด็กๆเคยเจอเหตุการณ์เหมือนตัวแบบหรือไม่ เป็นต้น

3. ขั้นคิดตัดสินใจ (Selecting Alternative: S) เป็นขั้นตอนที่ครูจัดให้เด็กปฐมวัยได้คิดวิเคราะห์ผลดี ผลเสียของการกระทำที่ตัวแบบแสดงออก และคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเอง เพื่อนำเสนอทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

3.1 ครูกระตุ้นให้เด็กวิเคราะห์ผลดี ผลเสียจากการกระทำที่ตัวแบบแสดงออกด้วยการใช้คำถาม เช่น เด็กคิดว่ากรกระทำดังกล่าวดีหรือไม่ และเพราะอะไรเด็ก ๆจึงคิดเช่นนั้น

3.2 ครูใช้คำถามกระตุ้นให้เด็กคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตนเองเพื่อสร้างทางเลือกและตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล เช่น ถ้าเด็ก ๆเจอสถานการณ์เช่นนี้ เด็ก ๆจะอย่างไรได้บ้าง เด็ก ๆชอบวิธีไหนมากที่สุดและเพราะเหตุใดจึงชอบ เป็นต้น

4. **ชั้นสร้างนิสัย (Building characters: B)** เป็นขั้นตอนที่ครูจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัย นำประสบการณ์และมโนทัศน์ต่างๆที่ได้รับจากชั้นรับประสบการณ์ ชั้นร่วมวิเคราะห์ และนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากชั้นคิดคัดสรร มาใช้ในการปฏิบัติเพื่อสะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายที่ครูกำหนดไว้ผ่านกิจกรรมสถานการณ์จำลอง และบทบาทสมมติ ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

4.1 ครูแจ้งแก่เด็กเกี่ยวกับกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กเกิด ความสนใจที่จะร่วมปฏิบัติ

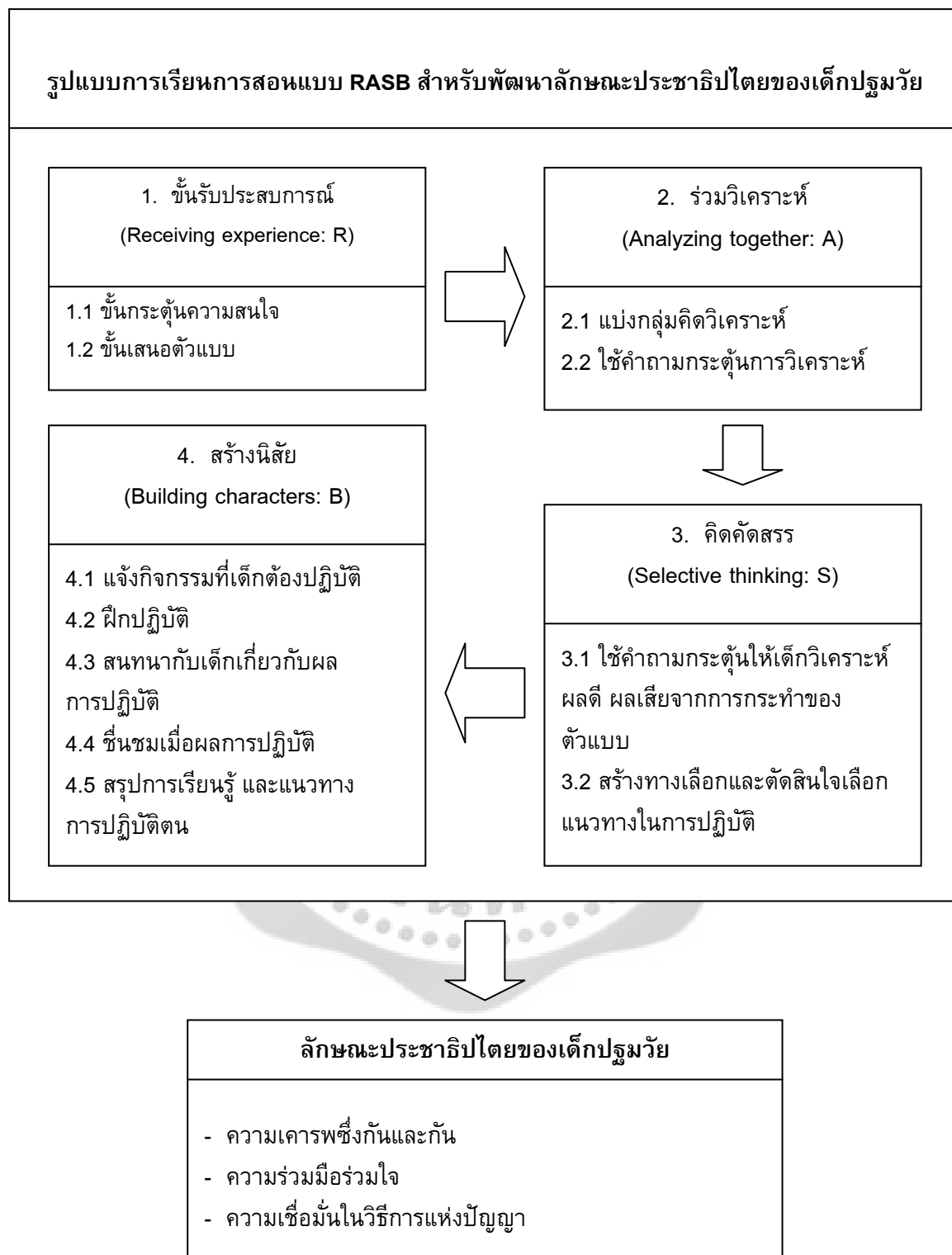
4.2 ฝึกการสร้างนิสัยโดยการให้เด็กปฏิบัติ ครูสังเกตสถานการณ์การปฏิบัติของเด็ก และหากมีเด็กคนใดไม่ปฏิบัติหรือปฏิบัติไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ควรจะเป็น ครูชี้หน้าด้วยการใช้ คำถาม

4.3 ครูสนทนากับเด็กเกี่ยวกับผลการปฏิบัติในบทบาทสมมติ หรือสถานการณ์ จำลองด้วยการใช้คำถาม เช่น เด็กๆพอใจกับผลการปฏิบัติหรือไม่ เพราะเหตุใด

4.4 ครูและเด็กร่วมกันชื่นชมเมื่อผลการปฏิบัติเป็นที่น่าพึงพอใจ

4.5 ครูและเด็กร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ และแนวทางในการ ปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่มีลักษณะประชาธิปไตย

ขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย ของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

บทบาทของครูผู้สอนในการจัดประสบการณ์

บทบาทของครูผู้สอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ได้แก่

1. เตรียมตัวครูผู้สอนในด้านบุคลิกภาพส่วนตัว ให้มีบุคลิกภาพ กิริยาท่าทีสุภาพ อ่อนโยน วาจาไพเราะเหมาะสม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีอัธยาศัยดี เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่เด็กปฐมวัยในการเรียนรู้เกี่ยวกับการเคารพซึ่งกันและกัน
2. จัดเตรียมแผนการจัดประสบการณ์ และวางแผนการจัดกิจกรรมให้เด็กได้พัฒนา ลักษณะประชาธิปไตย และเรียนรู้เนื้อหาตามจุดประสงค์การเรียนรู้
3. จัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์ที่เหมาะสม และเพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยสื่อและอุปกรณ์ควรมีความสอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสเด็กได้รับประสบการณ์ จากการใช้ประสาทสัมผัสด้วยการลงมือกระทำต่อสื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
4. คอยกระตุ้นให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ และตัดสินใจด้วยการใช้คำถาม
5. ดำเนินการจัดประสบการณ์ตามขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ให้ครบทั้ง 4 ขั้นตอน
6. ให้แรงเสริมอย่างเหมาะสม ด้วยการให้คำชมเชย การปรบมือ เช่น เมื่อเด็กสามารถปฏิบัติได้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จะช่วยเสริมความมั่นใจให้กับเด็กและเห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้ปฏิบัติไป
7. ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งด้านเนื้อหา และลักษณะประชาธิปไตย

การนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB ไปใช้

การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ให้กับเด็กอายุ 5-6 ปี มีการดำเนินการจัดเนื้อหาการเรียนรู้ 9 หน่วย เรียน หน่วยเรียนละ 1 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน ได้แก่ วันพุธถึงวันศุกร์ เป็นเวลา 30 นาทีต่อวัน ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ โดยมีลำดับดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้
  - 2.1 ชั้นรับประสบการณ์
  - 2.2 ชั้นร่วมวิเคราะห์
  - 2.3 ชั้นคิดตัดสินใจ
  - 2.4 ชั้นสร้างนิสัย
2. การประเมินผล

ระยะเวลาในการดำเนินการ

สัปดาห์ที่ 1 การประเมินลักษณะประชาธิปไตย (ประเมินก่อนเรียน)

สัปดาห์ที่ 2-10 ดำเนินการจัดการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะ
ประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย (เป็นสัปดาห์ที่ 1-9 สำหรับการทดลองจัดการเรียนการสอน)

สัปดาห์ที่ 11 ประเมินลักษณะประชาธิปไตย (ประเมินหลังเรียน)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 1

ตาราง 1 การดำเนินการทดลองจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB
สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

สัปดาห์	ครั้งที่	หน่วย/เรื่อง	จุดประสงค์	หมายเหตุ
1			ประเมินลักษณะประชาธิปไตย ก่อนการทดลอง	
2	1	หนูทำได้/ มาก่อน มาหลัง	ความเคารพซึ่งกันและกัน: รู้จักการรอคอย	
	2	หนูทำได้/ ของฉัน ของเธอ	ความเคารพซึ่งกันและกัน: เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	
	3	หนูทำได้/ เข้าแถวหน้าเสาธง	ความเคารพซึ่งกันและกัน: ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม	
3	4	ต้นไม้ที่รัก/ กิ่ง ก้าน ใบ	ความร่วมมือร่วมใจ: รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง	
	5	ต้นไม้ที่รัก/ รดน้ำ พรวนดิน	ความร่วมมือร่วมใจ: ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ	
	6	ต้นไม้ที่รัก/ ประโยชน์ของต้นไม้	ความร่วมมือร่วมใจ: รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ	
4	7	การจราจร/ ปลอดภัยไว้ก่อน	ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา: คิดแก้ไขปัญหาได้	
	8	การจราจร/ ไฟเขียว ไฟแดง	ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา: คิดวางแผนได้	
	9	การจราจร/ การข้ามถนน	ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา: ความมีเหตุผล	

สัปดาห์	ครั้งที่	หน่วย/เรื่อง	จุดประสงค์	หมายเหตุ
5	10	รอบบ้านเรา/ ไปตลาด	ความเคารพซึ่งกันและกัน: รู้จักการรอคอย	
	11	รอบบ้านเรา/ ไปแจ้งความ	ความเคารพซึ่งกันและกัน: เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	
	12	รอบบ้านเรา/ เที่ยวสวนสัตว์	ความเคารพซึ่งกันและกัน: ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม	
6	13	โรงเรียนแสนสุข/ หนูเป็นเด็กดี	ความร่วมมือร่วมใจ: รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง	
	14	โรงเรียนแสนสุข/ หนูรักคุณครู	ความร่วมมือร่วมใจ: ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ	
	15	โรงเรียนแสนสุข/ หนูรักโรงเรียน	ความร่วมมือร่วมใจ: รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ	
7	16	น้ำ/ เมฆและฝน	ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา: คิดแก้ไขปัญหาได้	
	17	น้ำ/ ประโยชน์ของน้ำ	ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา: คิดวางแผนได้	
	18	น้ำ/ ลอย จม	ความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหา: ความมีเหตุผล	
8	19	เพื่อนของหนู/ หนูรอได้	ความเคารพซึ่งกันและกัน: รู้จักการรอคอย	
	20	เพื่อนของหนู/ หนูรักเพื่อน	ความเคารพซึ่งกันและกัน: เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	
	21	เพื่อนของหนู/ เล่นด้วยกันนะ	ความเคารพซึ่งกันและกัน: ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม	
9	22	ฤดูหนาว/ อากาศฤดูหนาว	ความร่วมมือร่วมใจ: รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง	
	23	ฤดูหนาว/ หนูน้อยสุขภาพดี	ความร่วมมือร่วมใจ: ช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องต่างๆ	
	24	ฤดูหนาว/ ใครไม่ป่วย ยกมือขึ้น	ความร่วมมือร่วมใจ: รู้จักการแบ่งปันสิ่งต่างๆ	

สัปดาห์	ครั้งที่	หน่วย/เรื่อง	จุดประสงค์	หมายเหตุ
10	25	อาหารดีประโยชน์/ อาหารหลัก 5 หมู่	ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา: คิดแก้ไขปัญหาได้	
	26	อาหารดีประโยชน์/ ก๊วยจ๊วนจิ๋ว	ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา: คิดวางแผนได้	
	27	อาหารดีประโยชน์/ หนูน้อยนักร้อง	ความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา: ความมีเหตุผล	
11		ประเมินลักษณะ ประชาธิปไตย	ประเมินลักษณะประชาธิปไตย หลังการทดลอง	

การประเมินผล

การประเมินผลโดยแบบประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย จำนวน 45 ข้อ มีลักษณะเป็นแบบบันทึกคะแนน (Scoring Rubric) ซึ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

คะแนน	1	เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย
คะแนน	2	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
คะแนน	3	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง และบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก
คะแนน	4	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
คะแนน	5	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

โดยประเมินก่อนและหลังการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RASB สำหรับพัฒนา
ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

เครื่องมือการประเมิน

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ได้แก่ แบบประเมิน
ลักษณะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

อ้างอิง

- ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์; และคนอื่นๆ. (2547). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึก
 ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: โครงการการวิจัยและพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเพื่อฟื้นฟู
 สังคมไทยในภาวะวิกฤต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเนตร ไพบูลย์. (2541). การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและสถานการณ์จำลอง
 เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียน
 เปรมฤดีศึกษา กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา).
 กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ทรายทอง ตั้งวงศ์ถาวรกิจ. (2537). การเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองและการใช้
 เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
 โรงเรียนวัดธาตุทอง (เรือนเขียวสะอาด) กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.
 (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
 ถ่ายเอกสาร
- ทวีวัฒน์ บุญชิต. (2546). รายงานการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ประชาธิปไตย
 กับจิตลักษณะและพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ:
 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สภาวิจัยแห่งชาติ.
- ทิสนา เขมมณี. (2536). ช่วยครูฝึกประชาธิปไตยให้แก่เด็ก. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2546). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
 กรุงเทพฯ: เมธีทีปส์.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2549). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจง ชูสกุลชาติ. (2534, สิงหาคม). นอกลงจรจันทรเกษม 19 ประชาธิปไตยในสังคมไทย.
 วิทยจารย์. 92(8): 26-28.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญชัย. (2547). ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2541). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2551. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10.
 กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. (2542, 14 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 116
 ตอนที่ 74ก. หน้า 5-12.

- ศศิยา บุตรเนียน. (2541). การเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกร และการใช้สถานการณ์จำลองควบคู่กับการชี้แนะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านภาวะธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองบอน (นัยนานนท์อนุสรณ์) กรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). จิตวิทยาสังคม ทฤษฎีและปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สาโรช บัวศรี. (2517, กรกฎาคม). ความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา. มิตรครู. 16(13): 5-6.
- สาโรช บัวศรี. (2544). ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย. ใน การศึกษา ปรัชญาการศึกษา ประชาธิปไตยและจริยธรรม. สุนทร โคตรบรรเทา. หน้า 88. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (2547). เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ การวิจัยทางการศึกษา ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- (2550). การศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2553). การวัดและประเมินแนวใหม่: เด็กปฐมวัย (ปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพฯ: ดอกหญ้าวิชาการ.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2546). วิธีการเรียนรู้: คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2550). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2552). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2553). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมร รักษาสัตย์; และคนอื่นๆ. (2543). ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่และการมีส่วนร่วมสำหรับครูอาจารย์และผู้นำชุมชน. กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน.
- อาร์บัทโนท์, แจ็ค แบรเดน; และเฟาสต์, เดวิด. (2541). การฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม: ทฤษฎีและการปฏิบัติ. แปลโดย สุดใจ บุญอารีย์. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

Bierhoff. (2002). *Prosocial Behavior*. New York: Psychology.

Dewey, John. (1967). *Democracy and Education*. New York: The Macmillan.

Scott, L.H. (1993). *Book Review*. Retrieved August 14, 2010, From [http://www.scottlondon.com/reviews/sl](http://www.scottlondon.com/reviews/sl%20Democracy%20Is%20Inevitable%20ater.html)

[Democracy Is Inevitable ater.html](http://www.scottlondon.com/reviews/sl%20Democracy%20Is%20Inevitable%20ater.html)

ตัวอย่าง แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอน
แบบ RASB สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

ตัวอย่าง
แผนการจัดประสบการณ์แบบ RASB
สำหรับพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย
หน่วย หนูทำได้   เรื่อง มาก่อน มาหลัง
วัน: พุธที่ .....   **เวลา: 09.30-10.00 น.**

สำหรับชั้น	อนุบาลปีที่ 2
เวลาสอน	วันละ 30 นาที
ช่วงกิจกรรม	กิจกรรมเสริมประสบการณ์
สาระที่ควรรู้	เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก
จุดประสงค์การเรียนรู้	

1. เพื่อให้เด็กบอกประโยชน์ของการรอคอยด้วยการเข้าแถวตามลำดับก่อนหลัง
2. เพื่อให้เด็กอธิบายวิธีการเข้าแถวรับสิ่งของ หรืออาหารตามลำดับก่อนหลัง
3. เพื่อให้เด็กเข้าแถวปฏิบัติกิจกรรมต่างๆตามลำดับก่อนหลังได้

เนื้อหา

เมื่อเด็ก ๆ ต้องรอคอยรับสิ่งของ อาหาร หรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆร่วมกับคนจำนวนมาก เด็ก ๆ ควรเข้าแถวรอคอยตามลำดับก่อนหลัง เพื่อให้การรับสิ่งของ อาหาร หรือการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ นั้น เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วและเป็นระเบียบเรียบร้อย

กระบวนการจัดประสบการณ์

ขั้นการจัดกิจกรรมรูปแบบ การเรียนรู้การสอน แบบ RASB	กิจกรรมการเรียนรู้	หมายเหตุ
ขั้นรับประสบการณ์ (4 นาที)	<ol style="list-style-type: none"> 1. เด็กและครูร่วมกันท่องคำคล้องจอง “มาก่อน มาหลัง” 2. สนทนากับเด็กเกี่ยวกับการเล่นไม้ส่น 3. เล่านิทานเรื่อง “เล่นไม้ส่น” ให้เด็กฟัง 	

<p>ขั้นการจัดกิจกรรมรูปแบบ การเรียนรู้การสอน แบบ RASB</p>	<p>กิจกรรมการเรียนรู้</p>	<p>หมายเหตุ</p>
<p>ขั้นร่วมวิเคราะห์ (5 นาที)</p>	<p>4. แบ่งเด็กเป็นกลุ่มๆละ 3-5 คน</p> <p>5. กระตุ้นการคิดของเด็ก ด้วยการใช้คำถาม เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นกับปูนา? - เพราะอะไรปูนาจึงถูกผลักล้ม? - เด็กๆชอบการกระทำของปูนาหรือไม่? 	
<p>ขั้นคิดคัดสรร (8 นาที)</p>	<p>5. กระตุ้นการคิดของเด็ก ด้วยการใช้คำถาม เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - เด็กๆคิดว่าการกระทำดังกล่าวดีหรือไม่ และเพราะอะไรเด็กๆจึงคิดเช่นนั้น? - ถ้ามีเพื่อนเข้าแถวรอเล่นไม้สั่นอยู่ เด็กๆจะอย่างไรได้บ้าง? - เด็กๆชอบวิธีไหนมากที่สุด และเพราะเหตุใดจึงชอบ? - เมื่อใดบ้างที่เด็กๆควรเข้าแถวรอ? 	
<p>ขั้นสร้างนิสัย (16 นาที)</p>	<p>6. บอกเด็กว่า วันนี้จะมีการชั่งน้ำหนักของเด็ก แต่ครูมีเครื่องชั่งน้ำหนักเพียง 1 เครื่อง จึงชั่งน้ำหนักได้เพียงครั้งละ 1 คน</p> <p>7. ถามเด็กว่า ควรทำอะไร จึงจะชั่งน้ำหนักนักเรียนได้อย่างรวดเร็ว และเป็นระเบียบเรียบร้อย</p> <p>8. ฝึกการสร้างนิสัยโดยการให้เด็กปฏิบัติ ครูสังเกตสถานการณ์การปฏิบัติ (ถ้าเด็กไม่ปฏิบัติ หรือปฏิบัติไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ควรจะเป็น ครูชี้หน้าด้วยการใช้คำถาม)</p> <p>9. สอบถามเด็กเกี่ยวกับความพึงพอใจ และ ชมเชย</p> <p>10. เด็กและครูร่วมกันสรุปเกี่ยวกับกิจกรรมทั้งหมดในกระบวนการจัดประสบการณ์ และ ร่วมกันสรุปเกี่ยวกับเนื้อหา</p>	

สื่อและแหล่งการเรียนรู้

1. คำคล้องจอง “มาก่อน มาหลัง”
2. นิทานประกอบภาพเรื่อง “เล่นไม่สิ้น”
3. เครื่องชั่งน้ำหนัก

การประเมินผล

1. สังเกตความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การสนทนา การตอบคำถาม และการแสดงความคิดเห็น
2. สังเกตการอธิบาย การตอบคำถามเกี่ยวกับการเข้าแถวรอรับสิ่งของ หรืออาหารตามลำดับก่อนหลัง
3. สังเกตพฤติกรรมการเข้าแถวปฏิบัติกิจกรรมตามลำดับก่อนหลังในสถานการณ์เพื่อฝึกปฏิบัติ
4. สังเกตพฤติกรรมการเข้าแถวรอรับสิ่งของ หรืออาหาร และการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับก่อนหลัง (สังเกตช่วงการรับประทานอาหารกลางวันและอาหารว่าง, ช่วงล้างหน้า, กิจกรรมสร้างสรรค์, เกมการศึกษา ฯลฯ)

ภาคผนวก

คำคล้องจอง “มาก่อน มาหลัง”

เพราะฉันมาก่อน	ฉันจึงนำหน้า
เธอเดินตามมา	จึงเป็นคนถัดไป
อีกคนเดินตาม	เป็นที่สามรอได้
เด็ก เด็กเข้าใจ	ใครมาก่อน หลังกัน

นิทานเรื่อง “เล่นไม้ลีน”

เช้าวันหนึ่ง ครูไก่พาเด็กๆออกไปเล่นที่สนามเด็กเล่น เด็กๆส่วนใหญ่เข้าแถว
รอเล่นไม้ลีน ปูนาวิ่งมาจากท้ายแถวตรงเข้าไปแข่งคิวอั้งเปา อั้งเปาบอกให้ปูนา
ไปต่อท้ายแถว แต่ปูนาไม่สนใจ อั้งเปาโกรธมาก เลยผลักปูนาล้มลง ปูนาร้องให้
ครูไก่เดินมาถามว่ามีอะไรเกิดขึ้น เพื่อนๆเล่าให้ครูไก่ฟังว่าปูนาแข่งคิว
อั้งเปา อั้งเปาเลยผลักปูนาล้มลง ครูไก่ช่วยพยุงปูนาให้ลุกขึ้น แล้วบอกกับปูนาว่า
การแข่งคิวเป็นสิ่งที่ไม่ดี เด็กดีควรเข้าแถวต่อจากคนอื่นๆ ครูไก่บอกให้ปูนาขอโทษ
อั้งเปาที่แข่งคิว และให้อั้งเปาขอโทษที่ผลักปูนา เด็กทั้งสองต่างขอโทษอีกฝ่าย และ
ยิ้มให้กันอย่างมีความสุข

บันทึกการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

(.....)

ผู้สอน

(...../...../.....)

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	230 ถนนมิตรภาพ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000
สถานที่ทำงาน	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2540	พยาบาลศาสตรบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ.2545	การศึกษามหาบัณฑิต (จิตวิทยาการแนะแนว) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ.2554	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

